

INKLUZÍVNY RAST V STRATÉGII EURÓPA 2020

–

NAIVITA ALEBO GENIALITA?

VILIAM PÁLENÍK A KOLEKTÍV

Bratislava 2015

VEDÚCI AUTORSKÉHO KOLEKTÍVU:

RNDr. Viliam Páleník, PhD., EÚ SAV (kap. 2.1, 2.2, 2.4)

AUTORI:

Ing. Tomáš Domonkos, PhD., EÚ SAV (kap. 1., 2.3, 5., príloha 1, 4)

Ing. Miroslava Jánošová, EÚ SAV (kap. 1, 2.3, 5, príloha 1, 4)

doc. PaedDr. Peter Jusko, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (kap. 7.2, príloha 5)

Ing. Ivan Lichner, PhD., EÚ SAV (kap. 6)

Mgr. Tomáš Miklošovič, PhD., EÚ SAV (kap. 3)

Ing. Filip Ostrihoň, PhD., EÚ SAV (kap. 1., 2.3, 5., príloha 1, 4)

Mgr. Ing. Michal Páleník, PhD., EÚ SAV (kap. 2.1, 2.2, 2.4, príloha 2, 3)

Prof. PhDr. Iveta Radičová, PhD. (kap. 7.1)

Ing. Marek Radvanský, PhD., EÚ SAV (kap. 6)

Mgr. Miroslav Štefánik, PhD., EÚ SAV (kap. 4)

PaedDr. Júlia Záhorská, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (kap. 7.3)

RECENZENTI:

Ing. Veronika Miťková, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave

Ing. Karol Morvay, PhD., EÚ SAV

JAZYKOVÁ ÚPRAVA: Mgr. Daniel Sládek

TECHNICKÉ SPRACOVANIE: Hajnalka Maršovská

Monografia je súčasťou riešenia projektu APVV-0371-11 Inkluzívny rast v stratégii Európa 2020 – naivita alebo genialita?

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2015

TLAČ: ŠEVT Bratislava

ISBN 978-80-7144-250-9 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-251-6 (online verzia)

O B S A H

ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV	5
ZOZNAM SKRATIEK	9
Úvod	11
1. INKLUZÍVNY RAST	13
1.1. Inkluzívny rast a chudoba – motivácia, východiská a definície	13
1.2. Meranie inkluzívneho rastu	15
1.3. Vývoj chudoby a inkluzívneho rastu v krajinách EÚ	22
2. INKLUZÍVNY RAST A ZAMESTNANOSŤ	35
2.1. Zvyšovanie zamestnanosti	35
2.2. Dlhodobá nezamestnanosť	36
2.3. Sociálna ekonomika Európskej únie a Slovenska	47
2.4. Inkluzívne zamestnávanie	53
3. ALTERNATÍVNE SYSTÉMY DÁVKY V HMOTNEJ NÚDZI	61
3.1. Mikrosimulačný model a dáta	62
3.2. Scenáre	63
3.3. Výsledky scenárov	65
4. INVESTOVANIE DO ĽUDSKÉHO KAPITÁLU A DLHODOBÝ EKONOMICKÝ RAST	81
4.1. Ohodnocovanie vzdelania v klasických koncepciách ekonomickej teórie	81
4.2. Empirické štúdie kvantifikujúce dopad investícií do vzdelania	83
4.3. Empirické odhady individuálnych výnosov zo vzdelania na Slovensku a v zahraničí	87
4.4. Makroekonomický pohľad na výnosy zo vzdelania	92
5. MODELOVANIE DLHODOBÉHO RASTU	95
5.1. Teoretické východiská dlhodobého modelu rastu SR	95
5.2. Model dlhodobého rastu SR (SLMM)	110
5.3. Popis variantných scenárov	137
5.4. Výsledky	141
6. SYNTÉZA PRIMÁRNYCH EFEKTOV ALTERNATÍVNYCH POLITÍK	166
6.1. Teoretický rámec	166
6.2. Opis predpokladov scenárov	170
6.3. Očakávaný vývoj v uvažovaných scenároch	172
6.4. Možné externality scenárov	185

7. ŠPECIFICKÉ ASPEKTY INKLUZÍVNEHO RASTU	189
7.1. Efekty politiky zamestnanosti a trhu práce v období 2010 – 2015	189
7.2. Dlhodobá nezamestnanosť a inkluzívny rast v regiónoch SR	209
7.3. Význam matematického vzdelania pre uplatnenie sa na trhu práce	231
ZHRNUTIE A ZÁVERY	245
PRÍLOHY	
Príloha 1	255
Príloha 2 – Aplikačné odporúčania pre inkluzívny trh	271
Príloha 3 – Aplikačné odporúčania pre sociálny systém	299
Príloha 4 – Doplnenie výsledkov jednotlivých scenárov v kapitole 5	311
Príloha 5 – Inovatívne možnosti pomoci dlhodobo nezamestnaným klientom v hmotnej núdzi	321
LITERATÚRA	323

ZOZNAM GRAFOV

Graf	2.1	Miera zamestnanosti a ciele v Stratégii Európa 2020 (v %, skutočnosť a plánovaný vývoj v roku 2010 a 2015)	35
Graf	2.2	Miera dlhodobej nezamestnanosti v okresoch SR, 2013	39
Graf	2.3	Podiel nízko vzdelaných z dlhodobo nezamestnaných, 2013	41
Graf	2.4	Vzťah vzdelania a dlhodobej nezamestnanosti, 2013	42
Graf	2.5	Poberatelia dávok z dlhodobo nezamestnaných, 2013	43
Graf	2.6	Vzťah podielu poberateľov DHN z dlhodobo nezamestnaných a dlhodobej nezamestnanosti v okresoch SR, 2013	43
Graf	2.7	Podiel dlhodobo nezamestnaných pracujúcich na dohodu o vykonaní práce, 2013	45
Graf	2.8	Prechod z krátkodobej nezamestnanosti do dlhodobej, v %, 2013	46
Graf	2.9	Prechod z dlhodobej nezamestnanosti do zamestnania, v %	47
Graf	3.1	Histogram príjmu domácností pre príjem nižší ako 1000 EUR pre baseline scenár	67
Graf	3.2	Generalizovaná Lorenzova krivka pre baseline scenár	73
Graf	3.3	Hodnoty Gini koeficientov pre jednotlivé typy domácností a scenáre	74
Graf	3.4	Pravdepodobný dopad scenárov na zamestnanosť v osobách	78
Graf	4.1	Vývoj individuálnych výnosov zo vzdelania na Slovensku medzi rokmi 1984 až 2009	89
Graf	5.1	Hrubý domáci produkt v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov	142
Graf	5.2	Hrubý domáci produkt v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov počas projektovaného obdobia 2015 – 2035	144
Graf	5.3	Disponibilné dôchodky domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov	145
Graf	5.4	Disponibilné dôchodky domácností v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov	146
Graf	5.5	Konečná spotreba domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov	147
Graf	5.6	Konečná spotreba domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov	148
Graf	5.7	Hodinová mzda v eurách stálych cien v roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov	149
Graf	5.8	Hodinová mzda v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov	150
Graf	5.9	Vývoj počtu zamestnaných v osobách na základe „brutto“ výdavkov	151
Graf	5.10	Vývoj počtu zamestnaných v osobách na základe „netto“ výdavkov	152

Graf	5.11	Miera nezamestnanosti v % na základe „brutto“ výdavkov	153
Graf	5.12	Miera nezamestnanosti v % na základe „netto“ výdavkov	154
Graf	5.13	Počet dlhodobo nezamestnaných v osobách na základe „brutto“ výdavkov	156
Graf	5.14	Počet dlhodobo nezamestnaných v osobách na základe „netto“ výdavkov	156
Graf	5.15	Podiel prebytku/deficitu na HDP v % na základe „brutto“ výdavkov	158
Graf	5.16	Podiel prebytku/deficitu na HDP v % na základe „netto“ výdavkov	159
Graf	5.17	Podiel vládneho dlhu na HDP v % na základe „brutto“ výdavkov	159
Graf	5.18	Podiel vládneho dlhu na HDP v % na základe „netto“ výdavkov	160
Graf	5.19	Marginálny produkt práce v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov	162
Graf	5.20	Marginálny produkt práce v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov	162
Graf	6.1	Prognóza demografického vývoja SR pre vybrané vekové skupiny	173
Graf	6.2	Veková štruktúra obyvateľstva v roku 2030	174
Graf	6.3	Podiel obyvateľov podľa vzdelania vo vekovej skupine 25 – 29 rokov a 60 – 64 rokov	175
Graf	6.4	Prognóza vývoja štruktúry ekonomicky aktívneho obyvateľstva do roku 2030	176
Graf	6.5	Počet obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku podľa vzdelania	177
Graf	6.6	Vývoj zamestnanosti v základnom scenári	179
Graf	6.7	Vplyv vzdelanostného scenára na zamestnanosť podľa vzdelania	180
Graf	6.8	Vplyv inkluzívneho scenára na zamestnanosť	180
Graf	6.9	Vývoj miery nezamestnanosti v základnom scenári podľa vzdelanostných skupín	181
Graf	6.10	Vývoj počtu nezamestnaných v základnom scenári podľa vzdelanostných skupín	183
Graf	6.11	Vplyv vzdelanostného scenára na počet nezamestnaných podľa vzdelanostných skupín	183
Graf	6.12	Vyčíslenie primárneho efektu scenárov na HDP a náklady opatrení, mil. EUR	184
Graf	6.13	Vývoj dodatočnej spotreby domácností	185
Graf	7.1	Spôsob obstarania finančných prostriedkov	222
Graf	7.2	Využívanie aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných	224
Graf	7.3	Vývoj počtu žiakov EČ MS z matematiky v r. 2006 – 2011	241

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok	5.1	Schéma modelu ministerstva financií	99
---------	-----	-------------------------------------	----

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka	1.1	Vývoj miery rizika chudoby HI v EÚ28	29
Tabuľka	1.2	Vývoj hĺbky chudoby – PGI v EÚ28	30
Tabuľka	1.3	Vývoj indexu závažnosti hĺbky chudoby SPI v EÚ28	31
Tabuľka	3.1	Zmena výšky životného minima v eurách	64
Tabuľka	3.2	Zmena výšky dávky v hmotnej núdzi pre jednotlivé skupiny v eurách	65
Tabuľka	3.3	Výsledky baseline scenára pre jednotlivé typy domácností v eurách (mesačne) pre jednotlivú domácnosť	66
Tabuľka	3.4	Počet domácností a poberateľov z celkového počtu, v %	67
Tabuľka	3.5	Výsledky scenára číslo 1 pre jednotlivé typy domácností v eurách	68
Tabuľka	3.6	Výsledky scenára číslo 2 pre jednotlivé typy domácností v eurách	69
Tabuľka	3.7	Výsledky scenára číslo 3 pre jednotlivé typy domácností v eurách	70
Tabuľka	3.8	Absolútne rozdiely jednotlivých scenárov v porovnaní s baseline scenárom v eurách	71
Tabuľka	3.9	Relatívne rozdiely jednotlivých scenárov v porovnaní s baseline scenárom, v %	71
Tabuľka	3.10	Skutočný stav poberateľov DHN a vývoj čerpania finančných prostriedkov DHN a PkD v eurách	72
Tabuľka	3.11	Gini koeficienty a ich zmeny pre jednotlivé scenáre	73
Tabuľka	3.12	Hodnota indikátora 10/10 pre jednotlivé scenáre a zmena oproti baseline scenáru	76
Tabuľka	3.13	Relatívna príjmová chudoba	76
Tabuľka	3.14	Pravdepodobný dopad scenárov na zamestnanosť v tis. osôb	77
Tabuľka	4.1	Individuálne výnosy zo vzdelania spojené s jedným rokom štúdia	88
Tabuľka	4.2	Vybrané indikátory dostupnosti vysokoškolského štúdia na Slovensku	90
Tabuľka	5.1	Porovnanie variantných scenárov so základným scenárom v %, na základe brutto výdavkov	163
Tabuľka	5.2	Porovnanie variantných scenárov so základným scenárom v %, na základe netto výdavkov	164

Tabuľka	6.1	Očakávané efekty vybraných scenárov	169
Tabuľka	6.2	Vývoj miery ekonomickej aktivity	178
Tabuľka	6.3	Odhadovaný vývoj miery nezamestnanosti v inkluzívnom a vzdelanostnom scenári podľa vzdelania	182
Tabuľka	7.1	Vývoj počtu pracujúcich, v tis osôb, obdobie 2012 až 2015	190
Tabuľka	7.2	Výberové zisťovanie pracovných síl za 2. kvartál rokov 2014 a 2015, tis. osôb	191
Tabuľka	7.3	Vývoj druhov zamestnanosti v rokoch 2012 až 2015	192, 193
Tabuľka	7.4	Vývoj druhov zamestnanosti, obdobie 2010 – 2012	194, 195
Tabuľka	7.5	Porovnanie zamestnanosti za sledované obdobia po odstránení zápočtu osôb vykonávajúcich aktívne práce a migračných zamestnancov	196
Tabuľka	7.6	Zamestnanosť v rokoch 2010 – 2012, osoby	197
Tabuľka	7.7	Zamestnanosť, 2010 – 2014, osoby	197
Tabuľka	7.8	Vývoj nezamestnanosti, obdobie 2012 – 2015	199
Tabuľka	7.9	Vývoj nezamestnanosti v rokoch 2010 – 2012	200
Tabuľka	7.10	Vývoj štruktúry nezamestnanosti v sledovaných obdobiach	201
Tabuľka	7.11	Vývoj ekonomicky aktívneho obyvateľstva, 2004 – 2015, tis. osôb	202
Tabuľka	7.12	Korelácia medzi prírastkami nezamestnaných a prírastkami počtu pracujúcich	203
Tabuľka	7.13	Prehľad o rozdieloch v evidenciách ŠÚ SR a UPSVaR, 2010 – 2015, tis. osôb	204
Tabuľka	7.14	Evidovaná nezamestnanosť, 2012 – 2015	205
Tabuľka	7.15	Evidovaná nezamestnanosť počas obdobia 2010 – 2012	206
Tabuľka	7.16	Počet narodených detí v rokoch 2009 až 2014, osoby	206
Tabuľka	7.17	Miera nezamestnanosti v Slovenskej republike v rokoch 2003 – 2012	218
Tabuľka	7.18	Príčiny dlhodobej nezamestnanosti	220
Tabuľka	7.19	Varianty dobrovoľníctva nezamestnaných na Slovensku	225
Tabuľka	7.20	Príspevok na aktívnu činnosť formou dobrovoľníckej služby v SR v roku 2012	227
Tabuľka	7.21	Zahrnutie matematiky v maturitnej skúške na konci vyššieho sekundárneho vzdelávania podľa krajiny, 2010/11	240

ZOZNAM SKRATIEK

ALMM	– Dlhodobý makroekonomický model Rakúska
APTP	– Aktívna politika trhu práce
DFID	– The Department for International Development, UK
DHN	– Dávka v hmotnej núdzi
EÚ	– Európska únia
EÚ28	– 28 krajín Európskej únie
EU SILC	– Štatistika Európskej únie o príjmoch a životných podmienkach (z anglického EU Statistics on Income and Living Conditions)
FGT	– Indikátory z triedy Foster-Greer-Thorbeck
HI	– Miera rizika chudoby (Headcount Index)
ILO	– Medzinárodná organizácia práce (z anglického International Labour Organization)
PEGR	– Poverty Equivalent Growth Rate
PGI	– Hĺbka chudoby (Poverti Gap Index)
PIC	– Kumulatívna distribučná funkcia chudoby (Poverty Incidence Curve)
PMI	– Purchasing Managers Index
RPMN	– Ročná percentná miera nákladov
SK-SILC	– Štatistika Slovenska o príjmoch a životných podmienkach (z anglického SK Statistics on Income and Living Conditions)
SPI	– Závažnosť hĺbky chudoby (Severity of Poverty Index)
SLMM	– Dlhodobý model makroekonomického rastu SR
UoZ	– Uchádzač o zamestnanie
ÚPSVaR SR	– Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
VZPS	– Výberové zisťovanie pracovných síl
WTO	– Svetová obchodná organizácia
ŽM	– Životné minimum

Úvod

Stratégia Európa 2020 sa zameriava na inteligentný, udržateľný rast a inkluzívny rast. Kľúčový obsahový rozdiel medzi Lisabonskou stratégiou a Stratégiou Európa 2020 je práve inkluzívny (včleňovací, začleňovací) rast. Tento má dva aspekty, prvý sa týka výrobného procesu a má za cieľ minimalizovať nezamestnanosť s dôrazom na dlhodobú nezamestnanosť a tým, ako domácnosti s dlhodobo nezamestnanými plnohodnotne začleniť do chodu spoločnosti. Druhým aspektom je minimalizovať riziko chudoby, čo súvisí s procesmi rozdeľovania dôchodkov domácnostiam a s včleňovaním sociálne vylúčených do chodu spoločnosti. Aspekty nezamestnanosti a chudoby sú prepojené a značne podmienené. Zjednodušene možno povedať, že inkluzívny rast má zamestnaním nezamestnaných dosiahnuť dodatočnú produkciu, ktorá zvýši hrubý domáci produkt, a ten zvýši dopyt po práci, zvýši príjmy domácností a zníži chudobu. Teoretickou aj praktickou otázkou je, či je takýto proces udržateľný, alebo má len dočasný charakter.

Dôležitým kritériom, ktoré od seba odlišuje jednotlivé prúdy ekonomickej teórie, je uplatnenie či neuplatnenie Sayovej teórie, ktorú možno vyjadriť takto – vždy existuje taká cenová úroveň, ktorá vyrovnáva agregovaný dopyt po statkoch s agregovanou ponukou statkov. Pri striktnom uplatnení Sayovej teórie možno hospodárskou politikou dosiahnuť udržateľný nárast zamestnanosti a HDP. Takýto prístup by mohol jednoducho, dá sa povedať až geniálne, riešiť aktuálne problémy dlhodobej nezamestnanosti a sociálneho vylúčenia nezanedbateľnej časti našej spoločnosti. Vychádza sa pritom z predpokladu, že vďaka vládnym výdavkom na aktívnu politiku trhu práce stúpne zamestnanosť, príjmy bývalých nezamestnaných zvýšia domáci dopyt, ktorý uspokojí svojou produkciou, následne sa znížia vládne výdavky na nezamestnaných, a tým sa dosiahne udržateľný inkluzívny rast (platnosť Sayovej teórie). Kritici tejto myšlienkového schémy jej vytýkajú, že je nerealistická až naivná, lebo pôvodní nezamestnaní v konečnom dôsledku len vytlačia existujúcich zamestnaných medzi nezamestnaných a nevznikne

dodatočná udržateľná zamestnanosť a rast, preto neklesnú vládne výdavky na nezamestnaných (neplatnosť Sayovej teórie).

Doterajšia aplikácia inkluzívneho rastu v stratégii Európa 2020 dáva za pravdu skôr skeptikom. Nedarí sa zvyšovať mieru zamestnanosti a znižovať mieru chudoby, práve naopak. Tieto ukazovatele sa zhoršujú. Obhajcovia inkluzívneho rastu tento zlý vývoj zdôvodňujú vplyvom nedávnej krízy a naďalej veria v úspešnosť inkluzívneho rastu.

Cieľom tejto práce je analyzovať potenciál inkluzívneho rastu na Slovensku. Vychádzame pritom z vyjasnenia teoretických a historických vzťahov inkluzívneho rastu k chudobe a zamestnanosti, diskutujeme tri hlavné nástroje inklúzie: 1) sociálna pomoc; 2) podpora zamestnanosti; 3) vzdelávanie. Dlhodobou prognózou rastovým modelom simulujeme efekty týchto troch nástrojov v podmienkach Slovenska, vrátane komparácie ich efektov pri vynaložení porovnateľného objemu verejných prostriedkov. Neopomíname ani relevantné špecifické otázky, ako sú interakcie uplatňovanej politiky trhu práce a štatistickej metodiky, regionálne aspekty dlhodobej nezamestnanosti a chudoby, ako aj špecifiká zvlášť znevýhodnených skupín uchádzačov o zamestnanie.

Veríme, že táto práca čitateľovi poskytne podnetné informácie a pomôže mu zodpovedať napohľad provokačnú otázku, či je stratégia inkluzívneho rastu v podmienkach Slovenska naivitou alebo genialitou. Podotýkame však, že v takých zložitých sociálno-ekonomických otázkach, ako sú dlhodobá nezamestnanosť a chudoba, jednoduché a zároveň rýchle, lacné a účinné riešenia nebývajú. O to väčšou odbornou aj morálnou výzvou je ich hľadanie.

1 INKLUZÍVNY RAST

Inkluzívny rast je potrebné explicitne definovať ako termín a rovnako definovať jeho prejavy, spôsoby merania a sledovania. Pre správne chápanie inkluzívneho rastu je potrebné vychádzať z histórie, no zároveň je potrebné poznať aj jeho technické vymedzenie, ako aj termíny s ním spojené.

1.1 Inkluzívny rast a chudoba – motivácia, východiská a definície

Keď vychádzame z histórie inkluzívneho rastu, stretávame sa s pojmami, ktoré mu predchádzali a ich ponímanie bolo veľmi podobné dnešnému ponímaniu inkluzívneho rastu. Tieto pojmy sa v niektorých prípadoch stotožňujú, prípadne medzi nimi existuje súvislosť. Pojmy, ktoré predchádzajú inkluzívnemu rastu, sú tieto – *rast v prospech chudobných, rast so širokou základňou, vlastný rast a udržateľný, stabilný a pretrvávajúci rast* (Svetová banka, 2009).

Rast v prospech chudobných môžeme definovať ako rast, ktorý je pozitívny pre chudobných, to znamená, že je prínosom pre chudobných. Tento rast je možné posudzovať z dvoch hľadísk, a to ako absolútny rast, alebo ako relatívny rast. Absolútna definícia chápe rast v prospech chudobných v zmysle skúmania hospodárskeho rastu v prípade, ak dochádza k reálnemu zvyšovaniu príjmov chudobných. Pri relatívnom raste dochádza k stavu, kedy je miera rastu príjmu chudobných vyššia ako miera rastu hospodárstva. Teda môžeme povedať, že postavenie chudobných je priaznivejšie v rámci celého hospodárstva, čím dochádza k znižovaniu nerovnosti v krajine (DFID, 2004). Viac preferovanou definíciou rastu v prospech chudobných medzi inštitúciami zaoberajúcimi sa touto problematikou je práve absolútna definícia. Táto preferencia vychádza z dôvodu, že je v súlade s definíciou inkluzívneho rastu, ktorého predpokladom je vysoké a stabilné tempo hospodárskeho rastu. Naopak,

relatívna definícia zahŕňa aj prípady, v ktorých je dosahovaný nízky hospodársky rast, z ktorého profitujú najmä chudobní.

Druhým pojmom, ktorý môžeme považovať za predchodcu inkluzívneho rastu je *rast so širokou základňou*. Definíciu tohto rastu môžeme nájsť u Brutona (1991), ktorý ho chápe ako vlastný rast danej krajiny. Rovnako uvádza vo svojej práci aj základné poznatky o hospodárskom raste, ako napríklad, že miera rastu celkovej produktivity faktorov (predpoklad, že je dlhodobý rastúca), významné investovanie do fyzického kapitálu, funkčný trh práce, vytváranie nových netradičných exportov, stabilné makro prostredie, stabilizujúca a harmonizujúca vláda, konzistentnosť hospodárskeho rastu s hodnotami a kultúrou a na záver to, že rast nesmie byť importovaný, vypožičaný alebo vytvorený cudzincami. Svetová banka (2009) považuje *rast so širokou základňou* za jeden z predpokladov inkluzívneho rastu.

K inkluzívnemu rastu sa väčšina inštitúcií, ako sú napr. Svetová banka, WTO, atď., stavia ako k prostriedku na dosiahnutie *udržaného a teda stabilného a pretrvávajúceho rastu*. Najčastejšie sa však v literatúre stretávame s tvrdením, že hospodársky rast je inkluzívny, ak sa na jeho tvorbe a výsledkoch podieľa prevažná časť populácie krajiny (Svetová banka, 2009). Medzinárodná organizácia práce (WTO, 2012) definuje inkluzívny rast ako rast, ktorý dáva možnosť podieľať sa na tvorbe a využívaní výsledkov rastu širokej vrstvy obyvateľstva krajiny a zároveň zabezpečuje tým, ktorí nemajú prospech z rastu priamo. Pre potreby nášho skúmania sme pracovali s definíciou inkluzívneho rastu v nasledovnom znení: „Krajina alebo územie zaznamenalo v danom období inkluzívny rast, ak v období, počas ktorého sledované územie alebo krajina dosiahla hospodársky rast, ktorý je intenzívny, ale neohrozuje budúci rast alebo blahobyť, došlo k zvýšeniu zapojenia jednotlivých členov spoločnosti do transformačného procesu, čiže na tvorbe a úžitkoch z výsledkov hospodárskeho rastu sa podieľa vyššia časť populácie krajiny, než tomu bolo v predchádzajúcom období“ (Domonkos et al., 2014).

1.2 Meranie inkluzívneho rastu¹

Väčšina meraní a analýz sa sústreďuje na vyhodnocovanie agregovaných údajov a štatistických údajov. Na túto skutočnosť upozorňuje Svetová banka (2009). Uvedený problém je možné eliminovať vznikom nových metód, ktoré majú za cieľ identifikovať príčiny pretrvávajúcej chudoby. Z daného vieme rozdeliť meranie inkluzívneho rastu na dva samostatné prístupy. Jedným z nich sú štúdie ex-post, ktorých cieľom je opis a charakteristika minulého a aktuálneho stavu v danej krajine. Tieto prístupy však nehovoria o príčinách, takže neposkytujú dostatočný počet informácií pre tvorbu národohospodárskej politiky. Druhým prístupom sú tzv. ex-ante analýzy, ktoré naopak identifikujú hlavné a aktuálne, ale zároveň aj budúce prekážky inkluzívneho rastu. Pre identifikovanie, či je daný rast inkluzívny, je dôležité jeho dôsledné meranie. V nasledujúcej časti charakterizujeme niektoré prístupy, prostredníctvom ktorých je možné inkluzívny rast merať.

Prvým a najjednoduchším spôsobom je porovnanie miery chudoby v danej krajine počas vybraného časového obdobia. Je však potrebné definovať pojem „chudoba“. Za najvšeobecnejšiu definíciu možno považovať tvrdenie, že: „Chudoba je neschopnosť zabezpečiť si adekvátny štandard úrovne spotreby“ (Black, 2002). Iná definícia chudoby hovorí: „Jednotlivec sa charakterizuje ako chudobný, ak má neprijateľne nízky životný štandard“ (Bradbury a Jäntti 2003). „Najčastejšie sa pod chudobou rozumie nedostatok financií a malé materiálne vlastníctvo. Nie všetko, čo sa často pokladá za materiálnu chudobu, chudobou aj v skutočnosti je“ (Tvrdoň a Kasanová, 2004). „Viacerí autori definujú chudobu ako sociálny jav a zároveň ako sociálny a individuálny problém. Neexistuje však žiadna absolútna a všeobecne platná definícia alebo hranica, ktorá umožňuje vymedziť to, kto je považovaný za chudobného“ (Žilová, 2005). Na základe predchádzajúcej definície môžeme povedať, že chudoba sa v súčasnosti dostáva do širšieho vnímania a teda prichádza k momentu kedy nevieme

¹ DOMONKOS, Tomáš – JÁNOŠOVÁ, Miroslava – OSTRHOŇ, Filip.: Súčasný stav poznania problematiky modelovania inkluzívneho rastu. In Working papers [EÚ SAV], 2014, s. 12 – 16.

určiť presnú vedeckú definíciu chudoby, resp. určiť ten najsprávnejší spôsob merania. Merať vieme vždy len určitý koncept chudoby a spôsob, ktorým je definovaná. S pojmom chudoba sa spája aj jej rozdelenie na absolútnu chudobu a relatívnu chudobu.

Pojem *absolútnej chudoby*, ako ho nachádzame v rôznej literatúre, sa spravidla spája s predpokladom existencie určitého základného balíka ľudských potrieb, ktoré keď nie sú uspokojené, môžeme hovoriť o chudobe. Do tohto balíka spravidla patria statky naplňajúce základné ľudské potreby, akými sú strava, odev, ubytovanie. Pri absolútnej chudobe nevieme presne určiť objektívnu hranicu chudoby, ktorá by bola vyjadrením hodnoty príjmu. Eurostat (2010) a teda aj EÚ využíva definíciu absolútnej alebo extrémnej chudoby podľa Svetového samitu pre sociálny rozvoj v Kodani, ktorá hovorí, že absolútna alebo extrémna chudoba predstavuje také podmienky pre život, ktoré neumožňujú uspokojenie základných ľudských potrieb, akými sú jedlo, pitná voda, hygiena, zdravie a iné. Je teda založená na fyzických potrebách (Európska komisia, 2011). Často sa však stretávame s tzv. „globálnym minimom“, hranicou chudoby, ktorá je používaná Svetovou bankou. Jedným z možných spôsobov merania absolútnej chudoby je, že spoločnosť si určí svoje minimum potrieb a kto nedosiahne dané minimum, ten sa považuje za chudobného. Môžeme hovoriť o tzv. koši základných tovarov a služieb, ktorý okrem iného umožňuje sledovať počet ľudí, ktorí si kôš základných tovarov a služieb nemôžu dovoliť. V mnohých krajinách sa na určenie absolútnej chudoby používa pohľad na kombináciu aktív a spôsob života ľudí v danej krajine.

Relatívna chudoba je chápaná ako niečo, čo nie je možné objektívne merať, teda to, čo ľudia tej-ktorej spoločnosti za chudobu považujú. Môžeme tak povedať, že chudoba nie je považovaná za funkciu základných potrieb človeka, ale je vyjadrením istej miery štandardu a definovaním odchýlky od tohto štandardu. Stretávame sa s jednoduchými indikátormi relatívnej chudoby, ktoré vychádzajú zo štatistického rozvrstvenia príjmov v danej krajine. Definovanie hranice chudoby prebieha prostredníctvom použitia algoritmov, ktorých cieľom je určenie percentuálneho podielu ľudí, ktorí nedosahujú určený podiel z mediánového príjmu v krajine. Európska únia určila hranicu 60 %. Indikátor chudoby určuje, koľko percent obyvateľov je

pod touto hranicou. Eurostat (2010) používa definíciu Rady Európy z roku 1975 pre zadefinovanie relatívnej chudoby, ktorá hovorí, že relatívna chudoba je, ak daná osoba má príjem alebo zdroje neadekvátne nízke tak, že jej bránia v dosahovaní životného štandardu danej spoločnosti. Z hľadiska relatívnej chudoby je dôležitá hranica chudoby. Tá predstavuje takú úroveň príjmu, ktorá zabezpečí adekvátnu úroveň spotreby (Black, 2002).

Pri chudobe sa môžeme stretnúť aj s pojmom *pasca chudoby*, ktorý môžeme chápať v rôznych úrovniach. Ide o tzv. samo sa podporujúci mechanizmus, ktorý je príčinou pretrvávajúcej chudoby (Azariadis a Stachurski, 2005). Príkladom pasce chudoby na individuálnej úrovni je aj jednotlivec, ktorý poberá príspevok zo štátu ako dôsledok chudoby, pričom v dôsledku daňového systému a sociálneho systému nezíska nič, prípadne možno ešte aj stratí, ak by sa zamestnal, a preto si ďalej nehladá prácu (Black, 2002). Môžeme povedať, že aj napriek zvýšenému pracovnému úsiliu nie je možné dosiahnutie vyššieho čistého príjmu. V takom prípade sa hraničná daňová sadzba blíži k hodnote 100 % a akékoľvek zvýšenie príjmu nemá vplyv na zmenu v čistom príjme.

DFID (2004) ponúka metodiku na meranie rastu v prospech chudobných na základe absolútnej definície rastu v prospech chudobných. Jej základom je určenie hranice chudoby obyvateľa z hľadiska jeho príjmu. Podľa charakteru výskumu sa použije buď národná, alebo medzinárodná hranica chudoby. Podľa nej sa určia domácnosti, ktoré sú postihnuté chudobou a následne sa sleduje absolútna zmena ich príjmu za skúmané obdobie. Ravallion a Chen (2003) vo svojej práci uvádzajú detailnejší prístup k meraniu rastu v prospech chudobných. Ich spôsob vychádza z prípadnej zmeny distribúcie príjmu v krajine na základe Lorenzovej krivky a zmeny priemerného príjmu. Základom prístupu je takzvaná krivka vplyvu rastu (Grow the incidence curve), ktorej tvar je nasledovný:

$$g(p) = \frac{y_t(p)}{y_{t-1}(p)} - 1 \quad (1.1)$$

kde $y_t(p)$ predstavuje inverziu kumulatívnej distribučnej funkcie obyvateľstva podľa príjmu, v p -tom kvantile. Funkcia $g(p)$ predstavuje funkciu rastu príjmu. Respektíve pre Lorenzovu krivku

$$g(p) = \frac{L_t'(p)}{L_{t-1}'(p)} (\gamma_t + 1) - 1 \quad (1.2)$$

kde $\gamma_t = (\mu_t / \mu_{t-1}) - 1$ a $y_t(p) = F_t^{-1}(p) = L_t'(p) \mu_t$.

Funkcia $L_t'(p)$ predstavuje sklon Lorenzovej krivky, μ_t je priemer príjmu, γ_t je rastom μ_t a $F_t(p)$ je kumulatívnou distribučnou funkciou počtu obyvateľstva v závislosti od príjmu. Pre meranie rastu v prospech chudobných sa Watsov index vyjadri prostredníctvom opísaných premenných

$$W_t = \int_0^{H_t} \log[z/y_t(p)] dp \quad (1.3)$$

$$\begin{aligned} W_t &= \int_0^{H_t} \log\left[\frac{z}{y_t(p)}\right] dp - \frac{dW_t}{dt} = \int_0^{H_t} \frac{d \log y_t(p)}{dt} dp \\ &= \int_0^{H_t} g_t(p) dp \end{aligned} \quad (1.4)$$

kde H_t je index počtu ľudí ohrozených chudobou $H_t = F_t(z)$ a z je hranica chudoby, W_t je Watsov index, pričom pri poslednej úprave bol využitý fakt, že $z = y_t(H_t)$. Uvedený vzťah (1.3) predstavuje mieru rastu v prospech chudobných ako integrál krivky vplyvu rastu.

Ex-ante analýzy hospodárskeho rastu

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcej časti, pri analýze ex-ante je dôležité identifikovanie príčin, prečo v prípade, ak krajina dosahuje hospodársky rast, nedochádza súčasne aj k zníženiu chudoby. Dôležitý je v nich prechod od analýzy minulosti (ex-post) k odhaľovaniu nedostatkov hospodárskeho rastu v budúcnosti (ex-ante), či už sa jedná o krátkodobý, alebo dlhodobý časový horizont. Z hľadiska inkluzívneho rastu je pre nás ale dôležitejší dlhodobý časový horizont, vzhľadom na vlastnosti inkluzívneho rastu opísané v časti 1.1 (Svetová banka, 2009).

Odstraňovaním prekážok hospodárskeho rastu sa hlbšie zaoberajú teórie druhého najlepšieho (tzv. „second best“) a čiastočných reforiem (tzv. „partial reform“) (Hausmann et al., 2005). Predmetom ich skúmania sú poruchy a nedokonalosti trhu, v dôsledku ktorých vznikajú medzery

v jednotlivých ekonomických aktivitách (tzv. „wedge“). Vektor medzier označujeme ako

$$\tau = \{\tau_1, \tau_2, \dots, \tau_k\} \quad (1.5)$$

kde τ_i predstavuje poruchu a teda medzeru v i -tej činnosti. Vznik uvedených medzier je možné prísúdiť rozdielnemu ohodnoteniu jednotlivých ekonomických aktivít z pohľadu spoločnosti (social) a z pohľadu súkromného (private) sektora. Inými slovami, v dôsledku nedokonalosti trhu má ekonomická aktivita iný prínos pre spoločnosť ako pre jednotlivca, preto je možné poruchu modelovať ako ohraničenie úlohy tvorby hospodárskej politiky

$$\mu_i^S(\tau, \dots) - \mu_i^P(\tau, \dots) - \tau_i = 0 \quad (1.6)$$

kde μ_i^S je čisté hraničné ohodnotenie i -tej ekonomickej aktivity spoločnosťou a μ_i^P je čisté hraničné ohodnotenie i -tej ekonomickej aktivity súkromným sektorom. Jej hodnota závisí od vektora medzier a od iných faktorov, ako sú spotreba, ponuka práce, atď. Zo vzťahu je tiež zrejmé, že veľkosť medzery danej ekonomickej aktivity je závislá od porúch, ktorých prejavmi sú medzery nielen v príslušnej činnosti, ale aj od porúch vo všetkých ostatných činnostiach. Ďalej je možné modelovať zvýšenie blahobytu priemerného člena spoločnosti, ak je odstránená j -ta porucha ako

$$\frac{du}{d\tau_j} = -\lambda_j + \sum_i \lambda_i \frac{\partial [\mu_i^S(\tau, \dots) - \mu_i^P(\tau, \dots)]}{\partial \tau_j} \quad (1.7)$$

Z uvedeného vzťahu 1.7 vyplýva, že v dôsledku zníženia j -tej poruchy sa blahobyť jednotlivca zvýši v miere, akou je ohodnotená j -tá porucha prostredníctvom Lagrangeovho multiplikátora λ_j . V dôsledku odstránenia len jednej z porúch ale dochádza k prispôbovaniu trhu na nový rovnovážny stav, pri ktorom môže dôjsť k zníženiu celkového blahobytu priemerného člena spoločnosti, ak sú Lagrangeove multiplikátory pre zostávajúce poruchy $\sum_i \lambda_i$ kladné. Uvedený záver je v súlade s teóriou druhého najlepšieho, ktorá hovorí, že pri čiastkových reformách môže dôjsť k zníženiu celkového blahobytu spoločnosti. Preto je riešením daného teoretického prístupu odstránenie všetkých porúch súčasne. Daný prístup naráža na kritiku, nakoľko nie je prakticky možné identifikovať všetky zábrany, ktoré bývajú v mnohých prípadoch len ťažko pozorovateľné

a odstránenie všetkých porúch súčasne vyžaduje kapacitu ekonomiky, ktorá je mnohokrát nad jej možnosti.

Jedným z prístupov, ktorý rieši teoretický problém druhého najlepšieho je takzvaná *skladacia/spracovacia metóda* (Concertina method) (Hausmann et al., 2005), ktorej cieľom je identifikovať to ohraničenie úlohy, ktoré generuje najväčšiu z medzier. Uvedený prístup je kritizovaný vzhľadom na problematiku pozorovateľnosť niektorých porúch a nezohľadňovanie Lagrangeových multiplikátorov, v dôsledku ktorých je možná situácia, kedy dôjde k odstráneniu najväčšej z medzier, ale reálne sa blahobyt spoločnosti zníži. Alternatívnymi ex-ante prístupmi sú zoznamový prístup (loundry list approach) a reforma založená na druhom najlepšom (secondbest reform).

Hueuristickým prístupom, ktorý sa zaoberá Lagrangeovými multiplikátormi, je *diagnostika rastu* (Hausmann et al., 2005). Jej východiskom sú približné determinanty rastu, akými sú návratnosť akumulácie kapitálu, jeho súkromná vymožitelnosť a náklady na financovanie akumulácie. Matematicky sú determinanty znázornené prostredníctvom modelu endogénneho rastu, kde vývoj spotreby a rastu kapitálu je závislý od

$$\frac{\dot{c}_t}{c_t} = \frac{\dot{k}_t}{k_t} = \sigma[r(1 - \tau) - \rho] \quad (1.8)$$

kde c_t predstavuje spotrebu, k_t kapitál, r je miera návratnosti kapitálu, τ je miera zdanenia kapitálu (skutočného alebo očakávaného, formálneho alebo neformálneho), ρ je svetová úroková miera a σ je elasticita intertemporálnej elasticity spotreby. Návratnosť kapitálu r vieme vyjadriť ako funkciu

$$r = (\alpha, \theta, x) \quad (1.9)$$

kde α je indikátor celkovej produktivity faktorov, θ je index externalít, pričom vysoké číslo predstavuje väčšie nedokonalosti na trhoch a x vyjadruje dostupnosť komplementárnych výrobných faktorov, ako sú infraštruktúra a ľudský kapitál.

Uvedeným prístupom je možné identifikovať niekoľko potenciálnych medzier, ako sú pôžičky zo zahraničia, ktoré bývajú obmedzené zahraničím, externality produkcie zo vstupu kapitálu do transformačného procesu, štátom poskytované služby, ktoré cenovo nezodpovedajú nákladom výroby, daňové zaťaženie príjmov v krajine, či to, že štát vynakladá prostriedky na

produkty s nízkou užitočnosťou pre obyvateľov. Diagnostika rastu sa zameriava na analýzu uvedených vzťahov (1.8) a (1.9), pričom sa snaží nájsť ohraničenie, ktorého Lagrangeov multiplikátor bude najväčší. Prístup postupuje analyticky prostredníctvom rozhodovacieho stromu, pričom predpokladá, že odstránením najväčšmi pôsobiaceho ohraničenia sa blahobyť v krajine zvýši. Faktory je možné na základe uvedených vzťahov rozdeliť do dvoch skupín podľa investícií, ktorými sú nízka domáca návratnosť investícií, alebo vysoké náklady na financovanie investícií. V prípade nákladov sa sústreďujeme na výšku premennej ρ , ktorá môže odzrkadľovať nefunkčnosť domáceho finančného systému alebo vplyv externých faktorov, teda to, ako je krajina vnímaná zahraničím. V prípade výnosnosti kapitálu sa sústreďujeme na premenné r a τ , na základe, ktorých je možné identifikovať napr. vysoké daňové zaťaženie alebo riziko vyvlastnenia, veľký vplyv externalít, nízku mieru aplikovania nových technológií, nedostatok pracovnej sily alebo vysoké transportné náklady. Po identifikovaní problematického faktora nasleduje analýza prostredníctvom rozhodovacieho stromu, aby bolo vylúčených čo možno najviac kandidátov predpokladanej poruchy.

Problematickým aspektom uvedeného prístupu je používanie tieňových cien (Lagrangeových multiplikátorov), ktoré je komplikované odhadnúť. Ďalej je ťažké s istotou vylúčiť možnosť, že ohraničenie nie je obmedzujúce. Problematický je aj krátkodobý horizont uvedeného prístupu, ktorý nie je v súlade s dlhodobým nahliadaním, ktoré inkluzívny rast vyžaduje (Svetová banka, 2009).

Posledným prístupom je takzvaný *rastový analytický rámec* (Svetová banka, 2009), ktorý slúži na identifikovanie determinantov, v dôsledku ktorých v prípade ekonomického rastu nedochádza k zníženiu chudoby. Kombinuje v sebe rastovú diagnostiku, metódy analýzy časových radov, výberové skúmanie a porovnávanie jednotlivých krajín. Rozbor je vykonávaný z pohľadu jednotlivca, nie z pohľadu firmy ako v bežných analýzach. Daný jednotlivec nemusí nutne byť zo skupiny chudobných, ale môže byť z iných sociálne znevýhodnených alebo vylúčených skupín, ako napr. cudzinci alebo menšiny. Jeho základom je možnosť definovať príjem povedzme jednotlivca i zo skupiny chudobných $i=1,2,...,n$ ako

$$y_i \equiv \sum_{j=1}^m w_j E_j \omega_{ij} \quad (1.10)$$

kde w_j je cena j -tého faktora ekonomiky a E_j je vynos vyplývajúci z j -tého faktora ekonomiky. Premenná ω_{ij} predstavuje vlastnícky podiel i -tého jednotlivca j -tom faktore. Ak predelíme vzťah (1.10) celkovým príjmom spoločnosti a agregujeme ho pre všetkých chudobných, získame vzťah

$$\psi_P \equiv \sum_{j=1}^m \lambda_j \omega_{Pj} \quad (1.11)$$

kde ψ_P predstavuje podiel príjmu chudobných ku príjmu spoločnosti. Premenná λ_j kvantifikuje podiel príjmu z faktora j oproti celkovým príjmom a premenná ω_{Pj} je vlastnícky podiel chudobných na j -tom ekonomickom faktore. Uvedený vzťah umožňuje identifikovať faktory, ktoré v najväčšej miere ovplyvňujú príjem chudobných.

Uvedené metódy analýzy predstavujú významný posun v prístupe ku skúmaniu inkluzívneho rastu a hospodárskeho rastu vo všeobecnosti, ale aj v nahliadaní na rast z hľadiska času. Nie všetky výsledky opatrení vlády je totiž možné očakávať v krátkodobom časovom horizonte, preto sa uvedený druh analýz skôr sústreďuje na dlhodobý časový horizont. Druhým kľúčovým momentom je nutnosť predvídať vznik nových príčin, ktoré momentálne alebo z krátkodobého hľadiska ešte neovplyvňujú inkluzívny charakter rastu, ale z dlhodobého hľadiska sa môžu prejavíť ako vážne zábrany znižovania chudoby a sociálneho vylúčenia v danej krajine (Svetová banka, 2009).

1.3 Vývoj chudoby a inkluzívneho rastu v krajinách EÚ

Chudoba predstavuje problém nielen v rozvojových krajinách tretieho sveta, ale aj v rozvinutých a tranzitívnych krajinách Európskej únie (EÚ). Jej dôležitosť bola zvýraznená aj jej zahrnutím medzi hlavné ciele piliera inkluzívneho rastu v dokumente Stratégia 2020. V tejto časti si kladieme za cieľ preskúmať tri indikátory z triedy Foster-Greer-Thorbeck (FGT) s cieľom preveriť ich robustnosť voči zmene hranice chudoby. Ako prvý indikátor uvádzame počet chudobných pod hranicou chudoby, tzv. mieru rizika chudoby (Headcount Index – HI),. Okrem toho sme do analýzy zahrnuli aj ďalšie indexy, ako Hĺbku chudoby (Poverty Gap Index – PGI) a Vážnosť hĺbky

chudoby (Severity of Poverty Index – SPI) s cieľom otestovať stochastickú dominantnosť vyššieho stupňa. Zovšeobecnené ukazovatele FGT triedy boli prvýkrát definované v Foster et al. (1984). Ich aplikácia je popísaná napr. v Haugthon et al. (2008) alebo Bartošová et al. (2010).

Vo všeobecnosti sa dá povedať, že neexistuje konsenzus o metodike voľby hranice chudoby. Samotná konštrukcia resp. voľba hranice chudoby predstavuje najťažšiu úlohu analýzy (Haugthon et al., 2008). V EÚ je hranica chudoby definovaná ako určité percento mediánu disponibilného príjmu (v súčasnosti sa ako referenčná hodnota používa 60 % mediánu ekvalizovaného disponibilného príjmu). Nakoľko sa medián počas rokov posúva, tak analýza vývoja chudoby v čase je s takto definovanou hranicou chudoby nejednoznačná z pohľadu interpretácie. Vhodnejší postup by bol založený na fixnej úrovni hranice chudoby, ktorá by bola upravená pomocou inflácie. Na preskúmanie, či sa chudoba medziročne znížila alebo zvýšila sa bez ohľadu na voľbu hranice chudoby používa kumulatívna distribučná funkcia chudoby pre ľubovoľný indikátor z triedy FGT (Poverty Incidence Curve – PIC). Podrobne je tento postup popísaný v Ravallion et al. (2003), Ravallion (1998) alebo Haugthon et al. (2008).

Ďalej je potrebné zistiť, či bol ekonomický rast v EÚ28 inkluzívny, alebo naopak bol v prospech bohatšej časti populácie, čo ešte viac prehľbovalo nerovnosti. Inkluzívny rast bol preskúmaný pomocou postupu merania rastu v prospech chudobných navrhnutého Kakwani et al. (2008) a definície inkluzívneho rastu podľa Svetovej banky (World Bank, 2009), podľa ktorej inkluzívny rast je v „súlade“ s rastom v prospech chudobných podľa jeho absolútnej definície.

Metodika

Tento výskum vychádza z predpokladu uvedeného v časti 1.1, že inkluzívny rast je v „súlade“ s rastom v prospech chudobných podľa jeho absolútnej definície. Rast v prospech chudobných je najčastejšie definovaný tromi spôsobmi, ktoré sú podľa absolútnej, relatívnej a chudoby znižujúcej koncepcie.

Pri analýze sme vychádzali z ukazovateľov z triedy FGT, z ktorých HI štandardne publikuje aj Eurostat – nazýva ho *Miera rizika chudoby*. Ďalej

sme vypočítali PGI a SPI podľa postupu publikovanom v Haughton et al. (2008). Rozdiel vo výsledkoch v porovnaní s výsledkami Eurostatu spočíva v použití prierezných váh domácností upravených o počet členov domácnosti namiesto Eurostatom používaných prierezných váh použitých špeciálne pre výpočet HI. Rozdiely na úrovni troch desiatinných miest boli spôsobené tým, že sme zahrnuli všetky domácnosti, ktoré boli k dispozícii v databáze EU-SILC, okrem tých, kde bol ekvalizovaný disponibilný príjem záporne. Eurostat upravuje tieto váhy, a preto nie sú všetky domácnosti zahrnuté do výpočtov. My sme upravené váhy Eurostatu nemali k dispozícii, preto sme ako aproximáciu použili spomínané dostupné prierezné váhy, upravené o počet členov domácností.

Metodika FGT

Každý z ukazovateľov FGT triedy je aditívne rozložiteľný, čo umožňuje analýzu chudoby v rôznych podskupinách. *HI* vyjadruje percento populácie, ktorá má nižší príjem (alebo výdavky) ako definovaná hranica chudoby, vypočítava sa takto:

$$HI = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N M(y_i < z)$$

z je hranica chudoby, N je celkový počet obyvateľov zahrnutých do výberovej vzorky, $M(.)$ je funkcia, ktorej hodnota je jedna, ak je splnená podmienka v zátvorke a nula, ak nie je. Okrem toho, ak sú k dispozícii prierezné váhy, tak môžu byť použité na úpravu každého konkrétného pozorovania s cieľom pokrytia celého obyvateľstva, z ktorej bola vyselektovaná daná vzorka.

Index PGI vyjadruje priemerné percento príjmu, o ktoré majú chudobní nižší príjem, než je hranica chudoby. Je vypočítaný ako percento hranice chudoby.

$$PGI = \frac{1}{zN} \sum_{i=1}^N K(y_i < z)$$

z je hranica chudoby, N je celkový počet obyvateľov zahrnutých do výberovej vzorky, $K(.)$ je funkcia, ktorej hodnota je rovná $(z - y_i)$ ak je splnená podmienka v zátvorke a nula, ak nie je splnená táto podmienka. Podobne

ako v prípade HI, ak sú k dispozícii prierezové váhy, tak môžu byť použité na úpravu každého konkrétneho pozorovania na pokrytie celkovej populácie.

Tretí ukazovateľ, ktorý bol použitý je SPI. Tento indikátor priraduje vyššie váhy veľmi chudobným, a tak umožňuje zachytiť zmeny rozdeľovania príjmov v skupine chudobných. Tento index sa vypočíta takto:

$$SPI = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{K(y_i < z)}{z} \right)^2$$

z je hranica chudoby, N je celkový počet pozorovaní vo výberovej vzorke, $K(.)$ je funkcia, ktorej hodnota je hodnota $(z - y_i)$, ak je splnená podmienka v zátvorke a nula, ak nie je. Aj tento index je možné rozšíriť o prierezové váhy.

Metodika PIC

Kontrola robustnosti výsledkov jednotlivých indikátorov z pohľadu výberu hranice chudoby bola vykonaná vykreslením PIC pre prvé, druhé a tretie rády stochastickej dominancie podľa postupu prezentovanom v Haughton et al. (2008). PIC vychádza z myšlienky, že chudobu je potrebné porovnávať v čase nie na základe jednej hranice chudoby, ale pre určitý interval. Ak jedno časové obdobie dominuje druhému, potom chudoba v dominantnom období musí byť nižšia bez ohľadu na to aká je zvolená hranica chudoby. PIC sme preskúmali na všetkých troch spomínaných ukazovateľov z triedy FGT.

Metodika analýzy rastu v prospech chudobných

Kľúčovým nástrojom pre vyhodnotenie rastu v prospech chudobných je metodika Poverty Equivalent Growth Rate (PEGR), navrhnutá Kakwani et al. (2008). Tento agregatívny ukazovateľ nám umožňuje identifikovať prostredníctvom porovnania PEGR a aktuálneho ekonomického rastu, či tento hospodársky rast bol v prospech chudobných, alebo nebol.

Primárnymi vstupmi do prepočtov sú kumulatívna distribučná funkcia príjmov označená $f(x)$ a homogénna funkcia $P(z, x)$, ktorá vyhodnocuje úroveň chudoby danej domácnosti. Kombináciou týchto funkcií získame zovšeobecnené vyjadrenie indikátora miery chudoby θ (Kakwani et al., 2008).

$$\theta = \int_0^z P(z, x) f(x) dx$$

Pre teoretické odvodenie uvedených vzťahov odporúčame konfrontovať prácu Kakwani et al. (2008). Pre zvolenú hranicu chudoby z vektor príjmov x je postup výpočtu PEGR nasledovný:

$$\theta = \theta(z, \tilde{x})$$

Druhý krok je odhad zmeny, tzv. elasticita chudoby,

$$\hat{\delta} = (\ln[\theta(z, \tilde{x}_2)] - \ln[\theta(z, \tilde{x}_1)]) / \hat{\gamma}$$

kde x_1 a x_2 sú rozdelenia príjmov v dvoch rozdielnych časových obdobiach, γ je odhad tempa rastu príjmu, ktoré je možné vypočítať nasledujúcim spôsobom:

$$\hat{\gamma} = \ln(\mu_2) - \ln(\mu_1)$$

kde μ_1 a μ_2 predstavujú priemerné príjmy v dvoch po sebe nasledujúcich časových obdobiach, t. j. $\hat{\gamma}$ možno teda považovať za skutočný rast príjmov. Elasticita $\hat{\delta}$ môže byť ďalej rozložená na dve zložky. Prvá je ovplyvnená zmenou ekonomického rastu označená $\hat{\eta}$ a druhá vyjadruje zmeny v distribúcii príjmov (rast alebo pokles nerovnosti), ktorá je označená $\hat{\zeta}$. Indikátory $\hat{\eta}$ a $\hat{\zeta}$ je možné odhadnúť pomocou nasledujúcich vzorcov.

$$\hat{\eta} = \{\ln[\theta(z, \mu_2 \tilde{x}_1 / \mu_1)] - \ln[\theta(z, \tilde{x}_1)] + \ln[\theta(z, \tilde{x}_2)] - \ln[\theta(z, \mu_1 \tilde{x}_2 / \mu_2)]\} / 2\hat{\gamma}$$

$\hat{\eta}$ je percentuálna zmena chudoby spôsobená percentuálnou zmenou príjmov za predpokladu, že sa rozdelenie príjmov nezmení. Kakwani et al. (2008), nazýva tento ukazovateľ ako neutrálnu relatívnu rastovú elasticitu chudoby.

$$\hat{\zeta} = \{\ln[\theta(z, \mu_1 \tilde{x}_2 / \mu_2)] - \ln[\theta(z, \tilde{x}_1)] + \ln[\theta(z, \tilde{x}_2)] - \ln[\theta(z, \mu_2 \tilde{x}_1 / \mu_1)]\} / 2\hat{\gamma}$$

$\hat{\zeta}$ možno interpretovať ako percentuálnu zmenu chudoby, spôsobenú zmenami v rozdelení príjmov. Pomocou týchto odhadov je možné vypočítať relatívny rast v prospech chudobných φ nasledovne:

$$\varphi = \frac{\delta}{\hat{\eta}}$$

Počas obdobia hospodárskeho rastu, kedy $\hat{y} > 0$, ak $\varphi > 1$, tak rast je relatívne v prospech chudobných. Toto znamená, že príjem chudobných rástol relatívne rýchlejšie než príjem bohatsšej časti populácie. Naopak, pre obdobie hospodárskeho poklesu, kedy $\hat{y} < 0$ ak $\varphi < 1$, tak strata príjmov je relatívne v prospech chudobných. PEGR je možné vypočítať nasledovne:

$$\hat{y}^* = \varphi \hat{y}$$

$\hat{y}^*$ je ekonomický rast, ktorý by bol nutný pre dosiahnutie rovnakého posunu v chudobe ako by sa dosiahol na základe aktuálneho skutočného rastu $\hat{y}$, za predpokladu, že nerovnosť rozdelenia príjmov ostane nemenná. Takže rast je relatívne v prospech chudobných ak $\hat{y}^* > \hat{y}$. Aby bolo možné vyhodnotiť absolútny rast v prospech chudobných, je potrebné vyrátať neutrálnu absolútnu rastovú elasticitu chudoby $\hat{\eta}^*$.

$$\hat{\eta}^* = \{\ln[\theta(z, \mu_2 + \tilde{x}_1 - \mu_1)] - \ln[\theta(z, \tilde{x}_1)] + \ln[\theta(z, \tilde{x}_2)] - \ln[\theta(z, \mu_1 + \tilde{x}_2 - \mu_2)]\} / 2\hat{y}$$

Základná myšlienka tohto konceptu je rovnaká ako bola v prípade relatívneho prístupu. $\hat{\eta}^*$ je možné interpretovať ako elasticita chudoby spôsobená percentuálnou zmenou ekonomického rastu za predpokladu, že tento rast je rozdelený v spoločnosti rovnomerne.

Podobne ako v prípade relatívneho rastu v prospech chudobných Kakwani et al. (2008) odvodil aj index absolútneho rastu v prospech chudobných φ^* .

$$\varphi^* = \frac{\delta}{\hat{\eta}^*}$$

Ak $\varphi^* > 1$ v čase ekonomického rastu, potom rast je v prospech chudobných v absolútnom vyjadrení. Toto znamená, že chudobní získavajú z rastu absolútne viac než bohatsšia časť populácie. V období ekonomického poklesu ak $\varphi^* < 1$, tak chudobný strácajú menej v porovnaní s bohatsšou časťou populácie v absolútnom vyjadrení. Ekonomický rast je v prospech chudobných v absolútnom vyjadrení, ak je splnená nasledovná podmienka:

$$\hat{y}^* > \hat{y}[1 + (\varphi - \varphi^*)]$$

Táto podmienka je kľúčová pre tento výskum, lebo umožňuje overiť, či v obdobiach ekonomického rastu nastal absolútny rast v prospech chudobných a teda aj inkluzívny rast.

Dáta

Do analýzy bolo zahrnutých 28 krajín EÚ. Skúmané obdobie bolo v rozpätí rokov 2005 až 2013, pričom v prípade Grécka, Maltý, Rumunska, Chorvátska a Bulharska nebolo možné pokryť celé obdobie z dôvodu nedostupnosti údajov. Dáta sme čerpali z databázy EU-SILC publikovanej Eurostatom. Ako ukazovateľ blahobytu a aproximácia hospodárskeho rastu bol použitý ekvalizovaný disponibilný príjem domácností v stálych cenách roku 2005. Pri výpočte sme zohľadnili veľkosť a vekovú štruktúru domácností. Hranica chudoby bola stanovená ako 60% medián národného ekvalizovaného disponibilného príjmu domácností, čo je v súlade s metodikou používanou Eurostatom.

Výsledky a diskusia

V nasledujúcej časti sú prezentované výsledky indexov HI, PGI a SPI z triedy indikátorov FGT za 28 krajín EÚ. Výsledky ukazujú divergujúci vývoj v oblasti chudoby medzi jednotlivými krajinami. Okrem toho, relatívny prístup k určovaniu hranice chudoby sťažuje porovnanie medzi krajinami a rovnako znižuje robustnosť výsledkov pri analýze vývoja chudoby v čase.

Krajiny EÚ28 môžeme rozdeliť podľa vývoja HI do troch základných skupín podľa toho, či percento populácie pod hranicou chudoby v priemere rástlo, ostalo takmer nezmenené, alebo postupne klesalo. Najvyšší nárast v priemere za sledované obdobie vykazovali krajiny Nemecko, Grécko, Litva a Slovinsko. Oproti tomu najvyšší priemerný pokles vykazovali Poľsko, Írsko, Spojené kráľovstvo, Rumunsko, Česká republika a Chorvátsko. V ostatných krajinách EÚ28 bola priemerná zmena blízko nule.

Vývoj v krízovom² období, od roku 2009 do 2013 vykazuje odlišné výsledky ako celková priemerná zmena. Nárast populácie pod hranicou

² Pod krízovým obdobím rozumieme obdobie finančnej a hospodárskej krízy v EU, ktorá sa naplno prejavila v roku 2009, pričom jej dopady sa prejavili aj v neskorších rokoch.

chudoby o viac než 5 % v porovnaní rokov 2013 a 2009 vykazovalo 10 európskych krajín, ako Belgicko, Grécko, Francúzsko, Luxemburg, Maďarsko, Malta, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko a Švédsko. Naopak, pokles v tomto období vykazovali krajiny, ako Estónsko, Írsko, Litva, Fínsko, Holandsko a Spojené kráľovstvo. V ostatných sledovaných štátoch boli zmeny blízke nule.

Tabuľka 1.1

Vývoj miery rizika chudoby HI v EÚ28

HI	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Belgicko	0,15	0,15	0,15	0,15	0,14	0,14	0,15	0,15	0,15
Bulharsko	.	.	0,22	0,21	0,22	0,21	0,22	0,22	0,21
Česká republika	0,10	0,10	0,10	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10	0,09
Dánsko	0,11	0,11	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12	0,12	0,11
Nemecko	0,12	0,12	0,15	0,15	0,15	0,16	0,16	0,16	0,16
Estónsko	0,18	0,18	0,19	0,19	0,20	0,16	0,17	0,17	0,18
Írsko	0,20	0,19	0,17	0,15	0,15	0,15	0,15	0,16	0,14
Grécko	.	.	.	0,20	0,19	0,20	0,21	0,22	0,22
Španielsko	0,19	0,19	0,18	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20
Francúzsko	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,14	0,14	0,14
Chorvátsko	.	.	.	.	.	0,21	0,21	0,20	0,20
Taliansko	0,19	0,19	0,19	0,18	0,18	0,18	0,19	0,19	0,19
Cyprus	0,16	0,16	0,15	0,16	0,16	0,16	0,15	0,15	0,15
Litva	0,16	0,23	0,21	0,25	0,26	0,21	0,19	0,19	0,19
Lotyšsko	0,21	0,20	0,19	0,20	0,20	0,20	0,19	0,18	0,20
Luxembursko	0,14	0,14	0,14	0,13	0,15	0,14	0,13	0,15	0,16
Maďarsko	0,13	0,16	0,12	0,12	0,12	0,12	0,14	0,14	0,14
Malta	.	.	.	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,16
Holandsko	0,10	0,09	0,10	0,10	0,11	0,10	0,11	0,10	0,10
Rakúsko	0,12	0,13	0,12	0,15	0,15	0,15	0,14	0,14	0,14
Poľsko	0,20	0,19	0,17	0,17	0,17	0,18	0,18	0,17	0,17
Portugalsko	0,19	0,18	0,18	0,19	0,18	0,18	0,18	0,18	0,19
Rumunsko	.	.	0,25	0,23	0,22	0,21	0,22	0,23	0,22
Slovinsko	0,12	0,12	0,12	0,12	0,11	0,13	0,14	0,14	0,14
Slovensko	0,13	0,12	0,10	0,11	0,11	0,12	0,13	0,13	0,13
Fínsko	0,12	0,13	0,13	0,14	0,14	0,13	0,14	0,13	0,12
Švédsko	0,10	0,12	0,10	0,12	0,13	0,13	0,14	0,14	0,15
Spojené kráľovstvo	0,19	0,19	0,19	0,18	0,17	0,17	0,16	0,16	0,16

Zdroj: Vlastné výpočty autorov na základe údajov z databázy EU-SILC.

Tabuľka 1.2

Vývoj hĺbky chudoby – PGI v EÚ28

PGI	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Belgicko</i>	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
<i>Bulharsko</i>	.	.	0,09	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
<i>Česká republika</i>	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
<i>Dánsko</i>	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03
<i>Nemecko</i>	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
<i>Estónsko</i>	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,05	0,05	0,05
<i>Írsko</i>	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
<i>Grécko</i>	.	.	.	0,05	0,05	0,06	0,07	0,07	0,08
<i>Španielsko</i>	0,06	0,06	0,05	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07	0,07
<i>Francúzsko</i>	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
<i>Chorvátsko</i>	.	.	.	.	.	0,07	0,07	0,07	0,06
<i>Taliansko</i>	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,06	0,07	0,06	0,07
<i>Cyprus</i>	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
<i>Litva</i>	0,05	0,07	0,06	0,08	0,08	0,07	0,07	0,06	0,06
<i>Lotyšsko</i>	0,07	0,07	0,06	0,06	0,06	0,08	0,06	0,05	0,06
<i>Luxembursko</i>	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
<i>Maďarsko</i>	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03	0,04
<i>Malta</i>	.	.	.	0,04	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04
<i>Holandsko</i>	0,03	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
<i>Rakúsko</i>	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04
<i>Poľsko</i>	0,07	0,06	0,05	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
<i>Portugalsko</i>	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06
<i>Rumunsko</i>	.	.	0,09	0,08	0,08	0,07	0,08	0,08	0,08
<i>Slovinsko</i>	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
<i>Slovensko</i>	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
<i>Fínsko</i>	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02
<i>Švédsko</i>	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,04
<i>Spojené kráľovstvo</i>	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04

Zdroj: Vlastné výpočty autorov na základe údajov z databázy EU-SILC.

Ak preskúmame výsledky PGI analogickým spôsobom, ako sme skúmali HI, tak najvyšší priemerný nárast za sledované obdobie od 2005 do 2013 vykazovali krajiny Dánsko, Nemecko, Grécko, Rakúsko, Maďarsko a Švédsko.

Výraznejší priemerný pokles PGI vykazovali krajiny Bulharsko, Česko, Írsko, Chorvátsko, Cyprus, Holandsko, Poľsko a Spojené kráľovstvo. PGI sa v ostatných krajinách v priemere nezmenilo.

Tabuľka 1.3

Vývoj indexu závažnosti hĺbky chudoby SPI v EÚ28

SPI	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Belgicko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Bulharsko	.	.	0,05	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
Česká republika	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Dánsko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
Nemecko	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01
Estónsko	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03
Írsko	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
Grécko	.	.	.	0,03	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04
Španielsko	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	0,04	0,04
Francúzsko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Chorvátsko	.	.	.	.	.	0,03	0,04	0,03	0,03
Taliansko	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
Cyprus	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Litva	0,03	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03
Lotyšsko	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	0,02	0,03
Luxembursko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Maďarsko	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Malta	.	.	.	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01
Holandsko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Rakúsko	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Poľsko	0,04	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Portugalsko	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03
Rumunsko	.	.	0,05	0,04	0,04	0,03	0,04	0,04	0,05
Slovinsko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Slovensko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
Fínsko	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Švédsko	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Spojené kráľovstvo	0,02	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Zdroj: Vlastné výpočty autorov na základe údajov z databázy EU-SILC.

Výsledky v krízovom období od roku 2009 do 2013 sú odlišné ako celková priemerná zmena. Najvýraznejší nárast PGI od 2009 do 2013 je možné sledovať v krajinách ako Grécko, Taliansko, Maďarsko, Malta, Slovinsko a Slovensko. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že výraznejší pokles v PGI v tomto období nenastal ani v jednej z krajín EÚ28. Toto tvrdenie znamená, že priemerná úroveň, o ktorú je príjem chudobných pod hranicou chudoby, sa v tomto období neznižovala.

Ako posledný indikátor z triedy FGT preskúmame SPI. Tento indikátor priraduje vyššie váhy najchudobnejšej časti populácie, a preto umožňuje preskúmať, či sa nerovnosti prehlbovali aj medzi chudobnými, alebo naopak nastal posun chudobnejšej časti populácie smerom k hranici chudoby, čím poklesla jej „vážnosť“.

Výsledky SPI preskúmané analogickým spôsobom, ako sme skúmali HI a PGI ukazujú, že najvyšší priemerný nárast „vážnosti“ chudoby nastal za sledované obdobie od 2005 do 2013 v krajinách ako Belgicko, Dánsko, Nemecko, Írsko, Španielsko, Taliansko, Luxembursko, Maďarsko, Rakúsko, Portugalsko, Slovensko a Švédsko. Naopak výraznejší priemerný pokles bol vykázaný v krajinách ako Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Malta, Holandsko, Poľsko a Spojené kráľovstvo. SPI sa v ostatných krajinách v priemere nemenil.

Ak sa pozrieme na obdobie krízy a zmenu medzi rokom 2009 a 2013, tak môžeme vidieť, že v krajinách ako Grécko, Španielsko, Taliansko, Maďarsko, Portugalsko Slovensko a Slovinsko sa situácia najchudobnejšej časti populácie zhoršila. Naopak, pozitívne sa tejto časti populácie nedarilo ani v jednej zo skúmaných krajín EÚ28.

Ďalej v tabuľke 1 v prílohe 1 uvádzame výsledky analýzy robustnosti výsledkov HI, PGI a SPI z pohľadu voľby hranice chudoby. Výsledky ukazujú, že všetky tri spomínané indexy sú senzitívne vo väčšine skúmaných krajín na voľbu hranice chudoby. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že v krajinách, ako sú Bulharsko, Grécko, Španielsko, Chorvátsko alebo Malta by vývoj chudoby ostal rovnaký bez ohľadu na zvolenú výšku hranice chudoby. V prípade Slovenska a Českej republiky, ani jeden z ukazovateľov, a ani v jednom období nie je robustný voči voľbe hranice

chudoby. Podobné výsledky až na niekoľko výnimiek vykazujú napr. Luxembursko, Dánsko, Lotyšsko, Holandsko alebo Fínsko.

V tabuľke 2 v prílohe 2 sú prezentované výsledky analýzy rastu v prospech chudobných pre jeho absolútnu, relatívnu a chudobu znižujúcu definíciu. Rast v prospech chudobných podľa všetkých troch definícií a pre všetky tri použité indexy z triedy FGT súčasne nastal v Írsku v období 2007 – 2008 a 2012 – 2013, vo Francúzsku v období 2012 – 2013, na Cypre v období 2010 – 2011, v Luxembursku v období 2006 – 2007 a vo Fínsku v období 2009 – 2010, čo znamená, že ekonomický rast bol inkluzívny. Okrem týchto príkladov niektoré krajiny vykazujú v obdobiach ekonomického rastu absolútny rast v prospech chudobných, ale nie pre všetky tri aplikované indikátory súčasne. Toto zistenie naznačuje, že rast príjmov bol vo väčšine krajín a vo väčšine období rozdelený v spoločnosti tak, že zvýhodňoval bohatšiu časť populácie a nepomáhal znižovať nerovnomernosti.

Výsledky ďalej naznačujú, že rast v prospech chudobných nastal najmä v obdobiach ekonomického poklesu, t. j. v obdobiach, kedy sa priemerný ekvalizovaný príjem domácností znížil. Takéto prípady nastali v Belgicku v období 2007 – 2008 a 2011 – 2012, v Českej republike v období 2012 – 2013, v Dánsku v období 2011 – 2012, v Španielsku v období 2010 – 2011 a 2012 – 2013, v Chorvátsku v období 2011 – 2012 a 2012 – 2013, v Taliansku v období 2007 – 2008 a 2011 – 2012, vo Francúzsku v období 2006 – 2007, v Litve v období 2009 – 2010 a 2010 – 2011, v Lotyšsku v období 2010 – 2011, v Luxemburgu v období 2007 – 2008 a 2009 – 2010, v Maďarsku 2006 – 2007 a 2009 – 2010, v Holandsku v období 2009 – 2010, v Rakúsku v období 2010 – 2011, v Poľsku v období 2011 – 2012, vo Švédsku v období 2009 – 2010 a vo Veľkej Británii v obdobiach 2007 – 2008, 2008 – 2009, 2010 – 2011 a 2012 – 2013.

Tieto výsledky naznačujú, že rozdelenie príjmov má tendenciu zvýhodňovať v časoch ekonomického rastu bohatšiu časť populácie krajín EU28, avšak v časoch ekonomického poklesu nastane pokles v prospech chudobných, čo znamená, že bohatšia časť populácie stratí viac ako

chudobná časť populácie.³ Tento jav je možné vysvetliť sociálnym systémom, ktorý má tendenciu pomáhať najchudobnejšej časti populácie a týmto spôsobom zabrániť ešte väčšiemu prepadu chudoby v časoch recesie.

³ Pri interpretácii výsledkov predpokladáme, že ide o rast v prospech chudobných vtedy, keď počas obdobia ekonomického rastu príjem chudobných rastie buď v absolútnom alebo relatívnom vyjadrení rýchlejším tempom ako rastie príjem časti populácie, ktorá nie je považovaná za chudobnú. V prípade ekonomického poklesu, rast (pokles) v prospech chudobných znamená, že dynamika poklesu príjmu chudobných je v absolútnom alebo relatívnom vyjadrení nižšia ako v prípade zvyšku populácie.

2 INKLUZÍVNY RAST A ZAMESTNANOSŤ

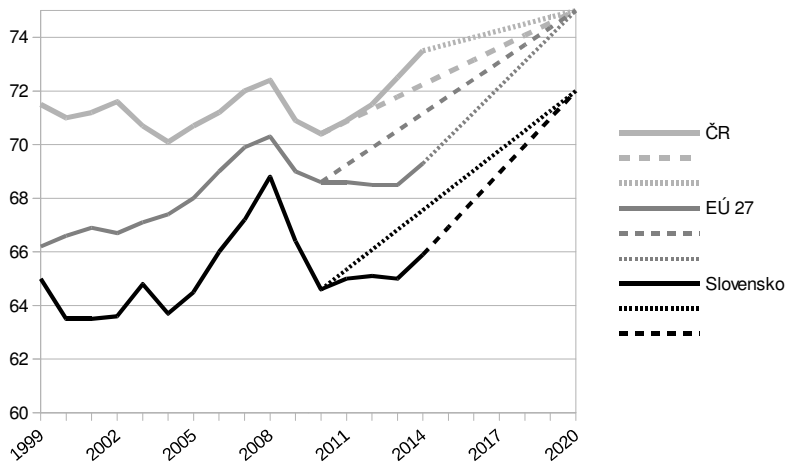
2.1 Zvyšovanie zamestnanosti

Inkluzívny rast predstavuje jeden z troch pilierov Stratégie Európa 2020. Jedným z hlavných cieľov tejto stratégie je zvyšovanie miery zamestnanosti, znižovanie počtu ľudí ohrozených chudobou a znižovanie počtu domácností bez kontaktu s trhom práce.

V rámci zvyšovania zamestnanosti si Európska únia stanovila cieľ zvýšiť podiel zamestnaných na 75 % v roku 2020. Jednotlivé členské krajiny majú rôznou mierou prispieť k tomuto cieľu, od 63 % v Chorvátsku, 69 % v Taliansku, 70 – 71 % (Írsko, Grécko, Malta, Poľsko, Rumunsko) až po 80 % vo Švédsku. Cieľom Slovenska je 72 %, ČR 75 %.

Graf 2.1

Miera zamestnanosti a ciele v Stratégii Európa 2020 (v %, skutočnosť a plánovaný vývoj v roku 2010 a 2015)

Zdroj: Stratégia Európa 2020 a Eurostat, tabuľka t2020_10, 20 – 64 rokov.

Miera zamestnanosti na Slovensku do roku 2008 rástla, od úrovne 63 % na 69 %. Začiatkom krízy ale klesla na 65 % v priebehu dvoch rokov. Od roku 2010 mierne rástla z 65 % na 66 %. Rástla ale menej ako bol očakávaný rast podľa Stratégie Európa 2020. V roku 2014 sme zaostávali takmer o dva percentuálne body. Aby Slovensko dosiahlo ciele Stratégie Európa 2020, každý rok by mala stúpnuť zamestnanosť o jeden percentuálny bod.

Pre porovnanie, Česká republika rástla rýchlejšie ako očakávané tempo. V roku 2014 tam bola miera zamestnanosti o 1,2 p. b. vyššia ako priebežný cieľ.

Aby Slovenská republika dosiahla ciele stanovené v Stratégii Európa 2020, je nutné zapojiť do zamestnanosti ľudí momentálne nezamestnaných, najmä dlhodobo nezamestnaných.

2.2 Dlhodobá nezamestnanosť

Takýto prístup zavedenia inkluzívneho zamestnávania má ambíciu zohľadniť špecifické okolnosti v podmienkach Slovenska. Medzi hlavné ciele zavedenia inkluzívneho zamestnávania patria: zníženie dlhodobej nezamestnanosti, zvýšenie miery zamestnanosti a zvýšenie šancí dlhodobo nezamestnaných a neaktívnych záujemcov o riadne zamestnanie.

Dlhodobo nezamestnaní a iní znevýhodnení nezamestnaní sa umiestňujú na trhu práce s ťažkosťami pre ich nižšiu produktivitu práce v porovnaní so zamestnancami pracujúcimi dlhší čas. Ak sa jednotlivý zamestnávateľ rozhodne zamestnať osobu s nižšou produktivitou práce, stáva sa vzhľadom na vyššie ceny svojich produktov menej konkurencieschopným, čo je dlhodobo neudržateľný stav.

Zároveň má dlhodobá nezamestnanosť výrazne negatívne dôsledky na spoločnosť. Ovplyvňuje sociálne cítenie, . spája sa s pocitom frustrácie, menejcennosti, beznádeje a obmedzenými možnosťami viesť plnohodnotný a dôstojný život. Nie všetky osoby sa do tejto situácie dostávajú vlastnou vinou, časť z nich navyše spláca úvery, živí ďalších členov rodiny, čelí exekúcii a i.

Nepriaznivý vplyv na verejný rozpočet – strata príjmov z daní a odvodov a náklady plynúce z vyplácania dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke. Cieľom pasívnej a aktívnej politiky trhu práce má byť zmiernenie nepriaznivej situácie, nie len zabezpečenie sociálneho zmiernu.

Strata potenciálu ekonomiky – nezamestnanosť predstavuje sociálno-ekonomický jav, ktorý vyjadruje neúplné využitie práceschopného obyvateľstva. Pracujúce osoby vytvárajú produkt, sú tvorcami hodnoty. Na nepracujúce osoby sú vynakladané zdroje, ktoré však nie sú pretvárané do tvorby produktu, hodnoty a zároveň tieto hodnoty netvorí. Existenciou nevyužívaných zdrojov je naša ekonomika pod úrovňou svojej potenciálnej produkcie.

Nezamestnanosť oslabuje kúpnu silu jednotlivcov, a tým celej spoločnosti; je jednou z príčin chudoby a sociálnej exklúzie; podnecuje hate-speech a v špecifických podmienkach SR i rasovú neznášanlivosť; môže viesť k páchaniu menšej či väčšej kriminality. Nezamestnanosť a z toho plynúce sociálne rozdiely podnecujú aj sociálne napätie.

Koncentráciou nezamestnanosti sa niektoré regióny stávajú chudobnejšími, zatiaľ čo iné prosperujú. Dlhodobá nezamestnanosť je dôsledkom slabšej ekonomickej výkonnosti regiónu, ale zároveň aj jej príčinou – nezamestnaní ľudia sú chudobnejší a nemôžu si dovoliť rôzne tovary a služby.

Výrazným faktorom nielen na Slovensku sú demografické zmeny. V podmienkach SR odchádzajú do dôchodku silné povojnové ročníky, na trh práce prichádzajú slabé porevolučné ročníky. Táto generačná výmena spôsobuje znižovanie podielu práceschopných ľudí. Ak očakávame mierny nárast zamestnanosti, Slovensko v horizonte niekoľkých rokov narazí na nedostatok pracovných síl. Krátkodobo nezamestnaní sa vyčerpajú a zamestnávateľia často radšej nerozšíria výrobu alebo ju dokonca presunú inde, ako by zamestnali nepredvídateľného dlhodobo nezamestnaného.

Štruktúra dlhodobej nezamestnanosti

Dlhodobo nezamestnaní predstavujú veľmi heterogénnu skupinu. Pri jej skúmaní vidíme výrazné rozdiely medzi regiónmi, medzi vekovými kategóriami i z pohľadu formálneho vzdelania. Analýzy v tejto publikácii ukazujú, že dlhodobo nezamestnaní sú výrazne koncentrovaní v niektorých regiónoch (najmä juh stredného a časť východného Slovenska), majú nižšie

vzdelanie ako krátkodobo nezamestnaní a podiel mladých dlhodobo nezamestnaných je porovnateľný s inými vekovými kategóriami.

Dôležitá je otázka presnosti dát, o ktoré sa môžeme v analýzach opierať. Pri údajoch o nezamestnaných vychádzame z evidencie Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré vykazuje uchádzačov o zamestnanie vo svojej evidencii. Časť evidovaných nezamestnaných v skutočnosti pracuje (na dohodu, v rámci aktivačných prác alebo načierno), no vzhľadom na nedostupnosť dát ich od uvedeného abstrahujeme. Takisto časť ľudí formálne spĺňa skutkovú podstatu kritéria pre zaradenie do kategórie dlhodobo nezamestnaných, avšak v ústredí evidovaní nie sú (bezdomovci, vyradení pre odmietanie spolupráce, odradení).

V oblasti zamestnanosti vychádzame z viacerých štatistík s cieľom čo najlepšie zistiť stav v jednotlivých okresoch. Ide o dáta podľa výberového zisťovania pracovných síl, podľa štatistického zisťovania metodikou ESA a podľa údajov zo Sociálnej poisťovne.

Všetky údaje sú kategorizované geograficky na základe trvalého pobytu, keďže údaje o prechodnom či reálnom pobyte nie sú súčasťou evidencie. Trvalý pobyt skresľuje regionálne údaje: ľudia, ktorí bývajú a pracujú v Bratislave, pričom ich trvalý pobyt nie je v Bratislave, umelo znižujú nezamestnanosť v mieste svojho trvalého pobytu (napriek tomu, že toto miesto k ich zamestnanosti nijako neprispelo). Predovšetkým mladší, vzdelanejší ľudia z vidieku bývajú a pracujú v Bratislave trvalo, avšak nezriedka otáľajú so zmenou trvalého pobytu z dôvodu podnájmu, žiadnych efektov zo zmeny trvalého pobytu alebo administratívnej záťaže s tým spojenej. Ak by však ľudia bývajúci a pracujúci v Bratislave mali trvalý pobyt totožný s miestom výkonu práce, na (ne-)zamestnanosť iných obcí by táto skutočnosť vplyv nemala. Situácia v problémových regiónoch je preto ešte negatívnejšia, ako je oficiálne vykazované.

Regionálny aspekt dlhodobej nezamestnanosti

Miera dlhodobej nezamestnanosti je výrazne odlišná medzi regiónmi SR. Z pohľadu dostupnosti údajov sú k dispozícii buď výberové zdroje (výberové zisťovanie pracovných síl, VZPS, prípadne EU SILC), alebo administratívne zdroje (najmä údaje Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR). Tieto zdroje sa líšia nielen dostupnosťou, ale aj metodologickými rozdielmi.

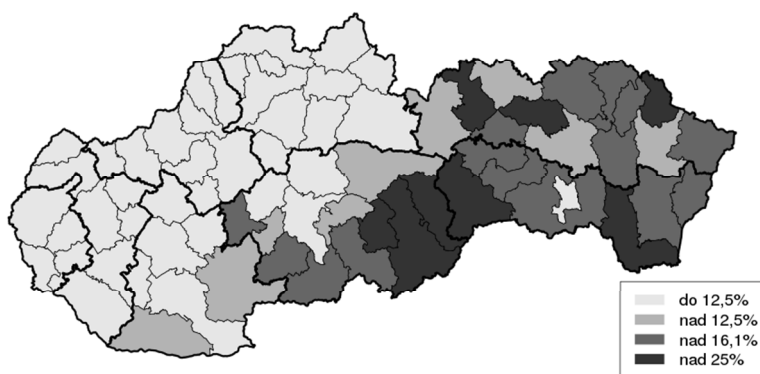
VZPS používa definíciu zamestnanosti a nezamestnanosti podľa metodológie ILO. Tieto údaje neberú do úvahy legálnosť zamestnania ani fakt evidencie na úrade práce. Výhodou je nemennosť metodológie a medzinárodná porovnateľnosť údajov. Nevýhodou je, že ide o výberové zisťovanie so vzorkou určitej veľkosti, čo má za dôsledok nulovú štatistickú vierohodnosť na úrovni okresov.

Administratívne zdroje z Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny berú ako nezamestnaných tých, ktorí sú evidovaní ako uchádzači o zamestnanie (UoZ). Časť z nich môže pracovať (či už legálne, alebo nelegálne), časť nezamestnaných podľa metodológie ILO nemusí byť evidovaná ako UoZ (spravidla sa jedná o bezdomovcov, odradených, vyradených pre neochotu spolupracovať). Ďalším zdrojom administratívnych údajov sú údaje zo Sociálnej poisťovne, ktorá eviduje väčšinu pracovníkov so zamestnávateľom na Slovensku.

Výhodou administratívnych zdrojov je dostupnosť údajov až po úroveň okresov na základe trvalého pobytu. Vzhľadom na uvedené budeme v tejto práci používať administratívne údaje ÚPSVaR a Sociálnej poisťovne.

Graf 2.2

Miera dlhodobej nezamestnanosti v okresoch SR, 2013

Zdroj: Páleník (2015a).

Ako vidno, dlhodobou nezamestnanosťou je postihnutý najmä juh stredného Slovenska (najmä okresy Rimavská Sobota a Revúca), s pokračovaním na východnom Slovensku. Mesto Košice ako metropola regiónu znižuje krajskú mieru dlhodobej nezamestnanosti, rovnako sever Banskobystrického kraja vyvažuje krajskú nezamestnanosť svojho juhu. Dôsledkom je, že nezamestnanosti na úrovni krajov nedostatočne popisujú geografiu nezamestnanosti Slovenska. Napriek tomuto štatistickému zjemňovaniu regionálnych rozdielov zostávajú rozdiely v miere dlhodobej nezamestnanosti aj na úrovni krajov výrazné: v Bratislavskom a Trnavskom kraji je veľmi nízka (3 %, 6 %), v Trenčianskom a Nitrianskom kraji mierne vyššia (7 % a 10 %), v Košickom kraji 17 %, v Banskobystrickom 18 % a najvyššia je v Prešovskom kraji (20 %). Pre porovnanie, metodológiou administratívnych dát bola najvyššia dlhodobá nezamestnanosť v okresoch Rimavská Sobota a Revúca (Banskobystrický kraj) na úrovni vyše 33 %.

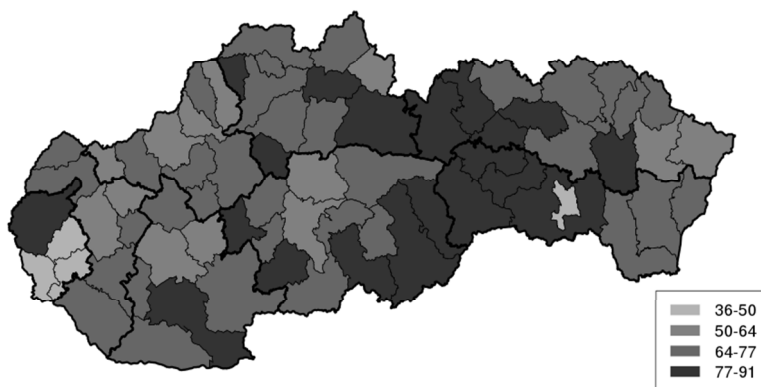
Vzdelanie dlhodobo nezamestnaných

Jedným z charakteristických znakov dlhodobo nezamestnaných je nízke vzdelanie. Základné alebo neukončené základné vzdelanie je prekážkou uplatnenia na trhu práce. Ľudia s nízkym vzdelaním spravidla nemajú dostatočné zručnosti, keďže ich v škole nenadobudli, zároveň ich absencia formálneho vzdelania, najmä maturity alebo vysokoškolského titulu, diskvalifikuje z množstva pracovných príležitostí, kde je formálne vzdelanie vyžadované (napr. práca v štátnom sektore, v mestskej polícii...).

V celoslovenskom priemere je podiel nízko vzdelaných na dlhodobo nezamestnaných približne 72 % s výraznými regionálnymi rozdielmi, pričom najnižší podiel je v Bratislavskom kraji (pod 50 %), najvyšší v Prešovskom a Banskobystrickom kraji (77 %).

Z okresného pohľadu približne platí, že vyššia miera dlhodobej nezamestnanosti znamená aj vyšší podiel nízko vzdelaných na týchto dlhodobo nezamestnaných (okresy Rimavská Sobota a Revúca je tento podiel 85 %). Korelačný koeficient miery dlhodobej nezamestnanosti a podiele nízko vzdelaných medzi okresmi dosahuje 0,6 a za posledné roky iba mierne stúpol.

Graf 2.3

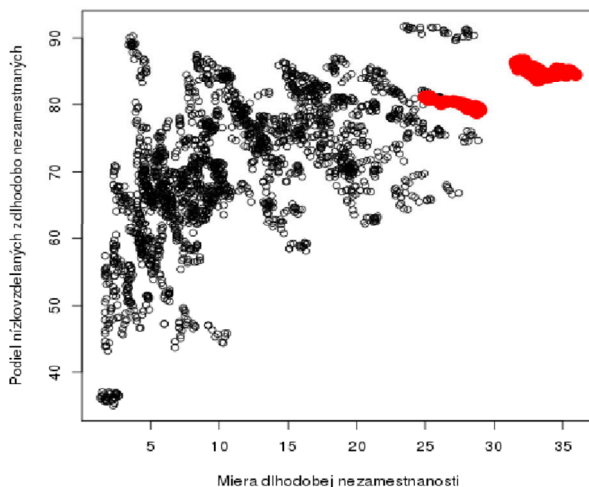
Podiel nízko vzdelaných z dlhodobo nezamestnaných, 2013

Zdroj: Páleník (2015a).

Podiel nízko vzdelaných z dlhodobo nezamestnaných ako i miera nezamestnanosti nízko vzdelaných sú na Slovensku vysoké. Zároveň je ale podiel nízko vzdelaných obyvateľov tretí najnižší v EÚ (ISCED 0-2, Eurostat tabuľka lfsa_pgaed). Tento podiel v SR dokonca od roku 2005 klesol o štvrtinu. Z pohľadu EÚ je podobne nízky podiel nízko vzdelaných na celkovom obyvateľstve iba v pobaltských krajinách, Českej Republike a v Portugalsku. Priemer Európskej menovej únie je až dvakrát vyšší ako v SR.

Napriek nízkemu podielu a počtu nízko vzdelaných obyvateľov je ich podiel na dlhodobej nezamestnanosti vysoký a najmä regionálne koncentrovaný. Vzhľadom na latku postavenú inými krajinami EÚ plošné zvyšovanie dostupnosti stredoškolského vzdelania nezniží celkový problém dlhodobej nezamestnanosti.

Graf 2.4

Vzťah vzdelania a dlhodobej nezamestnanosti, 2013

Zdroj: Páleník (2015b).

Poberanie dávok dlhodobo nezamestnanými

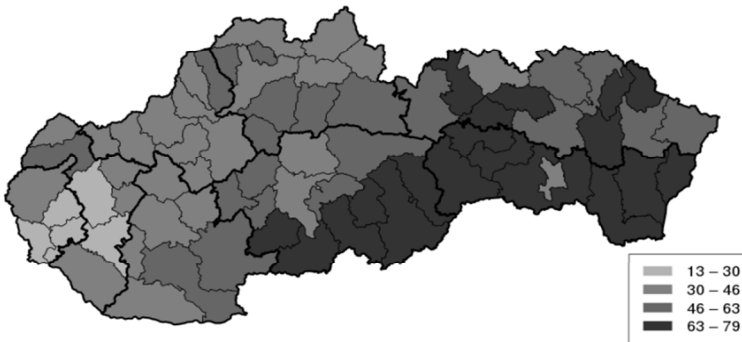
Dávky v hmotnej núdzi predstavujú sociálnu sieť pre ľudí bez príjmu. Status poberania dávok v hmotnej núdzi indikuje (nielen) finančne horšiu situáciu domácnosti, v ktorej sa človek nachádza. Systém nastavenia dávok v hmotnej núdzi má svoje nedostatky, ktoré sťažujú uplatnenie ich poberateľov v zamestnaní. Podľa Páleník (2014a) sú prekážkami najmä administratívna náročnosť (získanie dávok vyžaduje určitú investíciu času a financií človeka), skokové nastavenie (nárast príjmu o niekoľko centov môže spôsobiť zníženie príjmu o desiatky eur), ochrana pred exekúciami iba v prípade poberania dávok (a nie v prípade nízkych mzdových príjmov), či časové zaostávanie dávok za realitou (niektoré dávky závisia od situácie pred pol rokom).

V priemere SR podiel poberateľov DHN z dlhodobo nezamestnaných činí 55 %, pričom v Banskobystrickom, Prešovskom aj Košickom kraji je to vyše 60 %. Z okresného pohľadu opäť vidno rozdiely medzi okresmi podobného charakteru ako v prípade nízko vzdelaných. Korelačný koeficient medzi

mierou dlhodobej nezamestnanosti a podielom dlhodobo nezamestnaných, čo poberajú DHN, je až 0,88.

Graf 2.5

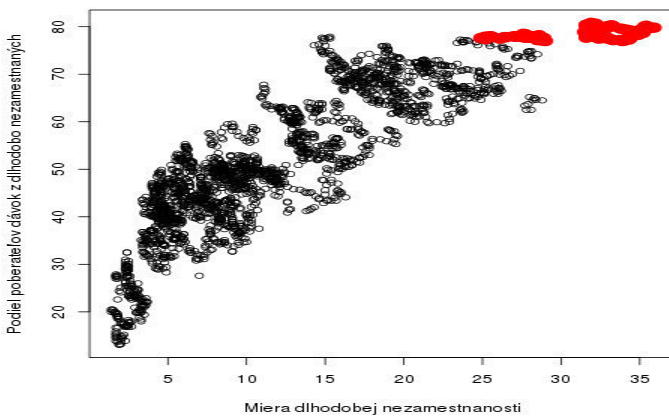
Poberatelia dávok z dlhodobo nezamestnaných, 2013

Zdroj: Páleník (2015a).

Graf 2.6

Vzťah podielu poberateľov DHN z dlhodobo nezamestnaných a dlhodobej nezamestnanosti v okresoch SR, 2013

Zdroj: Páleník (2015b).

Práca dlhodobo nezamestnaných

Pozitívnu charakteristikou niektorých dlhodobo nezamestnaných je práca. Môže sa jednať o rôzne tzv. „fušky“, prácu načierno, rôzne mikropodnikanie (napr. zber a predaj lesných plodov) alebo na dohodu o vykonaní práce. Hlavnou motiváciou je príjem navyše, avšak vedľajším pozitívnym efektom je zvýšenie príjmu a statusu domácnosti (spravidla sprevádzané zlepšením školskej dochádzky), obnovenie pracovných zručností a kontakt s potenciálnymi zamestnávateľmi (s možnosťou prechodu do riadneho zamestnania).

V zmysle slovenskej legislatívy môže evidovaný uchádzač o zamestnanie pracovať touto formou práce vtedy, pokiaľ jeho (zdokladovaný) príjem nepresiahne určitú hranicu (od roku 2012 okolo 150 €). Takýto UoZ by bol podľa metodológie ILO chápaný ako pracujúci, z pohľadu evidovanej nezamestnanosti je nezamestnaný.

Práca na dohodu o vykonaní práce je dopytovaná otvoreným trhom práce, pričom tieto dohody sú oproti štandardnému pracovnému pomeru zvýhodnené najmä menšou ochranou zamestnanca (a do konca roka 2012 aj výrazne nižšími odvodmi). Z pohľadu politiky zamestnanosti by tieto dohody mali byť prvým krokom k riadnemu zamestnaniu na štandardný pracovný úväzok. Analýzy podporujúce alebo zamietajúce túto hypotézu zatiaľ absentujú. Skúsenosti zo zahraničia s prekérnymi formami práce však nevlievajú veľa optimizmu do tejto otázky.

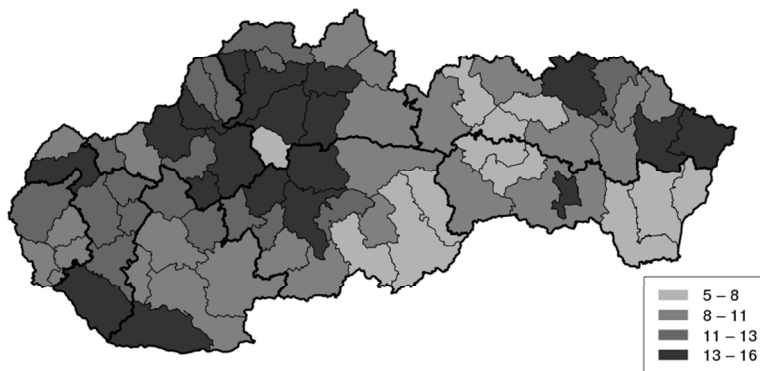
V poslednom období podiel dlhodobo nezamestnaných, ktorí pracovali na dohodu o vykonaní práce, dosahoval hodnoty 8 – 13 %. Vzhľadom na zmeny v legislatíve na prelome rokov 2012 a 2013 a najmä vzhľadom na neistotu prameniacy z týchto zmien došlo k výraznému prepadu v januári 2013 (z 12 % na 7 %). V priebehu roku 2013 sa tento podiel stúpil späť na takmer totožnú hodnotu – vyše 10 %.

Regionálny pohľad ukazuje, že regióny, kde je najvyššia dlhodobá nezamestnanosť, dosahujú najnižšie uplatnenie na dohodách (okresy RR a RA iba 6 – 7 %). Podiel v Bratislave je relatívne nízky (9 %), avšak v regiónoch, kde je dlhodobá nezamestnanosť stredne vysoká, je tento podiel vyšší (napr. v meste Košice je to 14,5 %). Deklaruje to aj korelačný koeficient,

ktorý je negatívny a dosahuje hodnoty $-0,3$, pričom maximálne hodnoty dosahoval na jar roku 2012. Ak by sme z analýz vypustili Bratislavský kraj, tento korelačný koeficient ku koncu roka 2013 dosiahne hodnoty až $-0,4$.

Graf 2.7

Podiel dlhodobo nezamestnaných pracujúcich na dohodu o vykonaní práce, 2013

Zdroj: Páleník (2015a).

Uplatnenie dlhodobo nezamestnaných na trhu práce

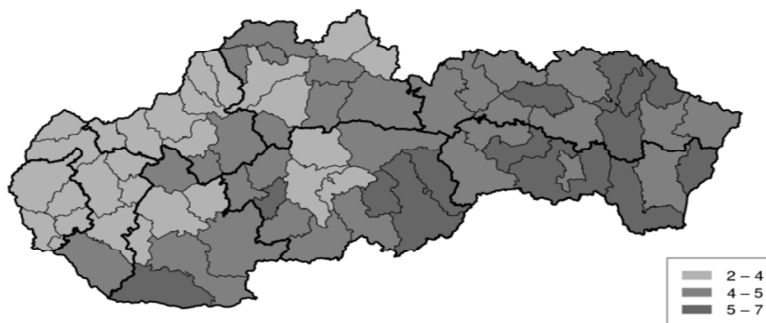
Obvyklé negatívne charakteristiky dlhodobo nezamestnaných (nízke vzdelanie, regionálna koncentrácia, nižšia finančná zabezpečenosť) majú dôsledky na nižšie šance na uplatnenie na otvorenom trhu práce.

Pre potreby tejto analýzy chápeme uplatnenie na otvorenom trhu práce ako stav, ak sa človek zamestná na štandardný pracovný úväzok za aspoň minimálnu mzdu a v tomto zamestnaní vydrží aspoň 3 mesiace. Prípady, keď sa zamestná na dohodu o vykonaní práce, alebo ak v zamestnaní poberá mzdu menej ako 3 mesiace, nechápeme ako uplatnenie na trhu práce.

Uplatnenie krátkodobo nezamestnaných (evidovaný UoZ menej ako rok) na trhu práce dosahuje geograficky rozdielne hodnoty: v Bratislavskom kraji 8 % (teda každý mesiac sa 8 % ne-dlhodobo nezamestnaných uplatní na trhu práce), v Košickom a Prešovskom kraji iba 4 %. Okresné rozdiely sú ešte viditeľnejšie.

Graf 2.8

Prechod z krátkodobej nezamestnanosti do dlhodobej, v %, 2013

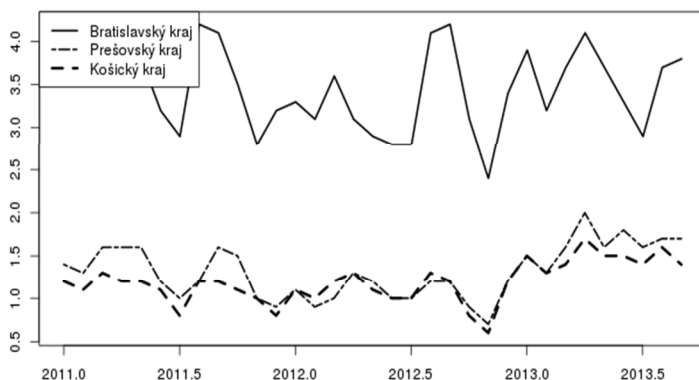

Zdroj: Vlastné prepočty autorov na základe údajov ÚPSVaR.

Odtok krátkodobo nezamestnaných sa môže javiť ako vysoký, avšak je kompenzovaný prítokom zo strany zamestnanosti. Negatívnym dôsledkom je aj odtok z krátkodobej nezamestnanosti do dlhodobej. Má výrazne oscilačný charakter a v SR dosahuje hodnoty v priemere 4 %. V Bratislavskom kraji sú to 3 %, pričom v troch najhorších krajoch o 2 p. b. viac. V okrese Rimavská Sobota je pravdepodobnosť, že sa krátkodobo nezamestnaný zamestná, dvakrát nižšia ako to, že sa stane dlhodobo nezamestnaný. Korelačný koeficient medzi mierou dlhodobej nezamestnanosti a percentom krátkodobo nezamestnaných, čo sa zamestnajú, je výrazne negatívny: od roku 2011 osciluje okolo hodnoty -0,6.

Uplatnenie dlhodobo nezamestnaných na trhu práce je výrazne horšie ako uplatnenie krátkodobo nezamestnaných. V SR sa pohybuje okolo 1 %. Okresný pohľad je oveľa menej optimistický. V okrese Rimavská Sobota a Revúca sa pohybuje na úrovni 0,6 % – teda iba 6 promile dlhodobo nezamestnaných sa v danom mesiaci zamestná (pričom 6 % krátkodobo nezamestnaných v tomto období sa stane dlhodobo nezamestnanými). Korelačný koeficient medzi mierou dlhodobej nezamestnanosti a percentom krátkodobo nezamestnaných, čo sa nasledujúci mesiac stanú dlhodobo nezamestnanými, sa v roku 2013 pohybovala okolo 0,6 a závislosť bola počas celého sledovaného obdobia kladná).

Graf 2.9

Prechod z dlhodobej nezamestnanosti do zamestnania, v %

Zdroj: Vlastné prepočty autorov na základe údajov ÚPSVaR.

V prípade, že tento dlhodobo nezamestnaný bol poberateľom dávok, jeho štatistické šance na uplatnenie na trhu práce sa znižujú na 3 promile (resp. 8 promile v priemere SR).

Celková situácia

Ako sme ukázali, na dosiahnutie cieľov stanovených v Stratégii Európa 2020 je nutné zapojenie aj súčasných dlhodobo nezamestnaných. Tento cieľ sa špecifickou štruktúrou dlhodobej nezamestnanosti mení na výraznú výzvu celej spoločnosti. Dôležitým nástrojom politiky zamestnanosti je sociálne podnikanie, ktorého hlavným cieľom nie je tvorba zisku, ale napríklad zamestnanosť.

2.3 Sociálna ekonomika Európskej únie a Slovenska

V súvislosti s inkluzívnym rastom je nutné spomenúť pojem Sociálna ekonomika. Ten v súčasnosti reprezentuje relatívne novú oblasť ekonomických aktivít, pre ktoré je charakteristické prepájanie ekonomických a sociálnych cieľov. Predstavuje tak nový rozmer nekonvenčnej podnikateľskej dynamiky,

ktorá je súčasne nositeľom sociálnych inovácií a sociálneho rozvoja, ako aj novým impulzom ekonomického rastu (Lubelcová, 2012).

„Sociálna ekonomika je nepochybne odvetvím, ktoré podstatnou mierou prispieva k zaisteniu zamestnanosti, udržateľnému rastu a spravodlivejšej distribúcii príjmov a bohatstva. Ide o sektor, ktorý dokáže spájať rentabilitu so sociálnou inklúziou, vedľa verejného a súkromného sektora dokáže previazať služby a potreby. Toto odvetvie vie oveľa lepšie ako ostatné čeliť hospodárskej kríze“¹).

„Rôzne podniky v oblasti sociálnej ekonomiky (vrátane sociálnych podnikov) plnia dôležitú úlohu pri zvyšovaní konkurencieschopnosti a účinnosti európskeho hospodárstva rôznymi spôsobmi: napr. prostredníctvom nasmerovania rozptýlených a nevyužitých zdrojov k hospodárskej činnosti, mobilizácie zdrojov na miestnej úrovni, posilnenia kultúry podnikania, odstránenia nepružnosti trhov, podporovania zvýšenia pružnosti trhov, podporovania zavedenia výroby vo viacerých lokalitách. Ako ukázala súčasná hospodárska kríza, podniky v oblasti sociálnej ekonomiky majú takisto veľkú kapacitu zachovať zamestnanosť a zabrániť strate pracovných miest počas ťažkých hospodárskych cyklov“.²

Sociálna ekonomika v súčasnom chápaní sa začala tvoriť vo Francúzsku v 70. rokoch 20. storočia, a to vytvorením Národného koordinačného výboru pre činnosti vzájomných spoločností, družstiev a združení (National Liason Committee for Mutual, Cooperative and Associative Activities, CNLAMCA). Európsky hospodársky a sociálny výbor v roku 1977 a 1979 zorganizoval konferencie družstiev s názvom Sociálna ekonomika v Európskej únii – správa Josého Luisa Monzóna a Rafaela Chavesa 12 spoločností a združení. V roku 1980 bola zverejnený dokument s názvom Charta sociálnej ekonomiky, v ktorom je definovaná sociálna ekonomika ako súbor organizácií, ktoré nie sú súčasťou verejného sektora, pracujú demokraticky, členovia majú rovnaké práva a povinnosti, majú svoj osobitný režim vlastníctva a rovnako aj rozdeľovania zisku. Pri dosiahnutí prebytku ho využívajú na

¹ Jahier v (EHSV 2012) s. 3.

² Cabra de Luna v (EHSV 2012) s. 4.

rozšírenie organizácie a zlepšenie služieb, ktoré poskytujú svojim členom a členom spoločnosti.

Na základe dokumentu EESC 2012, ktorý je hlavným východiskom pre spracovanie danej podkapitoly uvádzame rozdelenie týkajúce sa úrovne koncepcie sociálnej ekonomiky v jednotlivých krajinách EÚ. Súčasnú koncepciu vymedzenie sociálnej ekonomiky, ktoré môžeme nájsť v Charte zásad sociálnej ekonomiky (Stála európska konferencia družstiev, vzájomných spoločností, združení a nadácií – CEP-CMAF). Medzi krajiny, ktoré politicky a právne uznali modernú koncepciu sociálnej ekonomiky, môžeme zaradiť Francúzsko (1981), Španielsko (2011), Grécko a Portugalsko. Medzi krajiny so strednou úrovňou akceptácie koncepcie sociálnej ekonomiky môžeme zaradiť Taliansko, Cyprus, Dánsko, Fínsko, Luxembursko, Švédsko, Lotyšsko, Malta, Poľsko, Spojené kráľovstvo, Bulharsko a Island. V týchto krajinách existuje koncepcia sociálnej ekonomiky spolu s inými koncepciami, ako napríklad s koncepciou neziskového sektora, dobrovoľníckeho sektora a sociálnych podnikov. Nízka úroveň informovanosti o sociálnej ekonomike v Spojenom kráľovstve je v kontraste so štátnou politikou podpory sociálnych podnikov.

Medzi krajiny s nízkou alebo žiadnou úrovňou akceptácie koncepcie sociálnej ekonomiky, teda tie, kde koncepcia sociálnej ekonomiky je málo známa, začína sa objavovať alebo je neznáma, môžeme zaradiť nasledovné krajiny Rakúsko, Česká republika, Estónsko, Nemecko, Maďarsko, Litva, Holandsko, Slovensko, Rumunsko, Chorvátsko a Slovinsko, čo je skupina prevažne germánskych krajín a krajín, ktoré pristúpili k EÚ³ v poslednom kole rozširovania. Relatívne vyššiu úroveň uznania majú súvisiace pojmy – neziskový sektor, dobrovoľnícky sektor a mimovládna organizácia.

Na úrovni Európskej únie v roku 1989 Európska komisia vydala oznámenie na tému „Podniky sociálnej ekonomiky: európsky trh bez hraníc“. Rovnako sa v tomto roku konala aj Európska konferencia o sociálnej ekonomike. Na samite, ktorý sa konal v Luxembursku v roku 1997, uznala Európska únia úlohu podnikov sociálnej ekonomiky v miestnom rozvoji a vytváraní

³ V postkomunistických krajinách to je hlavne dôsledkom sprofanovania družstevníctva v období reálneho socializmu.

pracovných miest a zároveň odštartovala prvú iniciatívu s názvom „Tretí systém a zamestnanosť“. V rámci Európskeho parlamentu funguje medzi skupina EP pre sociálnu politiku od roku 1990. Rok 2006 je rokom, kedy Európsky parlament predložil výzvu pre Komisiu, ktorá žiadala o rešpektovanie sociálne orientovaného hospodárstva a zároveň vzniklo oznámenie, ktoré pojednávalo o európskom sociálnom modeli.⁴

Neoddeliteľnou súčasťou sociálneho hospodárstva sa stali aj dve iniciatívy, ktoré vznikli na podnet Európskej komisie: Iniciatíva pre sociálne podnikanie a Návrh nariadenia o európskych fondoch sociálneho podnikania. Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV) takisto uverejnil viacero správ a stanovísk týkajúcich sa prínosu spoločností v oblasti sociálnej ekonomiky na dosiahnutie rôznych cieľov verejnej politiky. Ide napr. o stanovisko o sociálnej ekonomike v Latinskej Amerike, stanovisko o sociálnom podnikaní a sociálnom podniku. EHSV prijal stanovisko o Iniciatíve pre sociálne podnikanie (stanovisko pána Gueriniho) a stanovisko k návrhu nariadenia o európskych fondoch sociálneho podnikania (stanovisko pani Rodertovej).

Sociálnu ekonomiku môžeme teda zjednodušene definovať ako ekonomiku, ktorú spájame so snahou o dosiahnutie cieľov v oblasti zvyšovania zamestnanosti, sociálnej súdržnosti a rozvoja sociálnych služieb. Práve z tohto dôvodu sociálnu ekonomiku spájame aj s možnosťou riešenia problému zvyšujúcej sa nezamestnanosti. Analýza s názvom Sociálna ekonomika v Európskej únii (EESC 2012) poukázala na základe empirických údajov na to, že sociálna ekonomika účinne prispieva k znižovaniu nezamestnanosti, k znižovaniu nestability pracovných miest a sociálneho vylúčenia ohrozených skupín obyvateľstva. Rovnako štúdia poukazuje aj na to, že v čase krízy, kedy dochádzalo k poklesu zamestnanosti, boli subjekty sociálnej ekonomiky výrazne odolnejšie voči dopadom krízy a aj za týchto podmienok si dokázali udržať hospodársky rast.

Spomínaná analýza poskytla aj prehľad hlavných údajov, ktoré sú spojené so sociálnou ekonomikou EÚ podľa jednotlivých krajín. Organizácie boli v analýze rozdelené do troch skupín:

⁴ V júni 2014 sa konala konferencia „Major European event to shape the future for social businesses“ v Štrasburgu.

- 1) družstvá a podobné akceptované druhy;
- 2) vzájomné spoločnosti a podobné druhy;
- 3) združenia, nadácie a iné súvisiace neziskové druhy.

Údaje, ktoré boli použité v rámci tejto štúdie, sú sekundárne údaje získané od korešpondentov v jednotlivých krajinách. Referenčným obdobím boli roky 2009 – 2010. Údaje sú však pre niektoré krajiny z dôvodu zlej dostupnosti aj niekoľko rokov staré, hlavne vo vzťahu k združeniam, nadáciám a podobných organizáciám. Na základe dostupných údajov boli v rámci analýzy formulované tri závery:

- 1) „Najdôležitejší záver je, že sociálna ekonomika v Európe je veľmi dôležitá pre ľudí aj pre hospodárstvo, keďže zabezpečuje platené zamestnanie viac ako 14,5 miliónom ľudí, čo zodpovedá 6,5 % zárobkovo činných obyvateľov v EÚ 27. Táto súhrnná informácia podčiarkuje, že je to skutočnosť, ktorú by spoločnosť a jej inštitúcie mali brať do úvahy.“
- 2) „Druhý dôležitý záver je, že okrem niektorých výnimiek je úroveň sociálnej ekonomiky v nových členských štátoch EÚ relatívne nízka v porovnaní so „staršími“ 15 členskými štátmi. Preto ak má sociálna ekonomika v týchto krajinách úplne rozvinúť svoj potenciál, je potrebné, aby dosiahla aspoň takú istú úroveň ako v ostatných krajinách EÚ.“
- 3) „Tretí záver je, že v období rokov 2002 – 2003 a 2009 – 2010 sociálna ekonomika zaznamenala rýchlejšiu rast ako celkový počet obyvateľstva, pričom celkový podiel zárobkovo činného obyvateľstva sa v Európe zvýšil zo 6 % na 6,5 % a počet pracovných miest sa zvýšil z 11 miliónov na 14,5 milióna.“

Sociálnu ekonomiku môžeme považovať za silný sektor, ktorý prispieva k vytváraniu pracovných miest v Európe a zároveň sa vyznačuje vysokou citlivosťou na záujmy a potreby spoločnosti. Taktiež sociálna ekonomika značne prispieva k odstráneniu nerovnováh na trhu práce, ako sú nezamestnanosť, nestabilita pracovných miest a vylúčenie nezamestnaných zo spoločnosti a trhu práce.

Zamestnanosť v rámci sociálnej ekonomiky je výrazne menej citlivá na fluktuáciu v globálnej a sektorovej produkcii a dopyte oproti štandardného

súkromnému sektoru, ktorý je spravidla orientovaný na zisk v období poklesu hospodárskeho cyklu a vo fáze zrelosti výrobu (Tomás-Carpi, 1997). Dôležitú úlohu pri vytváraní nových pracovných miest v rámci Európy zohrávajú organizácie sociálnej ekonomiky v podobe sociálnych družstiev a iných dobrovoľníckych organizácií, ktoré pôsobia v tzv. nových oblastiach zamestnanosti, ako sú zdravotnícke, sociálne služby a služby v oblasti vzdelávania, kultúry a výskumu.

Sociálna ekonomika na Slovensku nie je zatiaľ výraznejšie využívaná ako jedna z možností podpory zamestnanosti. Európska únia v rokoch 2009 – 2010 zamestnávala prostredníctvom sociálnej ekonomiky približne 14,5 milióna platených zamestnancov, čo predstavuje takmer 7 % z celkového počtu zamestnaných. Slovensko zamestnávalo v daných rokoch len 1,94 % v sociálnej ekonomike z celkového počtu zamestnaných. Táto hodnota predstavuje platené zamestnanie v sociálnej ekonomike v porovnaní s plateným zamestnaním spolu v EÚ. Aj keď sociálna ekonomika na Slovensku ešte nemá príliš silné zázemie, nejaké vhodné východiská na jej ďalší rozvoj nachádzame. V konečnej verzii priebežnej správy o prístupe Podiel sociálnej ekonomiky na celkovej zamestnanosti (DG EMPLOI, 2013), sa v časti, ktorá sa venuje malým a stredným podnikom zaoberá aj podnikmi, ktoré vykazujú známky sociálnej ekonomiky.

Príčinu nedostatočnej rozvinutosti sociálnej ekonomiky môžeme hľadať, možno práve v tom, že hlavným cieľom sociálneho podnikania nie je práve dosahovanie zisku, ale plnenie sociálneho poslania, a teda nevzniká pri tomto spôsobe podnikania trhovo oceneľný prospech. Je teda zrejmé, že to, aby sociálna ekonomika dosiahla väčší potenciál, si vyžaduje verejnú podporu. Výhodou je naopak to, že spoločensky prospešný cieľ si nevyžaduje až tak rozsiahle verejné prostriedky, ako by to bolo v prípade štandardného súkromného sektoru. Formy podpory sociálnej ekonomiky musia dostať konkrétnu podobu vo forme legislatívy finančnej a samozrejme aj infraštruktúry.⁵

⁵ V podmienkach SR považujeme za dôležité, aby sa vnímanie sociálnych podnikov a družstiev zmenilo a nespájalo sa to s modelom, ktorý bol typický v období komunizmu pred roka 1989.

Jeden z hlavných dôvodov, pre ktorý by sa mal na Slovensku podporiť rozvoj sociálnej ekonomiky, je pretrvávajúca vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti v rámci celkovej nezamestnanosti. Dlhodobá nezamestnanosť je v značnej miere problémom populácie s dosiahnutým základným vzdelaním. Právne je sociálna ekonomika na Slovensku upravená zákonom č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1. 9. 2008. V zákone nie je presne definovaná právna a organizačná forma, ktorá má byť zachovaná pri sociálnom podniku. Zákonná definícia sociálneho podniku sa nanešťastie nesprávne sprofanovala tzv. pilotnými sociálnymi podnikmi, čo znižuje dôveryhodnosť tohto modelu v očiach verejnosti.

V práci Sociálna ekonomika: koncepty, príležitosti, riziká (Lubelcová, 2012) autorka uvádza niekoľko potenciálnych efektov sociálnej ekonomiky v podmienkach Slovenska, a to napr. rozvoj zamestnanosti, rozvoj sektora služieb, rozvoj sociálnych služieb, posilňovanie sociálnej inklúzie a nová stratégia sociálnej pomoci odkázaným, rozvoj sociálneho potenciálu lokalít, akcelerácia osvojenia decentralizovaných kompetencií orgánov na regionálnej a lokálnej samosprávnej úrovni.⁶

2.4 Inkluzívne zamestnávanie

Vzhľadom na vysokú a koncentrovanú mieru dlhodobej nezamestnanosti je potrebné zacieliť sociálnu ekonomiku najmä na dlhodobo nezamestnaných. Inkluzívny trh je špecifickou formou sociálnej ekonomiky, ktorá má byť zriadená špeciálne na zvyšovanie schopnosti dlhodobo nezamestnaných zamestnať sa na otvorenom trhu práce. Financovanie sa má diať špecifickou aplikáciou sociálnych aspektov verejného obstarávania.

Inkluzívny trh a otvorený trh práce teda predstavujú dva odlišné, paralelné, avšak prepojené trhy, kde zamestnanie sa na inkluzívnom trhu predchádza zamestnaniu sa na otvorenom trhu práce. Na inkluzívnom trhu budú pôsobiť ponuka práce zo strany dlhodobo nezamestnaných a dopyt po práci zo strany inkluzívnych podnikov. Dlhodobo nezamestnaní budú mať možnosť

⁶ Inkluzívne podniky ako špecifický druh sociálneho podniku sú diskutované v Paleník et al. (2011).

uchádzať sa o prácu v inkluzívnych podnikoch, ktorých primárnou funkciou bude poskytovať zamestnanie, a teda potrebné pracovné skúsenosti a návyky osobám, ktoré sú bez práce viac ako rok alebo prácu ešte nemali. Práca v inkluzívnych podnikoch bude časovo ohraničená a dlhodobo nezamestnaní v nej budú môcť zotrvať maximálne 2 roky, počas ktorých budú mať možnosť získať dostatočné množstva pracovných a iných zručností a referencií na zamestnanie sa na otvorenom trhu práce.

Inkluzívne podniky

Inkluzívny podnik sa od bežného podniku pôsobiaceho na otvorenom trhu práce odlišuje predovšetkým cieľom, charakterom zamestnancov a povahou práce. Zatiaľ čo cieľom štandardného podniku je dosahovať zisk, cieľom inkluzívneho podniku bude poskytovať reálne pracovné skúsenosti cieľovej skupine. Cieľová skupina sú osoby bez práce dlhšie ako rok, teda dlhodobo nezamestnaní, osoby po výkone trestu a časť ekonomicky neaktívnych, ktorí nie sú dlhodobo nezamestnaní, pretože nesplnili niektorú z formálnych podmienok. Vzhľadom na charakter cieľovej skupiny, ktorá disponuje nižšou produktivitou práce (v dôsledku čoho je aj ťažšie zamestnateľná, až nezamestnateľná na štandardnom trhu práce) je aj povaha prác vykonávaných na inkluzívnom trhu odlišná. Z pohľadu fungovania sa inkluzívne podniky nelíšia od štandardných subjektov sociálnej ekonomiky v európskom ponímaní.

Medzi činnosti, ktoré môžu inkluzívni zamestnanci vykonávať, patria prevažne práce manuálne, verejnoprospešné. V každej slovenskej obci sa nájde množstvo činností, ktoré by bolo žiaduce vykonať, avšak k ich výkonu v súčasnosti nedochádza – dôvodom sú vysoké ceny fakturované niektorými súkromnými firmami a nevhodné nastavenie aktivačných prác, ktoré umožňuje vykonávať prácu čisto formálne (podpisom na prezenčnej listine bez reálneho výkonu práce). Štandardné verejné obstarávanie nezohľadňuje sociálny aspekt vykonania činnosti a víťazí v ňom zákazka, ktorá má najnižšiu výšku faktúry a nie tá, ktorá zamestná najviac ľudí a je aj lacnejšia z pohľadu nákladov verejného sektora. Zavedením inkluzívneho trhu teda

nedôjde len k zamestnaniu dlhodobo nezamestnaných, ale aj k výkonu užitočných prác, na ktoré mnohé obce a ich obyvatelia či návštevníci čakajú.

Fungovanie inkluzívnych podnikov predstavuje formu pozitívnej diskriminácie. Kľúčovým prvkom tohto opatrenia je práca vykonávaná výhradne na základe štandardnej pracovno-právnej zmluvy so štandardnými právami a povinnosťami. Osoby zamestnané v inkluzívnom podniku tak vykonávajú prácu za rovnako prísnych podmienok, za akých by ju vykonávali na riadnom trhu práce, a teda od začiatku pracovného pomeru získavajú neskreslenú informáciu o reálnych pracovných podmienkach.

Inkluzívne verejné obstarávanie

Ak by sme mali inkluzívne podniky prirovnáť k niektorému zo súčasných aktívnych opatrení, najviac sa približujú sociálnym podnikom. Významným rozdielom medzi týmito opatreniami je spôsob financovania – zatiaľ čo sociálne podniky fungujú vďaka systému dotácií, existencia inkluzívnych podnikov bude zabezpečovaná vďaka štátnej garancii množstva zákaziek. Inkluzívne podniky sa budú v rámci špeciálneho verejného obstarávania určenej výhradne pre inkluzívne podniky (inkluzívne verejné obstarávanie) uchádzať o vykonanie služby. Do inkluzívneho verejného obstarávania sa budú môcť prihlásiť len inkluzívne podniky, čím sa zabezpečia rovnaké podmienky pre všetkých účastníkov.

Inkluzívne verejné obstarávanie budú vyhlasovať subjekty verejného sektora najmä prostredníctvom elektronického vestníka inkluzívneho verejného obstarávania, pričom sa môže realizovať aj ako súčasť väčšieho verejného obstarávania, tzv. sekundárnym verejným obstarávaním. Verejné inštitúcie budú mať vo svojom rozpočte určené sumy, ktoré musia realizovať cez inkluzívne verejné obstarávanie (alebo tieto prostriedky vrátiť). Je už na ich rozhodnutí, ktoré aktivity budú realizovať cez inkluzívne podniky a či ich budú realizovať cez primárne alebo sekundárne inkluzívne verejné obstarávanie. Verejné inštitúcie budú mať tieto dodatočné zdroje cez zvýšené transfery z podielových daní (obce a VÚC), cez programové rozpočtovanie v štátnom rozpočte, cez podmienky v eurofondoch a pod. Verejnej správe

nepribudne prakticky žiadna kontrolná povinnosť. V rámci kontrolných mechanizmov bude potrebné iba dohliadať na plnenie pravidiel fungovania inkluzívneho podniku, čo bude úlohou úradov práce. Inkluzívnym podnikom sa môže stať ktorýkoľvek podnik, ktorý zamestná aspoň $\frac{3}{4}$ z celkového počtu zamestnancov z cieľovej skupiny. Podiel mzdových nákladov v takomto podniku musí byť vysoký (aspoň 70 %), keďže cieľom inkluzívneho podniku je zvyšovať šance inkluzívnych zamestnancov zamestnať sa na riadnom trhu práce.

Koncepcia inkluzívneho trhu bola navrhnutá tak, aby svojím nastavením reflektovala požiadavky vyplývajúce zo situácie na trhu práce. Inkluzívny trh bude:

- schopný dlhodobo ponúkať reálne pracovné skúsenosti desiatkam tisícov dlhodobo nezamestnaných a zvyšovať ich šance uplatniť sa na otvorenom trhu práce;
- založený na štandardných zmluvných vzťahoch (súčasnú opatrenia ponúkajú dlhodobo nezamestnaným skreslenú predstavu o pracovných podmienkach, neukladajú im štandardné práva ani štandardné povinnosti);
- zabezpečený primeraným objemom finančných prostriedkov (aby systém nespotreboval podstatnú časť prostriedkov na svoje fungovanie a bol schopný vrátiť značnú časť nákladov v relatívne krátkom čase, v súvislosti s čím bude potrebné zrušiť neefektívne opatrenia a opatrenia duplikujúce fungovanie inkluzívneho trhu);
- dôveryhodný z pohľadu účastníkov i širokej verejnosti (vysoká miera nezamestnanosti v kombinácii s množstvom aktívnych opatrení, ktoré dlhodobo neprinášajú viditeľný efekt, znižujú dôveru zo strany verejnosti);
- administratívne nenáročný (systém bude administratívne nenáročný pre verejný sektor ako objednávateľov, súkromný sektor ako dodávateľov a zamestnávateľov a dlhodobo nezamestnaných ako zamestnancov);
- schopný ponúknuť dlhodobo nezamestnaným možnosť vybrať si vhodné zamestnanie z ponuky viacerých poskytovateľov (je potrebné

odstrániť monopoly starostov a primátorov, ktoré môžeme pozorovať vo fungovaní aktivačných prác, kedy jedna osoba rozhoduje o osude občanov, ktorí sú navyše jej voličmi);

- fungujúci aj v tzv. hladových dolinách (kde sa miera dlhodobej nezamestnanosti pohybuje nad 33 %).

Ak predpokladáme úspešnosť prechodu inkluzívnych zamestnancov na otvorený trh práce na úrovni okolo 20 %, do inkluzívneho trhu je potrebné každý rok zapojiť 50 000 osôb z cieľovej skupiny. Minimálny cash-flow potrebný na zapojenie tohto počtu vychádza z platnej legislatívy (minimálna mzda, povinné odvody, daňových systém) a dosahuje hodnotu zhruba 800 miliónov eur ročne. Tento cash-flow ale generuje aj príjmy štátneho rozpočtu (zaplatené dane a odvody, ušetrené dávky...), ktoré podľa konzervatívnosti predpokladov a priamočiarosti efektov predstavujú 57 – 70 %. Reálne náklady na dosiahnutie množstva ťažšie kvantifikovateľných cieľov (zvýšenie zamestnateľnosti cieľovej skupiny na otvorenom trhu práce, zníženie kriminality z chudoby, zlepšenie kvality verejného priestoru, zvýšenie atraktivity pre turizmus...) dosahujú iba tretinu celkového cash-flow, teda iba okolo 250 mil. €.

Inkluzívne zamestnávanie je navrhnuté tak, aby každý dlhodobo nezamestnaný mal reálnu šancu na nájdenie štandardného zamestnania. Na to, aby sa tejto šance vedeli chopiť aj najviac znevýhodnení nezamestnaní, sú potrebné ďalšie podporné aktivity: individuálny akčný plán, vzdelávanie, neštátne služby zamestnanosti a pod. Bližší popis fungovania inkluzívneho zamestnávania, vrátane legislatívneho návrhu a podporných aktivít, podávame v prílohe 2 a 3.

Ciele stratégie Európa 2020 dávajú dôraz na inkluzivitu rastu, najmä v oblasti zamestnanosti a počtu zamestnaných. Slovenská republika má dlhodobý problém s nezamestnanosťou, ktorá sa v kombinácii s nastupujúcim starnutím populácie stáva brzdou nielen inkluzívneho ale akéhokoľvek rastu.

Nezamestnanosť na Slovensku je zväčša dlhodobá. V miere dlhodobej nezamestnanosti sme tradične na čele rebríčka (momentálne štvrtý po Grécku, Španielsku a Chorvátsku) a v regionálnom pohľade sú stredné a východné Slovensko v prvej tridsiatke z 280 regiónov Európy. Štruktúra dlhodobo nezamestnaných na Slovensku výrazne sťažuje jej zapojenie do zamestnanosti. Typický dlhodobo nezamestnaný je nízko vzdelaný, poberajúci sociálnu podporu, býva v tzv. hladovej doline, a nemá ani príležitostný pracovný príjem.

Dlhodobá nezamestnanosť je na Slovensku regionálne koncentrovaná v južnej časti stredného Slovenska a vo väčšine východného Slovenska. V niektorých okresoch presahuje 33 %. Aj napriek tomu, že v porovnaní s inými krajinami EÚ máme tretí najnižší podiel nízko vzdelaných obyvateľov, väčšina dlhodobo nezamestnaných má nízke vzdelanie. Zároveň, podiel nízko vzdelaných z dlhodobo nezamestnaných je v regiónoch s vysokou dlhodobo nezamestnanosťou nadpriemerný. Teda v regiónoch ako Rimavská Sobota alebo Revúca je nielen viac dlhodobo nezamestnaných ako na západnom Slovensku, ale z tohto vyššieho počtu má vyšší podiel z nich nízke vzdelanie. Obdobná situácia je v oblasti poberania dávok hmotnej núdz (v regiónoch s vysokou dlhodobou nezamestnanosťou je väčšie percento odkázaných na sociálne dávky) a v oblasti drobných prác (menšie percento si privyrába na dohodu o vykonaní práce).

Celkovo, v regiónoch kde je vyššia dlhodobá nezamestnanosť, je táto dlhodobá nezamestnanosť aj v horšej, ťažšie zamestnateľnej štruktúre. Takáto štruktúra dlhodobej nezamestnanosti kladie špecifické požiadavky na politiku zamestnanosti, ktorá by mala zabezpečiť aby každý dlhodobo nezamestnaný mal reálnu šancu na získanie regulárneho zamestnania. Takýto nástroj by mal dať šancu desiatitisicom dlhodobo nezamestnaných ročne, má používať štandardné zmluvné vzťahy, byť dôveryhodný, administratívne nenáročný a fungovať aj v tzv. hladových dolinách. Koncept inkluzívneho zamestnávania tieto podmienky spĺňa.

Inkluzívne zamestnávanie je špecifický typ sociálnej ekonomiky zameranej na dlhodobo nezamestnaných so špecifickým subtrhom práce a služieb. Z pohľadu financovania ide o špecifickú formu štátom zaručenej šance pre

dlhodobo nezamestnaných získať na určitú dobu štandardnú prácu, mzdou zvýšiť svoju životnú úroveň a vďaka získaným pracovným skúsenostiam zásadne zvýšiť svoje šance na otvorenom trhu práce. Základnými kameňmi sú inkluzívne podniky a inkluzívne verejné obstarávanie.

Inkluzívne podniky sú špecifické subjekty sociálnej ekonomiky, ktoré sú zamerané na dlhodobo nezamestnaných. Podiel stálych zamestnancov môže byť maximálne štvrtina a zostávajúce tri štvrtiny musia byť dočasní zamestnanci, teda bývalí dlhodobo nezamestnaní. Ďalšie podmienky (najmä minimálny podiel mzdových nákladov) zabezpečujú, že ak inkluzívny podnik získa nejakú zákazku, tak túto zákazku odpracujú bývalí dlhodobo nezamestnaní. Jedinou výhodou plynúcou z postavenia inkluzívneho podniku je možnosť uchádzať sa o inkluzívne verejné obstarávanie.

Inkluzívne verejné obstarávanie je verejné obstarávanie špecifických služieb vyhradených pre inkluzívne podniky. Môže byť v dvoch formách. Primárne inkluzívne verejné obstarávanie je typicky malé, krátke a môžu sa oň uchádzať iba inkluzívne podniky (napríklad čistenie ulíc, údržba turistických trás). Druhý prípad nastáva, keď súčasťou podmienok štandardného verejného obstarávania je záväzok, že na predpísaný minimálny podiel sumy zákazky bude dodávateľom vypísané sekundárne inkluzívne verejné obstarávanie, ktoré musí byť realizované subdodávkou cez inkluzívne podniky (napríklad pri oprave kultúrnych pamiatok, výstavbe ciest). Je už na rozhodnutí dodávateľa, ktoré konkrétne časti zákazky bude realizovať priamo a ktoré cez inkluzívne podniky.

Úlohou verejného sektora je zabezpečiť dostatočný objem financií na inkluzívne verejné obstarávanie tak, aby sa vďaka nim zamestnal očakávaný počet ľudí. Aby mali jednotlivé súčasti verejného sektora dostatok zdrojov na tieto aktivity je potrebné posilniť transfery podielových daní (a dodatočné financie použiť na inkluzívne podniky), upraviť programové rozpočtovanie (popri mzdových a kapitálových výdavkoch doplniť inkluzívne), a posilniť aspekt zamestnanosti v eurofondových projektoch.

Zamestnanie veľkého množstva dlhodobo nezamestnaných automaticky vytvára spätné pozitívne efekty na verejných rozpočet (zaplatené dane a odvody, menšie sociálne dávky). Súčet týchto okamžitých spätných efektov

predstavuje až 70 % celkového toku financií. Zostávajúcich 30 % je potrebné chápať ako sociálnu investíciu do dosiahnutia dlhodobejších, ťažšie ekonomicky kvantifikovateľných, avšak spoločensky veľmi dôležitých cieľov (zvýšenie zamestnateľnosti a udržanie sociálneho zmieru, zníženie kriminality z chudoby, zlepšenie spoločenského prostredia atď.).

3 Alternatívne systémy dávky v hmotnej núdzi¹

Úvod

Dávka v hmotnej núdzi (DHN) je jedným z nástrojov pomoci v hmotnej núdzi. Na túto pomoc má domácnosť nárok, ak jej príjem nedosahuje stanovenú hranicu. Výška dávky v hmotnej núdzi je podmienená viacerými faktormi. Aj keď možnosti poskytovania dávky v hmotnej núdzi sú obmedzené, vhodným nastavením systému môžeme jej efekt maximalizovať. Využitím mikrosimulačných modelov máme možnosť tieto efekty merať buď pred zavedením zmeny, alebo analyzovať dopady po zavedení zmien v spoločnosti.

Dávka v hmotnej núdzi je súčasťou pomoci v hmotnej núdzi. Sociálny systém pomoci, ktorý sa uplatňuje na Slovensku, je upravovaný v častých intervaloch. Takmer každá vládna politika má odlišný pohľad na sociálny systém, čo má za následok nestálosť v sociálnej politike. Absentujú však hĺbkové analýzy dopadov zmien zameraných na tie najchudobnejšie domácnosti, čím sa sociálne nerovnosti čoraz viac prehlbujú (Radičová a Navrátilová, 2014). Domácnosti s nízkym príjmom sú najviac senzitívne na zmeny v sociálnej politike a neraz doplácajú na nepremyslené legislatívne úpravy. Analýzy v oblasti sociálnej politiky sú buď obsiahle (Radičová, 1998, Karpiš a kol., 2006), alebo sa zameriavajú len na sociálny aspekt určitej pomoci (Gerbery, 2007). Iba minimum prác sa zameriava na sociálnoekonomický prínos sociálnej pomoci zameraných na niektoré špecifické opatrenia. Štúdie, ktoré využívajú modelové prístupy alebo simulačné modely, chýbajú, alebo sa venujú predovšetkým trhu práce (Štefánik a kol., 2014). Pritom dávka v hmotnej núdzi je jedným zo základných nástrojov inklúzie, ktorá by mala viesť k postupnému inkluzívnemu rastu v prospech chudobných. V nasledujúcej časti sa zameriame na potenciálne nastavenia dávok v hmotnej núdzi, pričom

¹ Poďakovanie patrí Rade pre rozpočtovú zodpovednosť za možnosť využitia ich mikrosimulačného modelu a Norbertovi Švardovi a Matúšovi Senajovi za spoluprácu pri výpočtoch.

budeme využívať na analýzy dopadov mikrosimulačný model založený na mikro dátach Slovenska. Jednotlivé scenáre dávok v hmotnej núdzi budú vychádzať zo základných úprav terajšieho systému, ktoré sú často spomínané ako v odborných, tak aj laických kruhoch. Efektívnejšia sociálna politika vedie k inkluzívnemu rastu predovšetkým v prospech chudobnejších, čím sa samotná spoločnosť stáva bohatšou.

3.1 Mikrosimulačný model a dáta

Na výpočet efektov zmien v sociálnej politike sme použili mikrosimulačný model s názvom SIMTASK,² ktorý bol vyvinutý Kanceláriou Rady pre rozpočtovú zodpovednosť. Základné princípy modelu pochádzajú z modelového aparátu EUROMOD (Figari, Levy and Sutherland, 2007), čo je mikrosimulačný model pre dávky a dane zostavený pre väčšinu krajín Európy, ktorý bol aplikovaný aj na Slovensku (Porubský, Machlica, 2012). Umožňuje simulácie daňových a odvodových reforiem a odhad dopadu týchto reforiem na populáciu. Oba modely používajú ako vstupné dáta zisťovanie EU SILC.³ V prípade modelu, ktorý bol vytvorený Kanceláriou Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, model využíva slovenskú verziu tohto zisťovania. Mikrosimulačný model RRZ bol aplikovaný v softvérovom prostredí STATA.⁴

Ako vstupné údaje do jednotlivých scenárov sme použili najnovšiu dostupnú databázu SK-SILC 2013 (referenčný rok 2012). Následne sme ju indexovali na rok 2014 s rastovými indexami platnými z Výboru pre makroekonomické prognózy za február 2015. Týmto krokom sme docielili ekonomický stav sledovaných peňažných premenných platných pre rok 2014, pričom sme pôvodne vychádzali zo vstupných dát za rok 2012. Demografická štruktúra zostala nezmenená, čím sme predpokladali nezmenenú štruktúru jednotlivých rodín.

² Viac o modeli môžete nájsť napr. (Siebertová, Švarda a Valachyová, 2014 a 2015).

³ EU Statistics on Income and Living Conditions.

⁴ Ďalšie aplikácie modelu SIMTASK sú napríklad v (Siebertová, Senaj, Švarda a Valachyová, 2015 a Siebertová, Senaj a Švarda, 2015).

3.2 Scenáre

V rámci zachytenia čo najkomplexnejšej informácie o dávkach v hmotnej núdzi sme vytvorili štyri rôzne scenáre, ktoré sa snažia zachytiť zmenu socioekonomického statusu domácností po radikálnom exogénnom šoku vyvolanom zmenou vyplácania dávok v hmotnej núdzi, resp. zmenou životného minima (ŽM). Prvý scenár môžeme opísať ako základný – baseline scenár. Alternatívne k nemu sme modelovali ďalšie tri scenáre, ktoré sa odlišovali použitím buď už neplatnej legislatívy, zvýšením životného minima, alebo zvýšením základnej dávky v hmotnej núdzi.

V rámci kvantifikácie dopadov zmeny sociálnej politiky na domácnosti sme pristúpili na dezagregáciu domácností podľa počtu členov. Jednotlivé domácnosti majú jeden až päť členov. Posledná dezagregovaná skupina je označená ako *domácnosť šesť plus*, v ktorej sa nachádzajú všetky domácnosti so šiestimi, alebo viac členmi. V každom scenári budeme uvádzať aj typ agregovaných domácností spolu. Následne sme sa zamerali na rôznorodé indikátory, ktoré merajú príjmovú a sociálnu nerovnosť v rámci jednotlivých typov domácností. Táto časť nám pomohla lepšie pozorovať efekty navrhovaných zmien.

Baseline

Základom pre tento scenár je nastavenie daní, odvodov a oprávnení na sociálne dávky (tax-benefit systém) pre rok 2014.⁵ Zahŕňa aj zmeny v systéme vyplácania dávky v hmotnej núdzi platné od 1. 1. 2014. Tento scenár predstavuje aktuálny stav vyplácania sociálnej pomoci za predpokladu nezmenenej demografickej štruktúry od roku 2012. Jednotlivé vyplácané príspevky a dávky sú modelované pomocou mikrosimulačného modelu RRZ. Všetky alternatívne scenáre sme následne porovnávali s týmto platným baseline scenárom a rozdiel medzi základným a alternatívnym scenárom môžeme označiť ako čistý vplyv aplikovanej zmeny nastavenia politik vyplácania dávok a príspevkov.

⁵ Zákon č. 417/2013 z. z. o sociálnej pomoci.

Scenár 1 – zmena modulu DHN 2013

Scenár 1 obsahuje tax-benefit systém platný v roku 2014 a systém dávky v hmotnej núdzi platný v roku 2013. Výpočet dávky v hmotnej núdzi sa realizuje podľa legislatívy platnej v roku 2013. Tak isto aj výška dávok a príspevkov týkajúcich sa hmotnej núdzi bola na úrovni z roku 2013. Nezmenili sme životné minimum, ktoré ostalo na úrovni z roku 2014. Inými slovami, tento scenár odpovedá na otázku: „Čo keby v roku 2014 platil zákon o dávke v hmotnej núdzi platný v roku 2013 v nezmenenej podobe?“ Zjednodušene môžeme odpovedať na otázku, akú sociálnu pomoc by domácnosti dostávali, ak by nenastala dňa 1. 1. 2014 zmena legislatívy, známa ako Richterova novela. Pre dôkladnejšiu analýzu zmien, ktoré nastali v platnosti od 1. 1. 2014 pozri Radičová a Navrátilová (2014).⁶

Scenár 2 – zvýšenie životného minima

Scenár 2 obsahuje kompletný tax-benefit systém platný v roku 2014. Aj výpočet dávky v hmotnej núdzi sa realizoval podľa nového zákona v roku 2014. Zvýšili sme výšku životného minima (ŽM) o 10 %. V konečnom dôsledku je tento scenár postavený na legislatíve použitej v baseline scenári. Jediným rozdielom oproti baseline scenáru je zvýšenie životného minima pre každú posudzovanú osobu o 10 %.

Tabuľka 3.1

Zmena výšky životného minima v eurách

	Pôvodná úroveň ŽM	Nová úroveň ŽM
ŽM pre dospelú osobu	198,09	217,90
ŽM pre ďalšiu dospelú osobu	138,19	152,01
ŽM pre dieťa	90,42	99,46

Zdroj: ŠÚSR a výpočty autora.

⁶ Autorky v danej štúdií napr. uvádzajú, že so zmenou novely si ako jedna z mála polepšila skupina nízko príjmových rodičov so mzdou nad hranicou minimálnej mzdy pri počte detí 6. Danú kategóriu sme nezahrnuli do našej cieľovej skupiny, a preto nemôžeme dané tvrdenie ani potvrdiť, ani vyvrátiť.

Treba podotknúť, že životné minimum vstupuje aj do iných častí simulácie, nielen do systému dávky v hmotnej núdzi. ŽM tu pôsobí ako hranica na posudzovanie nároku na DHN, nie na výšku dávky v hmotnej núdzi.

Scenár 3 – zvýšenie základnej dávky v hmotnej núdzi

Scenár 3 obsahuje kompletný tax-benefit systém platný v roku 2014. Aj výpočet dávky v hmotnej núdzi sa realizoval podľa nového zákona v roku 2014. Zvýšili sme výšku základných dávok o 20 % pre všetky posudzované skupiny, resp. domácnosti. V konečnom dôsledku bol tento scenár postavený na legislatíve použitej v baseline scenári. Jediným rozdielom oproti baseline scenáru je zvýšenie dávky v hmotnej núdzi pre každú posudzovanú osobu o 20 %.

Tabuľka 3.2

Zmena výšky dávky v hmotnej núdzi pre jednotlivé skupiny v eurách

	Pôvodná úroveň DHN	Nová úroveň DHN
Jednotlivec	61,6	73,92
Jednotlivec s 1 – 4 deťmi	117,2	140,64
Jednotlivec s viac ako 4 deťmi	171,2	205,44
Dvojica bez detí	107,1	128,52
Dvojica s 1 – 4 deťmi	160,4	192,48
Dvojica s viac ako 4 deťmi	216,1	259,32

Zdroj: ŠÚSR a výpočty autora.

3.3 Výsledky scenárov

V tejto časti sa zameriame na dosiahnuté výsledky v rámci jednotlivých vyššie spomínaných scenárov. V tabuľke 3.3 sa nachádzajú deskriptívne štatistiky pre baseline scenár, v ktorej sú uvedené základné ukazovatele ako pre domácnosti⁷ agregovane, tak aj pre dezagregované skupiny domácností podľa počtu členov.

⁷ V nasledujúcich častiach budeme pod pojmom domácnosť používať „okruh posudzovaných osôb“ žijúcich v domácnostiach pre posúdenie nároku na dávky v hmotnej núdzi. Znamená to, že v jednej domácnosti môže byť aj viac okruhov posudzovaných osôb. Takto definovaná „domácnosť“ spôsobuje rozdiel medzi počtom domácností v modeli a údajom ŠÚSR.

Z výsledkov vyplýva, že priemerný príjem domácností je rastúcou funkciou počtu členov až do veľkosti domácnosti 4, následne je priemerný príjem nižší s rastúcim počtom členov domácnosti. Na druhej strane, priemerná dávka v hmotnej núdzi je priamo úmerná od počtu členov domácnosti. Priemerný mesačný príjem domácností je 563,6 eura a mediánový príjem domácností je 466,2 eura, čo je 83 % z priemerného príjmu. Priemerná dávka v hmotnej núdzi je 85,8 eura a mediánová dávka v hmotnej núdzi je 61,6 eura, čo je 72 % z priemernej DHN. Priemerne sa na DHN vynaložilo 17,2 mil. eur mesačne, ktoré poberá viac ako 200-tisíc domácností.

Tabuľka 3.3

Výsledky baseline scenára pre jednotlivé typy domácností v eurách (mesačne) pre jednotlivú domácnosť

Baseline scenár	Priemerný príjem ⁸	Celkový príjem – medián	Celkový príjem 25 %-til	DHN – priemer ⁹	DHN – medián	DHN – 25 %-til	Počet všetkých domácností v tis.	Počet dom. – poberateľov v tis.
Počet členov domácnosti – 1	356,0	318,6	255,7	73,7	66,1	19,1	435,97	23,09
Počet členov domácnosti – 2	531,7	467,0	338,6	86,1	69,4	37,9	468,78	30,81
Počet členov domácnosti – 3	590,5	522,4	351,7	79,0	61,6	10,3	582,65	48,95
Počet členov domácnosti – 4	697,0	616,4	372,6	85,5	61,6	21,6	572,23	40,00
Počet členov domácnosti – 5	615,1	536,4	329,6	89,8	61,6	24,4	343,40	27,47
Počet členov domácnosti – 6+	545,1	465,0	312,1	102,8	96,4	21,6	229,59	30,42
Domácnosti spolu	563,6	466,2	311,6	85,8	61,6	21,2	2 632,63	200,74

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Najpočetnejšou skupinou sú domácností s počtom členov tri a štyri (22 %). Tieto typy domácnosti aj najčastejšie poberajú DHN a tvoria 24 %, resp. 20 % zo všetkých poberateľov DHN. Najmenej početnú skupinu tvoria domácnosti o veľkosti 6+ (9 %), ktoré tvoria až 15 % z celkového počtu poberateľov DHN.

⁸ Všetkých domácností.

⁹ Všetkých domácností, ktoré poberajú dávku v hmotnej núdzi.

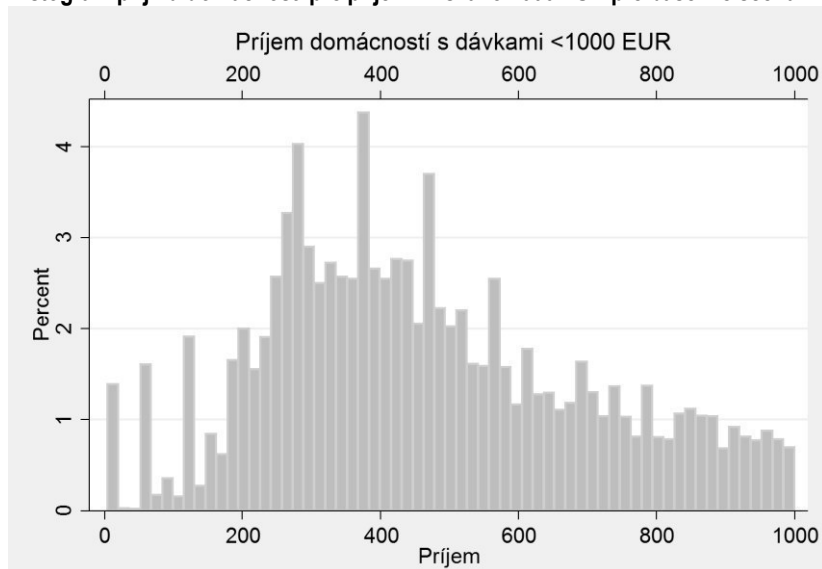
Tabuľka 3.4

Počet domácností a poberateľov z celkového počtu, v %

	Podiel domácností, v %	Podiel poberateľov, v %
Počet členov domácnosti – 1	17	12
Počet členov domácnosti – 2	18	15
Počet členov domácnosti – 3	22	24
Počet členov domácnosti – 4	22	20
Počet členov domácnosti – 5	13	14
Počet členov domácnosti – 6+	9	15

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Graf 3.1

Histogram príjmu domácností pre príjem nižší ako 1000 EUR pre baseline scenár

Zdroj: RRZ, výpočty autora.

V tabuľke 3.5 sú uvedené namodelované výsledky scenára 1, ktorý predstavoval pôvodné znenie legislatívy pred zmenami, ktoré začali platiť 1. 1. 2014.

Celkové mesačné príjmy z DHN všetkých domácností v scenári 1 predstavovali 22,5 mil. eur mesačne. Znamená to, že v prípade baseline scenára tvorili výdavky iba 76 % vynaložených prostriedkov na DHN v porovnaní pred legislatívnou zmenou (so scenárom 1). Taktiež počet poberateľov bol o 4 % väčší v porovnaní s baseline scenárom. Aj priemerná dávka v hmotnej núdzi bola o 22,4 eura väčšia v porovnaní s baseline scenárom. Priemerná dávka v hmotnej núdzi je v tomto prípade väčšia nezávisle od veľkosti domácností. Na základe prvotného vyhodnotenia môžeme potvrdiť, že zmenou legislatívy, ktorá prišla do platnosti 1. 1. 2014, sa sociálna pomoc v podobne DHN zmenšila a znížila.¹⁰

Tabuľka 3.5

Výsledky scenára číslo 1 pre jednotlivé typy domácností v eurách

Scenár 1	Priemerný príjem	Celkový príjem – medián	Celkový príjem 25 %-til	DHN – priemer	DHN – medián	DHN – 25 %-til	Počet domácností v tis.	Počet dom. – poberateľov v tis.
Počet členov domácnosti – 1	356,3	318,6	255,7	78,6	67,9	19,9	435,97	23,61
Počet členov domácnosti – 2	532,5	467,0	338,6	96,7	71,4	51,8	468,78	31,28
Počet členov domácnosti – 3	592,1	522,4	352,1	92,3	62,5	62,5	582,65	52,23
Počet členov domácnosti – 4	699,1	616,4	372,6	111,8	62,5	62,5	572,23	41,08
Počet členov domácnosti – 5	619,0	536,4	337,1	131,9	74,6	62,5	343,40	28,84
Počet členov domácnosti – 6+	550,8	472,9	325,9	142,2	119,1	62,5	229,59	31,19
Domácnosti spolu	565,6	466,3	314,6	108,2	62,5	62,5	2 632,63	208,23

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

V tabuľke uvedenej nižšie sa nachádzajú základné deskriptívne štatistiky patriace výsledkom scenára číslo 2. V tomto scenári sme v rámci modelu zvýšili životné minimum pre každého posudzovaného jedinca o 10 %. Jednotlivé životné minimum pre rôznorodé skupiny domácností môžete vidieť v tabuľke 3.5.

¹⁰ Dospeli sme k rovnakým hlavným záverom ako autorky v publikácii Radičová, Navrátilová (2014) napriek tomu, že sme využili inú metodiku. Rozdiely sú spôsobené predovšetkým detailnejšou špecifikáciou domácností v prípade vyššie uvedenej literatúry.

Tabuľka 3.6

Výsledky scenára číslo 2 pre jednotlivé typy domácností v eurách

Scenár 2	Priemerný príjem	Celkový príjem – medián	Celkový príjem 25 %-til	DHN – priemer	DHN – medián	DHN – 25 %-til	Počet domácností v tis.	Počet dom. – pobratel'ov v tis.
Počet členov domácnosti – 1	357,1	318,6	255,7	73,7	66,1	19,1	435,97	23,09
Počet členov domácnosti – 2	534,0	470,0	340,3	86,0	69,4	36,6	468,78	30,81
Počet členov domácnosti – 3	594,5	525,1	354,4	78,9	61,6	10,3	582,65	48,95
Počet členov domácnosti – 4	701,9	620,6	376,0	85,5	61,6	21,6	572,23	40,00
Počet členov domácnosti – 5	619,0	540,0	332,7	89,8	61,6	24,4	343,40	27,47
Počet členov domácnosti – 6+	548,3	469,1	312,1	103,5	96,4	21,6	229,59	30,42
Domácnosti spolu	566,9	470,3	312,1	85,9	61,6	21,2	2 632,63	200,74

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Celková výška vyplatených dávok v hmotnej núdzi v prípade scenára 2 je 17,2 mil. eur mesačne a predstavuje nárast vyplatených dávok v hmotnej núdzi o 0,1 % v porovnaní s baseline scenárom. Priemerný príjem všetkých domácností sa zvýšil o 3,3 eura mesačne. Mediánový príjem dosiahol nárast až o 4,1 eur mesačne. Na druhej strane priemerný príjem z DHN sa zvýšil len o 0,1 eura, pričom najmarkantnejší nárast príjmu DHN sa zvýšil pre domácnosti s viac ako šiestimi členmi. Ostatným skupinám domácností sa príjem z dávky v hmotnej núdzi buď nezmenil, alebo nepatrne poklesol. Zákon o DHN hovorí, že občan je v hmotnej núdzi, ak jeho príjmy neprevyšujú životné minimum. Následne sa pri týchto ľuďoch posudzujú nároky na jednotlivé príspevky a výška DHN sa vypočíta ako rozdiel medzi sumou nárokov a jeho príjmov. To znamená, že životné minimum slúži iba na otestovanie, u koho sa bude počítať DHN. Do výpočtu výšky DHN priamo už nezasahuje. Výsledky modelu naznačujú, že suma nárokov je zväčša nižšia hodnota ako výška životného minima. To znamená, že aj keď sa niekto posudzuje, lebo jeho príjem je nižší ako životné minimum, tak nemusí dostať DHN, lebo jeho príjem je vyšší ako suma jeho nárokov. Čiže, ak zvýšime životné minimum, posudzuje sa viac ľudí, ale bez zmeny výšky príspevkov napokon dostanú DHN tí istí ľudia ako predtým. Z toho dôvodu zvýšenie životného minima nemá zásadný vplyv na výšku vyplatených DHN. Životné minimum vstupuje aj do ďalších

častí modelu, ktoré ovplyvňujú posudzovaný príjem. Sú to: zdravotné odvody SZČO, vymeriavacie základy pre účely výpočtu dane, daňového bonusu, odpočítateľnej položky na manželku atď. Posudzovaný príjem pre účely DHN je v niektorých prípadoch ohraničený životným minimom. V konečnom dôsledku zvýšenie životného minima nemá významný vplyv na vyplácané DHN, ale na druhej strane sa zvýši priemerný príjem všetkých domácností v dôsledku nižšej daňovej a odvodovej povinnosti.

V nasledujúcej tabuľke sa nachádzajú základné štatistiky pre scenár číslo 3.

Tabuľka 3.7

Výsledky scenára číslo 3 pre jednotlivé typy domácností v eurách

Scenár 3	Priemerný príjem	Celkový príjem – medián	Celkový príjem 25 %-til	DHN – priemer	DHN – medián	DHN – 25 %-til	Počet domácností v tis.	Počet dom. – poberteľov v tis.
Počet členov domácnosti – 1	356,7	318,6	255,7	68,1	48	16,1	435,97	29,78
Počet členov domácnosti – 2	533,0	467,0	342,0	98,5	78,4	40,3	468,78	33,04
Počet členov domácnosti – 3	592,2	522,4	353,9	95,4	74	23,9	582,65	51,05
Počet členov domácnosti – 4	698,9	616,4	373,8	103,8	74	31,9	572,23	43,00
Počet členov domácnosti – 5	617,8	536,4	336,7	112,1	74	24,5	343,40	30,35
Počet členov domácnosti – 6+	549,7	474,2	318,7	128,6	124,2	31,3	229,59	32,54
Domácnosti spolu	565,5	466,7	314,1	101,0	74	42272	2 632,63	219,76

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Celková výška vyplatených dávok v hmotnej núdzi v prípade scenára 3 je 22,2 mil. eur mesačne a predstavuje nárast vyplatených dávok v hmotnej núdzi o 29 % v porovnaní s baseline scenárom. Takéto rapídne navýšenie výdavkov na DHN je spôsobené viacerými faktormi. Jedným z vysvetlení je fakt, že po zvýšení základnej dávky v hmotnej núdzi môže už mať niekto nárok na DHN, a pritom predtým tento nárok nemal. Napríklad základná dávka bola 61,6 eura, jeho posudzovaný príjem bol 65 eur. Po zvýšení dávky na 73,92 eura už nárok na DHN má. Ďalším vysvetlením je efekt výpočtu percentuálneho rozdielu. Základnú dávku sme zvýšili o 20 %, t. j. z 61,6 eura na 73,92 eura. Čiže zhruba o 12 eura. Ak však niekto dostával DHN vo výške 5 eur a následne dostal navýšenie o 12 eur, tak pre tohto jednotlivca činí nárast až 240 %. Preto pri agregovanej reálne vyplatenéj sume je percentuálny nárast vyšší ako teoreticky nárast základnej dávky.

Priemerný príjem všetkých domácností sa zvýšil o 1,9 eura mesačne. Mediánový príjem dosiahol nárast o 0,5 eur mesačne. Priemerný príjem z DHN sa zvýšil až o 15,2 eura, pričom najmarkantnejší nárast príjmu DHN sa zvýšil pre domácnosti s viac ako šiestimi členmi, a to o 25,7 EUR mesačne. Počet poberateľov sa zvýšil o 19 013 domácností, čo predstavuje nárast o 9 % v porovnaní baseline scenárom.

V nasledujúcich tabuľkách sú zosumarizované hlavné výsledky z jednotlivých scenárov v porovnaní s baseline scenárom.

Tabuľka 3.8

Absolútne rozdiely jednotlivých scenárov v porovnaní s baseline scenárom v eurách

	Rozdiel oproti priemernému príjmu ¹¹			Rozdiel oproti priemernej DHN			Rozdiel počtu dom. – poberateľov		
	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3
Počet – 1	0,3	1,1	0,7	4,9	0	-5,6	526	0	6 695
Počet – 2	0,8	2,3	1,3	10,6	-0,1	12,4	465	0	2 229
Počet – 3	1,6	4,0	1,7	13,3	-0,1	16,4	3 281	0	2 099
Počet – 4	2,1	4,9	1,9	26,3	0	18,3	1 081	0	2 996
Počet – 5	3,9	3,9	2,7	42,1	0	22,3	1 365	0	2 882
Počet – 6	5,7	3,2	4,6	39,4	0,7	25,8	766	0	2 112
Spolu	2,0	3,3	1,9	22,4	0,1	15,2	7 484	0	19 013

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Tabuľka 3.9

Relatívne rozdiely jednotlivých scenárov v porovnaní s baseline scenárom, v %

	Rozdiel oproti priemernému príjmu			Rozdiel proti priemernej DHN			Rozdiel počtu dom. – poberateľov		
	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3
Počet – 1	0,1	0,3	0,2	6,6	0,0	-7,6	2,3	0,0	29,0
Počet – 2	0,2	0,4	0,2	12,3	-0,1	14,4	1,5	0,0	7,2
Počet – 3	0,3	0,7	0,3	16,8	-0,1	20,8	6,7	0,0	4,3
Počet – 4	0,3	0,7	0,3	30,8	0,0	21,4	2,7	0,0	7,5
Počet – 5	0,6	0,6	0,4	46,9	0,0	24,8	5,0	0,0	10,5
Počet – 6	1,0	0,6	0,8	38,3	0,7	25,1	2,5	0,0	6,9
Spolu	0,4	0,6	0,3	26,1	0,1	17,7	3,7	0,0	9,5

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

V rámci porovnania modelového prístupu a skutočného stavu poberania dávky v hmotnej núdzi uvádzame nasledovnú tabuľku, v ktorej sú uvedené niektoré priemerné ročné hodnoty týkajúce sa poberateľov DHN vykazované

¹¹ Všetkých domácností.

podľa Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny. V prvom rade si môžeme všimnúť, že skutočný počet poberateľov je nižší ako v prípade modelového prístupu. Je to spôsobené hlavne v prístupe modelového aparátu, v ktorom sa domácnosť „vytvorí“ v prípade zákonnej možnosti poberania DHN. Ako ďalší pozitívny element pôsobí aj fakt neodmietnutia žiadneho uchádzača o DHN len čo má na ňu legislatívny nárok.

Tabuľka 3.10

Skutočný stav poberateľov DHN a vývoj čerpania finančných prostriedkov DHN a PkD v eurách

	2012	2013	2014
Priemerný počet poberateľov DHN v tis.	183,09	184,89	162,90
Vývoj čerpania finančných prostriedkov DHN a PkD v tis. EUR, ročne	291 373,88	295 227,60	268 828,52
Priemerná DHN mesačne	132,62	133,07	137,52

Zdroj: ÚPSVAR a výpočty autora.

Ďalším záverom vyplývajúcim z predchádzajúcej tabuľky je fakt, že medzi rokmi 2013 a 2014 došlo k reálnemu poklesu poberateľov DHN o takmer 22-tisíc, ako aj celkovému poklesu vyplatených prostriedkov na DHN z 295 mil. EUR ročne na 268 mil. EUR ročne, čo je priemerne o 2,25 mil. EUR mesačne menej v porovnaní s rokom 2013. V tomto prípade však nevieme jasne určiť hlavnú príčinu poklesu finančných prostriedkov vyplatených na DHN, keďže na celý systém vyplácania vplývajú viaceré faktory, ako napr. zmena legislatívy ohľadom DHN, situácia na trhu práce, zníženie chudoby a iné. Pozitívnu správou reálnej zmeny vyplácania DHN je informácia, že priemerná dávka v hmotnej núdzi narástla o viac ako 4 eurá.

Gini koeficient

Podľa Svetovej banky¹² Gini koeficient meria, akú mieru rozdelenia majú výdavky alebo príjmy domácností či jednotlivcov v spoločnosti v porovnaní s dokonale rovnomerným rozdelením. Lorenzova krivka predstavuje dokonale rovnomerné rozdelenie, ktoré je tvorené kumulatívnym percentom celkových príjmov oproti kumulatívnemu počtu príjemcov, počnúc najchudobnejšími jednotlivcami alebo domácnosťami. Gini index predstavuje plochu medzi Lorenzovou krivkou a hypotetickou čiarou absolútnej rovnosti

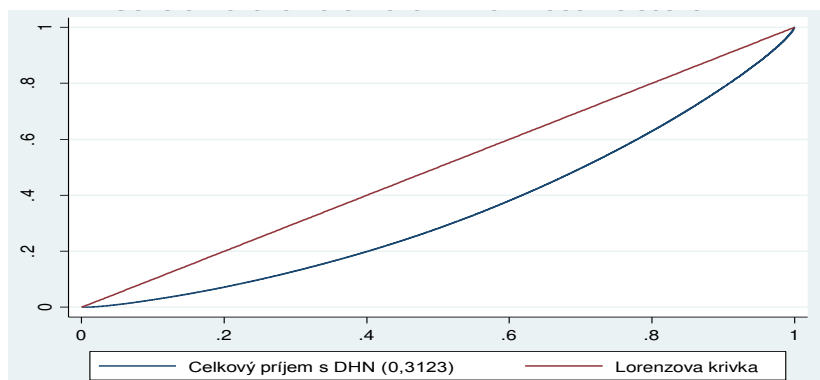
¹² <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.

vyjadrenú ako percento maximálnej plochy pod čiarou. Gini index rovný 0 predstavuje dokonalú rovnosť príjmov, zatiaľ čo hodnota 1 predstavuje dokonalú nerovnosť. Čím je hodnota Giniho indexu bližšia k 0, tým sú príjmy domácností alebo jednotlivcov rovnomernejšie rozdelené.

V prípade baseline scenára dosahuje Gini koeficient hodnotu 0,3123 pre všetky domácnosti. Pre domácnosti s jedným členom dosahuje Gini koeficient hodnotu 0,2286. Ako sa počet jedincov v domácnosti zvyšuje, hodnota Gini koeficientu v prevažnej miere narastá. Znamená to, že príjem v spoločnosti je nerovnomernejšie rozdelený s rastúcim počtom členov v domácnosti.

Graf 3.2

Generalizovaná Lorenzova krivka pre baseline scenár

Zdroj: Model RRZ a výpočty autorov.

Tabuľka 3.11

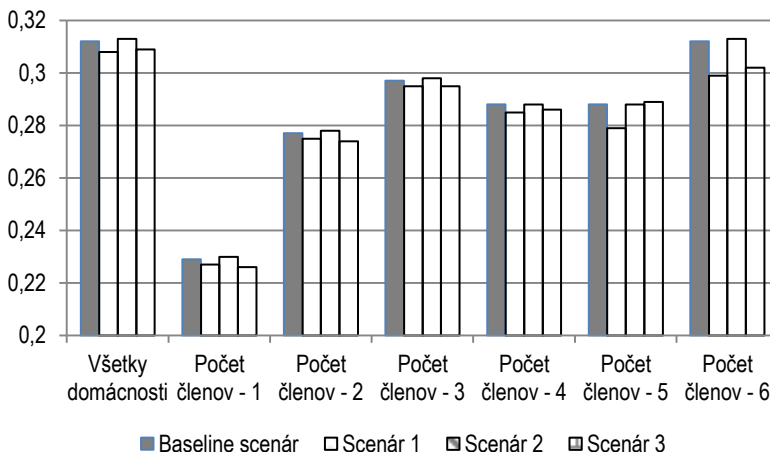
Gini koeficienty a ich zmeny¹³ pre jednotlivé scenáre

	Baseline scenár	Scenár 1	Δ 1 v %	Scenár 2	Δ 2 v %	Scenár 3	Δ 3 v %
Všetky domácnosti	0,312	0,308	-1,5	0,313	0,2	0,309	-1,2
Počet členov domácnosti – 1	0,229	0,227	-0,5	0,230	0,5	0,226	-1,1
Počet členov domácnosti – 2	0,277	0,275	-0,6	0,278	0,3	0,274	-0,8
Počet členov domácnosti – 3	0,297	0,295	-0,8	0,298	0,2	0,295	-0,9
Počet členov domácnosti – 4	0,288	0,285	-1,0	0,288	0,1	0,286	-0,8
Počet členov domácnosti – 5	0,288	0,279	-2,9	0,288	0,2	0,289	-2,0
Počet členov domácnosti – 6+	0,312	0,299	-4,0	0,313	0,3	0,302	-3,1

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

¹³ Δ – znamená percentuálnu zmenu medzi daným scenárom a baseline scenárom.

Graf 3.3

Hodnoty Gini koeficientov pre jednotlivé typy domácností a scenáre

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

V prípade scenára 1 dosahuje Gini koeficient pre všetky domácnosti hodnotu 0,308, čo je hodnota o 1,5 % lepšia v porovnaní s baseline scenárom. V tomto scenári je hodnota Gini koeficientu lepšia pre všetky typy domácností nezávisle od počtu jedincov v danej domácnosti. Najmenšia zmena prináleží pre domácnosti s jedným členom, kde sa daná hodnota zlepšila o 0,5 %. Najväčšiu pozitívnu zmenu zaznamenávame u domácností s počtom členov 6+, kde je hodnota Gini koeficientu lepšia o 4 %. Scenár 2 predstavoval zvýšenie životného minima o 10 % v porovnaní s baseline scenárom. V tomto prípade dosahuje Gini koeficient hodnotu 0,3131 pre domácnosti agregovane. Táto hodnota je o 0,2 % horšia s porovnaním s baseline scenárom. V prípade členenia domácností podľa počtu členov dosahujú všetky Gini koeficienty horšie hodnoty v porovnaní s baseline scenárom. Najmenej negatívny vplyv dosahuje u domácností s počtom členov 4 a to o 0,1 %. Najviac negatívny vplyv dosahuje Gini koeficient u domácností s jedným jedincem, a to o 0,5 %. Zvýšenie životného minima malo v konečnom dôsledku negatívny vplyv na rozdelenie príjmov spoločnosti. V prípade scenára číslo 3 sme zvýšili DHN o 20 % pre každú

posudzovanú osobu. Modelové výsledky tohto scenára ukazujú na fakt, že hodnota Gini koeficientu sa zlepšila o 1,2 % v porovnaní s baseline scenárom. Najmenej pozitívnu zmenu zaznamenávame u domácností s počtom členov 2 a 4, a to o 0,8 %. Najväčšiu pozitívnu zmenu zaznamenávame u domácností s počtom členom 6+ a to o 3,1 %. Zvýšenie dávky v hmotnej núdzi má teda pozitívny vplyv na rozdelenie príjmov v spoločnosti.

Ak hodnotíme jednotlivé scenáre vzhľadom na vynaložené prostriedky na DHN, tak baseline scenár a scenár číslo 2 má takmer totožnú výšku vyplatených prostriedkov. Avšak hodnoty Gini koeficientov pri druhom scenári dosahujú vyššie hodnoty. Z toho vyplýva, že zvyšovanie životného minima má pozitívny vplyv na priemerný príjem domácností, avšak negatívny vplyv na rozdelenie príjmov domácností v spoločnosti, pri zachovaní rovnakých nákladov na systém dávok v hmotnej núdzi. Zjednodušene môžeme povedať, že chudobní sa stanú ešte relatívne chudobnejšími.

Pri porovnaní scenára číslo jeden a tri dochádzame k záveru, že zvyšovanie výdavkov na systém pomoci v hmotnej núdzi má pozitívny vplyv na rozloženie príjmov v spoločnosti. V rámci záverov môžeme potvrdiť, že predchádzajúca legislatíva platná pred 1. 1. 2014 zaručovala adresnejšie rozdelenie príjmov domácností ako plošné zvýšenie DHN o 20 %. Z jednotlivých výsledkov vyplýva, že pri zachovaní takmer rovnakých výdavkov na systém DHN je scenár číslo 2 adresnejší na domácnosti s väčším počtom členov, zatiaľ čo hodnoty Gini koeficientu dosahujú lepšiu hodnotu pre domácnosti s menším počtom členov v rámci scenára číslo 4.

Najbohatších 10 % verzus najchudobnejších 10 %

Ako ďalší ukazovateľ sociálnej nerovnosti sa používa podiel 10/10. Tento podiel príjmu zachytáva 10 % domácností, ktoré dosahujú najväčší príjem oproti 10 % domácností, ktoré dosahujú najnižšiu hodnotu príjmu. Čím je hodnota tohto ukazovateľa väčšia, tým väčšia príjmová nerovnováha v spoločnosti je. Tento indikátor sme aplikovali na príjem domácností po transferoch z DHN po zaplatení daní, pričom sme zohľadnili veľkosť domácností. Indikátor 10/10 pre baseline scenár dosahuje hodnotu 10,47,

čo znamená, že 10 % domácností s najväčším príjmom zarába viac ako desaťnásobok toho, čo zarába 10 % domácností s najmenším príjmom. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené hodnoty indikátora 10/10 pre ostatné scenáre.

Z výsledkov simulácií je zrejmé, že v prípade tohto indikátora príjmovej nerovnosti dosahujú všetky scenáre pozitívnejšie hodnoty ako baseline scenár. Mierne lepšie hodnoty dosahuje scenár 2, v ktorom sme zvýšili ŽM o 10 %. Signifikantne pozitívne hodnoty dosahujú scenáre 1 a 3, pričom scenár 3 zlepšil hodnotu indikátora 10/10 o 8,8 % a scenár 1 zlepšil hodnotu tohto indikátora až o 9,2 %.

Tabuľka 3.12

Hodnota indikátora 10/10 pre jednotlivé scenáre a zmena oproti baseline scenáru

	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3
Hodnota indikátora 10/10	9,527	10,477	9,564
Rozdiel oproti baseline	0,96	0,01	0,92
% zmena oproti baseline	9,2	0,1	8,8

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Relatívna príjmová chudoba

Indikátor relatívnej príjmovej chudoby určuje, aký podiel domácností má príjem menší ako polovica z mediánu príjmu všetkých domácností. Čím je táto hodnota vyššia, tým viac domácností je zasiahnutých relatívnou príjmovou chudobou. Tento indikátor sme aplikovali na príjem domácností po transferoch z DHN, po zaplacení daní, pričom sme zohľadnili veľkosť domácností. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené hodnoty relatívnej príjmovej chudoby pre všetky modelované scenáre.

Tabuľka 3.13

Relatívna príjmová chudoba

	Baseline scenár	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3
Relatívna príjmová chudoba, v %	11,7	11,3	12,1	11,7

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Z tabuľky uvedenej vyššie môžeme vidieť, že relatívnou príjmovou chudobou je v prípade baseline scenára zasiahnutých 11,7 %. Znamená to, že takmer 12 % domácností nemá príjem ani polovicu mediánového príjmu

všetkých domácností. V prípade scenára 1, v ktorom sme simulovali platnú legislatívu pred 1. 1. 2014, dosahovala relatívna príjmová chudoba len 11,3 %. Z toho môžeme prijať záver, že zmenou legislatívy sme zvýšili podiel domácností, ktoré trpia relatívnou príjmovou chudobou. V scenári 2, v ktorom sme zvýšili životné minimum, dosahuje tento indikátor hodnotu 12,1 %, čo je najvyššia hodnota z pomedzi všetkých scenárov. Zvyšovanie životného minima má negatívny vplyv na relatívnu príjmovú chudobu, keďže toto zvýšenie má väčší efekt na stredne bohaté domácnosti ako na najchudobnejšie domácnosti. Tento efekt pozostáva predovšetkým z možnosti menšej daňovej a odvodovej záťaže pre pracujúce domácnosti, z dôvodu zvýšenia odpočítateľnej daňovej položky naviazanej na ŽM. V prípade najchudobnejších domácností, ktoré zväčša nepracujú, má zvýšenie ŽM marginálny efekt. V prípade scenára číslo 3 dosahuje indikátor relatívnej príjmovej chudoby hodnotu 11,7 %, ktorá je rovnaká ako pre baseline scenár. Zvyšovanie DHN pre každú posudzovanú osobu nemá teda signifikantný vplyv na tento indikátor.

Dopady scenárov na zamestnanosť

V rámci makroekonomickej časti mikrosimulačného modelu RRZ sa pri každej zmene v sekcii tax-benefit systému dopočítavajú pravdepodobné dopady zmien na zamestnanosť. Tieto dopady sú počítané na základe pravdepodobnosti zamestnania sa pri nastavení sociálneho a daňového systému. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené pravdepodobnostné hodnoty zamestnania sa aj s 95 % intervalom spoľahlivosti pre jednotlivé scenáre.

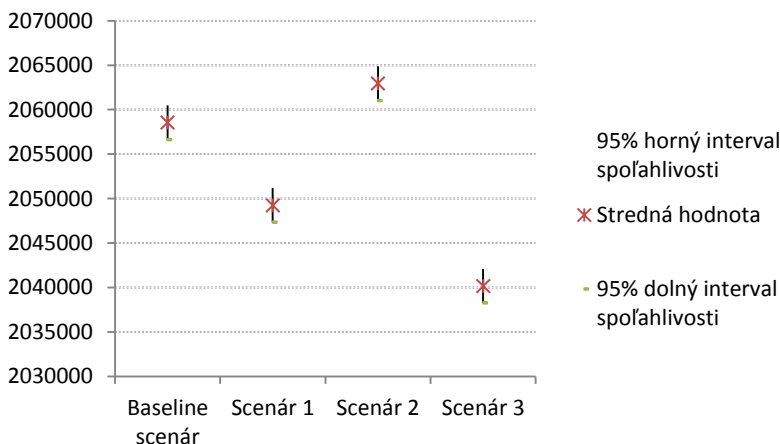
Tabuľka 3.14

Pravdepodobný dopad scenárov na zamestnanosť v tis. osôb

	Baseline scenár	Scenár 1	Scenár 2	Scenár 3
95 % horný interval spoľahlivosti	2 060,48	2 051,18	2 064,88	2 042,10
Stredná hodnota	2 058,55	2 049,25	2 062,94	2 040,17
95 % dolný interval spoľahlivosti	2 056,61	2 047,31	2 061,00	2 038,24

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

Graf 3.4

Pravdepodobný dopad scenárov na zamestnanosť v osobách

Zdroj: Model RRZ a výpočty autora.

V prípade baseline scenára predstavuje dopad sociálneho a daňového systému na skupinu 2,059 mil. zamestnancov. Pri scenári číslo 1, ktorý modeloval platnú legislatívu pred 1. 1. 2014, hovoríme o dopade na 2,049 mil. zamestnancov, čo predstavuje pokles o 0,45 % (9,3-tisíc) oproti baseline scenáru. Je to spôsobené predovšetkým tým, že sociálna pomoc bola v prípade DHN vyššia o 5,3 mil. eur mesačne, čo malo za následok, že poberatelia DHN mali nižšiu motiváciu zamestnať sa ako v prípade baseline scenára. Scenár 2 predstavoval zvýšenie životného minima, pričom celkové prostriedky na DHN sa takmer nezmenili. V tomto prípade pozorujeme nárast počtu zamestnancov na 2,063 mil., čo predstavuje nárast o 0,21 % (4,4 tisíc). Tento nárast bol spôsobený predovšetkým zmenšením odvodovej a daňovej záťaže, čím sa zamestnanie stalo výhodnejším. Preto sa zvýšila aj pravdepodobnosť zamestnania sa. V tomto prípade treba však uviesť aj fakt, že modelový aparát nevyčíslil dopady na štátny rozpočet, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou dosiahol iné príjmy z dôsledku nižších odvodov a daní. Na druhej strane, nárast zamestnancov môže tento výpadok nahradiť. Scenár 3 predstavoval zvýšenie DHN o 20 %, pričom dopad tohto scenára na zamestnanosť predpokladáme na úrovni 2,040 mil. zamestnancov, čo je o 0,9 % (18,4 tisíc) menej ako v prípade baseline

scenáru. Tento prepád je najmarkantnejší spomedzi všetkých scenárov a je spôsobený predovšetkým plošným zvýšením DHN, pričom dochádza k menšej aktivite na trhu práce. Hoci finančné prostriedky vynaložené v tomto prípade na DHN boli na podobnej úrovni ako v prípade scenára 1, pokles zamestnanosti bol dva razy väčší ako v prípade scenára 1. Tento efekt je spôsobený predovšetkým neadresnosťou, ktorú predstavuje plošné zvýšenie DHN.

V tejto časti sme sa zamerali na analyzovanie sociálnej pomoci, predovšetkým dávky v hmotnej núdzi. Ako základný nástroj sme využili mikrosimulačný model SIMTASK, ktorý vyvinuli v Kancelárii Rady pre rozpočtovú zodpovednosť. Pomocou tohto modelu sme vytvorili štyri rozličné scenáre. Tie simulovali zmeny sociálnej pomoci a ich efekty na domácnosti. Prvý model predstavoval základný, baseline scenár, ktorý modeluje aktuálny stav legislatívy uplatnenej na slovenské domácnosti. Druhý model, pracovne nazvaný scenár 1, modeluje legislatívu platnú pred 1. 1. 2014, tzv. Richterovou novelou. V treťom modeli, scenári 2, sme zvýšili životné minimum o 10 %, pričom sme pozorovali, aké zmeny nastanú v príjmoch jednotlivých typoch domácností. Posledný model, scenár 3, predstavoval plošné zvýšenie dávky v hmotnej núdzi o 20 %. Všetky alternatívne scenáre sme následne porovnávali so základným scenárom, pričom sme sa zamerali nielen na príjem domácností, ale aj na niektoré indikátory sociálnej a príjmovej nerovnosti.

Scenár 1, ktorý predstavoval pôvodnú legislatívu platnú pred 1. 1. 2014, vynakladal na DHN väčšie prostriedky o viac ako 5 mil. eur mesačne v porovnaní so základným scenárom. Vďaka týmto prostriedkom a lepšej adresnosti sa základné indikátory príjmovej a sociálnej nerovnováhy domácností zlepšovali. Na druhej strane, pravdepodobnosť zamestnania klesla. Výsledkom porovnania baseline scenára so scenárom číslo 1 dochádzame k záveru, že vďaka baseline scenáru nastal inkluzívny rast vzhľadom na zamestnanosť, zatiaľ čo pri scenári číslo jeden nastal inkluzívny rast vzhľadom na príjem domácností.

Pri scenári 2, v ktorom sme zvýšili ŽM pre každú posudzovanú osobu, sme nezaznamenali takmer žiadny nárast finančných prostriedkov vynaložených na DHN. Príjmové a sociálne nerovnosti najchudobnejších

domácností sa mierne zhoršili, zatiaľ čo priemerný príjem domácností vzrástol. Taktiež sme zachytili pozitívny trend v pravdepodobnosti zamestnania sa. Záver z tohto scenára je fakt, že ŽM síce nepomáha zvýšiť životnú úroveň najchudobnejších domácností, ale zvyšuje počet a príjem domácností s pracujúcimi jednotlivcami.

V scenári 3 sme zvýšili dávky v hmotnej núdzi o 20 % pre každú posudzovanú osobu. Výdavky tohto scenára sa zvýšili o viac ako 5 mil. eur mesačne. Avšak v porovnaní so scenárom 1 sme dosiahli menšie pozitívnejšie efekty v rámci sociálnej a príjmovej nerovnosti domácností. Navyše pravdepodobnosť zamestnania sa klesla výraznejšie ako v hociktorom inom scenári. Z toho môžeme vyvodiť záver, že scenár 1 je efektívnejší ako nami simulovaný scenár 3.

V prípade porovnania baseline scenára so scenárom, v ktorom bola v platnosti predchádzajúca legislatíva nám jednoznačne vyplýva, že predchádzajúce legislatívne nastavenie bolo štedrejšie a adresnejšie pre viacčlenné domácnosti. V prípade, že by sme terajší systém spravili solidárnejší a zvýšili by sme prostriedky vynaložené na dávky v hmotnej núdzi na podobnú úroveň, predchádzajúce znenie legislatívy zostáva stále výhodnejšie ako terajší systém. Na základe porovnania scenárov baseline 1 a 3 môžeme skonštatovať, že terajšie nastavenie systému viac zvýhodňuje domácnosti s menším počtom členov, zatiaľ čo predchádzajúce znenie legislatívy bolo viac solidárnejšie pre domácnosti s väčším počtom členov.

Pri porovnaní modelového prístupu a reálnych údajov v prípade čerpania DHN sme došli k záveru, že modelový prístup navýšil počet poberateľov DHN. Tento efekt je spôsobený predovšetkým „dôsledným“ poberaním DHN v prípade modelu, ak má daná domácnosť na dávku nárok. Nezvratiteľným faktom zostávajú menšie reálne finančné prostriedky vyplatené v rámci DHN, ktoré medzi rokmi 2013 a 2014 nastali. Aj vďaka tomuto zníženiu finančnej pomoci sa zrejme neprejavil v úplnej miere inkluzívny rast vzhľadom na príjem domácností, ktorý mohol nastať v prípade zachovania pravidiel platných pred novelou platnou od 1. 1. 2014.¹⁴

¹⁴ Autor záverom ďakuje Rade pre rozpočtovú zodpovednosť za spoluprácu na tejto analýze, a predovšetkým za možnosť využiť mikrosimulačný model, na ktorom RRZ aktívne a úspešne pracuje.

4 INVESTOVANIE DO ĽUDSKÉHO KAPITÁLU A DLHODOBÝ EKONOMICKÝ RAST

Otázka vzdelávania a jeho vzťahu k produktivite či príjmu jednotlivcov na mikroúrovni, alebo k HDP na makroúrovni zostáva jednou z prominentných otázok ekonomickej teórie. Vďaka minulému výskumu v tejto oblasti dnes môžeme operovať s ustálenými pojmami či metodikami kvantifikácie. Ide o jednu z oblastí ekonomickej teórie s najustálenejšou konvenciou.

Investovanie do vzdelávania prináša okrem finančne vyjadriteľných výhod pre jednotlivca aj výhody, ktoré nie sú finančne vyjadriteľné, či iné výhody, ktoré je možné pozorovať iba na nadindividuálnej makroúrovni. Z pohľadu štátu môžu investovanie do vzdelávania, zvyšovanie dostupnosti vyššieho vzdelania, ako aj podpora celoživotného vzdelávania predstavovať atraktívny pomer medzi nákladmi a s nimi spojenými výnosmi. Slovensko sa v súčasnosti ešte stále nachádza v situácii, kedy by takúto voľbu malo považovať za atraktívnu.

Kľúčovú úlohu pri celkovom dopade investícií do vzdelania však hrajú kvalitatívne parametre poskytovaného vzdelania. Medzi nimi predovšetkým jeho adekvátnosť z pohľadu uplatnenia na trhu práce, či celková kvalita v medzinárodnom porovnaní. Skúsenosti posledných rokov naznačujú, že mnohé bolo v tejto oblasti zanedbané. Slovensko by preto práve kvalitatívnym parametrom poskytovaného vzdelania malo venovať prioritnú pozornosť.

4.1 Ohodnocovanie vzdelania v klasických koncepciách ekonomickej teórie

Otázka výnosov investícií do vzdelania je jednou z klasických otázok ekonomickej teórie. Bohatá odborná diskusia sa odvíja od klasických prác definujúcich koncept ľudského kapitálu, teda od Beckera (Becker, 1964) a Schultza (Schultz, 1971). Koncept ľudského kapitálu bol natoľko provokatívny, že potreboval ukotvenie v merateľnej podobe. V rovine merania individuálnych výnosov zo vzdelania bol priekopníkom Jacob Mincer (Mincer,

1974), ktorého „mincerovská“ regresná rovnica na pomerne dlhé obdobie zaviedla štandardnú metodiku merania a umožnila tvorbu prúdu empirických štúdií porovnávajúcich individuálne výnosy zo vzdelania v čase, medzi krajinami a skupinami na trhu práce.

Becker ukotvil koncept ľudského kapitálu v priamom vzťahu medzi produktivitou práce a mzdou známom z klasickej ekonomickej teórie. Tá tvrdí, že za ideálnych trhových podmienok zamestnávateľia vyplácajú zamestnancom mzdy na úrovni marginálneho produktu spojeného so zamestnaním ďalšieho zamestnanca, teda jeho produktivity práce. Koncept ľudského kapitálu dopĺňa túto klasickú hypotézu o hypotézu priameho vzťahu produktivity práce a ľudského kapitálu. Vzdelanie je pritom tou zložkou ľudského kapitálu, ktorá je spojená s najvyššou mierou variability produktivity práce (Becker, 1964). Vyššie vzdelanie sa premieňa do vyššej produktivity práce jednotlivca a následne jeho vyššej mzdy. Práve empiricky pozorovateľný vzťah medzi vzdelaním a mzdou bol jedným z hlavných argumentov podporujúcich teóriu ľudského kapitálu.

Koncept ľudského kapitálu sa časom zaradil medzi najstimulujúcejšie idey ekonomickej teórie, a to aj vďaka konceptom, ktoré vznikli v reakcii naň. Iný aspekt vzdelania je zdôrazňovaný v rámci konceptu signalizačnej funkcie vzdelania predstaveného Michaelom Spenceom (Spence, 1973). Spence spochybňoval existenciu priameho vzťahu medzi vzdelaním a produktivitou práce jednotlivca. Vyššiu priemernú mzdu pracovníkov s vyšším vzdelaním zdôvodňoval tým, že informácia o dosiahnutom stupni vzdelania vysiela zamestnávateľovi signál o kvalitách jednotlivca s daným vzdelaním. Vzdelanie tak plní iba signalizačnú funkciu. Jeho prepojenie s produktivitou práce jednotlivcov prostredníctvom vedomostí a zručností nadobudnutých vo vzdelávaní je tak spochybňované.

Popri signalizačnej funkcii vzdelania sa na strane opozície voči teórii ľudského kapitálu sformoval aj koncept vzdelania ako filtra (Arrow, 1973) a jemu príbuzný koncept testovacej funkcie vzdelávania (Burdett, 1976). V rámci tohto prúdu vzdelanie tiež nie je priamo prepojené so zvyšovaním zručností a vedomostí, ktoré sa následne premieňa do zvýšenej produktivity práce. Príjmový rozdiel spojený s vyšším vzdelaním je však vysvetľovaný tým, že vzdelanie filtruje jednotlivcov na základe ich vrodených a výchovou

získaných schopností a osobnostných vlastností. Prijímacie konania na stredné školy a univerzity, či jednotlivé skúšky počas štúdia tak testujú tieto vlastnosti jednotlivcov a zoradia ich na základe výsledkov z týchto testov. Z toho dôvodu jednotlivci s vyšším vzdelaním majú na trhu práce v priemere vyšší príjem.

Koncepty signalizačnej a filtračnej funkcie vzdelania na trhu práce sú tak do veľkej miery komplementárne. Veľká časť ich prínosu do ekonomickej teórie spočíva v obrátení pozornosti na význam rodinného zázemia a výchovy, jednak pri nadobúdaní vzdelania, ako aj pri následnom uplatnení sa na trhu práce. Reprodukované existujúcich nerovností z rodičov na deti je do istej miery v rozpore s predstavou jednoduchého vzťahu vzdelávania a zručností jednotlivcov vplyvujúcich na ich produktivitu a teda aj mzdu. Spence, ako aj Arrow, či Burdett, boli inšpirovaní konceptom kultúrneho kapitálu Pierra Bourdieu (Bourdieu et al., 1964), ktorý bol v tom období veľmi vplyvným nielen v rámci sociologickej teórie.

4.2 Empirické štúdie kvantifikujúce dopad investícií do vzdelania

Teoretickú debatu o prepojení vzdelania, produktivity práce a mzdy nasledovala séria empirických štúdií spracúvajúcich práve mzdové rozdiely vo vzťahu k dosiahnutému vzdelaniu. Klasickou sa v tejto súvislosti stala takzvaná „mincerovská“ rovnica. Ide o regresnú rovnicu vysvetľujúcu príjem jednotlivcov pomocou ich individuálnych znakov. Jedným z týchto znakov vysvetľujúcich príjem je vzdelanie. V pôvodnej mincerovskej rovnici bolo vzdelanie merané indikátorom počtu rokov strávených vo vzdelávaní. Tento indikátor bol ďalej doplnený o roky pracovných skúseností (Mincer, 1958) (Mincer, 1974). Pôvodná Mincerova rovnica bola neskôr v ďalších štúdiách ustálená do zjednodušenej podoby (1) a následne doplnená o ďalšie kontrolné premenné, referujúce k ďalším individuálnym charakteristikám, ako rodinný status, región a podobne.

$$\ln E_i = \beta_0 + \beta_1 S_i + \beta_2 R_i + \beta_3 R_i^2 + \varepsilon \quad (4.1)$$

Kde: E – označuje hrubý príjem jednotlivca, S – počet rokov štúdia, R – počet rokov praxe.

Takto formulovaná rovnica odhadnutá metódou najmenších štvorcov nám koeficientom β , kvantifikuje marginálny priemerný prínos jedného roku štúdia k príjmu jednotlivca. Takýmto spôsobom kvantifikovaný vzťah získaného vzdelania a individuálneho príjmu sa v rámci ekonomickej teórie udomácnil pod označením individuálne výnosy zo vzdelania. Ide o priemerný príjmový bonus spojený s jedným dodatočným rokom štúdia. Na Mincerovu metodiku kvantifikácie individuálnych výnosov zo vzdelania nadväzovalo veľké množstvo komparatívnych štúdií porovnávajúcich odhady individuálnych výnosov zo vzdelania medzi krajinami, skupinami na trhu práce, alebo v čase.¹

Ustálenie jednotnej empirickej metodiky merania umožnilo zároveň pokusy o rozhodnutie teoretickej dilemy medzi konceptom ľudského kapitálu a alternatívnymi konceptmi signalizačnej funkcie vzdelania, či konceptu vzdelania ako filtra schopnejších. Napríklad (Kroch et al., 1994) porovnáva odhady s využitím klasického indikátora rokov strávených štúdiom a jeho relatívneho variantu, kedy je jednotlivec umiestnený na základe rokov strávených štúdiom v percentile populácie krajiny. Relatívna formulácia indikátora má zachytiť signalizačný efekt vzdelania. Klasický indikátor pritom vykazuje pozitívny a štatisticky významný vzťah v mincerovskej rovnici, zatiaľ čo relatívny indikátor neprináša tak jednoznačné výsledky. Autori sa preto vyslovujú v prospech konceptu ľudského kapitálu.

Naopak (Heywood et al., 2004) porovnáva individuálne výnosy zo vzdelania zamestnancov a samozamestnaných v Hong Kongu, pričom získavajú vyššie výnosy pre zamestnaných, čo považujú za evidenciu v prospech signalizačnej funkcie vzdelania na trhu práce v krajine.

Mincerovská metodika ustálila spôsob merania individuálnych výnosov zo vzdelania, čo vyústilo do veľkého množstva empirických štúdií opierajúcich sa práve o tento prístup. Vedľajším dôsledkom tohto trendu bolo aj množstvo štúdií produkujúcich protichodné zistenia, ako napríklad (Kroch et al., 1994) vs. (Heywood et al., 2004). Táto skutočnosť viedla k otázkam

¹ Pre prehľad štúdií pozri: (Harmon et al., 2000), (Heckman et al., 2003).

o miere spoľahlivosti merania mincerovskou metodikou. Metodologické námietky voči tejto metodike môžu byť zhrnuté do viacerých vln.

Problém selektivity

James Heckman, v dnes už klasickom článku (Heckman, 1979), poukázal na problém selektivity spojenej s výberom vzorky pri spracovaní údajov zo štatistických zisťovaní reprezentatívnych na populáciu, respektíve pracujúcu populáciu. Ak na takejto vzorke odhadujeme mincerovskú príjmovú rovnicu, narážame na problém samovýberu pozorovaní udávajúcich informáciu o príjme. Inak povedané – nie všetci jednotlivci, ktorí nadobudli vzdelanie, ho v momente štatistického zisťovania aj zužitkovávajú na trhu práce. Príkladom môže byť napríklad žena v domácnosti, ktorá napriek tomu, že nadobudla vyššie vzdelanie, v zisťovaní nevykazuje žiadny príjem. Jej pozorovanie tak pri odhade regresnej rovnice nebude brané do úvahy. Dochádza tak k situácii, keď nám chýba informácia o časti vzorky. Toto by nebol problém, pokiaľ by chýbajúce pozorovania boli rozmiestnené náhodne v rámci príjmového rozdelenia. V praxi tomu tak však nie je. Chýbajúce pozorovania sú častejšie u žien, ktoré sú častejšie ekonomicky neaktívne z rodinných dôvodov, ako aj u jednotlivcov s nižším vzdelaním, či inými znakmi, ktoré ústia do ich častejšej nezamestnanosti alebo ekonomickej neaktivity. Dochádza tak k systematickému okresaniu pozorovanej vzorky, pričom nemáme kompletnú informáciu o dôvodoch tohto okresania. Odhady koeficientov mincerovskej príjmovej regresnej rovnice tak môžu byť skreslené práve týmto okresaním vzorky.

James Heckman navrhol riešenie tohto problému v podobe dvojstupňového odhadu regresných koeficientov, ktorý v prvom kroku odhadne a doplní chýbajúce pozorovania príjmu v prípadoch, ktoré nezúročujú svoje vzdelanie na trhu práce z dôvodov, ktoré nie sú v rámci daného zisťovania dostupné. Táto metodika sa rozšírila jednak v kontexte odhadu individuálnych výnosov zo vzdelania, ale aj mimo tento typ štúdií.

Problém endogénosti vzdelania v príjmovej rovnici

Druhou námietku voči mincerovskej metodike odhadu individuálnych výnosov zo vzdelania je jej neschopnosť zachytiť problém endogénosti vzdelania v príjmovej rovnici. Tento problém spočíva v skutočnosti, že vzdelanie súvisí s príjmom jednak priamo (ako sa to usilujú dokázať zástancovia teórie ľudského kapitálu), ale aj nepriamo – prostredníctvom napríklad rodinného zázemia jednotlivcov. Rodinné zázemie, reprezentované napríklad vzdelaním rodičov, vplyva jednak na vzdelanie jednotlivca, ako aj na jeho neskorší príjem. V bežne používaných štatistických zisťovaniach je k dispozícii iba limitovaná informácia o pozorovaných vlastnostiach jednotlivcov. Táto spravidla nie je schopná zachytiť efekty klasických premenných stojacich za problémom endogénosti, ako je už spomínané rodinné zázemie, či osobnostné vlastnosti jednotlivca, vrátane jeho motivácie.

Jedným zo spôsobov, vyrovnávajúcim sa s týmto problémom, sú empirické štúdie na vzorkách dvojčiek s rozdielnym dosiahnutým vzdelaním (Altonji a Dunn, 1996), (Ashenfelter a Zimmerman, 1993), (Behrman et al., 1996), (Bonjour et al., 2000). Práve v prípade dvojčiek by mal byť očistený efekt rodinného zázemia, ako aj geneticky daných osobnostných vlastností. Takýmto spôsobom skonštruovaná kontrolná skupina by mohla byť interpretovaná ako experiment umožňujúci identifikáciu kauzálneho vzťahu.

Druhým spôsobom vyrovnávajúcim sa touto námietkou je odhad koeficientov dvojstupňovou metódou odhadu, v prvom kroku využívajúci inštrumentálnu premennú pre odhad dosiahnutého vzdelania.

Relatívne modernejší spôsob vyrovnania sa s námietkou endogénosti predstavuje tvorba kontrolnej skupiny ex-post pomocou takzvaného propensity score, zjednocovania pozorovaných znakov prípadov vo vzorke, predstavený v štúdií (Rosemnbbaum a Rubin, 1985).² Aj tento metodický prístup následne našiel využitie aj v ďalších oblastiach ekonometrie a empirickej ekonómie.

² Pre prehľad metodických problémov a ich riešení spojených s odhadom individuálnych výnosov zo vzdelania pozri: (Heckman et al., 2003).

4.3 Empirické odhady individuálnych výnosov zo vzdelania na Slovensku a v zahraničí

Odhliadnuc od metodologických problémov spojených s aplikáciou mincerovskej príjmovej rovnice na odhad individuálnych výnosov zo vzdelania, uvádzame výsledky štúdií odhadujúcich individuálne výnosy zo vzdelania na vzorkách z reprezentatívnych zisťovaní na úrovni krajín. (Harmon et al., 2000) využili údaje zo zisťovania ISSP³ za rok 1995. Tento prieskum uplatňuje relatívne homogénnu metodiku na vzorkách z veľkého počtu krajín, vďaka čomu bolo možné na týchto dátach odhadnúť relatívne porovnateľné koeficienty. Nedostatkou použitých údajov je relatívne malá vzorka a nižšia spoľahlivosť informácie o príjme jednotlivcov. Koeficienty reportované nižšie sú výsledkom klasického odhadu pomocou metódy najmenších štvorcov. Ide o koeficienty rovnice lineárnej premennej odhadnuté pre premennú počtu rokov strávených štúdiom. Ide o klasickú formuláciu mincerovskej príjmovej regresnej rovnice tak, ako je formalizovaná vo vzorci vyššie.

Hodnoty koeficientov v tabuľke je možné⁴ interpretovať ako percentuálnu zmenu mzdy spojenú s jedným dodatočným rokom stráveným v škole. V prípade Slovákov tak bol jeden dodatočný rok strávený v škole spojený s nárastom mzdy v priemere 4,96 %. V prípade Sloveniek to bolo viac – 6,35 %.

Slovensko tak v medzinárodnom porovnaní v roku 1995 vyšlo ako krajina s mierne podpriemernými hodnotami individuálnych výnosov zo vzdelania. Najvyššie výnosy boli odhadnuté pre rozvinuté liberálne ekonomiky, ako sú USA či Veľká Británia.

³ Skratka z anglického International Social Survey Project.

⁴ Po určitom zjednodušení.

Tabuľka 4.1

Individuálne výnosy zo vzdelania spojené s jedným rokom štúdia

Krajina	Muži		Ženy	
	Koeficient výnosov zo vzdelania	S.E.	Koeficient výnosov zo vzdelania	S.E.
Austrália	0,0509	0,0042	0,0568	0,0071
Západné Nemecko	0,0353	0,002	0,0441	0,0036
Veľká Británia	0,1299	0,0057	0,1466	0,0069
USA	0,0783	0,0045	0,0979	0,0058
Rakúsko	0,0364	0,0033	0,0621	0,0049
Taliansko	0,0398	0,0025	0,0568	0,0036
Maďarsko	0,0699	0,0053	0,0716	0,0051
Švajčiarsko	0,0427	0,0065	0,0523	0,0143
Poľsko	0,0737	0,0044	0,1025	0,0046
Holandsko	0,0331	0,0025	0,0181	0,005
Írsko	0,1023	0,0051	0,1164	0,0081
Izrael	0,0603	0,0069	0,0694	0,0077
Nórsko	0,0229	0,0025	0,0265	0,0032
Severné Írsko	0,1766	0,0111	0,1681	0,0127
Východné Nemecko	0,0265	0,0032	0,045	0,0041
Nový Zéland	0,0424	0,005	0,0375	0,0058
Rusko	0,0421	0,0042	0,0555	0,0043
Slovinsko	0,0892	0,0104	0,1121	0,0091
Švédsko	0,0367	0,0047	0,0416	0,0047
Bulharsko	0,0495	0,01	0,0624	0,0091
Kanada	0,0367	0,0072	0,0498	0,0083
Česká rep,	0,0291	0,0069	0,0454	0,0077
Japonsko	0,0746	0,0066	0,0917	0,0151
Španielsko	0,0518	0,0071	0,0468	0,0099
Slovensko	0,0496	0,007	0,0635	0,0078

Zdroj: ISSP 1995 podľa (Harmon et al., 2000, s. 7).

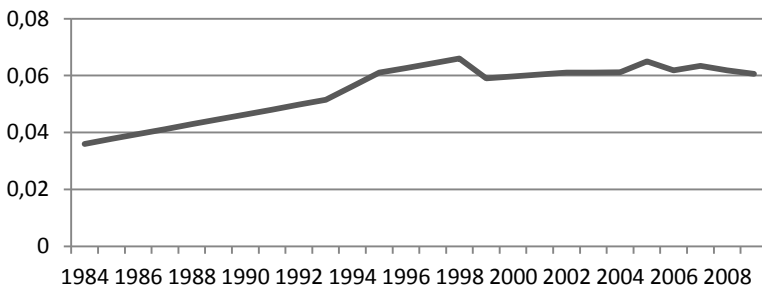
Vývoj hodnoty a dostupnosti vzdelania na Slovensku

V skutočnosti bol vývoj výnosov do vzdelania v priebehu deväťdesiatych rokov pomerne turbulentný. Český ekonomický sociológ Jiří Večerník (Večerník, 2009) vysvetľuje pozorovaný vývoj uvoľnením regulácií spojených s plánovaným hospodárstvom Československa pred rokom 1989. Práve v období plánovaného hospodárstva bolo vysoké školstvo umelo potláčané v prospech stredných škôl. Podľa Večerníka tomu bolo najmä z ideologických dôvodov, keď sa vládnuca Komunistická strana usilovala potlačiť príjmové nerovnosti a vybudovať rovnostársku spoločnosť. V rámci rovnostárskej spoločnosti mal mať čo najväčší podiel obyvateľstva stredoškolské vzdelanie. Stredoškolské vzdelanie bolo zároveň vzdelaním zručných robotníkov, pripravovalo na odborné robotnícke profesie pre potreby plánovanej ekonomiky. Išlo najmä o pozície v priemysle, ťažbe či poľnohospodárstve. Robotnícka trieda pritom bola v rámci proklamovanej ideológie hybnou silou spoločnosti. Príjmová nerovnosť v Československu bola zároveň pred rokom 1989 jedna z najnižších v Európe.

Z ideologických dôvodov tak dochádzalo k umelému obmedzovaniu nárastu podielu obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním, a to v rozpore s reálnymi potrebami ekonomiky. Tie sa ešte výraznejšie zmenili po roku 1989, keď sa hospodárstvo začalo transformovať na trhovú ekonomiku. V priebehu deväťdesiatych rokov preto individuálne výnosy zo vzdelania pomerne rapídne rástli z pôvodne nízkej úrovne na hodnoty bežné pre európske krajiny.

Graf 4.1

Vývoj individuálnych výnosov zo vzdelania na Slovensku medzi rokmi 1984 až 2009

Zdroj: (Chase, 1997), (Flabbi et al., 2008), (Štefánik, 2012).

Strana ponuky trhu práce reagovala na túto situáciu s istým oneskorením. Po roku 1989 začal výrazne rásť počet študentov slovenských vysokých škôl. V dôsledku silných populačných ročníkov, takzvaných Husákových detí, v typickom veku pre nástup na vysokoškolské štúdium dostupnosť vysokoškolského vzdelania rástla pomalším tempom ako nárast počtu študentov. Dostupnosť vysokoškolského vzdelania je meraná napríklad indikátorom podielu vstupu do programov vysokoškolského štúdia na referenčnom ročníku.⁵ Až po roku 2004, pri poklese populačného ročníka, začína výraznejšie narastať dostupnosť vysokoškolského vzdelania. V tomto období je možné sledovať stabilizujúce sa individuálne výnosy zo vzdelania. Počiatkový deficit pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním sa tak zdá byť saturovaný. V nasledujúcom období, po roku 2005, individuálne výnosy zo vzdelania stagnujú, aj napriek ďalšiemu nárastu dostupnosti vysokoškolského vzdelania, ktorej nárast ustal o niekoľko rokov neskôr, v roku 2007. Dôvodom kulminácie a následného poklesu dostupnosti vysokoškolského vzdelania na Slovensku bol pokles počtu študentov prvých a neskôr aj všetkých ročníkov.

Tabuľka 4.2

Vybrané indikátory dostupnosti vysokoškolského štúdia na Slovensku

Rok	Podiel vstupu do programov vysokoškolského štúdia	Populácia 19-ročných	Počet študentov všetkých ročníkov VŠ
1992		83 924	57 030
1995	28,2	93 648	74 322
2000	36,7	91 370	92 823
2001	39,5	89 816	94 684
2002	43,5	90 582	99 994
2003	40,2	89 202	99 929
2004	47,1	88 681	108 608
2005	59,5	88 575	116 195
2006	68,2	85 976	125 213
2007	74,0	82 387	133 888
2008	72,2	82 064	140 262
2012	61,5	73 411	135 736
2013	59,7	72 240	132 602

Zdroj: (OECD, 2013), Databáza SLOVSTAT.

⁵ Indikátor vyvinutý OECD s anglickým názvom Entry rates v prípade Slovenska používa ako referenčný ročník populáciu 19-ročných.

Nárast dostupnosti vysokoškolského vzdelania je medzinárodným trendom. Slovensko na trajektóriu tohto vývoja nastúpilo o niečo neskôr, ale v súčasnosti môžeme povedať že sme dobehli hlavný pelotón európskych krajín.

Otázka inflácie vzdelania v dôsledku jeho zvýšenej dostupnosti

Spolu s nárastom dostupnosti vysokoškolského vzdelania sa logicky natiska otázka o možnej inflácii jeho hodnoty. V súlade s klasickou ekonomicou teóriou by mala cena tovaru s jeho rastúcou ponukou klesať. Ak by sme tento mechanizmus aplikovali na cenu práce vysokoškolsky vzdelaných Slovákov a Sloveniek, mali by sme očakávať pokles individuálnych výnosov zo vzdelania.

Ako už bolo spomínané, zvyšovanie dostupnosti vysokoškolského vzdelania je medzinárodne pozorovateľný trend. Otázku inflácie hodnoty vzdelania v dôsledku zvýšenia jeho dostupnosti si preto kládli viacerí zahraniční autori.

Samotný Garry Becker pri rastúcom podiele populácie s vyšším vzdelaním očakával pokles individuálnych výnosov zo vzdelania (Becker, 1964). S empirickými zisteniami potvrdzujúcimi tento mechanizmus prichádza štúdia (Psacharopoulos, 1989). O niečo novšie a geograficky bližšie potvrdenie klesajúcich individuálnych výnosov zo vzdelania spojených s nárastom dostupnosti vzdelania v Rakúsku prináša (Fersterer et al., 2003) Ani v tejto oblasti však neexistuje konsenzus, nakoľko viaceré štúdie reportujú stabilné hodnoty individuálnych výnosov zo vzdelania. Dôležitú úlohu v tejto súvislosti hrá aj dopytová strana trhu práce danej krajiny, a predovšetkým na dopyt po zručnostiach vplyvajúci technologický pokrok. Úlohu technologického pokroku zdôrazňujú napríklad (Katz et al., 1992) či (Barth et al., 2006).

Na Slovenských dátach je pozorovateľné zastabilizovanie hodnôt individuálnych výnosov zo vzdelania, ako aj mierne divergentné trendy v ich vývoji medzi jednotlivcami, ktorí ukončili vzdelanie pred a po roku 1995 (Štefánik, 2014).

4.4 Makroekonomický pohľad na výnosy zo vzdelania

Individuálne výnosy zo vzdelania, tak ako sú operacionalizované v rámci mincerovskej rovnice, redukujú benefity vyplývajúce z nadobudnutého vzdelania na dodatočný príjem spojený s nadobudnutím vyššieho vzdelania. Aj z pohľadu jednotlivcov však prináša vzdelanie aj ďalšie výhody, ktoré nie sú bezprostredne zachytené v pracovnom príjme jednotlivcov. Iba niektoré z nich je pritom možné vyjadriť.

Vzdelanie prináša však aj viaceré výhody, ktoré nie sú bezprostredne pozorovateľné na úrovni jednotlivcov. Príkladom môže byť nižšia miera kriminality, či lepší zdravotný stav obyvateľstva v spoločnostiach so vzdelanejšou populáciou. Tieto nadindividuálne efekty zachytávajú štúdie, ktoré operacionalizujú vzťah vzdelania a produktivity, či produkcie na úrovni krajín. Tento typ využíva makroekonomický prístup pri kvantifikácii výnosov zo vzdelania. Výsledkom týchto odhadov tak nie sú individuálne výnosy zo vzdelania, ale celospoločenské výnosy zo vzdelania, ktoré okrem individuálnych výnosov kvantifikujú aj širšie celospoločenské efekty vzdelania.

Aj tento prúd empirickej literatúry bol inšpirovaný základnými konceptmi vysvetľujúcimi vzťah vzdelania a produktivity práce, ako konceptom ľudského kapitálu a naň reagujúcimi koncepciami. Zlatým obdobím tohto typu štúdií boli deväťdesiate roky. Medzi klasické štúdie v rámci tohto prúdu literatúry dnes patria napríklad (Barro, 1991a,b) či (Kyriacou, 1991).

Štúdia (Barro a Lee, 1994) bola spojená aj s tvorbou databázy hlavných, relevantných indikátorov na úrovni krajín, často využívanou pri tomto type empirických štúdií.

Metodologicky ide o analogické prenesenie mincerovskej rovnice na úroveň krajín. Jednotkou analýzy už nie je jednotlivec, ale krajina. Sledovaným indikátorom nie je individuálny príjem, ale HDP, zmena HDP, prípadne iný indikátor bohatstva či produkcie v krajine. Aj na tejto úrovni je vzťah vzdelania (prípade iného, príbuzného indikátora ľudského kapitálu) identifikovaný vo veľkej časti štúdií. Výsledky sú však do väčšej miery ako pri mikroekonomických štúdiách citlivé na voľbu indikátorov a formuláciu regresnej rovnice. Čiastočne aj z dôvodu nižšieho počtu pozorovaní ako pri mikroekonomických štúdiách.

Práve odhady získané v rámci tohto prúdu empirických štúdií poskytujú rámcovú informáciu využiteľnú pri implementácii vzdelania, alebo parametre ľudského kapitálu v rámci makroekonomického modelu. Prelomovým v tomto kontexte sa ukázal byť model predstavený v štúdií (Mankiw et al., 1992). Ten dopĺňa zaužívanú produkčnú funkciu známu zo Solowovho modelu (Solow, 1956) o parameter kvality ľudského kapitálu. V klasickej Solowovej produkčnej funkcii vystupujú dva hlavné faktory produkcie – kapitál a ľudská práca. Mankiw et al. navrhujú jej doplnenie o nový produkčný faktor, ktorým je kvalita ľudského kapitálu. V súlade s týmto prístupom bol definovaný aj vzdelanostný scenár v rámci modelu dlhodobého rastu. Kalibrácia produkčnej rovnice v rámci tohto scenára využívala odhad podľa štúdie (Bujňáková, 2010). Pre konkrétnejšie informácie o definovaní scenára pozri kapitolu tejto monografie venovanú metodike modelu dlhodobého rastu.

Investovanie do vzdelania a ľudského kapitálu môže prebiehať v rôznych štádiách života. Logicky bolo v centre záujmu výskumníkov najskôr formálne vzdelanie distribuované pred začiatkom pracovnej kariéry, takzvané pred kariérne vzdelanie. Štúdie kvantifikujúce individuálne výnosy zo vzdelania sa usilujú zmerať, teóriou ľudského kapitálu predpokladaný, kauzálny vzťah vzdelania a produktivity jednotlivcov premietnutej do ich vyššej pracovnej mzdy. Prípadné potvrdenie existencie takéhoto vzťahu by poskytlo univerzálne zdôvodnenie výdavkov do všetkých typov vzdelávacích aktivít, ako v predkariérnom období, tak aj v prípade celoživotného vzdelávania.

Ekonomické štúdie sa, v snahe o kvantifikáciu výnosnosti poskytovaného vzdelania, zamerali viac na kvantitatívne parametre poskytovaného vzdelania, v snahe vygenerovať priemerný výnos pre jeden rok strávený vzdelávaním, bez ohľadu na tematický obsah či ďalšie kvalitatívne parametre poskytovaného vzdelania. V odhaľovaní kvantitatívneho vzťahu medzi vzdelaním a príjmom na individuálnej úrovni, či HDP na úrovni krajín, poskytuje ekonomická teória dlhú tradíciu empirických štúdií. Z tohto prúdu literatúry zároveň vzišli nové metodické postupy, ktoré sa rozšírili aj do ďalších oblastí ekonomickej či spoločenskovednej teórie. Zároveň niektoré z nich pri dokazovaní

kauzálného vzťahu medzi vzdelaním a príjmom, či HDP priniesli zaujímavé, pozitívne zistenia. Na ich základe je možné predpokladať, že nejaký typ kauzality medzi dosiahnutím vzdelania a príjmom jednotlivcov existuje. Predpokladom však je tematická relevantnosť poskytovaného vzdelania z pohľadu uplatnenia na trhu práce.

Vzdelanie poskytované v predkariérnom období zrejme do väčšej miery plní aj signalizačnú, či filtračnú funkciu, čo je prirodzene spojené s daným štádiom života. Celoživotné vzdelávanie by však malo byť tematicky bližšie potrebám trhu práce a jeho filtračná a signalizačná funkcia by mala preto ustúpiť do pozadia. V období po začiatku pracovnej kariéry môže ďalšie vzdelávanie významne prispieť k zvýšeniu uplatniteľnosti jednotlivcov na trhu práce. Tento typ investícií, v porovnaní s inými typmi aktívnych opatrení trhu práce, zároveň predstavuje relatívne lacnejšiu formu aktivizácie nezamestnaných. Kľúčovými sa však aj v tomto ohľade javia byť kvalitatívne parametre poskytovaného vzdelávania, adekvátnosť témy, či spôsob implementácie vzdelávania.

Z perspektívy Slovenska sa nedávne zvýšenie investícií do formálneho, predkariérneho vzdelávania, ktoré bolo možné pozorovať na zvýšenej dostupnosti vysokoškolského vzdelania, javí ako nastúpenie medzinárodne pozorovateľného trendu. Slovensko sa ním zaradilo do skupiny geograficky aj stupňom rozvoja blízkych krajín. Napriek zvýšenej dostupnosti vyššieho vzdelania individuálne výnosy zo vzdelania neklesajú a ich hodnoty zostávajú na úrovni bežnej pre krajiny Európskej únie.

Po naplnení kvantitatívnych parametrov poskytovania predkariérneho, formálneho vzdelávania zostáva najväčšou výzvou slovenského vzdelávacieho systému zvyšovanie kvality poskytovaného vzdelávania, jeho ďalšie približovanie praktickým potrebám slovenského trhu práce, ako aj napĺňanie medzinárodných štandardov kvality formálneho vzdelania.

Pri poskytovaní celoživotného vzdelania Slovensko potrebuje zlepšiť výkonnosť v oboch oblastiach, napĺňaní kvantitatívnych (dostupnosť) aj kvalitatívnych parametrov poskytovaného vzdelávania. Zvlášť urgentnou sa táto potreba javí v kontexte očakávaného poklesu ponuky práce v dôsledku starnutia obyvateľstva a pretrvávajúcej vysokej miery nezamestnanosti, či presnejšie dlhodobej nezamestnanosti.

5 MODELOVANIE DLHODOBÉHO RASTU

5.1 Teoretické východiská dlhodobého modelu rastu SR

V tejto časti práce je popísaný prehľad ako sa vyvíjala teória dlhodobého rastu. Okrem toho popisujeme makroekonomické modely vyvinuté v podmienkach SR a v zahraničí, ktoré považujeme za relevantné zdroje informácií pre vytvorenie dlhodobého makroekonomického modelu rastu SR. Nakoľko v podmienkach Slovenska ešte nebol dlhodobý model aplikovaný okrem modelu SAV, ktorý slúžil ako základ pre tento výskum, tak z domácich zdrojov boli zvolené také ekonometrické modely, z ktorých sme použili informácie užitočné pre kalibráciu parametrov modelu. Motiváciou pre tento postup bolo, že Slovensko ako tranzitívna ekonomika sa nachádza v inej fáze vývoja ako ekonomiky západných krajín, pre ktoré boli podobné modely dlhodobého rastu vyvinuté. Modely zo zahraničia slúžili ako základ pre formuláciu teoretických vzťahov.

História teórie rastu¹

Za jeden zo základných motívov pri všetkých teóriách rastu možno považovať chápanie disparity v spoločenskej prosperite medzi jednotlivými krajinami. Respektíve určité porovnanie krajín, medzi ktorými sú značné rozdiely v ekonomickom vývoji. Práve bez snahy o pochopenie procesu ekonomického rastu nie je možné efektívne alokovať zdroje, nastaviť operaatívne parametre inštitúcií, priority a smerovanie celkovej ekonomickej politiky. V nasledujúcej časti ponúkame prehľad najznámejších teórií rastu od autorov, ktorí považujú rôzne aspekty a faktory rastu za rozhodujúce. Rovnako je našim názorom, že rastová teória by mala poskytovať taký model, ktorý by

¹ Táto časť vychádza z: DOMONKOS, Tomáš – JÁNOŠOVÁ, Miroslava – OSTRIHOŇ, Filip.: Súčasný stav poznania problematiky modelovania inkluzívneho rastu. In Working papers [EÚ SAV], 2014, s. 21 – 22.

bol schopný vysvetľovať minulé pozorovania a predikovať do istej miery tie budúce.

V obdobiach predchádzajúcich neoklasizmu v ekonómii², v prípade, kedy už môžeme hovoriť o ucelenej teórii rastu, došlo k zadefinovaniu základného technického aparátu, na ktorom teória a modely rastu stavajú. Používaná metodológia zahŕňa agregovaný objem kapitálu, agregované produkčné funkcie a funkcie užitočnosti, pričom využíva prostriedky matematického aparátu ako dynamická optimalizácia a diferenciálne rovnice.

Začiatky teórie rastu môžeme vystopovať až k Ramseyu, ktorý významným spôsobom prispel k rozpracovaniu teórie spotrebiteľa prostredníctvom separovateľnej funkcie užitočnosti. On a Fisher predstavili teóriu optimalizácie správania domácností, ktorá má široké uplatnenie nielen v prípade teórie rastu. Ďalším posunom bol Harrod – Domarov model, ktorý vychádza z Keynesiánskej analýzy a prvkov teórie rastu. Prvým neoklasickým modelom je model Solowa a Swana, ktorý využíva neoklasickú produkčnú funkciu s konštantnými výnosmi z rozsahu, klesajúcimi výnosmi z jednotlivých vstupov, pozitívnou elasticitou medzi jednotlivými vstupmi a konštantným sklonom k úsporám. Dnes je uvedený model ešte stále značne využívaný pre analýzu tzv. podmienenej konvergenzie. Nedostatkami uvedeného modelu bol fakt, že považoval technologicky pokrok a rast populácie za exogénne daný. Cass a Koopmans rozšírili teóriu prostredníctvom implementácie Ramseyho optimalizácie spotrebiteľa do modelov rastu, vďaka čomu bolo možné považovať mieru uspor za endogénnu premennú. Uvedený model zachováva predpoklad nákladov vstupov prostredníctvom marginálnych produktov práce a kapitálu a konštantných výnosov z rozsahu, ako aj Pareto-optimalnosti. Pri skúmaní endogénosti technologického pokroku prispeli Arrow a Sheshinski, ktorí predpokladali, že nové nápady vznikajú spolu s vytváraním produkcie a sú ihneď dostupné pre celú ekonomiku ako externality. Uvedeným prístupom sa uzatvára éra neoklasických modelov rastu, ktoré v mnohých prípadoch slúžili len na technické zdôvodnenie teórie a pomáhali k nájdeniu kontaktu s realitou. Z uvedeného dôvodu sa paralelne s nimi vyvinula vetva rozvojej ekonómie, ktorá vzišla z empirického skúmania

² Rozsiahly prehľad vývoja teórie rastu je prezentovaný v práci Barro a Sala-i-Martin (2004). Nasledujúci text je spracovaný na základe ich prehľadu.

dôsledkov rastu, pričom nepoužívala až tak prepracovaný aparát ako neoklasické modely rastu (Barro a Sala-i-Martin, 2004).

Teória rastu nabrala opäť nový dych v období modelov endogénneho rastu. Významným rozdielom oproti pôvodným neoklasickým modelom rastu bola snaha modelovať technický pokrok ako endogénnu premennú. Romer, Lucas a Rebelo predpokladali, že ekonomický rast môže pretrvávať donekonečna, pričom tiež predpokladali externality v rozvoji vedy a techniky, ktoré umožňujú neklesajúce výnosy z rozsahu. Začlenením nedokonale konkurencie, ktorá vzniká v dôsledku rozširovania výskumu a vývoja, do teórie rastu prestáva platiť predpoklad Pareto-optimalnosti, očakáva sa vyššia regulácia štátu, ktorá prostredníctvom patentov a licencií stimuluje výskum a vývoj, čo významne rozpracovali Romer, Aghion a Howitt či Grossman a Helpman. Nové trendy taktiež zahŕňajú možnosť difúzie a napodobňovania technológií používaných v rozvinutých krajinách rozvojovými, čo môže mať zásadný vplyv na priebeh podmienenej konvergencie v jednotlivých krajinách. Ďalej je tu snaha endogenizovať mieru rastu populácie, ktorá bola tiež v pôvodných neoklasických modeloch rastu exogénna. Za jej determinanty sa považujú príjem na obyvateľa a hodinové mzdy, ktoré preukázali konzistentné výsledky v prípade niektorých krajín. (Barro a Sala-i-Martin, 2004). Je treba zdôrazniť, že významným posunom oproti neoklasickým modelom rastu je vysoký doraz na empirické implikácie daných zistení a užší vzťah medzi teóriou a praxou.

Makroekonomické modelovanie ekonomického rastu a trhu práce v podmienkach SR³

Slovensko ako samostatná krajina zatiaľ nemá príliš bohatú vlastnú históriu konštrukcie čiastkových a komplexných makroekonomických modelov rastu. Relatívne najlepšiu údajovú základňu konštrukcie modelov slovenskej ekonomiky, predstavujú prevažne štvrtročné časové rady makroekonomických ukazovateľov. Konštrukcii modelov na Slovensku sa venujú predovšetkým

³ Táto časť vychádza z: DOMONKOS, Tomáš – JÁNOŠOVÁ, Miroslava – OSTRIHOŇ, Filip.: Súčasný stav poznania problematiky modelovania inkluzívneho rastu. In Working papers [EÚ SAV], 2014, s. 22 – 26.

inštitúcie, ako sú Slovenská akadémia vied, Ministerstvo financií, Inštitút informatiky a štatistiky a svoj makroekonomický model má vytvorený aj Národná banka Slovenska. V nasledujúcej časti si bližšie popíšeme vybrané modely jednotlivých inštitúcií, pričom sa v modeloch zameriame najmä na oblasť, ktorá popisuje trh práce.

Model Ministerstva financií SR

V roku 2004 bol pod záštitou Ministerstva financií Slovenskej republiky autorom Scottom Livermorom (2004) vyvinutý štvrtročný ekonometrický model. Model bol vytvorený ako jeden z kľúčových prvkov na vytváranie analýz. Tento model bol vyvinutý v rámci projektu Svetovej banky Finance Management. Model bol navrhnutý, aby bol schopný vyhotovovať prognózy na krátkodobý a dlhodobý výhľad pre slovenskú ekonomiku. Model je založený na príjmo-výdavkovej metóde, pričom kladie dôraz na ponuku. Model má v sebe zahrnutý člen korigujúci chybu – Error Correction Model. Modelom je možné na základe ECM zachytiť tak krátkodobé, ako aj dlhodobé vzťahy. Tento model z dlhodobého horizontu vychádza z neoklasickej teórie a výstup určuje faktory na strane ponuky. Môžeme teda povedať, že inflácia z dlhodobého horizontu je vlastne peňažným javom, resp. že peniaze sú neutrálne vo vzťahu k výkonu. Z krátkodobého pohľadu ide o keynesiánsky model, pretože sa prejavuje pomalou reakciou cien k objemu, napr. zvýšený dopyt najprv vedie k vyššej produkcii a zamestnanosti, ale v konečnom dôsledku zvyšovanie miezd a cien vedie k zavedeniu prísnejšej menovej politiky a zníženiu konkurencieschopnosti.

Model vychádza z Cobb-Douglasovej produkčnej funkcie. Výstup je určený rastom produktivity práce, kapitálu a závislý od rovnováhy na pracovnom trhu. Rovnovážna miera nezamestnanosti vystupuje v modeli ako exogénna premenná a je používaná spolu s pracovnými silami na odvodenie rovnovážnej zamestnanosti.

Z dlhodobého hľadiska má zamestnanosť konvergovať k bodu, kedy sa produktivita práce rovná reálnej mzde v zmysle maximalizácie príjmov. Krátkodobé hľadisko dynamiky stanovuje hospodársky rast produktivity a oneskorené premenné.

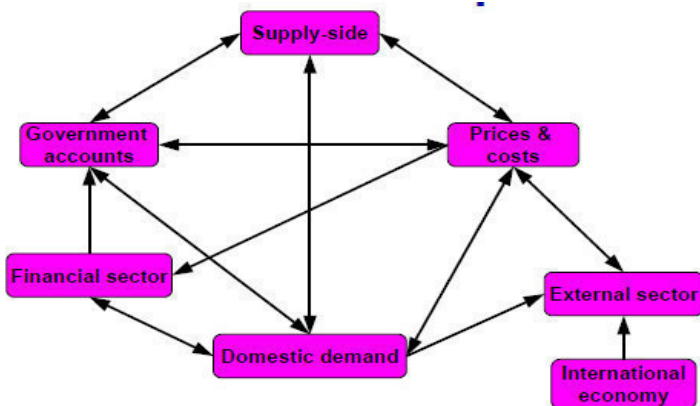
Rovnica určujúca rovnovážnu úroveň zamestnanosti je funkciou rovnovážnej miery nezamestnanosti a pracovnej ponuky. Štrukturálne faktory sú určené exogénne. Ponuka práce určuje mieru účasti štrukturálnych faktorov a počtu obyvateľov v produktívnom veku.

Vytvorený model je nástrojom na analýzy, skúma ekonomické riziká a posudzuje zvolené politiky v konzistentnom rámci. Ide o nástroj na vytváranie alternatívnych scenárov a posudzovanie zavedenej konštrukčnej politiky, prináša štruktúru pre dlhodobéjšie projekcie. Je vhodným nástrojom na posudzovanie reakcie ekonomiky na výkyvy z rovnovážneho stavu. Na nasledujúcom obrázku 5.1 môžeme vidieť štruktúru modelu.

Daný model je síce vhodným modelom na vyhotovovanie prognóz, ale len na určité obmedzené obdobie a pre naše účely nie je vhodným modelom z dôvodu slabého rozdelenia a rozpracovania sociálneho systému v krajine.

Obrázok 5.1

Schéma modelu ministerstva financií

Zdroj: Livermore, S.: An Econometric Model of the Slovak Republic. Vysvetlivky: Financial sector – finančný sektor, Government accounts – vládne účty, Domestic demand – domáci dopyt, Supply side – ponuková strana, Prices & costs – ceny a náklady, External sector – vonkajší sektor, International economy – medzinárodná ekonomika.

Krátkodobý model Inštitútu finančnej politiky

Inštitút finančnej politiky na strednodobú prognózu makroekonomických ukazovateľov využíva dynamický faktorový model, tzv. MRKVA1. Ide o model na krátkodobú predikciu vývoja ukazovateľa HDP. Predikcia zachytáva vývoj ekonomiky v nasledujúcich dvoch štvrťrokoch, pričom sú využívané mesačné indikátory. Cieľom modelu je vyhodnotenie vplyvu súčasného vývoja na krátkodobú predikciu HDP. Ide o dynamický faktorový model, kde je zahrnutých 6 mesačných indikátorov z 21 preskúmaných, a to: tržby v maloobchode, tržby v priemysle a stavebníctve, zamestnanosť vo vybraných odvetviach, zdravotné odvody zamestnávateľov, export a Purchasing Managers Index (PMI) eurozóny. Indikátory majú za úlohu odzrkadľovať produkčnú, výdavkovú a dôchodkovú stranu HDP. Ide o model, ktorý vychádza z dát pri mesačnej frekvencii. Spája medzikvartálny rast HDP (y_t) a medzimesačné rasty indikátorov i , x_{it} , kde y_t pozorujeme iba v treťom mesiaci každého štvrťroku. Časové rady v modeli sú sezónne očistené, stacionárne a rovnako aj normalizované na nulovú strednú hodnotu a jednotkový rozptyl.

Inštitút finančnej politiky uvádza tento faktorový model v tvare tzv. state-space nasledovne:

$$x_{it} = \alpha_i f_t + K_i + \varepsilon_{it} \quad (5.1)$$

$$y_t = \beta f_t + \omega_t \quad (5.2)$$

$$f_t = \varphi f_t - 1 + u_t \quad (5.3)$$

kde (5.1) a (5.2) sú signálne rovnice pozorovaných veličín. Index K_i v (5.1) vyjadruje oneskorenie HDP za indikátorom x_i , ktoré je vyjadrené v mesiacoch. Stavová rovnica (5.3), ktorá vyjadruje pohyb nepozorovaného stavu f_t . Normálne rozdelené chybové zložky ε_{it} , ω_t a u_t majú nulovú strednú hodnotu a rozptyly $\sigma_{\varepsilon_i}^2$, σ_{ω}^2 a σ_u^2 . Chybové zložky sú nekorelované s faktorom

f_i aj medzi sebou navzájom. Model sa dá rozšíriť na N mesačných indikátorov, keď index i pochádza z intervalu $1, \dots, N$.⁴

Model Slovenskej akadémie vied

Na Ekonomickom ústave Slovenskej akadémie vied bola v roku 2010 publikovaná Makroekonomická prognóza vývoja Slovenskej ekonomiky so zameraním na vývoj dopytu po práci, pričom zadávateľom tejto expertíznej štúdie bolo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Ako nástroj na prognózovanie vývoja Slovenskej ekonomiky autori použili ekonometrický model SAS_BIER_ECM_09q2 upravený v apríli 2009 a vytvorený v Ekonomickom ústave SAV. Tento model pracuje so štvrtročnými dátami od prvého štvrťroku 1995 po druhý štvrťrok 2009, ide teda o 58 pozorovaní. Ako zdroje na naplnenie údajmi slúžili Štatistický úrad SR, Národná banka Slovenska, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvo financií SR. Prognóza poskytovaná modelom je strednodobá do roku 2013. Model vychádza z makroekonomických základov je dopytovo orientovaný a rozdelený do 5 samostatných blokov, a to blok trhu práce, blok štátneho rozpočtu, blok cien, blok zahraničného obchodu a blok hrubého domáceho produktu (HDP). Model je zložený z 50 rovníc, z toho je 30 stochastických a 20 identít. Stochastické rovnice sú tvaru ECM. V jednotlivých rovniciach sú použité integrované časové rady rovnakého rádu na základe testu na jednotkové korene (unit-root) a dlhodobá rovnováha je v rovniciach vyjadrená pomocou kointegračných vzťahov.

Blok trhu práce tvoria dve základné stochastické rovnice, jedna sa sústreďuje na zamestnanosť a druhá na mzdu. Rovnica pre mzdu je založená na pozitívnom vzťahu k rastu spotrebiteľských cien a negatívnom vzťahu k rastu nezamestnanosti. Rovnica zamestnanosti je stanovená negatívne od reálnych mzdových nákladov na zamestnanca a pozitívne od reálneho rastu ekonomiky teda od HDP v stálych cenách. Mzdové príjmy obyvateľstva sú determinované počtom zamestnaných a vývojom priemernej nominálnej mzdy.

⁴ Podrobnejšie v: Peter Tóth: Model pre krátkodobý výhľad ekonomickej aktivity (MRKVA), 2014, Inštitút finančnej politiky, <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=9506>.

Rovnice, ktoré popisujú rovnováhu na trhu práce v tomto modeli, majú nasledujúci tvar: -- rovnica vyjadrujúca rovnováhu v danom roku medzi celkovým dopytom po práci a počtom pracujúcich v jednotlivých výrobných odvetviach:

$$TD = L(C_I)$$

TD – dopyt po práci

C_I – výrobné odvetvie

$L(C_i)$ – počet pracujúcich v jednotlivých výrobných odvetviach

Rovnica vyjadrujúca vzťah medzi ponukou pracovnej sily ako súčet zamestnaných a nezamestnaných

$$TS = TD + TU$$

TS – ponuka práce

TU – počet nezamestnaných

V štúdií dospeli autori k výsledkom, že v súčasnosti hrá významnú úlohu pri vývoji dopytu po práci vzdelanostná úroveň. A zároveň prehlasujú, že tento trend vzhľadom na rozvoj technológií a produktivite po práci bude naďalej pokračovať.

Model Infostatu

Modelový aparát na rýchle odhady vývoja makroekonomických ukazovateľov slovenskej ekonomiky bol vytvorený na Inštitúte informatiky a štatistiky riešiteľským kolektívom pod vedením Jána Halušku (2010). Ich základným cieľom bolo vytvorenie modelového aparátu, ktorý by poskytol rýchle odhady vývoja základných makroekonomických ukazovateľov slovenskej ekonomiky. Odhady sa zameriavajú na hrubý domáci produkt a celkovú zamestnanosť.

Tento vytvorený model vychádza pri odhade vývoja celkovej zamestnanosti z metodiky ESNÚ 95, tvoria ho jednorovnicové ekonometrické modely v tvare ECM. Autori využívali ukazovatele, ktoré sú sledované buď štvrťročne, resp. mesačne. Obdobie, na ktoré bol aplikovaný modelový aparát, predstavuje 1. štvrťrok 2000 až 2. štvrťrok 2010 v kombinácii so sezónnymi premennými.

Postup konštrukcie z metodologického hľadiska je založený na Engleovom-Grangerovom algoritme. Parametre jednotlivých modelových vzťahov sú kvantifikované pomocou metódy najmenších štvorcov (OLS).

Z výsledkov, ktoré použitím modelu dosiahli, vidíme, že vývoj celkovej zamestnanosti v metodike ESNÚ 95 je z dlhodobého hľadiska štatisticky významne determinovaný vývojom celkovej zamestnanosti v metodike VZPS (LDTBI_ILO) ako aj zamestnanosťou v zahraničí v metodike VZPS (LDFBI_ILO).. Kvantifikovaný modelový vzťah možno považovať za dlhodobý rovnovážny vzťah medzi vývojom celkovej zamestnanosti v metodike ESNÚ 95 a vysvetľujúcimi faktormi. Výsledky tohto projektu ukázali, že navrhnutý modelový aparát je schopný vysvetľovať dlhodobé trendy i krátkodobú dynamiku vývoja HDP a celkovej zamestnanosti. Pre riešiteľský kolektív je kľúčové aj zistenie, že nezlyháva ani v podmienkach šokov. Dokonca nezlyháva ani v podmienkach výrazných zmien resp. zlomov.

Modely, ktoré sme si popísali v predchádzajúcej časti, sú modelmi vytvorenými v podmienkach Slovenskej republiky. Tieto modely popisujú správanie ekonomiky SR, a to najmä v krátkom časovom horizonte. Preto môžu slúžiť iba ako podporné informácie pri tvorbe dlhodobého modelu SR. Dlhodobé modely rastu, ktoré popisujú vývoj makroekonomických ukazovateľov, v dlhodobom horizonte v podmienkach SR absentujú. V nasledujúcej časti sa budeme venovať skúmaniu modelov vytvorených napríklad v Rakúsku, Nemecku alebo Kanade, ktoré sú využívané na dlhodobé modelovanie a prognózovanie.

Makroekonomické modelovanie ekonomického rastu a trhu práce v zahraničí⁵

Model Kanadského ministerstva financií

Robidoux a Wong (1998), ktorí sa podieľali na kanadskom ekonomickom a finančnom modeli, známom ako CEFM96, modelujú trh práce prostredníctvom neoklasických predpokladov, ako je Cobb – Douglasova produkčná

⁵ Táto časť vychádza z: DOMONKOS, Tomáš – JÁNOŠOVÁ, Miroslava – OSTRIHOŇ, Filip.: Súčasný stav poznania problematiky modelovania inkluzívneho rastu. In Working papers [EÚ SAV], 2014, s. 26 – 31.

funkcia, s použitím Hicskovho – neutrálneho technického pokroku. Samostatne sa modeluje prirodzená miera nezamestnanosti, cez prirodzenú mieru zamestnanosti, ktorú autori determinujú prostredníctvom štrukturálnych premenných, prirodzenej miery reálnej mzdy v hospodárstve, vývoja hrubého domáceho produktu, počtu zamestnaných, výmenných relácií a relatívnej ceny energie.

Model celkovo pozostáva zo štyroch blokov. Tie tvoria firmy, spotrebiteľia, vláda a zahraničie. Pritom celková produkcia vyrábaná a spotrebúvaná v krajine je modelovaná dezagregovane prostredníctvom premenných domácej produkcie a zahraničnej produkcie. Domácu produkciu je možné ďalej rozdeliť na produkciu vytvorenú súkromným sektorom a produkciu vytvorenú vládou. Endogénna prognóza modelu bola pre porovnateľnosť vykonaná na štvrtročných dátach za obdobie 1990Q1 – 1994Q4. Simulácie boli vyhotovené pre obdobie 1988 – 2002. (DeSerres et al., 1998)

Cieľom modelu bolo zároveň vykonať analýzu nástrojov hospodárskej politiky kanadskej vlády, ako aj prognózu dopadov použitých nástrojov a možnosť dodatočne vykonať dynamickú simuláciu. Špecifikom modelu je, že uvedené dva ciele bývajú v praktickom modelovaní ťažko dosiahnuteľné súčasne. Ďalším aspektom modelu je časový rozmer, keďže je záujem, aby model zachovával dlhodobú rovnováhu v hospodárstve a pritom znázorňoval krátkodobé výkyvy z rovnováhy. Preto model využíva prístup s korekčným členom (ECM), ktorý umožňuje oddeliť dlhodobé štrukturálne vzťahy od krátkodobých výchyliet a testovať, prípadne ohraničovať jednotlivé zložky modelu.

Prirodzené úrovne, čiže trendové úrovne jednotlivých premenných, sú získané prostredníctvom použitia Hodric – Prescottovho (HP) filtra na pôvodné premenné, vďaka čomu je možné získať premenné ako potenciálny produkt hospodárstva alebo prirodzený dopyt po práci. Ako štrukturálne determinanty ovplyvňujúce mieru zamestnanosti boli v modeli použité index štedrosti poistenia v nezamestnanosti a podiel zamestnancov v odboroch ku celkovému počtu zamestnancov (Robidoux a Wong, 1998).

Rakúsky model rastu – ALMM

V Austrian Institute of Economic Research (WIFO) a Institute for Advanced Studies (IHS) bol zostrojený model Long-run Macroeconomic Model of the Austrian Economy (A-LMM), ktorý vychádza z neoklasickej teórie založenej na „Kaldorových podmienkach“. V A-LMM, sú „Kaldorove podmienky“ výsledkom optimalizácie správania sa dvoch súkromných agentov firiem a domácností. Do modelu vstupuje aj tretí účastník, a to vláda, pričom je na vládu kladená obmedzujúca požiadavka vybilancovaného rozpočtu vyplývajúceho z Paktu stability a rastu. Autori modelu model rozdelili na 6 samostatných blokov.

V prvom bloku o správaní firiem je trajektória dlhodobého rastu determinovaná faktormi zo strany ponuky. Rozhodujúcu úlohu práve z dôvodu determinácie faktormi zo strany ponuky zohráva v modeli správanie sa firiem. Firmy pri produkcii statkov a služieb využívajú vstupy, prácu a kapitál. Základnou produkčnou funkciou, z ktorej sa vychádza v modeli, je funkcia podľa Harroda, ktorá vychádza zo všeobecne známych predpokladov konštantných výnosov z rozsahu produkcie na základe neutrálneho technického pokroku. Tento predpoklad je konzistentný s „Kaldorovými podmienkami“.

Z maximalizácie zisku subjektov pre príslušné ohraničenia zdrojov a danej výrobnéj technológie je odvodený dopyt po faktoroch. Z neoklasickej investičnej funkcie vychádza investičná funkcia, ktorá počíta s predpokladaným budúcim vývojom. Táto investičná funkcia je modifikáciou pôvodnej neoklasickej investičnej funkcie. Modifikácia spočíva v zohľadnení investičných nákladov pre nové kapitálové statky. Práve toto zohľadnenie v modeli zabezpečuje plynulý tok investícií v čase, a taktiež dáva priestor pre simulovanie rozličných scenárov. Investície popísané týmto spôsobom sú v súlade s Hayasiho prístupom.

Druhý blok popisuje správanie firiem prostredníctvom maximalizačnej úlohy s danými rozpočtovými ohraničeniami v čase. Tento blok približuje správanie sa súkromných domácností v modeli. Spotreba a úspory sa generujú na základe štruktúry tak, že pri ich generovaní sa uvažuje aj s očakávaným budúcim vývojom. Od diskontovaného očakávaného budúceho disponibilného príjmu a finančného bohatstva je závislá spotreba a rovnako je závislá aj od aktuálneho disponibilného príjmu, a to z dôvodu

dôležitosti ochraničenia likvidity pre domácnosti. Takéto spotrebné správanie sa domácností je založené na modeli prekrývajúcich sa generácií vyjadrenom v spojitom čase, ktorý prezentoval Blanchard a Fisher (1989). Je tu predpoklad, že jednotlivec počas života spotrebuje celý svoj príjem, čo znamená, že sa neuvažuje s dedičstvom pre pozostalých. Autori tento model nazvali aj modelom permanentnej mladosti, ktorý je založený na ekonomike bez štátnych zásahov. V A-LMM sú s cieľom dosiahnutia realistickejšieho zobrazenia do modelu príjmov zavedené dane a transfery. Domácnosti vyrovnávajú svoju spotrebu v čase. Ak skutočné príjmy domácností sú nižšie než očakávané, potom domácnosti akumulujú dlh, naopak, ak sú skutočné príjmy vyššie, potom domácnosti začnú šetriť.

Samostatným blokom je aj blok trhu práce, ktorý je členený na tri samostatné sektory: ponuka práce, dopyt po práci a mzdy spolu s nezamestnanosťou. Aby domácnosti získali spotrebné statky, tak ponúkajú svoju prácu za účelom získania príjmu. Ponuka práce teda predstavuje súčet zamestnaných a nezamestnaných.

V modeli je zavedené veľmi podrobné členenie populácie podľa ich miery participácie. Toto členenie je postavené na základe veku a pohlavia, vďaka čomu je možné podrobne vysvetliť rôzne správanie ako zamestnaných žien, tak aj mužov oddelene v rôznych vekových kategóriách.

Štvrtým blokom sú príjmy a finančná bilancia domácností, ktorý je zameraný na analýzu disponibilného príjmu a jeho odvodenie z makroekonomického agregátu HDP.

Depreciácia kapitálu je započítaná do národného príjmu. Hrubý prevádzkový prebytok potom autori vyjadrili ako sumu príjmov vlastníkov, príjmov jednotlivcov z nájomného, zisku korporácií, úrokových príjmov a depreciácie kapitálu. Od HDP v bežných cenách sa odrátavajú nepriame dane a pripočítajú subvencie. Cobb-Douglasova produkčná funkcia zabezpečuje, že podiel jednotlivých faktorov je konštantný v rovnovážnom stave.

Ďalším blokom v modeli je blok vlády, ktorý je modelovaný prostredníctvom konštantných elasticít pre hlavné časti jej príjmov a výdavkov. Môžeme povedať, že vládny sektor je zo strany príjmov obmedzený, t. j. vláda nemôže minúť viac než získa na daniach, príspevkoch na sociálne zabezpečenie a ostaných menších príjmov.

Spotreba vlády je iba drobná časť vládnych výdavkov. Skladá sa z hrubej pridanej hodnoty verejnej správy, nezahrňujúc trhové aktivity štátnych podnikov a dopyt po polotovaroch.

V šiestom bloku je veľmi podrobne rozčlenený systém sociálneho zabezpečenia. Modeluje sa príjmová a výdavková strana systému, a to veľmi jednoznačne na základe dôchodkového poistenia, zdravotného, úrazového poistenia a poistenia v nezamestnanosti. V modeli zohráva dôležitú úlohu demografický vývoj ako vysvetľujúca premenná. Pre verejnú správu musí platiť podmienka dlhodobého vybilancovaného rozpočtu, aj keď jeho jednotlivé časti môžu fungovať s deficitom. A aj táto vlastnosť zabezpečuje, že dlhodobé správanie je v súlade s neoklasickou teóriou rastu a zároveň konzistentné s „Kaldorovými podmienkami“.

Model rastie na vybilancovanej trajektórii rastu a je ovplyvňovaný exogénne danou mierou rastu pracovnej sily a technického pokroku, čo môžeme tvrdiť na základe vyššie uvedených poznatkov.

Daný model sa stal aj východiskom makroekonomického modelu pre analýzu dlhodobého vývoja Slovenskej ekonomiky, ktorý bol prezentovaný ako pracovný materiál pri riešení prvej fázy projektu Stratégia SR. Autori sa v práci snažili o zmapovanie Long-run Macroeconomic Model of the Austrian Economy s cieľom jeho využitia v danom projekte a zostrojenia obdobného modelu. Cieľom bolo generovať scenáre, ktoré by zachytávali vplyv starnutia populácie najmä na zamestnanosť, ekonomický rast a sociálny systém. Navrhovaný model vychádzal z ročných časových radov a jeho prognostická schopnosť sa odhadovala na 70 rokov, pričom bol dôraz kladený hlavne na finančné toky v systéme sociálneho zabezpečenia.

Model na skúmanie nástrojov politiky trhu práce

Jung a Kuester (2011) vo svojej práci upozorňujú na dôležitosť použitia viacerých nástrojov politiky práce, obzvlášť v prípade recesie. Kritizujú doterajšie prístupy, ktoré sa sústreďovali na znižovanie podpory v nezamestnanosti, pričom poukazujú na možnosti iných nástrojov, ako sú dotácie na novovytvorené pracovné miesta a zdaňovanie prepúšťania. Ich zistenia sú dokladované na modeli reálnych hospodárskych cyklov, ktorý umožňuje frikcie párovania Mortensen a Pissaridesoveho typu.

Trh práce bol modelovaný prostredníctvom spojitého kontinua homogénnych zamestnancov a nekonečného počtu firiem, ktoré sú schopné zamestnať práve jedného zamestnanca, pričom všetky firmy sú vlastnené rovnomerne všetkými zamestnancami modelu. Uvažuje sa pritom s diskrétnym časom, počas ktorého môže dôjsť k zmene stavu zamestnanca zo zamestnaného na nezamestnaného, čiže k prepusteniu. Model bol parametrizovaný prostredníctvom kalibrácie na základe príslušnej literatúry a štvrtročných historických údajov USA za obdobie 1971Q1 – 2011Q1.

Špecifickými znakmi modelu sú: averzia pracujúcich k riziku, zachytenie námahy zamestnanca spôsobenej hľadaním nového zamestnania (pričom vynaložená námaha sa pretransformuje v súkromnú informáciu), vylúčenie okamžitej zmeny zamestnania v prípade nezamestnaných, naznačenie súkromnej efektívnosti prepúšťania a uzatvorenosť ekonomického modelu. Model rozšíril danú problematiku o prístup, v ktorom sa používa viacero nástrojov politiky práce súčasne a zároveň uvažuje s vyplácaním podpory v nezamestnanosti, pri pôsobení frikcií v procese párovania. Snahou autorov bolo nájsť optimálnu politiku práce v podmienkach recesie, ktorá bola modelovaná ako záporný produkčný šok.

Kroky vlády, ktoré v uvedenom prípade autori popisujú, môžeme charakterizovať nasledovne. Zdanenie firiem v prípade prepúšťania, vďaka čomu sa vyrovná rozdiel medzi spoločenským a súkromným ohodnotením zvýšenia počtu nezamestnaných, ktorý spôsobí vyššie náklady sociálneho systému. Uvedený regulačný mechanizmus je zavedený napriek tomu, že firmy vyplácajú svojim zamestnancom odstupné, čím sa zabezpečí, že časť nezamestnaných bude krytá prostredníctvom súkromného sektora a v prípade recesie sa znížia výdavky vlády, ktoré bývajú v čase recesie značne zvýšené. Ďalším uvažovaným nástrojom je zvýšenie dane z príjmu na základe produkcie. Ďalej dotovanie časti nákladov na vytvorenie novej pracovnej pozície. A ako posledné sú už viackrát spomínané dávky z poistenia v nezamestnanosti.

Uvedené dávky sú spojené s problematikou „morálneho hazardu“, ktorý v modeli vzniká z dôvodu, že štát nie je schopný sledovať, či si nezamestnaný skutočne hľadá zamestnanie, a teda skutočne dochádza k jeho poklesu užitočnosti. V dôsledku morálneho hazardu je v modeli prítomných viacero

parametrov, ktoré ak by boli nulové, tak by model spĺňal Hosiosove podmienky, podľa ktorých sú zamestnanci neutrálni k riziku.

Autori pri konštrukcii modelu decentralizovali ohrozený problém efektívneho rozhodovania štátu na jednotlivé nástroje (daň z prepúšťania, dotácie na voľne pracovné miesta a podpora v nezamestnanosti). Pričom prostredníctvom výpočtov ukázali, že pri zavedení vyšších daní z prepustenia a dotáciách na voľne pracovné miesta, a pri zachovaní až miernom zvýšení podpory v nezamestnanosti, dochádza k rýchlejšiemu návratu do ustáleného stavu, teda zmierneniu dopadov recesie. Uvedením nových nástrojov sa tiež zabezpečí zachovanie sociálneho zaistenia poskytovaného prostredníctvom poistenia v nezamestnanosti, ktoré by bolo nutné za iných okolností redukovat'. Kritika autorov vlastnej práce pozostáva z rovnomernej užitočnosti každého zamestnania, ktorá sa v realite môže líšiť (Jung a Kuester, 2011).

Makroekonomický model na hodnotenie reforiem trhu práce v Nemecku po roku 2005

Model zavedený v Nemecku bol vyhotovený autormi (Krebs a Scheffel, 2011) s cieľom vyhodnotenia merateľných dopadov „Hartzovej“ reformy. V modeli hľadania je zavedený predpoklad nekonečného časového horizontu a tento čas je považovaný za diskretnú premennú. Celková produkcia je modelovaná ako produkcia, ktorá sa neopotrebováva a jej použitie je všestranné, čo znamená, že môže byť použitá na ďalšie investovanie, resp. na spotrebu. Jedným z predpokladov modelu je aj použitie dvojrozmerného priestoru $S = S_1 * S_2$ pričom S_1 v modeli vyjadruje stavy aktuálne zamestnaných a S_2 vyjadruje náhodne a rovnomerne distribuované (I.I.D.) zmeny v opotrebovaní ľudského kapitálu.

Model bol kalibrovaný takým spôsobom, aby odzrkadľoval údaje Nemecka v období pred rokom 2005. Práve prostredníctvom týchto kalibrácií modelu sa dali určiť kvantitatívne vplyvy reforiem, ktoré boli zavedené na trhu práce. Autori na základe výsledkov konštatujú, že zavedená reforma v roku 2005 viedla k výraznému vplyvu na zamestnanosť, čoho dôsledkom je posilnenie celkovej produkcie a zvýšenie blahobytu v prípade krátkodobo nezamestnaných domácností.

V modeli vystupujú hlavne domácnosti, ktoré sú kľúčovým sektorom. Autori predpokladajú nadväznosť identických a nekonečne pretrvávajúcich

domácností s jednotkovým objemom. Každdej domácnosti pripadá pozitívna užitočnosť zo spotreby a naopak negatívna z námahy, ktorú vynakladajú pri hľadaní práce, pričom preferencie domácnosti sú separovateľné v čase. Pravdepodobnosť, s akou sa nezamestnané domácnosti opätovne zaradia do pracovného procesu v nasledujúcom období, je daná prostredníctvom rozdelenia intenzity hľadania práce. Z daného nám vyplýva, že funkcia užitočnosti jedného obdobia sa dá rozdeliť na spotrebu vynaloženú na hľadanie zamestnania. Domácnosti, ktoré vystupujú v modeli, sú rozdelené buď na zamestnané, alebo na nezamestnané. Pričom nezamestnané domácnosti majú právo na poberanie vysokých, resp. nízkych dávok v nezamestnanosti a to podľa ich schopnosti v hľadaní novej práce.

Samostatnou časťou modelu sú aj firmy zastupujúce súkromný sektor, ktorý predstavujú identické firmy s neoklasickou funkciou, ktorá popisuje produkciu všestranne použiteľného produktu, ktorý je možnosť investovať do fyzického alebo ľudského kapitálu, ale rovnako je ho možné spotrebovať.

Sektor vlády, ktorý rovnako vystupuje v modeli, má za úlohu rozdeľovať dávku v nezamestnanosti. Tento sektor predpokladá vyrovnaný rozpočet vlády, a to v každom jednom období. Tento sektor disponuje okrem základných práv, ako sú nepriama daň či výška dávok poistenia v nezamestnanosti aj možnosťou, že si môže aj stanoviť predpokladanú dobu, počas ktorej môže a má právo nezamestnaný poberať vysokú dávku.

5.2 Model dlhodobého rastu SR (SLMM)

Dlhodobý model makroekonomického rastu SR (SLMM) je založený na východiskách dlhodobého makroekonomického modelu Rakúska (ALMM), ktorý skonštruovali Baumgartner et al. (2004). Z hľadiska štruktúry bol preto SLMM, podobne ako ALMM, tvorený siedmimi navzájom prepojenými blokmi. V priebehu riešenia projektu bol model doplnený o samostatný blok „inkluzívneho trhu“, ktorý opisuje špecifiká navrhovaného medzitrhu práce (Páleník et al. 2011, 2013). Jednotlivé bloky modelu sú:

- I. Správanie firiem
- II. Správanie domácností
- III. Trh práce
- IV. Rozdelenie príjmu

- V. Verejný sektor
- VI. Sociálny systém
- VII. Zahraničný obchod, úspory a národný dôchodok
- VIII. Inkluzívny trh

Uvedené bloky zoskupujú matematické vzťahy opisujúce oblasti hospodárstva SR, podľa ktorých sú bloky makroekonomického modelu pomenované. Celkovo tvorí SLMM 153 vzťahov, ktoré popisujú 153 endogénnych premenných modelu na základe 110 exogénnych premenných. Keďže v rámci modelu sú niektoré premenné dezagregované (napr. trh práce podľa pohlavia a veku), budú pri popise uvedené vzťahy len vo všeobecnosti, čím sa počet opisovaných funkcií značne zníži. Pre prehľadnosť budú v rámci popisu štruktúry modelu jednotlivé vzťahy popisované podľa bloku, do ktorého boli zaradené.

Parametrizácia modelu a generovanie projekcií

Hodnoty jednotlivých parametrov SLMM, ktoré boli vyjadrené prostredníctvom konštánt alebo exogénnych premenných, boli získané prostredníctvom kalibrácie alebo využitím metódy najmenších štvorcov. Využitím kalibrácie boli určené jednotlivé parametre na základe historických dát počas obdobia 2000 – 2012, podľa dostupnosti údajov pre jednotlivé premenné. Historické dáta boli získané z dostupných databáz Štatistického úradu SR, Eurostatu, Infostatu, Národnej banky Slovenska, Inštitútu pre Fiškálnu Politiku Ministerstva Financií SR, Sociálnej poisťovne SR a Všeobecnej zdravotnej poisťovne SR.

Hodnoty parametrov exogénnych premenných získané takýmto spôsobom boli pre obdobie projekcie, stanovené podľa dostupných kalibrovaných hodnôt na základe historických údajov alebo postupným priemerovaním takýchto hodnôt. Hodnoty parametrov a exogénnych premenných, ktoré sa pre obdobie projekcií menili, boli získané na základe iných prognóz alebo s využitím predpokladu lineárneho/exponenciálneho trendu v budúcnosti.

Pri použití metódy najmenších štvorcov pre parametrizáciu niektorých vzťahov však nie je možné hovoriť o využití ekonometrie v pravom slova zmysle. Vzhľadom k relatívne krátkym časovým radom by štatistická verifikácia

získaných odhadov nemala vysokú výpovednú hodnotu. Namiesto toho je možné takéto použitie metódy najmenších štvorcov označiť ako „curve-to-post-data-fitting“, ktoré bolo prezentované Bradleyim a Zaleskym (2003). Tento postup primárne slúži ako nástroj pre priradenie váhy viacerým vysvetľujúcim premenným v prípade, ak ekonomická teória neponúka dostatok apriórnych informácií na to, akým spôsobom vzťah parametrizovať. Pri kreo- vaní modelu sme získané odhady na základe metódy najmenších štvorcov konfrontovali s predpokladmi ekonomickej teórie, aby sme minimalizovali možné skreslenie spôsobené tranzitívnym procesom, krízou, krátkymi časovými radmi.

Po parametrizácii modelu boli generované projekcie endogénnych premenných pre obdobie 2012 – 2035 s využitím tzv. Gaussovho-Siedelovho nelineárneho optimalizačného algoritmu. Uvedený algoritmus predstavuje iteratívnu schému riešenia modelu ako sústavy rovníc postupne počas všetkých projektovaných období. Ako konečné podmienky pre takto generované deterministické dynamické simulácie budúcich období boli nastavené konštantné úrovne endogénnych premenných.

Blok I: Správanie firiem

Základným vzťahom uvedeného bloku je Cobbova-Douglasova produkčná funkcia, ktorá opisujú výrobnú technológiu hospodárstva, teda spôsob, akým sa vstupy transformujú na výstupy. V modeli bola funkcia použitá v logaritmickom tvare, pričom mala nasledujúcu podobu:

$$\ln(Y_t) = CONY_t + TFP_t + \alpha_t \cdot \ln(K_t) + (1 - \alpha_t) \cdot \ln(LD_t) \quad (5.4)$$

V uvedenom vzťahu (5.4) predstavuje Y hodnotu reálneho hrubého domáceho produktu vyprodukovaného štandardným trhom, TFP je úroveň celkovej produktivity faktorov, ktorá zachytáva vplyv vedecko-technického pokroku, K je hodnota reálneho kapitálu, LD je celkový počet odpracovaných hodín v hospodárstve α je hodnota elasticity výstupu voči zmene vstupu kapitálu a $CONY$ je kalibračná konštanta, ktorá slúži pre dosiahnutie presného opisu historických hodnôt reálneho HDP Slovenska uvedeným vzťahom (5.4).

Hodnota parametra α bola stanovená na základe postupu Baumgartnera et al. (2004), teda ako podiel celkových kompenzácií zamestnancov na celkovom HDP, čím bola získaná elasticita výstupu voči zmene vstupu práce a s predpokladom konštantných výnosov z rozsahu bola dopočítaná hodnota α . Jej hodnota bola pre obdobie projekcie približne 0,615. Priemerná medziročná zmena TFP bola určená ako rast priemerného produktu práce, pričom celý rad TFP bol získaný pre násobením priemerného medziročného rastu lineárnym trendom.

Na rozdiel od postupu Baumgartnera et al. (2004) bolo však TFP v rámci SLMM endogenizované, pričom bolo predpokladané, že je možné jeho vývoj opísať prostredníctvom nasledujúcej funkcie:

$$TFP_t = TFPTREND_t + \tau \cdot \ln(LQI_t) \quad (5.5)$$

V rámci uvedenej funkcie (5.5) bol vývoj TFP opísaný prostredníctvom zmeny indexu kvality ľudského kapitálu LQI , pričom zostávajúca časť, bola označená ako trendová zložka $TFPTREND$, ktorá bola v prípade budúcich období lineárne extrapolovaná. Hodnota parametra τ bola na základe predchádzajúcich prác opísaných v kapitole 4.4 stanovená na $\tau=0,34$.

Ďalej bolo v rámci práce na SLMM predpokladané, že miera rastu LQI je určená vzťahom (5.6):

$$\begin{aligned} \ln(LQI_t) = & \beta_0 + \beta_1 \ln\left(\frac{GEEDN_t}{P_t}\right) + \beta_2 \ln(LQI_{t-1}) \\ & + \beta_3 \Delta \ln(POP_t) \end{aligned} \quad (5.6)$$

Vo vzťahu (5.6) predstavuje $GEEDN$ hrubé výdavky na vzdelávanie v bežných cenách, P je deflátor HDP a POP počet obyvateľov Slovenska. Hodnoty uvedených parametrov boli odhadnuté prostredníctvom metódy najmenších štvorcov na $\beta_0=-0,576$; $\beta_1=0,024$; $\beta_2=0,95$; $\beta_3=6,598$.

Vstup kapitálu bol modelovaný prostredníctvom rovnice postupného opotrebenia, ktorá podľa predlohy Baumgartnera et al. (2004) zohľadňuje opotrebenie investícií I už v období, v ktorom došlo k tvorbe hrubého fixného kapitálu:

$$K_t = (1 - RD_t)K_{t-1} + \sqrt{1 - RD_t} I_t \quad (5.7)$$

Vo vzťahu (5.7) predstavuje RD mieru depreciácie kapitálu, ktorú je možné kalibrovať na základe historických hodnôt kapitálu a investícií v stálych cenách roku 2010 I . Pre obdobie projekcií bola hodnota miery depreciácie zafixovaná na $RD=0,041$.

Investície sú modelované prostredníctvom nasledujúcej investičnej funkcie:

$$I_t = \frac{K_{t-1}}{PHI_t} \left(\frac{Q_t P_t}{PI_t} - 1 \right) \quad (5.8)$$

V uvedenej investičnej funkcii (5.8), predstavuje P časový rad deflátor HDP, PI je deflátor investícií, Q je odhad Tobinovho Q v stálych cenách roku 2010 a PHI je kalibračná konštanta, ktorá zabezpečuje, že funkcia investícií bude presne opisovať historické hodnoty časového radu investícií. Jej hodnota bola pre obdobie projekcií zafixovaná na $PHI=39,522$.

Hodnota Tobinovho Q je vypočítaná na základe funkcie:

$$Q_t = CONQ_t + \frac{1}{P_t K_t} \sum_{i=0}^T \frac{(1 - RTC_t - RTDIR_t) NOS_{t+i} + DPN_{t+i}}{(1 + RN_{t+i} + RD_t)^i} \quad (5.9)$$

V uvedenej funkcii (5.9) predstavuje RTC časový rad implicitnej miery zdanenia právnických osôb, $RTDIR$ je implicitná miera zdanenia ostatnými priamymi daňami, NOS je čistý prevádzkový prebytok v bežných cenách, DPN je hodnota spotreby kapitálu v bežných cenách, RN je nominálna úroková miera a $CONQ$ je kalibračná konštanta. Pre výpočet v rámci SLMM bol podľa predlohy Baumgartnera et al. (2004) použitý počet budúcich období $T = 10$, pričom v dôsledku krátkych časových radov pre Slovensko bol časový rad Q získaný prostredníctvom dynamických simulácií v rámci základného scenára modelu. Pre obdobie projekcií boli hodnoty uvedených exogénnych premenných približne na úrovni $RTC=0,083$ a $RTDIR=0,007$.

Hodnota spotreby fixného kapitálu DPN bola modelovaná podľa funkcie opotrebenia kapitálu (5.7), teda prostredníctvom vzťahu:

$$DPN_t = RD_t K_{t-1} + (1 - \sqrt{1 - RD_t}) I_t \quad (5.10)$$

Premenné uvedeného vzťahu (5.10) boli popísané už vyššie. Na záver I. bloku bola celková produkcia získaná v rámci regulárneho trhu a medzitrhu

práce zosumarizovaná, vďaka čomu bola určená celková produkcia hospodárstva:

$$TY_t = Y_t + CONYIM_t YIM_t \quad (5.11)$$

Vo vzťahu (5.11) predstavuje TY celkový hrubý domáci produkt slovenskej ekonomiky v stálych cenách roku 2010, vyprodukovaný v rámci štandardného trhu aj v rámci inkluzívneho trhu, $CONYIM$ predstavuje exogénnu premennú, ktorá udáva penalizáciu HDP vytvoreného v rámci inkluzívneho trhu. Dôvodom pre túto penalizáciu je, že tovary a služby generované v rámci inkluzívneho trhu do istej miery vytláčajú produkciu generovanú štandardným trhom a v rámci inkluzívneho trhu sú zamestnávaní aj tzv. „neinkluzívni“ zamestnanci, ktorí by inak boli bežne zamestnaní na štandardnom trhu. Hodnota uvedenej exogénnej premennej bola v modeli stanovená na $CONYIM=0,5$.

Blok II: Správanie spotrebiteľov

Pre opis domácnosti bol po vzore Baumgartnera et al. (2004) použitý model „večnej mladosti“ (z anglického „perpetual youth“, pre viac informácií pozri Blanchard a Fischer 1989), v rámci ktorého bola spotreba domácnosti determinovaná dvoma zložkami bohatstva, ktoré je možné vnímať ako výsledok permanentného dôchodku. Uvedené dve zložky boli pomenované ako finančné bohatstvo domácností HWF a ľudské bohatstvo domácností HWH (teda bohatstva vyplývajúce z ľudskej práce). Finančné bohatstvo domácností v stálych cenách roku 2010 HWF bolo determinované na základe vzťahu:

$$HWF_t = \frac{(1 - QHYS_t)GOS_t}{P_t} + \frac{NFA_t}{P_t} + \sum_{i=1}^{30} \left(\frac{GOS_{t+i} + CA_{t+i}}{P_{t+i}} \right) \frac{1}{(1 + R_{t+i} + PRD)^i} \quad (5.12)$$

V uvedenom vzťahu (5.12) je prostredníctvom GOS označený časový rad hrubého prevádzkového prebytku v bežných cenách, $QHYS$ je podiel príjmu domácnosti na celkovom prevádzkovom prebytku, CA je časový rad výsledku bežného účtu platobnej bilancie v bežných cenách, R je reálna

úroková miera, PRD je pravdepodobnosť úmrtia a NFA sú čisté zahraničné aktiva v bežných cenách. Pre praktickú aplikáciu v podmienkach Slovenska bol podobne ako v prípade Baumgartnera et al. (2004) použitý len časový horizont budúcich 30 rokov, namiesto sumy nekonečného časového radu. Parameter PRD bol na základe vyššie uvedenej práce stanovený na hodnotu $PRD=0,02$.

Pre opísanie ľudského bohatstva domácností v stálych cenách roku 2010 HWH bol použitý analogický vzťah:

$$HWH_t = \sum_{i=1}^{30} \left(\frac{HYNSI_{t+i}}{P_{t+i}} \right) \frac{1}{(1 + R_{t+i} + PRD)^i} \quad (5.13)$$

Časový horizont pre zohľadnenie budúcich príjmov z práce je opäť na nasledujúcich 30 rokov od momentálne vyhodnocovaného obdobia. V uvedenom vzťahu (5.13), predstavuje $HYNSI$ časový rad disponibilného príjmu domácností znížený o príjem zo zisku a úrokov v bežných cenách, ktorý je možné vyjadriť prostredníctvom nasledujúceho vzťahu (5.14):

$$HYNSI_t = YDN_t - (HYS_t + HYI_t) \quad (5.14)$$

Vo vzťahu (5.14) vyjadruje premenná YDN disponibilný dôchodok domácností v bežných cenách, HYS je príjem domácností z podnikania v bežných cenách a HYI je príjem domácností z úrokov v bežných cenách.

Na základe uvedených dvoch zložiek bohatstva domácností (HWF a HWH) bola reálna spotreba domácností opísaná prostredníctvom nasledujúcej funkcie (5.15), ktorá zohľadňuje heterogenitu v domácnosti vďaka tomu, že nie všetky domácnosti majú rovnaký prístup ku kapitálovému trhu, respektíve sa správajú „Ricardiansky“. Preto bola doplnená druhá zložka domácností, pre ktorú sa uvažovalo, že domácnosti spotrebúvajú celý svoj disponibilný príjem:

$$CP_t = CONCP_t + \lambda \frac{YDN_t}{PC_t} + (1 - \lambda) (RTP + PRD) (HWF_t + HWH_t) \frac{P_t}{PC_t} \quad (5.15)$$

V uvedenom vzťahu (5.15) je prostredníctvom CP označovaná spotreba domácností v stálych cenách, RTP predstavuje mieru časovej preferencie, λ je podiel „Ricardiansky“ sa nesprávajúcich domácností na celkovom počte

domácností Slovenska, PC je deflátor konečnej spotreby a $CONCP$ je kalibračná konštanta, ktorá slúži pre zabezpečenie čo najlepšieho opisu historických dát. Pre parameter RTP bola použitá hodnota $RTP=0,001$ a na základe distribúcie príjmu domácností bola stanovená hodnota $\lambda=0,75$, z čoho vyplýva, že väčšina populácie Slovenska sa nespráva „Ricardiansky“.

Blok III: Trh práce

Z hľadiska bloku trhu práce je ako prvá modelovaná ponuka práce, ktorá je dezagregovaná na základe populácie, podľa pohlavia a vekových skupín. Celkovo bolo v modeli použitých 14 päťročných vekových kohort pre jednu skupinu pohlavia, opisujúcich počet obyvateľov vo veku 0 – 14 rokov, 15 – 19 rokov, 20 – 24 rokov, ..., 70 – 74 rokov a viac ako 75 rokov. Celkovo bolo v modeli použitých 28 exogénnych premenných opisujúcich vývoj populácie v uvedených vekových kohortách. Na základe nich bol modelovaný počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v príslušnej vekovej kohorte:

$$TEA_t = \sum_{i=1}^{14} PRM_{it} POPM_{it} + \sum_{i=1}^{14} PRF_{it} POPF_{it} \quad (5.16)$$

Vo vzťahu (5.16) predstavuje TEA celkový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva, PRM je miera aktivity pre konkrétnu vekovú kohortu mužov, $POPM$ je počet obyvateľov v konkrétnej kohorte mužov, PRF je miera aktivity pre konkrétnu vekovú kohortu žien a $POPF$ je počet obyvateľov v konkrétnej kohorte žien.

Miery participácie v prípade oboch kohort sú modelované autoregresne s využitím vplyvu rezervačnej mzdy, ktorá mení motiváciu obyvateľov pracovať:

$$PRM_{it} = PRM_{it-1} + ELS \cdot WA_t \quad (5.17)$$

$$PRF_{it} = PRF_{it-1} + ELS \cdot WA_t \quad (5.18)$$

V uvedených vzťahoch (5.17) a (5.18) bola použitá spoločná hodnota parametra elasticity mier participácie voči zmene rezervačnej mzdy WA , ktorá bola odhadnutá na základe panelového modelu na úrovni $ELS=0,002$. Rezervačná mzda bola po vzore Baumgartnera et al. (2004) modelovaná ako:

$$WA_t = \ln \left(\frac{W_t (1 - UR_t)}{W_{1998} (1 + GWA)^t (1 - URWA)} \right) \quad (5.19)$$

Vo vzťahu (5.19) predstavuje W časový rad priemernej hodinovej mzdy v stálych cenách roku 2010, UR je celková miera nezamestnanosti, W_{1998} je hodnota priemernej hodinovej mzdy v roku 1998 ($W_{1998}=3,846$), GWA je priemerná miera rastu reálnej hodinovej mzdy medzi rokmi 1999 – 2006 ($GWA=0,015$), a $URWA$ je priemerná miera nezamestnanosti medzi rokmi 1998 – 2005 ($URWA=0,171$).

Získaný súčet ekonomický aktívnych obyvateľov TEA bol následne prepočítaný na celkovú pracovnú silu LF , ktorá by mala byť totožná, no v dôsledku prípadných štatistických diskrepancií bola vo vzťahu (5.20) použitá kalibračná konštanta $QDLF$, ktorej hodnota bola pre obdobie projekcií približne $QDLF=1$:

$$LF_t = QDLF_t TEA_t \quad (5.20)$$

Na základe hodnoty celkovej pracovnej sily LF bola následne modelovaná závislá ponuka práce, ktorá predstavovala súčet zamestnancov a nezamestnaných

$$LS_t = QLS_t LF_t \quad (5.21)$$

Hodnota exogénnej premennej QLS bola počas obdobia projekcií približne $QLS=0,867$. Z uvedenej závislej ponuky práce LS , opísanej prostredníctvom vzťahu (5.21), boli teda vyčlenené samostatne zárobkovo činné osoby (LSS), ktoré boli modelované ako:

$$LSS_t = LF_t - LS_t \quad (5.22)$$

Dopyt po práci bol modelovaný po vzore Baumgartnera et al. (2004) ako nutná podmienka optimalizácie správania firiem, s predpokladom istej zotrvačnosti v dopyte po práci, v dôsledku čoho bol využitý model čiastočného prispôsobenia:

$$\ln(LD_t) = ALD_t (\ln(1 - \alpha_t) - \ln(W_t) + \ln(Y_t)) + (1 - ALD_t) \ln(LD_{t-1}) \quad (5.23)$$

V uvedenom vzťahu (5.23) predstavuje LD objem vstupu práce vyjadrený v hodinách, α je parameter elasticity výstupu voči zmene kapitálu z Cobb-Douglasovej produkčnej funkcie (opísaný pri vzťahu 5.4), W je reálna hodinová

mzda, Y je reálny HDP na štandardnom trhu a ALD je parameter prispôsobenia, ktorého hodnota sa v čase menila, no pre budúce obdobia bola od roku 2021 zafixovaná na $ALD=0,03$.

Prepočet odpracovaných hodín na počet zamestnancov sa vykonáva podľa nasledujúceho vzťahu:

$$LEM_t = \frac{LD_t}{QLD_t QWT_t} \quad (5.24)$$

V uvedenom vzťahu (5.24) predstavuje LEM počet zamestnancov na štandardnom trhu, QWT je počet hodín pripadajúcich na jedného zamestnanca ročne (pre budúce obdobia bola zafixovaná na hodnote $QWT=2080$) a QLD je kalibračná konštanta, ktorá rieši možné diskrepancie spôsobené neúplným úväzkom, pracovnou neschopnosťou alebo materskou dovolenkou (pre obdobia projekcie bola jej hodnota približne $QLD=0,949$).

Celkový počet zamestnancov aj na inkluzívnom, aj na štandardnom trhu je možné získať na základe identity:

$$LE_t = LEM_t + LEIM_t \quad (5.25)$$

V identite (5.25) je LE celkový počet zamestnancov a $LEIM$ je počet „inkluzívnych“ zamestnancov.

Na základe počtu ľudí uchádzajúcich sa o prácu (LS), modelovanom vzťahom (5.21) a počtu zamestnaných (LE), opísanom vzťahom (5.24) je možné získať veľkosť celkového počtu nezamestnaných:

$$LU_t = LS_t - LE_t \quad (5.26)$$

Vo vzťahu (5.26) predstavuje LU celkový počet nezamestnaných. Následne je možné vypočítať mieru celkovej nezamestnanosti ako podiel počtu nezamestnaných a celkovej pracovnej sily:

$$UR_t = \frac{LU_t}{LF_t} \quad (5.27)$$

V rámci modelu boli odlíšení dlhodobozamestnaní od krátkodobozamestnaných prostredníctvom podielu dlhodobozamestnaných na celkovom počte nezamestnaných. Trendová zložka celkového počtu nezamestnaných bola modelovaná na základe modelov Layarda et al. (1991).

$$LTUR_t = \beta_0 + \beta_1 LTUR_{t-1} + \beta_2 \Delta UR_t \quad (5.28)$$

Prostredníctvom $LTUR_T$ je označovaná trendová zložka podielu dlhodobozamestnaných na celkovej nezamestnanosti. Funkcia bola spočiatku parametrizovaná prostredníctvom ekonometrického odhadu, pričom parameter β_1 bol kalibrovaný na základe výsledkov publikovaných v kapitole 2 na hodnotu $\beta_1=0,9$, pričom hodnoty ostatných parametrov boli odhadnuté ekonometricky s hodnotami $\beta_0=0,07$; $\beta_2=-0,84$.

Trendová zložka je následne upravená o efekty inkluzívneho trhu, vďaka čomu je získaná miera dlhodobej nezamestnanosti ($LTUR$):

$$LTUR_t = LTUR_T_t (LS_t - LEM_t) - LEIM_{t-1} RLTST_t \quad (5.29)$$

Vo vzťahu (5.29) predstavuje $LTUR$ mieru dlhodobej nezamestnanosti ako podiel dlhodobozamestnaných na celkovej nezamestnanosti a $RLTST$ je exogénna premenná, ktorá zachytáva odchod inkluzívnych zamestnancov z inkluzívneho trhu na štandardný trh. Uvedená premenná bola vypočítaná na základe predpokladov o pravdepodobnostiach prechodu inkluzívnych zamestnancov na štandardný trh uvedených v kapitole 2.⁶

Na základe miery podielu dlhodobozamestnaných na celkovej nezamestnanosti bol modelovaný celkový počet dlhodobozamestnaných (LTU) ako:

$$LTU_t = LTUR_t LU_t \quad (5.30)$$

Dodatočne bol modelovaný hraničný produkt práce na hodiny práce v stálych cenách (MPL) ako:

$$MPL_t = \frac{(1 - \alpha_t) \cdot Y_t}{LD_t} \quad (5.31)$$

Ďalej bola modelovaná medzera zdanenia príjmu z práce ($TWED$), teda podiel „superhrubej“ a čistej mzdy

$$TWED_t = \frac{YL_t}{(1 - RTW_t) \cdot (YL_t - QSCES_t SCW_t)} \quad (5.32)$$

Kde YL sú celkové kompenzácie zamestnancov v bežných cenách, RTW je implicitná miera zdanenia práce, ktorej hodnota je približne $RTW=0,102$, SCW sú sociálne odvody platené zo mzdy v bežných cenách a $QSCES$ je

⁶ Predpoklad stabilného objemu inkluzívneho trhu je 50 000 inkluzívnych zamestnancov, 10 % pravdepodobnosť odchodu do krátkodobej nezamestnanosti/zamestnanie sa v prvom roku a 10 % v druhom, a 10 % pravdepodobnosť návratu do dlhodobej nezamestnanosti v prvom roku a 1 % pravdepodobnosť v druhom.

kalibračná konštanta, ktorá vyjadruje podiel odvodov platených zamestnancami, pričom pre obdobie projekcií je jej hodnota približne $QSCES=0,269$.

Podľa predlohy Baumgartnera et al. (2004) bola ďalej opísaná hrubá miera náhrady príjmu zamestnancov (GRR) ako:

$$GRR_t = \frac{\frac{TRU_t}{LU_t \cdot (1 - LTUR_t)}}{\frac{YL_t}{LE_t}} \quad (5.33)$$

Vo vzťahu (5.33) predstavuje TRU transfery nezamestnaným v bežných cenách, ktoré sú predelené počtom krátkodobo nezamestnaných, pričom pre ďalšie aplikácie bol tento výraz zjednodušený v podobe miery krátkodobej nezamestnanosti ($STUR$), teda podiel počtu krátkodobo nezamestnaných na celkovej pracovnej sile:

$$STUR_t = \frac{LU_t \cdot (1 - LTUR_t)}{LF_t} \quad (5.34)$$

Zohľadnením uvedených ukazovateľov bola zostrojená funkcia hodinovej mzdy, ktorej tvar bol nasledujúci:

$$\ln(W_t) = \beta_0 + \beta_1 \ln(MPL_t) + \beta_2 \ln(STUR_t) + \beta_3 \ln(GRR_t) + \beta_4 \ln(TWED_t) \quad (5.35)$$

V uvedenej funkcii (5.35) predstavuje W priemernú hodinovú mzdu zamestnanca v stálych cenách roku 2010, pričom jednotlivé parametre funkcie boli kalibrované na hodnoty $\beta_0=0,091$; $\beta_1=0,777$; $\beta_2=-0,081$; $\beta_3=0,096$; $\beta_4=0,0151$, pričom hodnota parametra β_2 sa v rámci projekcií postupne znižuje až na hodnotu $\beta_2=-0,211$ v roku 2028.

Blok IV: Distribúcia príjmu

Ako zdroj príjmu bola do bloku distribúcie príjmu zahrnutá funkcia celkových odmien zamestnancov, ktorá bola oproti podobe v modeli Baumgartnera et al. (2004) rozšírená o väzbu na inkluzívny trh:

$$YL_t = W_t LD_t P_t CONW_t + YLIM_t \quad (5.36)$$

V uvedenej funkcii (5.36) predstavuje YL celkové kompenzácie zamestnancov v bežných cenách, W je priemerná hodinová mzda v stálych cenách,

LD je celkový počet odpracovaných hodín v hospodárstve, P je deflátor HDP, $YLIM$ je príjem z práce v rámci inkluzívneho trhu v bežných cenách a $CONW$ predstavuje hodnotu kalibračnej konštanty, ktorá slúži pre prepočet z hrubej mzdy na superhrubú. Jej hodnota bola pre obdobie projekcií zafixovaná na približne $CONW=1,31$.

Ďalšou funkciou je funkcia hrubého prevádzkového prebytku, ktorá slúži pre zachytenie zisku podnikov a jej tvar je:

$$GOS_t = TY_t P_t - YL_t - (TIND_t - SUB_t) \quad (5.37)$$

Vo vzťahu (5.37) predstavuje GOS hrubý prevádzkový prebytok v celom hospodárstve v bežných cenách, TY je hodnota celkového HDP v stálych cenách, P predstavuje deflátor HDP, $TIND$ je celkový objem nepriamych daní v bežných cenách a SUB sú subvencie.

Na základe nej bola následne vypočítaná funkcia čistého prevádzkového prebytku, ktorej podoba je nasledovná:

$$NOS_t = GOS_t - DPN_t \quad (5.38)$$

kde NOS predstavuje čistý prevádzkový prebytok v bežných cenách a DPN je spotreba fixného kapitálu v bežných cenách.

Následne boli napočítané jednotlivé zložky disponibilného príjmu domácností, ktorý sa skladal s funkcie príjmu domácností z práce:

$$HYL_t = QHYL_t YL_t \quad (5.39)$$

v ktorej je HYL príjmom domácností z práce v bežných cenách, $QHYL$ kalibračnou konštantou, ktorá slúži pre čo najlepší opis historických dát prostredníctvom funkcií modelu. Jej hodnota bola pre obdobie projekcií približne $QHYL=0,047$. Ďalšou zložkou je príjem domácností z podnikania:

$$HYS_t = QHYS_t GOS_t \quad (5.40)$$

kde HYS je príjem domácností z podnikania v bežných cenách a $QHYS$ je taktiež kalibračnou konštantou s rovnakým účelom ako predošlá, pričom jej hodnota pre budúce obdobia bola približne $QHYS=0,447$.

Nasledujúcou zložkou je príjem domácností z úrokov

$$HYI_t = NFA_{t-1} RN_t + QHYI_t GOS_t \quad (5.41)$$

Vo funkcii (5.41) je HYI príjem domácností z úrokov v bežných cenách, NFA je hodnota čistých zahraničných aktív v bežných cenách, RN je nominálna úroková miera a $QHYI$ je analogicky k predošlým funkciám kalibračná

konštanta s hodnotou približne $QHYI=0,076$. Ďalšou zložkou je príjem domácností zo sociálnych transferov, ktorej funkcia je zobrazená ďalej

$$HTRM_t = QHTRM_t STR_t \quad (5.42)$$

V uvedenej funkcii $HTRM$ príjem domácnosti z celkových transferov sociálneho systému v bežných cenách, $QHTRM$ je kalibračná konštanta s rovnakým účelom ako v predošlých prípadoch s hodnotou približne $QHTRM=1,135$. STR je celkový objem peňažných transferov vyplatených sociálnym systémom v bežných cenách. Zložkou, ktorá znižuje celkový príjem domácností, sú odvody domácnosti zaplatené do sociálneho systému:

$$HSC_t = QHSC_t SC_t \quad (5.43)$$

kde HSC predstavujú objem odvodov zaplatených do sociálneho systému domácnosťami v bežných cenách, $QHSC$ je kalibračná konštanta, ktorá slúži pre čo najlepšie opísanie dát, pričom jej hodnota pre budúce obdobia je približne $QHSC=0,75$. SC sú celkové odvody do sociálneho systému v bežných cenách. Ďalšou zložkou ktorá znižuje celkovú hodnotu disponibilného dôchodku domácností, je objem priamych daní zaplatených domácnosťami:

$$HTDIR_t = QHTDIR_t TDIR_t \quad (5.44)$$

Vo vzťahu (5.44) predstavuje $HTDIR$ objem priamych daní zaplatených domácnosťami v bežných cenách, $QHTDIR$ je analogicky ako v prechádzajúcich prípadoch kalibračná konštanta, ktorej hodnota pre obdobia projekcií je približne $QHTDIR=0,613$. $TDIR$ je celkový objem priamych daní v bežných cenách.

Položka ostatné transfery od/k domácnostiam slúži pre opísanie nezahrnutých položiek disponibilného príjmu, aby bolo možné vyrovnať celkový disponibilný príjem domácnosti a zahrnuté doteraz nezohľadnené položky. Uvedená položka je opísaná prostredníctvom vzťahu:

$$HTRO_t = QHTRO_t GR_t \quad (5.45)$$

Vo vzťahu (5.45) je $QHTRO$ kalibračnou konštantou s hodnotou približne $QHTRO=-0,043$.

Agregáciou doteraz zohľadnených položiek, ako aj položiek, ktoré budú opísané ďalej, je možné získať celkový disponibilný príjem domácnosti v bežných cenách YDN :

$$YDN_t = HYL_t + HYS_t + HYI_t + HTRM_t - HSC_t - HTDIR_t + HTRO_t + HSP_t \quad (5.46)$$

kde *HSP* predstavujú dôchodky domácností z druhého dôchodkového piliera. Pre účely prezentácie výsledkov bol disponibilný dôchodok domácností prepočítaný na stále ceny prostredníctvom vzťahu:

$$YD_t = \frac{YDN_t}{P_t} \quad (5.47)$$

V uvedenom vzťahu (5.47) je prostredníctvom *YD* označený disponibilný príjem domácností v stálych cenách roku 2010.

Blok V: Verejný sektor

Blok verejného sektora predovšetkým opisuje vzťah medzi príjmami a výdavkami štátneho rozpočtu, ako aj vzťahy výsledného prebytku a deficitu štátneho rozpočtu a súvisiaceho objemu štátneho dlhu. Na príjmovej strane vystupujú príjmy vlády z nepriamych daní:

$$TIND_t = RTIND_t TY_t P_t \quad (5.48)$$

Vo vzťahu (5.48) predstavuje *TIND* celkový objem nepriamych daní v bežných cenách a *RTIND* je implicitná miera zdanenia HDP, ktorej hodnota pre obdobie prognózy je približne *RTIND*=0,096. Priame dane sú opísané prostredníctvom funkcie:

$$TDIR_t = RTW_t (YL_t - QSCES_t SCW_t) + (RTDIR_t + RTC_t)(GOS_{t-1} - DPN_{t-1}) \quad (5.49)$$

kde *TDIR* predstavuje celkový objem priamych daní v bežných cenách, *SCW* je objem odvodov do sociálneho systému z miezd v bežných cenách, *QSCES* je podiel odvodov zamestnancov na celkových odvodoch zo mzdy, *RTW* je implicitná miera zdanenia mzdy, ktorej hodnota je pre obdobie projekcií *RTW*=0,102, *RTC* je implicitná miera zdanenia podnikov a *RTDIR* predstavuje implicitnú mieru zdanenia ostatnými priamymi daňami.

Príjmy vlády zo sociálneho systému sú modelované ako:

$$GRS_t = QGRS_t (SCW_t + SCS_t) \quad (5.50)$$

Vo funkcii (5.50) je *GRS* objem príjmov vlády zo sociálneho systému v bežných cenách, *SCS* sú odvody do sociálneho systému platené podnikateľmi

a $QGRS$ je koeficient kalibrovaný na základe historických dát, pričom jeho hodnota je pre obdobie projekcií približne $QGRS=1,223$.

Celkové príjmy vlády boli následne opísané prostredníctvom vzťahu:

$$GR_t = \frac{TIND_t + TDIR_t + GRS_t}{1 - QGRO_t} \quad (5.51)$$

kde GR predstavuje celkový objem vládnych príjmov v bežných cenách a $QGRO$ je podiel ostatných príjmov vlády na celkových príjmoch vlády, pričom jeho hodnota je pre budúce obdobia približne $QGRO=0,191$.

Na výdavkovej strane verejných financií sú modelované dotácie súkromnému sektoru prostredníctvom funkcie:

$$SUB_t = QSUB_t(GR_t - SC_t - GIM_t - GEEDN_t) \quad (5.52)$$

Vo funkcii (5.52) sú prostredníctvom SUB označené celkové dotácie podnikom v bežných cenách, GIM sú celkové výdavky vlády na inkluzívny trh v bežných cenách a $GEEDN$ sú výdavky vlády na vedu a vzdelávanie v bežných cenách. Kalibračná konštanta $QSUB$ predstavuje podiel celkových dotácií na príjmoch vlády očistených o príjmy do sociálneho systému, výdavkov inkluzívneho trhu a výdavkov na vedu a vzdelávanie, ktorej hodnota pre budúce obdobia bola približne $QSUB=0,046$.

Ďalej ju tvoria výdavky plynúce z úrokov štátneho dlhu Slovenska, ktoré sú opísané vzťahom:

$$GEI_t = RGD_t GD_{t-1} \quad (5.53)$$

V uvedenom vzťahu (5.53) predstavuje GEI výdavky vlády na úroky v bežných cenách, GD je hodnota vládneho dlhu predchádzajúceho obdobia v bežných cenách a RGD je implicitná úroková miera vládneho dlhu, o ktorej je zavedený predpoklad, že sa vyvíja podľa funkcie:

$$RGD_t = \frac{RN_t + RN_{t-1} + RGD_{t-1}}{2} + CONR_t \quad (5.54)$$

kde $CONR$ je kalibračná konštanta, ktorá slúži pre čo najpresnejšie opísanie historických dát a RN je nominálna úroková miera, ktorá sa vyvíja podľa vzťahu:

$$RN_t = R_t + \Delta \log(PI_t) \quad (5.55)$$

Významnou zložkou vládnych výdavkov je spotreba vlády, ktorá je modelovaná prostredníctvom nasledujúcej, behaviorálnej funkcie:

$$\begin{aligned}\Delta \ln(GC_t) = & \beta_1 \Delta \ln(GD - Y_{t-1}) + \beta_2 \Delta \ln\left(\frac{GR_{t-1}}{GE_{t-1}}\right) + \beta_3 \Delta \ln(Y_t) \\ & + \beta_4 \Delta \ln(GC_{t-1}) + \beta_5 \Delta \ln(SCG_{t-1})\end{aligned}\quad (5.56)$$

V uvedenej funkcii (5.56) je prostredníctvom GC označená spotreba vlády v stálych cenách, GD_Y predstavuje vládny dlh k HDP, GE sú celkové výdavky vlády v bežných cenách a SCG sú odvody do sociálneho systému odvodené vládou v bežných cenách. Koeficienty β_1 - β_5 predstavujú parametre, ktoré boli odhadnuté prostredníctvom metódy najmenších štvorcov. Hodnota prvého parametra bola odhadnutá na $\beta_1=-0,22$, pričom pre zabezpečenie stability modelu bola táto hodnota kalibrovaná na hodnoty $\beta_1=-0,88$ až $\beta_1=-1,98$. Nasledujúce hodnoty boli odhadnuté na $\beta_2=0,01$; $\beta_3=0,34$; $\beta_4=-0,07$ a parameter $\beta_5=0,16$.

Výdavky na vzdelávanie v bežných cenách ($GEEDN$) boli v rámci modelu opísané prostredníctvom vzťahu:

$$GEEDN_t = QED_t GR_t + SCENED_t \quad (5.57)$$

V uvedenom vzťahu (5.57) predstavuje QED podiel výdavkov na vedu a vzdelávanie na celkových príjmoch vlády, ktorého hodnota je pre obdobie projekcií zafixovaná na $QED=0,141$. Exogénna premenná $SCENED$ zachytáva dodatočné výdavky na vzdelanie v rámci vzdelanostného scenára, pričom jej hodnota je stanovená pre základný scenár $SCENED=0$.

Celkové výdavky vlády v bežných cenách GE sú následne modelované ako:

$$\begin{aligned}GE_t = & \frac{SE_t + SUB_t + HTRO_t + GEI_t}{1 - QPR_t} \\ & + \frac{GC_t PGC_t + GIM_t + GEEDN_t}{1 - QPR_t}\end{aligned}\quad (5.58)$$

Vo vzťahu (5.58) sú prostredníctvom SE označené celkové výdavky na dôchodkový systém v bežných cenách, $HTRO$ sú ostatné transfery domácnostiam v bežných cenách, PGC je deflátor vládnej spotreby a QPR predstavuje kalibračnú konštantu, prostredníctvom ktorej sú modelované ostatné výdavky vlády, ktorej hodnota je pre obdobie prognózy približne $QPR=0,066$.

Prebytok, respektíve deficit štátneho rozpočtu v bežných cenách (GDS) bol modelovaný ako rozdiel celkových príjmov a výdavkov vlády:

$$GDS_t = GR_t - GE_t \quad (5.59)$$

Na základe vývoja deficitu,⁷ respektíve prebytku štátneho rozpočtu bol následne modelovaný vládny dlh

$$GD_t = GD_{t-1} - GDS_t + CONGD_t \quad (5.60)$$

V uvedenom vzťahu (5.60) predstavuje GD veľkosť vládneho dlhu v bežných cenách a $CONGD$ je kalibračná konštanta, ktorá zabezpečuje, že historické hodnoty vládneho dlhu boli opísané čo najpresnejšie.

Uvedené premenné prebytku/deficitu štátneho rozpočtu (5.59) a vládneho dlhu (5.60) boli pre potreby modelu a reprezentácie výsledkov tiež vyjadrené ako pomer k nominálnemu HDP, označovaný prostredníctvom GDS_Y vo vzťahu (5.61) pre relatívny prebytok/deficit štátneho rozpočtu a GD_Y vo vzťahu (5.62) pre relatívny vládny dlh:

$$GDS_Y_t = \frac{GDS_t}{Y_t P_t} \quad (5.61)$$

$$GD_Y_t = \frac{GD_t}{Y_t P_t} \quad (5.62)$$

Blok VI: Sociálny systém

Podobne ako blok verejného sektora aj blok sociálneho systému primárne opisuje príjmy a výdavky tohto systému. Na výdavkovej strane sú opísané celkové transfery dôchodcom:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRP_2_t}{PEN_2_t} \right) = QPEN_t \Delta \ln(QSCE_t W_t P_t) + (1 - QPEN_t) \Delta \ln(P_t) \quad (5.63)$$

Kde $TRP2$ predstavujú celkové dôchodkové transfery v bežných cenách, $PEN2$ je celkový počet dôchodcov, $QPEN$ udáva pomer, v akom sú indexované dôchodky v závislosti od nominálnych miezd a deflátoru a $QSCE$ je podiel odvodov do sociálneho systému platených zamestnancami ku celkovým

⁷ Nakoľko pojmový aparát pri teoretických modeloch nie je na Slovensku jednoznačný, tak upozorňujeme čitateľa, že premenná deficitu/prebytku sa v praktických výpočtoch vždy vzťahuje na deficit/prebytok verejnej správy.

odvodom zo mzdy. Pre obdobie projekcie je indexácia nastavená len podľa vývoja deflátoru HDP ($QPEN=0$).

Hodnoty $PEN2$ pre obdobie 2015 – 2035 sú napočítané na základe projekcie populácie Slovenska podľa Výskumného demografického centra Infostatu po jednotlivých ročných kohortách. Následne bol zavedený predpoklad, že kohorty staršie ako je vek odchodu do dôchodku budú považované za dôchodcov. Vek odchodu do dôchodku bol stanovený na základe súčasne platnej legislatívy podľa zákona 461/2003 Z. z. a jej novely 252/2012 Z. z., na základe ktorej sa bude vek odchodu zvyšovať s predlžujúcou sa priemernou dĺžkou dožitia.

Na základe uvedeného objemu celkových penzií $TRP2$ získaného na základe vzťahu (5.63) je možné modelovať dôchodky vyplatené prvým dôchodkovým pilierom prostredníctvom vzťahu:

$$TRP_t = QTRPS_t TRP2_t \quad (5.64)$$

V uvedenom vzťahu (5.64) označuje premenná TRP objem dôchodkov vyplatených zo štátneho (prvého) dôchodkového piliera v bežných cenách a $QTRPS$ predstavuje podiel dôchodkov z prvého dôchodkového piliera na celkových vyplatených dôchodkoch. Hodnota $QTRPS$ pre obdobie projekcií sa postupne znižuje, teda rastie podiel dôchodkov z druhého piliera.

Počet invalidných dôchodcov je modelovaný prostredníctvom nasledujúcej behaviorálnej rovnice:

$$\ln(NCI_t) = \beta_1 \ln(POP15_54_t) + \beta_2 \ln(POP55_t) \quad (5.65)$$

Kde NCI predstavuje počet invalidných dôchodcov, $POP15_54$ je počet obyvateľov vo veku 15 až 54 rokov a $POP55_t$ je počet obyvateľov starších ako 55 rokov. Parametre β_1 a β_2 boli odhadnuté prostredníctvom metódy najmenších štvorcov, pričom ich hodnoty boli stanovené na $\beta_1=-0,32$ a $\beta_2=1,22$.

Podobne ako objem penzijných dôchodkov aj objem invalidných dôchodkov je modelovaný na základe analogického vzťahu:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRI_t}{NCI_t} \right) = QPIN_t ((1 - QTRI_t) \Delta \ln(W_t P_t) + (QTRI_t) \Delta \ln(P_t)) \quad (5.66)$$

Vo vzťahu (5.66) predstavuje TRI objem invalidných dôchodkov v bežných cenách, $QTRI$ je podiel indexácie invalidných dôchodkov podľa nominálnych miezd a podľa deflátoru HDP, a $QPIN$ predstavuje kalibračnú konštantu

prostredníctvom, ktorej je zabezpečené, že uvedený vzťah (5.66) opisuje historické dáta s čo najvyššou presnosťou. Pre obdobie projekcií je hodnota $QTR=0,9$.

Nemocenské dávky sú v rámci modelu opísané prostredníctvom nasledujúcej funkcie:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRH_t}{P_t} \right) = \beta_1 \Delta \ln \left(\frac{TRH_{t-1}}{P_{t-1}} \right) + \beta_2 \Delta \ln \left(\frac{POP65_{-t}}{POP_t} \right) \quad (5.67)$$

Vo funkcii (5.67) TRH predstavuje celkový objem nemocenských dávok v bežných cenách, $POP65_{-}$ je počet obyvateľov starších ako 65 rokov, vrátane a POP je veľkosť celkovej populácie. Hodnoty uvedených parametrov boli odhadnuté na $\beta_1=0,54$ a $\beta_2=0,39$.

Taktiež bol odhadovaný celkový objem dávok v nezamestnanosti:

$$\Delta \ln(TRU_{-}T_t) = \beta_1 \Delta \ln(LU_t) + 0,99(1 - \beta_1) \Delta \ln(W_t P_t) \quad (5.68)$$

Vo vzťahu (5.68) je $TRU_{-}T$ premennou, ktorá zachytáva trend v transferoch v nezamestnanosti v bežných cenách a hodnota odhadnutého parametra je $\beta_1=0,5$.

Hodnota celkových transferov v nezamestnanosti je vyjadrená prostredníctvom identity:

$$TRU_t = TRU_{-}T_t + SCENSP_t \quad (5.69)$$

V identite (5.69) predstavuje TRU celkové transfery v nezamestnanosti v bežných cenách a $SCENSP$ predstavuje exogénnu premennú vyjadrujúcu dodatočné výdavky v nezamestnanosti v rámci sociálneho systému, ktorých hodnota je pre základný scenár $SCENSP=0$.

Vdovské a vdovecké príspevky zo sociálneho systému boli taktiež modelované na základe štruktúry populácie:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRW_t}{P_t} \right) = \beta_1 \Delta \ln(POP55_{-t-1}) \quad (5.70)$$

V uvedenom vzťahu (5.70) predstavuje TRW vdovské a vdovecké dávky zo sociálneho systému v bežných cenách, ktoré sú modelované na základe relatívneho prírastu počtu obyvateľov vo veku 55 rokov a viac v predchádzajúcom období $POP55_{-}$. Hodnota parametra bola odhadnutá na $\beta_1=2,04$.

Dávky určené na bývanie a sociálne vylúčenie boli v modeli opísané prostredníctvom nasledujúceho vzťahu:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRL_t}{P_t} \right) = \beta_1 \Delta \ln(UR_t) + \beta_2 \Delta \ln \left(\frac{TRL_{t-1}}{P_{t-1}} \right) \quad (5.71)$$

Vo vzťahu (5.71) sú prostredníctvom TRL označené celkové dávky určené na bývanie a sociálne vylúčenie v bežných cenách, UR je miera nezamestnanosti a parametre odhadnuté prostredníctvom metódy najmenších štvorcov boli stanovené na hodnotu $\beta_1=0,22$ a $\beta_2=0,31$.

Transfery zo sociálneho systému uzatvárajú rodinné dávky, ktoré boli modelované prostredníctvom nasledujúcej funkcie:

$$\Delta \ln \left(\frac{TRF_t}{P_t} \right) = \Delta \ln(POP0_24_t) + \beta_1 \Delta \ln \left(\frac{TRF_{t-1}}{P_{t-1}} \right) \quad (5.72)$$

Vo funkcii (5.72) predstavuje TRF celkové vyplatené rodinné dávky v bežných cenách a $POP0_24$ je počet obyvateľov vo veku 0 až 24 rokov. Hodnota neznámeho parametra bola odhadnutá na $\beta_1=0,57$.

Celkové transfery vyplatené zo sociálneho systému boli vypočítané ako:

$$STR_t = (TRH_t + TRP_t + TRI_t + TRU_t)QSTRO_t + (TRW_t + TRF_t + TRL_t)QSTRO_t \quad (5.73)$$

kde STR sú celkové transfery zo sociálneho systému občanom v bežných cenách a $QSTRO$ je kalibračná konštanta, ktorá zabezpečuje platnosť uvedeného vzťahu(5.73), znázorňujúc tak ostatné sociálne transfery. Pre obdobie projekcií je jej hodnota $QSTRO=1$.

V rámci sociálneho systému sú ďalej modelované výdavky zdravotného systému, ktoré boli poskytnuté ako naturálne transfery v rámci zdravotnej starostlivosti:

$$\Delta \ln \left(\frac{NTH_t}{P_t} \right) = \beta_1 \Delta \ln \left(\frac{NTH_{t-1}}{P_{t-1}} \right) + \beta_2 \Delta \ln(POP15_64_t) + \beta_3 \Delta \ln(POP65_t) \quad (5.74)$$

Vo vzťahu (5.74) predstavuje NTH hodnotu naturálnych transferov zdravotného poistenia v bežných cenách, $POP15_64$ je počet ľudí vo veku 15 až 64 rokov a $POP65_$ je počet ľudí starších ako 65 rokov vrátane. Hodnoty parametrov boli odhadnuté prostredníctvom metódy najmenších štvorcov na $\beta_1=0,55$; $\beta_2=1,56$ a $\beta_3=0,88$.

Na základe naturálnych a celkových transferov na zdravotníctvo je možné určiť celkové verejné výdavky súvisiace so zdravím obyvateľstva:

$$SEH_t = TRH_t + NTH_t \quad (5.75)$$

V rámci sociálneho systému boli ďalej zohľadnené sociálne výdavky súvisiace s administratívou sociálneho systému modelované na základe celkových sociálnych transferov prostredníctvom funkcie (5.76):

$$\ln(SEAD_t) = \beta_1 \ln(STR_t) + \beta_2 \ln(SEAD_{t-1}) \quad (5.76)$$

Vo funkcii (5.76) predstavujú *SEAD* sociálne výdavky súvisiace s administratívou sociálneho systému v bežných cenách a hodnoty uvedených parametrov boli odhadnuté na hodnoty $\beta_1=0,24$ a $\beta_2=0,72$.

Ostatné výdavky sociálneho systému, ktoré neboli modelované explicitne prostredníctvom vyššie uvedených vzťahov, sú v modeli zachytené ako:

$$SEO_t = QSEO_t Y_t P_t \quad (5.77)$$

Vo vzťahu (5.77) predstavujú *SEO* ostatné výdavky sociálneho systému v bežných cenách a *QSEO* je podiel ostatných sociálnych výdavkov na HDP štandardného trhu. Hodnota tohto parametra bola pre obdobie projekcií fixovaná na 0,0003.

Celkové výdavky sociálneho systému boli modelované ako:

$$SE_t = STR_t + SEAD_t + SEO_t + NTH_t \quad (5.78)$$

Na príjmovej strane sociálneho systému sú predovšetkým modelované príjmy systému naviazané na mzdy:

$$\begin{aligned} \Delta \ln(SCW_t) = & \beta_1 \Delta \ln(YL_t) + \beta_2 \Delta \ln\left(\frac{CONMAX_t}{YL_t / LE_t}\right) \\ & + \Delta \ln(QSCE_t + QSCEM_t + QHCE_t + QSCEM_t) \end{aligned} \quad (5.79)$$

V uvedenom vzťahu (5.79) sú prostredníctvom *SCW* označené celkové odvody do sociálneho systému zo mzdy v bežných cenách, *YL* označuje kompenzácie zamestnancov v bežných cenách, *CONMAX* je maximálny vymeriavací základ na jedného zamestnanca, *LE* je počet zamestnancov, *QSCE* je sadzba sociálnych odvodov pre zamestnanca (*QSCE*=0,094), *QSCEM* je sadzba sociálnych odvodov pre zamestnávateľa (*QSCEM*=0,252), *QHCE* je sadzba zdravotných odvodov pre zamestnanca (*QHCE*=0,04) a *QHCEM* je sadzba zdravotných odvodov pre zamestnávateľa

($QHCEM=0,1$). Parameter β_1 bol kalibrovaný na hodnotu $\beta_1=0,3$ a parameter β_2 bol odhadnutý s hodnotou $\beta_2=0,02$.

Hodnota maximálneho vymeriavacieho základu je naviazaná na minimálny vymeriavací základ sociálneho poistenia:

$$CONMAX_t = CONQ_t CONMIN_t \quad (5.80)$$

Vo vzťahu (5.80) predstavuje $CONMIN$ minimálny vymeriavací základ sociálneho poistenia v bežných cenách a $CONQ$ je pomer medzi maximálnym a minimálnym vymeriavacím základom, ktorý je pre obdobie projekcií zafixovaný na $CONQ=10$.

Minimálny vymeriavací základ sociálneho poistenia je následne modelovaný prostredníctvom funkcie (5.81):

$$CONMIN_t = 1,6QVCONMIN_t CPI_t W_t \quad (5.81)$$

Vo funkcii (5.81) je W priemerná hodinová mzda v stálych cenách roku 2010, CPI je index spotrebiteľských cien a $QVCONMIN$ je kalibračná konštanta, ktorá slúži pre zabezpečenie čo najlepšieho opisu historických dát prostredníctvom uvedenej funkcie a jej hodnota je pre obdobie projekcie približne rovná $QVCONMIN=0,414$.

Príjmy sociálneho systému od podnikateľov sú modelované prostredníctvom funkcie:

$$\begin{aligned} \Delta \ln(SCS_t) = & \beta_1 \Delta \ln(NOS_t) + \beta_2 \Delta \ln(NOS_{t-1}) \\ & + \beta_3 \Delta \ln\left(\frac{CONMIN_t}{CONMAX_t}\right) \end{aligned} \quad (5.82)$$

Kde SCS sú odvody do sociálneho systému zaplatené podnikateľmi v bežných cenách a NOS je čistý prevádzkový prebytok v bežných cenách. Hodnoty parametrov boli odhadnuté na $\beta_1=0,43$; $\beta_2=0,38$ a $\beta_3=-0,52$.

Príjmy sociálneho systému získané od vlády boli opísané prostredníctvom vzťahu:

$$SCG_t = QSCG_t (SE_t - GRS_t) \quad (5.83)$$

V uvedenom vzťahu (5.83) predstavuje SCG príjmy sociálneho systému získaného od vlády v bežných cenách, SE sú celkové výdavky na sociálny systém v bežných cenách, GRS sú príjmy vlády zo sociálnych odvodov v bežných cenách a $QSCG$ predstavuje kalibračnú konštantu, ktorej hodnota je pre obdobie projekcie $QSCG=1,25$.

Celkové príjmy sociálneho systému boli modelované prostredníctvom vzťahu:

$$SC_t = \frac{SCW_t + SCS_t + SCG_t}{1 - QSCOR_t} \quad (5.84)$$

Vo vzťahu (5.84) predstavuje SC celkové príjmy sociálneho systému v bežných cenách a $QSCOR$ predstavuje podiel ostatných príjmov sociálneho systému na celkových príjmoch sociálneho systému, ktorých hodnota je pre budúce obdobia zafixovaná na $QSCOR=0,03$.

V rámci SLMM bol ďalej modelovaný druhý dôchodkový pilier. Jeho príjmy boli opísané prostredníctvom funkcie:

$$SCSP_t = (1 - QSCSI_t) QSCP_t SC_t \quad (5.85)$$

V uvedenej funkcii (5.85) predstavuje $SCSP$ príjmy do druhého dôchodkového piliera zo sociálnych odvodov v bežných cenách, $QSCSI$ je podiel príjmov do prvého dôchodkového piliera z celkových penzijných príjmov a $QSCP$ je podiel príjmov penzijného systému na celkových príjmoch sociálneho systému.

Príjmy prvého dôchodkového piliera v bežných cenách ($SCSI$) sú následne definované ako:

$$SCSI_t = SC_t - SCSP_t \quad (5.86)$$

Dôchodky z druhého dôchodkového piliera sú následne vyplácané podľa vzťahu:

$$HSP_t = (1 - QTRPS_t) TRP_2 QHSP_t \quad (5.87)$$

kde HSP sú príjmy domácností z druhého dôchodkového piliera v bežných cenách, $QTRPS$ je podiel prvého dôchodkového piliera na celkových dôchodkoch v spoločnosti a $QHSP$ je umelá premenná, ktorú umožňuje aktiváciu a deaktiváciu druhého dôchodkového piliera v rámci SLMM.

Celkový objem prostriedkov druhého dôchodkového piliera je modelovaný prostredníctvom nasledujúceho vzťahu:

$$YSP_t = YSP_{t-1} \left(\frac{Y_t P_t}{Y_{t-1} P_{t-1}} \right) + SCSP_t - HSP_t \quad (5.88)$$

V uvedenom vzťahu (5.88) predstavuje YSP objem peňažných prostriedkov, ktoré sú k dispozícii druhému dôchodkovému pilieru v bežných cenách.

Blok VII: Zahraničný obchod, úspory a národný dôchodok

V rámci bloku zahraničia je predovšetkým modelovaný bežný účet platenej bilancie, ktorého zložkou je saldo výmeny tovarov a služieb:

$$CAXM_t = TY_t P_t + CP_t PC_t + GC_t PGC_t + I_t PI_t + SDIFFN_t \quad (5.89)$$

kde $CAXM$ je bilancia tovarov a služieb v bežných cenách a $SDIFFN$ je štatistická chyba, ktorá mohla vzniknúť pri rozdielnych spôsoboch vykazovania.

V rámci výmeny tovarov a služieb je explicitne modelovaný export ako:

$$\Delta \ln(X_t) = \beta_1 \Delta \ln(YW_t) \quad (5.90)$$

Vo funkcii (5.90) predstavuje X export Slovenska v eurách stálych cien roku 2010 a YW predstavuje HDP najdôležitejších obchodných partnerov Slovenska v eurách stálych cien roku 2010, menovite Spolkovej republiky Nemecko, Českej republiky, Poľska, Talianska, Francúzska, Maďarska, Rakúska a Veľkej Británie. Hodnota parametra bola odhadnutá na $\beta_1=5,09$.

Import Slovenska bol modelovaný prostredníctvom vzťahu:

$$M_t = \frac{X_t PX_t - CAXM_t}{PYW_t} \quad (5.91)$$

V uvedenom vzťahu (5.91) predstavuje M import Slovenska v stálych cenách roku 2010, PX je deflátor exportu a PYW je priemerný deflátor vyššie menovaných najdôležitejších partnerov Slovenska, vypočítaný ako podiel súčtov reálneho HDP najdôležitejších partnerov Slovenska a súčtov nominálneho HDP najdôležitejších partnerov Slovenska.

Bilancia ziskov je modelovaná ako:

$$CAY_t = QCAY_t NFA_{t-1} RN_t \quad (5.92)$$

kde CAY je bilancia ziskov Slovenska v bežných cenách, NFA sú čisté zahraničné aktíva v bežných cenách, RN je nominálna úroková miera a $QCAY$ je kalibračná konštanta, ktorá zabezpečuje, aby opisovaná rovnica zachytávala historické dáta v najvyššej možnej miere.

Bilancia transferov bola opísaná prostredníctvom nasledujúceho vzťahu:

$$CAT_t = S_t - I_t PI_t - CAXM_t - CAY_t + SDIFFN_t + CONCAXM_t \quad (5.93)$$

Vo vzťahu (5.93) je prostredníctvom CAT opísaná bilancia transferov Slovenska v bežných cenách, $CONCAXM$ je kalibračná konštanta, ktorá

zabezpečuje platnosť uvedeného vzťahu a S sú celkové úspory Slovenska v bežných cenách, ktoré sú modelované ako:

$$S_t = (YDN_t - CP_t PC_t) + (GR_t - GE_t) + QSB_t I_t PI_t \quad (5.94)$$

V uvedenom vzťahu (5.94) predstavuje prvý člen úspory domácností, druhý člen úspory vlády a tretí úspory podnikov, ktoré sú modelované prostredníctvom QSB , ktoré vyjadruje podiel úspor na celkových investíciách. Hodnota tejto exogénnej premennej sa počas obdobia projekcií rovná $QSB=2,615$.

Saldo bežného účtu platobnej bilancie je následne určené prostredníctvom vzťahu:

$$CA_t = CAXM_t + CAY_t + CAT_t \quad (5.95)$$

Kde CA predstavuje hodnotu salda bežného účtu platobnej bilancie v bežných cenách. Na základe neho je následne určená hodnota čistých zahraničných aktív:

$$NFA_t = NFA_{t-1} + CA_t \quad (5.96)$$

Ďalej je v rámci opisovaného bloku stanovený hrubý národný produkt:

$$YNPN_t = TY_t P_t + CAY_t \quad (5.97)$$

Kde $YNPN$ predstavuje hrubý národný produkt v bežných cenách, na základe ktorého je vypočítaná hodnota disponibilného dôchodku ekonomiky v bežných cenách ($YDEN$):

$$YDEN_t = YNPN_t + CAT_t \quad (5.98)$$

Blok VIII: Inkluzívny trh

V rámci inkluzívneho trhu sa predpokladá exogénny vstup, a to počet inkluzívnych zamestnancov na základe pozícií vytvorených štátom $LEIM$. Mzda inkluzívnych zamestnancov je určená vzťahom:

$$WIM_t = \left(\frac{3}{8} \right) W_t \quad (5.99)$$

kde WIM je priemerná hodinová mzda inkluzívneho zamestnanca v stálych cenách roku 2010. Na základe výpočtov uvedených v kapitole 2, je predpokladané, že priemerná mzda inkluzívnych zamestnancov je výrazne nižšia ako zamestnancov na štandardnom trhu práce, no stále vyššia ako minimálna mzda.

V nadväznosti na priemernú mzdu je možné vypočítať celkové kompenzácie zamestnancov inkluzívneho trhu ako:

$$YLIM_t = WIM_t P_t LEIM_t QLD_t QWT_t + W_t P_t \left(\frac{1}{4} \right) LEIM_t QLD_t QWT_t \quad (5.100)$$

V uvedenej funkcii (5.100) predstavuje $YLIM$ celkové kompenzácie zamestnancov inkluzívneho trhu v bežných cenách a $LEIM$ je počet inkluzívnych zamestnancov. Celkové mzdové kompenzácie zamestnancov inkluzívneho trhu teda závisia od počtu inkluzívnych zamestnancov a od počtu neinkluzívnych zamestnancov, ktorých predpokladaný počet je jeden na štyroch inkluzívnych zamestnancov.

Celkové výdavky na inkluzívny trh boli modelované ako samostatná položka výdavkov vlády, ktorá bola opísaná prostredníctvom vzťahu:

$$GIM_t = \frac{YLIM_t}{0,7} \quad (5.101)$$

V vzťahu (5.101) predstavuje GIM celkové výdavky vlády na inkluzívny trh v bežných cenách, pričom sa predpokladá, že nemzdové výdavky tvoria 30 % z celkovej sumy výdavkov na inkluzívny trh.

Hrubý domáci produkt, ktorý vznikne v rámci inkluzívneho trhu, je modelovaný prostredníctvom nasledujúceho vzťahu

$$YIM_t = \frac{GIM_t}{P_t} \quad (5.102)$$

kde YIM predstavuje HDP vyprodukovaný v rámci inkluzívneho trhu v stálych cenách.

V dôsledku efektov na celkovú produktivitu krajiny, ktoré inkluzívny trh spôsobuje, bol dodatočne modelovaný celkový marginálny produkt práce ekonomiky ako:

$$MPLT_t = \frac{(1 - \alpha_t) \cdot TY_t}{LD_t + LEIM_t QLD_t QWT_t} \quad (5.103)$$

Vo vzťahu (5.103) predstavuje $MPLT$ marginálny produkt práce celej ekonomiky v stálych cenách roku 2010, α je elasticita HDP voči vstupu kapitálu, TY je HDP celej ekonomiky v stálych cenách roku 2010, LD je počet odpracovaných hodín na štandardnom pracovisku, $LEIM$ je počet inkluzívnych zamestnancov, QWT je počet hodín pripadajúcich na jedného zamestnanca

ročne a QLD je kalibračná konštanta. V prípade, že inkluzívny trh nie je zavedený ($LEIM=0$), tak hodnota uvedeného ukazovateľa je totožná s marginálnym produktom štandardného trhu, t. j. $MPLT=MPL$, ktorý je opísaný vzťahom (5.31) vyššie.

5.3 Popis variantných scenárov

Opísaný model SLMM bol využitý pre vytvorenie dlhodobých projekcií budúceho vývoja slovenskej ekonomiky za predpokladu implementácie niektorého zo skúmaných opatrení. Konkrétne bol modelovaný vývoj ekonomiky po zavedení tzv. inkluzívneho trhu, politiky zvýšených výdavkov do sociálneho systému a politiky zvýšených výdavkov na vzdelávanie.

Základný scenár

Pre porovnanie jednotlivých scenárov bol vytvorený tzv. základný scenár (označovaný ako „Baseline“ alebo skratkou „0“), ktorý znázorňuje vývoj slovenskej ekonomiky, ak nie je uvažovaný žiadny konkrétny zásah v ekonomike. Preto je väčšina exogénnych premenných fixovaná na konštantných úrovniach. Premenné, ktoré sa počas projektovaného obdobia menia, sú veľkosť a štruktúra populácie Slovenska, zahraničný dopyt, trendová zložka vedecko-technického pokroku, jednotlivé deflátoary (deflátor HDP, deflátor investícií, deflátor konečnej spotreby, deflátor spotreby vlády, deflátor exportu), index spotrebiteľských cien, parameter prispôsobenia sa dopytu práce, parameter podielu dôchodkov z prvého dôchodkového piliera na celkových dôchodkoch, parameter mzdovej elasticity voči zmene krátkodobej nezamestnanosti a parameter elasticity vládnej spotreby voči veľkosti vládneho dlhu.

Inkluzívny scenár

Inkluzívny scenár (označovaný ako „Inclusive“ alebo skratkou „IN“) predpokladá zavedenie tzv. inkluzívneho trhu, ktorý slúži ako samostatný trh, umožňujúci dlhodobo nezamestnaným sa zamestnať. Tento trh bude financovaný vládou, a preto v plnom rozsahu zaťaží verejné financie. Scenár

predpokladá, že od roku 2016 bude hodnota exogénnej premennej počtu inkluzívnych zamestnancov $LEIM=50\,000$, ktorej hodnota bola počas celého obdobia základného scenára $LEIM=0$. Ako naznačuje vzťah (5.29), opísaný v časti 5.3, model predpokladá, že inkluzívny trh s odstupom času presúva dlhodobu nezamestnaných do krátkodobej nezamestnanosti, ktorá ovplyvňuje rovnováhu na trhu práce. V dôsledku vyššieho počtu krátkodobo nezamestnaných je väčší tlak na pokles miezd (podľa predpokladov modelu väčšia efektívna ponuka práce zníži celkovú mzdu na trhu práce), zvýši zisky podnikov a tým motivuje k zakladaniu nových podnikov a tvorbe nových pracovných miest. Pri interpretácii výsledkov scenára je však nutné brať do úvahy limity a zjednodušenia vykonané v rámci procesu konštrukcie modelu. Tým najpodstatnejším je, že SLMM uvažuje len s agregovanými premennými na národnej úrovni. Je preto otázne, keďže inkluzívny trh sa bude špecializovať na zamestnávanie v špecifických činnostiach, nakoľko budú nezamestnaní z týchto oblastí schopní ovplyvniť rovnovážny dopyt a ponuku práce v iných sektoroch hospodárstva. Keďže v SLMM nie je modelovaná štruktúra slovenského hospodárstva, nie je možné uvažovať o štruktúrnej nezamestnanosti, ktorá sa môže prejaviť, ak budú niekoľko rokov po sebe na trh práce vstupovať veľké objemy krátkodobo nezamestnaných s podobným zameraním a skúsenosťami z inkluzívneho trhu.⁸ Pri modelovaní efektov na dlhodobú nezamestnanosť sa ďalej uvažovalo s funkciou trendu dlhodobej nezamestnanosti, vzťah (5.28), ktorá je rovnaká aj v prípade scenára inkluzívneho rastu a nie je z dlhodobého hľadiska ovplyvnená zásahmi vyplývajúcimi s inkluzívneho trhu, teda pokiaľ sa uvažuje, že inkluzívny trh nejakým spôsobom dlhodobu pôsobí na správanie dlhodobu nezamestnaných (nové návyky, zručnosti, motivačné efekty). V rámci SLMM je od týchto efektov abstrahované. Prostredníctvom vzťahu (5.101) v časti 5.8 je určený celkový objem vládnych výdavkov na inkluzívny trh (GIM), ktorý slúži ako základ pre dodatočné výdavky predpokladané v rámci ostatných skúmaných variantných scenárov.

⁸ Z toho dôvodu nie je možné modelovať potenciálne synergické efekty, ktoré by vznikli medzi inkluzívnym trhom a systémom rekvalifikácií a celoživotného vzdelávania v rámci vzdelanostného scenára.

Sociálny scenár

Sociálny scenár (označovaný ako „Social“ alebo skratkou „SP“) predpokladá, že rovnaký objem peňažných prostriedkov vynaložený na inkluzívny trh bude vložený do dávky v nezamestnanosti. Inými slovami sa teda bude premenná *SCENSP* v sociálnom scenári od roku 2016 rovnáť premennej *GIM* v inkluzívnom scenári. Zámerom sociálneho scenára bolo ilustrovať alternatívne využitie finančných prostriedkov inak použitých na inkluzívny trh za predpokladu, že by boli vložené do sociálneho systému krajiny. V rámci modelu bolo možné sociálne prostriedky vložiť do rôznych transferov a oblastí sociálneho systému. Vzhľadom na ponukovú orientáciu *SLMM* a predpoklad modelu by však drvivá väčšina týchto politík neovplyvnila projekcie hlavných agregátov ekonomiky Slovenska. Väčšina sociálnych transferov totiž priamo ovplyvňuje len príjmy domácností, ktorých zmena vedie k zmene konečnej spotreby a platobnej bilancie v krajine. Zmena spotreby však neovplyvní celkový vytvorený HDP v krajine, keďže ten je v rámci modelu vyrovnaný prostredníctvom zmeny platobnej bilancie. Z toho dôvodu boli všetky finančné prostriedky vložené do dávky v nezamestnanosti, ako vyplýva zo vzťahu (5.69). Výška dávky v nezamestnanosti vzhľadom na predpoklad Baumgartnera et al. (2004) ovplyvňuje výšku priemernej mzdy na Slovensku, ktorá je opísaná prostredníctvom funkcie (5.35), a teda aj výrobné náklady, výšku zisku a motiváciu jednotlivcov zakladať nové podniky a investovať. V prípade, ak by bolo reálne opatrenie vlády rozložené medzi väčší počet sociálnych dávok, je možné očakávať nižší efekt sociálneho scenára na zvýšenie mzdy a následne na pokles celkovej produktivity celej ekonomiky, no je možné tiež očakávať istý pozitívny dopytový efekt, od ktorého sa v modeli abstrahuje.

Vzdelanostný scenár

V rámci vzdelanostného scenára (označovaný ako „Education“ alebo skratkou „ED“) bolo predpokladané, že prostriedky, ktoré boli v rámci inkluzívneho scenára vynaložené na inkluzívny trh, budú alternatívne využité na vzdelávanie, ako vyplýva zo vzťahu (5.57). Inými slovami, premenná *SCE-NED* v rámci vzdelanostného scenára bola od roku 2016 rovná premennej

GIM v rámci inkluzívneho scenára. Zvýšené výdavky na vzdelávanie prispievajú k rastu vzdelanosti a teda aj hodnoty ľudského kapitálu Slovenska. Vzdelanejšia pracovná sila väčšmi prispieva k vedecko-technickému pokroku, ma vyššiu produktivitu, vďaka čomu je možné pri rovnakom objeme odpracovaných hodín vytvoriť vyšší HDP. V rámci inkluzívneho scenára sa tak dosahuje vyššie HDP ako v prípade základného scenára, ktoré je spojené s vyššími investíciami a zakladaním nových podnikov. Tie sú motivované vyššími ziskami, spôsobenými vyššou produktivitou, ktorá je dôsledkom zvýšených výdavkov na vzdelávanie.

Porovnávanie scenárov, „brutto“ a „netto“ výdavky

Agregácia na národnej úrovni v rámci SLMM a abstrakcia od niektorých aspektov reálnej ekonomiky Slovenska zapríčiňuje, že nie je možné v plnej miere zachytiť všetky efekty inkluzívneho trhu. Medzi predpokladané efekty patrí vysoká miera návratnosti prostriedkov, ktoré sú vynaložené na inkluzívny trh, keďže tieto slúžia ako príjmy v rámci daňového a odvodového systému. Konkrétne sa predpokladá, že inkluzívny trh bude mať vysoký podiel pridanej hodnoty, čo znamená, že relatívne vysoká časť bude zdaná ako DPH. Inkluzívni zamestnanci budú tiež generovať daňové príjmy z príjmu fyzických osôb a príjmy z odvodov do sociálneho systému. Tieto efekty sú do istej miery zachytené v rámci SLMM, ale v dôsledku agregácie dát na národnej úrovni sa pri mierach zdanenia uvažuje len s národným príjmom.⁹ Preto, povedzme v prípade príjmov z DPH, modelovaný efekt z inkluzívneho trhu nemusí úplne zodpovedať predpokladanému.

Aby bolo možné demonštrovať aj tento efekt, boli pri opise výsledkov scenárov dodatočne prezentované projekcie zohľadňujúce predpoklad, že do alternatívnych scenárov (sociálneho a vzdelanostného) budú vložené len v inkluzívnom scenári vynaložené peňažné prostriedky očistené od výdavkov, ktoré sa vrátia do štátneho rozpočtu ako daňový príjem alebo príjem štátneho rozpočtu (ďalej v texte označované ako „netto“ výdavky). Keďže táto návratnosť výdavkov do štátneho rozpočtu je čiastočne v modeli zachytená

⁹ Nemusia sa tak prejavovať efekty súvisiace s nadpriemerným efektom výberu DPH v prípade inkluzívneho trhu.

aj pri použití rovnakej sumy výdavkov vo všetkých scenároch (ďalej označovaných ako „brutto“ výdavky), tak výsledky na základe „brutto“ a „netto“ výdavkov ukazujú možné rozdiely medzi scenármi, ktoré môžu nastať v dôsledku rozdielnej návratnosti jednotlivých opatrení. Je však nutné podoznieť, že pre vzájomné porovnávanie scenárov sú pravdepodobne vhodnejšie výsledky na základe „brutto“ výdavkov, keďže model čiastočne zohľadňuje vplyv opatrení na verejne financie a „netto“ výdavky tak môžu nadhodnocovať výšku návratnosti inkluzívneho trhu.

5.4 Výsledky

V nasledujúcej časti tejto časti budú prezentované výsledky jednotlivých modelových scenárov. Pri vyhodnocovaní výsledkov SLMM je nutné mať na pamäti, že model nie je určený k presným predpovediam budúceho vývoja slovenskej ekonomiky v najbližších dvadsiatich rokoch. Nie je preto možné očakávať, že získané hodnoty jednotlivých ukazovateľov, ktoré boli prezentované ako výsledky základného, prípadne ostatných variantných scenárov, predstavujú presné predikcie úrovni, ktoré tieto indikátory budú nadobúdať v roku 2035, keďže to nebolo zámerom pri konštrukcii modelu. Výsledky preto treba chápať nie ako presné číselné hodnoty, ale ako trendy budúceho vývoja.

Cieľom SLMM bolo preskúmať možné dlhodobé efekty, respektíve trendy vývoja, ktoré variantné opatrenia vlády môžu spôsobiť, za predpokladu, že pre hospodárstvo Slovenska platí ekonomická teória využitá pri konštrukcii modelu a nastavenia, ktoré boli získané v rámci parametrizácie.

SLMM tak poskytuje predstavu, ako sa ekonomika Slovenska môže za istých predpokladov vyvíjať, prostredníctvom čoho prakticky ilustruje logiku efektov rôznych nariadení a politík. Jeho prednosťou je teda schopnosť demonštrovať a vysvetliť projektovaný vývoj. To všetko s využitím matematických vzťahov, ktoré model tvoria a ktorých riešením je možné získať projekcie systému, ktorý zohľadňuje podmienky na ukazovatele stanovené prostredníctvom opísaných vzťahov.

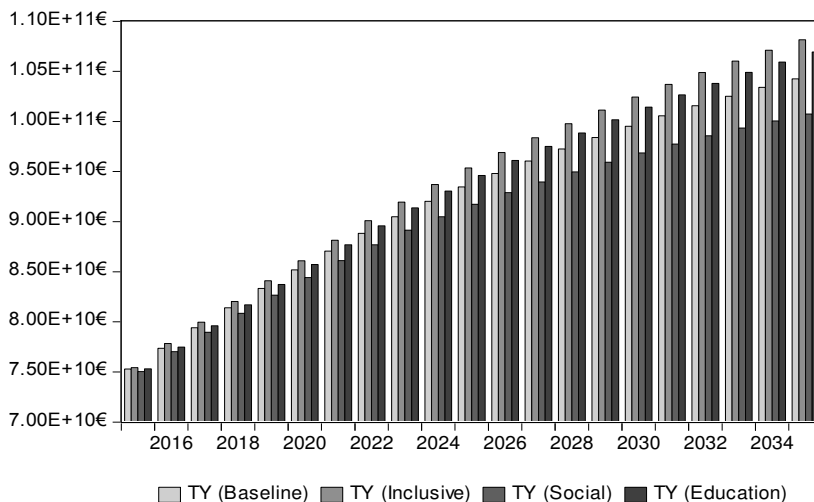
Z praktického hľadiska je však nutné upozorniť na mieru, akou tieto vzťahy opisujú ekonomiku Slovenska. Pre parametrizáciu modelu boli použité historické dáta, ktorých dĺžka bola v ojedinelých prípadoch viac ako 15 pozorovaní.

Akákoľvek štatistická verifikácia na základe teórie pravdepodobnosti vychádzajúca zo zákonov veľkých čísel preto prestáva byť relevantná. Z toho dôvodu nebolo možné štatisticky overiť použité funkcie modelu vo vzťahu k historickým dátam. Preto nie je vhodné interpretovať výsledky a jednotlivé efekty modelu čisto vo vzťahu k skutočnej ekonomike Slovenska, ale je potrebné klásť dôraz na popísané predpoklady a nastavenia SLMM.

Vzhľadom na získané výsledky pre projektované obdobie 2015 až 2035 je možné konštatovať, že reálny HDP Slovenska v sledovanom období rástol, pričom miera jeho rastu sa postupne znižovala, ako naznačuje priebeh základného scenára na grafoch 5.1 a grafe 1 v prílohe 4 v závere monografie. Tento priebeh je spôsobený prevažne rastúcim vedecko-technickým pokrokom, ktorého rast sa v prípade Slovenska spomalí vtedy, keď budú stále väčšie výdavky potrebné na dosiahnutie vyššej úrovne vzdelanosti a kvality ľudského kapitálu. Navýšením výdavkov na vzdelávanie je však možné udržiavať vyššie úrovne vzdelanosti, preto je v prípade vzdelanostného scenára vyšší vedecko-technický pokrok v porovnaní so základným scenárom, čoho dôsledkom je vyššia produktivita a následne aj vyšší celkový HDP.

Graf 5.1

Hrubý domáci produkt v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

V prípade inkluzívneho scenára sa realizuje vyššia celková produkcie oproti základnému scenáru prostredníctvom zapojenia dodatočnej zamestnanosti z radov dlhodobo nezamestnaných. Tento zásah má za dôsledok súčasne dva efekty. Tým prvým je, že sa zníži mzda a zároveň aj produktivita práce, ktorá je spojená so záujmom zamestnávať väčší objem pracovnej sily. Druhým efektom, súvisiacim so znížením mzdy, je zníženie nákladovosti podnikov, a teda zvýšenie celkového objemu zisku, ktorý podniky generujú. Tento jav stimuluje k ďalším investíciám ako aj k zakladaniu väčšieho množstva podnikov, v dôsledku čoho ekonomika v porovnaní so základným scenárom generuje vyšší celkový objem produkcie. Zníženie priemernej mzdy sa môže na prvý pohľad javiť ako nežiaduce, avšak v prípade tohto scenára nastáva súbežné zvýšenie zamestnanosti. Takýto vývoj je konzistentný so ideou inkluzívneho rastu, v zmysle že širšia vrstva populácie sa podieľa ako na tvorbe tak aj na výsledkoch dosiahnutej produkcie. Vyššiu úroveň zdieľania výsledkov produkcie je možné vidieť na projekcii disponibilných príjmov domácností (grafy 5.3 a 5.4), ktorá je z dlhodobého pohľadu najvyššia pre inkluzívny scenár.

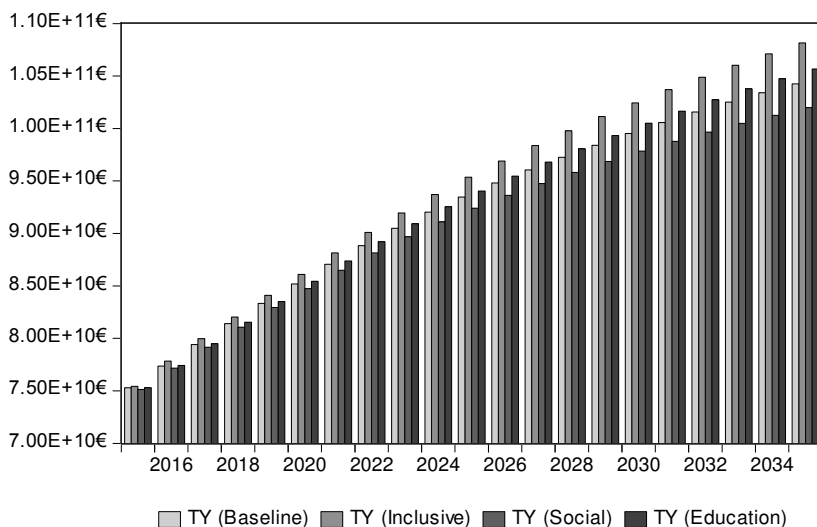
Naopak, v prípade sociálneho scenára bol zaznamenaný nižší celkový objem HDP v porovnaní so základným scenárom. Zvýšenie dávky v nezamestnanosti totiž spôsobí zníženie ochoty sa opätovne zamestnať, čo vedie k nutnosti rastu mzdy pre zabezpečenie dostatku pracovnej sily. Zvýšenie ceny práce znižuje zisky podnikov, ktoré reagujú znížením investícií, v dôsledku čoho sa znižujú celkové kapacity slovenskej ekonomiky.

V prípade, že sa predpokladajú nižšie „netto“ výdavky do vzdelanostného a sociálneho scenára, tak je veľkosť ich efektov v porovnaní s výsledkami pre „brutto“ výdavky nižšia a uvedené scenáre sa väčšmi približujú k základnému scenáru. Výsledky na základe „netto“ výdavkov v uvedenom prípade slúžia ako doplňujúca informácia, zohľadňujúca dodatočné efekty inkluzívneho trhu, ktoré nebolo možné priamo zohľadniť v SLMM. Pri porovnaní výsledkov pre HDP na základe oboch druhov výdavkov je možné konštatovať, že ani po zohľadnení dodatočných efektov v „netto“ výdavkoch sa závery opísané na základe „brutto“ výdavkov nezmenia. Naďalej teda platí, že v dôsledku vzdelanostného scenára sa pri porovnaní so základným

scenárom dosahuje vyššie HDP a v dôsledku sociálneho scenára sa pri porovnaní so základným scenárom dosahuje nižšie HDP (pozri graf 5.2).

Graf 5.2

Hrubý domáci produkt v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov počas projektovaného obdobia 2015 – 2035

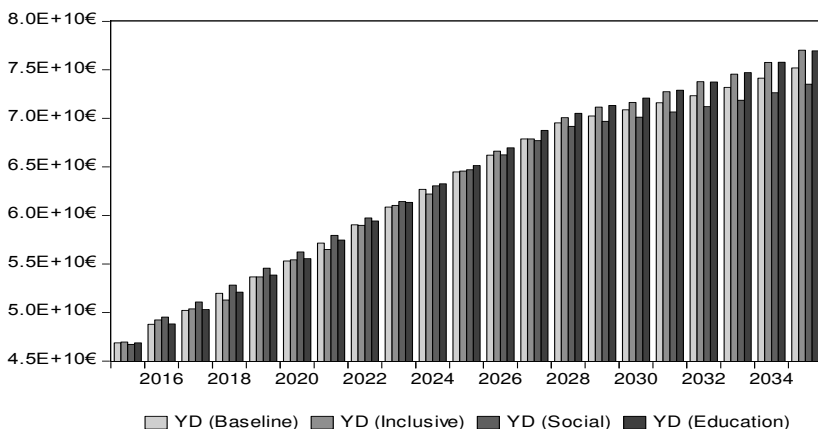
Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Veľkosť disponibilného dôchodku domácností (pozri graf 5.3) na základe získaných výsledkov pre obdobie 2015 – 2035 rástla. Tento rast je spôsobený už spomínaným rastom HDP, rastom produktivity a výrazným rastom miezd, ktorý sa spomalil v neskorších obdobiach v dôsledku demografického vývoja, ktorý akceleruje konvergenciu k prírodzenej miere nezamestnanosti. Ako prirodzenú mieru nezamestnanosti je v modeli možné interpretovať bod kedy v absolútnej hodnote prestane rásť elasticita mzdy voči nezamestnanosti.

Na rozdiel od predchádzajúcich výsledkov pre HDP v prípade disponibilného dôchodku domácností nie je možné jednoznačne hovoriť len o pozitívnom alebo negatívnom efekte počas celého projektovaného obdobia okrem vzdelanostného scenára, v ktorom sa dosahuje dlhodobo vyšší disponibilný príjem ako v základnom scenári.

Graf 5.3

Disponibilné dôchodky domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Inkluzívny scenár spočiatku osciluje okolo základného scenára, pričom sú badateľné aj obdobia, kedy sú celkové disponibilné dôchodky domácnosti výrazne nižšie ako v prípade základného scenára, najmä v prípade, keď je väčší objem inkluzívnych zamestnancov nútených opustiť inkluzívny trh. Jednoznačne pozitívne efekty inkluzívneho trhu sa prejavajú až v neskoršom období, kedy dôjde v dôsledku zvýšených investícií k rastu celkovej produkčnej kapacity ekonomiky, ktorá je schopná stabilne generovať vyššie disponibilné dôchodky domácností.

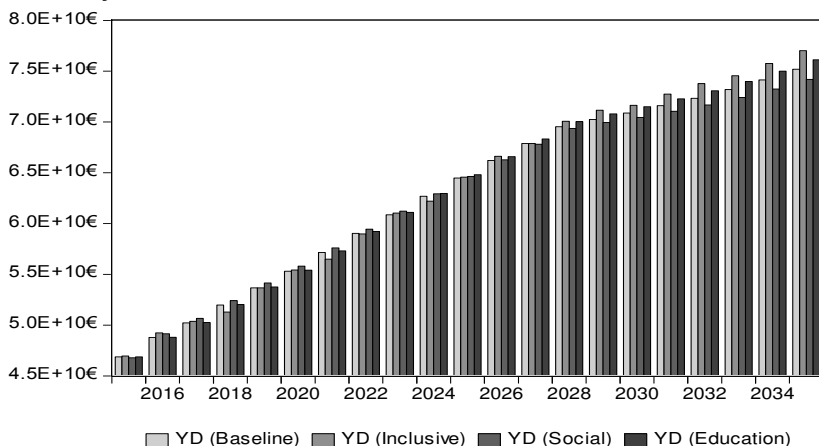
V prípade sociálneho scenára je naopak možné pozorovať počiatočný nárast celkových disponibilných dôchodkov domácností v porovnaní so základným scenárom, ktorý je spôsobený zvýšením priemernej hodinovej mzdy ako aj zvýšením transferov v nezamestnanosti domácnostiam. Z dlhodobého hľadiska sa však časom prejaví efekt zníženia celkových výrobných kapacít slovenskej ekonomiky, ktorého dôsledkom je nižší disponibilný dôchodok domácností v porovnaní so základným scenárom.

Po zohľadnení dodatočnej informácie v rámci „netto“ výdavkov sa závery opísané pre „brutto“ výdavky kvalitatívne nemenia. Pre variant „netto“ výdavkov do vzdelanostného a sociálneho scenára sú už opísané efekty

jednotlivých scenárov na disponibilný dôchodok domácností (pozri graf 5.4) pri porovnaní s variantom „brutto“ výdavkov bližšie k hodnotám základného scenára. Pre sociálny scenár to však znamená, že sa oneskoruje obdobie, od ktorého sa začnú prejavovať negatívne efekty sociálneho scenára na disponibilné dôchodky domácností pri porovnaní so základným scenárom a naopak sa predlžuje obdobie, počas ktorého sú pre sociálny scenár vyššie disponibilné príjmy domácností ako v prípade základného scenára. Pre vzdelanostný scenár sú opäť vyššie príjmy domácností počas celého projektovaného obdobia, aj keď rozdiel je viditeľnejší s väčším časovým odstupom, ako tomu je v prípade „brutto“ variantu výdavkov.

Graf 5.4

Disponibilné dôchodky domácností v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

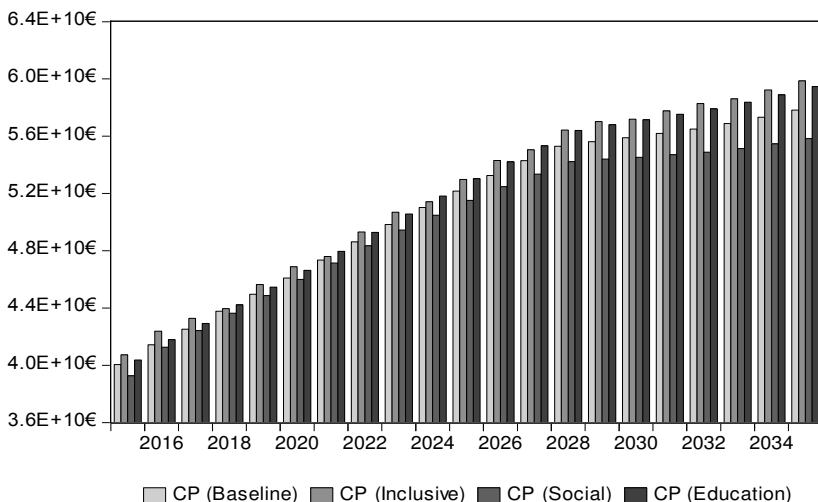
Zmeny v disponibilnom príjme domácností sa samozrejme prejavili aj na konečnej spotrebe domácností (pozri graf 5.5), ktorá v dôsledku trendu disponibilného príjmu rastie počas celého projektovaného obdobia 2015 – 2035. Tento rast sa však v neskorších obdobiach spomalí, podobne ako to bolo možné pozorovať v prípade HDP domáceho produktu a disponibilného dôchodku domácností.

Keďže funkcia spotreby je modelovaná na základe výhľadových premenných (celkové ľudské bohatstvo domácností a celkové finančné bohatstvo

domácností), ktoré zohľadňujú aj budúce obdobia pri opisovaní súčasnosti, tak spotreba reaguje rýchlejšie na zmeny ako ostatné skúmané premenné. Tento jav je možné pozorovať aj v prípade vzdelanostného scenára.

Graf 5.5

Konečná spotreba domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Pre vzdelanostný scenár spotreba domácností rastie už aj v období 2015, teda predtým, ako boli zvýšené výdavky na vzdelávanie v roku 2016. Napriek tomu, že ešte nenastal tento zásah vlády, domácnosti vedomé si tejto zmeny prispôbia svoje správanie skôr v „očakávaní“, že vyššie výdavky na vzdelávanie prispedia k vyšším kompenzáciám domácností v budúcnosti.

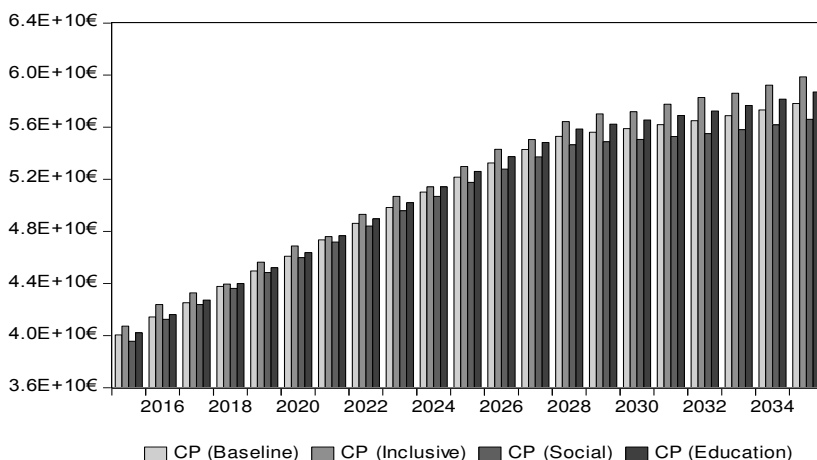
Podobný priebeh je možné pozorovať aj v prípade inkluzívneho scenára, v prípade ktorého sa spotrebitelia v „očakávaní“ vyššieho disponibilného príjmu v súčasnosti prispôbujú k vyššej spotrebe už dnes. Spotreba v prípade inkluzívneho scenára je tak vyššia v každom roku projektovaného obdobia pri porovnaní so základným scenárom. Na základe miery rastu konečnej spotreby (pozri graf 5 v prílohe 3) je však vidieť, že nárazové tlaky na znižovanie mzdy majú dopady aj na celkovú spotrebu domácností,

v dôsledku čoho miera rastu inkluzívneho scenára osciluje okolo základného scenára.

Naopak v prípade sociálneho scenára je možné pozorovať, že domácnosti sa pripravujú na „očakávané“ zníženie produkčných kapacít nižšou spotrebou oproti základnému scenáru už pred obdobím samotného zvýšenia dávok v nezamestnanosti v roku 2016. V tomto období však dôjde k výraznému zvýšeniu medziročnej spotreby v dôsledku zvýšenia disponibilného príjmu po zvýšení sociálnych dávok nezamestnaným, ako je možné pozorovať na grafe 5 v prílohe 3. Napriek tomu je na základe získaných výsledkov v každom roku počas projektovaného obdobia celková konečná spotreba domácností nižšia ako v základnom scenári.

Graf 5.6

Konečná spotreba domácnosti v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov

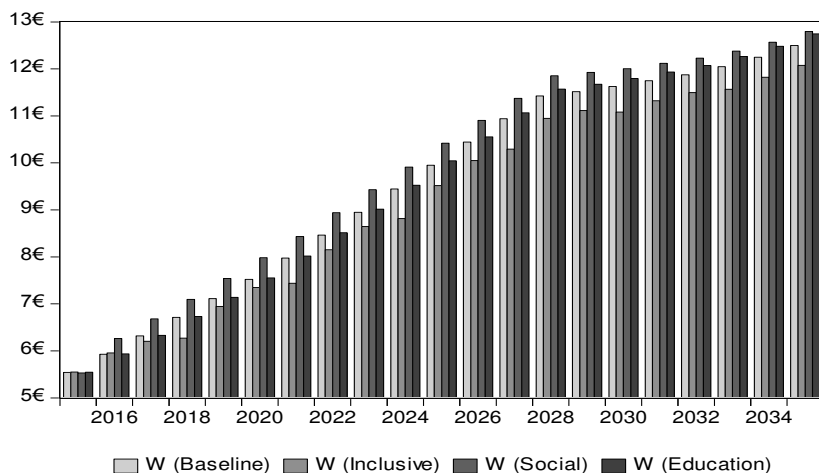
Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Dodatočné efekty zohľadnení v rámci „netto“ výdavkov neovplyvnili priebeh vzdelanostného a sociálneho scenára, keďže podobným spôsobom by bolo možné opísať aj výsledky podľa „netto“ výdavkov do týchto scenárov. Tak ako v prípade ostatných premenných, pri predpoklade „netto“ výdavkov sú výsledky pre vzdelanostný a sociálny scenár bližšie k základnému scenáru ako pri predpoklade „brutto“ výdavkov. Naďalej však platí, že konečná spotreba vo vzdelanostnom scenári je v každom období vyššia ako

v základnom scenári a v prípade sociálneho scenára je naopak v každom období nižšia ako v základnom scenári.

Graf 5.7

Hodinová mzda v eurách stálych cien v roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, priemerná hodinová mzda v stálych cenách rastie počas projektovaného obdobia výrazným tempom v dôsledku rastu produktivity, ktorý sa neskôr spomalí demografickým vývojom, a teda vyčerpaním kapacít pracovnej sily. Hodinová mzda teda v rámci základného scenára rastie počas celého projektovaného obdobia až do roku 2035.

Hodinová mzda podobne rastie aj v rámci ostatných variantných scenárov. Tento nárast je najvýraznejší v porovnaní so základným scenárom v sociálnom scenári z dôvodu navýšenia objemu dávok v nezamestnanosti. Zvýšenie hodinovej mzdy súvisí so znížením ochoty zapojiť sa do pracovného prostredia, v dôsledku čoho je nutné motivovať nezamestnaných k práci vyššou mzdou.

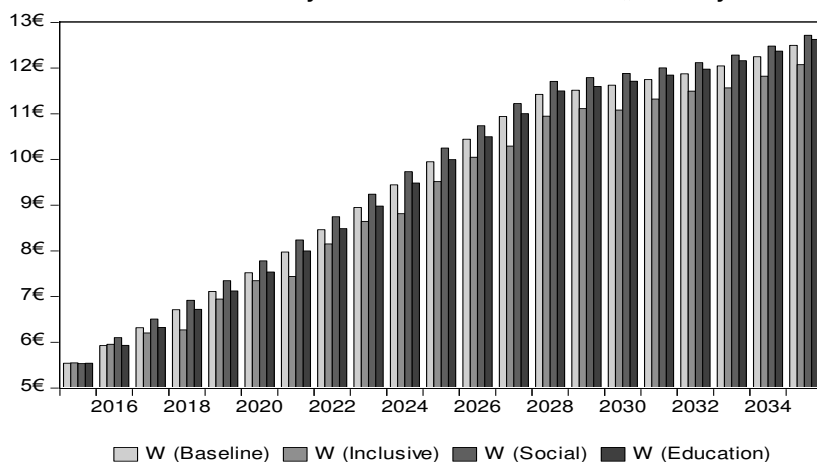
Negatívny efekt na vývoj hodinovej mzdy má inkluzívny scenár, pre ktorý je hodinová mzda podstatne nižšia v porovnaní so základným scenárom. V dôsledku efektov inkluzívneho trhu dôjde k väčšiemu zamestnávaniu dlhodobo nezamestnaných, ktorých zapojenie ovplyvní trh práce a spôsobí tlak na znižovanie hodinovej mzdy.

Scenár zameraný na navýšenie sumy výdavkov na vzdelanie má veľmi podobný priebeh so základným scenárom. Následne po niekoľkých rokoch od spustenia opatrenia je možné pozorovať pozitívne efekty, v dôsledku ktorých je v prípade vzdelanostného scenára vyššia hodinová mzda ako v prípade základného scenára.

V percentuálnom vyjadrení dochádza k výraznej zmene v rámci sociálneho scenára v roku 2016. V ostatných rokoch k výrazným zmenám dochádza v rámci inkluzívneho scenára, kedy môžeme vidieť prepád v roku 2030, kde v percentuálnom vyjadrení zmeny oproti predchádzajúcemu roku dosiahne záporné hodnoty. Rovnako v percentuálnom vyjadrení ako aj v stálych cenách má najvyrovnannejšie hodnoty v porovnaní so základným scenárom vzdelanostný scenár.

Graf 5.8

Hodinová mzda v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov

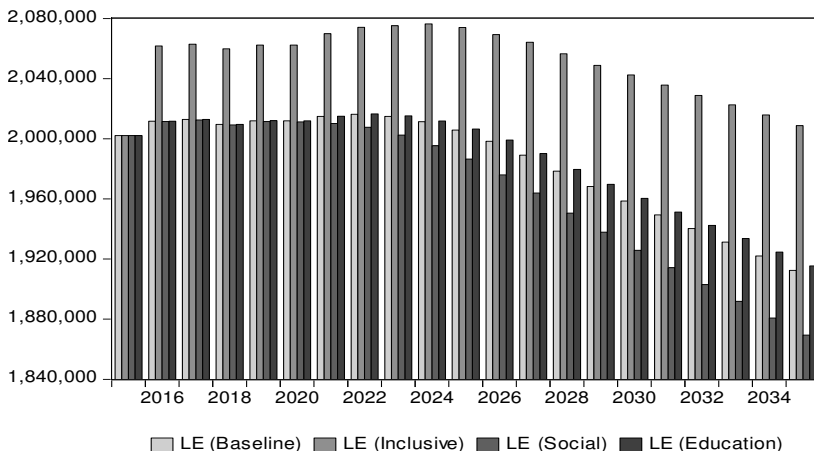
Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Dodatočná informácia pri výsledkoch pre „netto“ výdavky zásadným spôsobom nevyvracia závery na základe výsledkov pre „brutto“ výdavky. Pri predpoklade „netto“ výdavkov v jednotlivých scenároch vidíme najvýraznejší vplyv uplatnenia týchto výdavkov na vývoji hodinovej mzdy v rámci sociálneho scenára, avšak táto zmena a navýšenie hodinovej mzdy nie je až tak výrazná oproti základnému scenáru, ako tomu bolo pri uplatňovaní „brutto“ výdavkov.

Na vývoj hodinovej mzdy v stálych cenách oproti základnému scenáru sa vplyv výdavkov do vzdelania ešte zníži, a teda vzdelanostný scenár má veľmi podobný priebeh ako základný scenár. No v neskorších obdobiach je opäť možné pozorovať pozitívne efekty výdavkov na vzdelávanie oproti základnému scenáru.

Graf 5.9

Vývoj počtu zamestnaných v osobách na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Priebeh vývoja počtu zamestnaných počas projektovaného obdobia je na základe získaných výsledkov ako úrovne (pozri graf 5.9), tak i miery rastu (pozri graf 9 v prílohe 3), možné označiť ako celkový pokles počtu zamestnancov. Tento trend je možné pozorovať pre väčšinu projektovaného obdobia základného scenára, ako aj pre skúmané variantné scenáre.

Navzdory klesajúcemu trendu sú výsledky pre inkluzívny scenár výrazne vyššie oproti základnému scenáru. Počiatočný nárast počtu zamestnaných je spôsobený spustením inkluzívneho trhu, ktorý v každom období od roku 2016 zamestnáva dodatočných 50 000 dlhodobo nezamestnaných a potom tento objem dlhodobo nezamestnaných udržiava na stabilnej úrovni. V percentuálnom vyjadrení je preto v tomto roku v rámci inkluzívneho scenára najvýraznejšia medziročná zmena. Mierny nárast počtu zamestnaných je až na nejaké výnimky možné sledovať až do roku 2025, odkedy aj pre tento scenár nasleduje súvislý pokles.

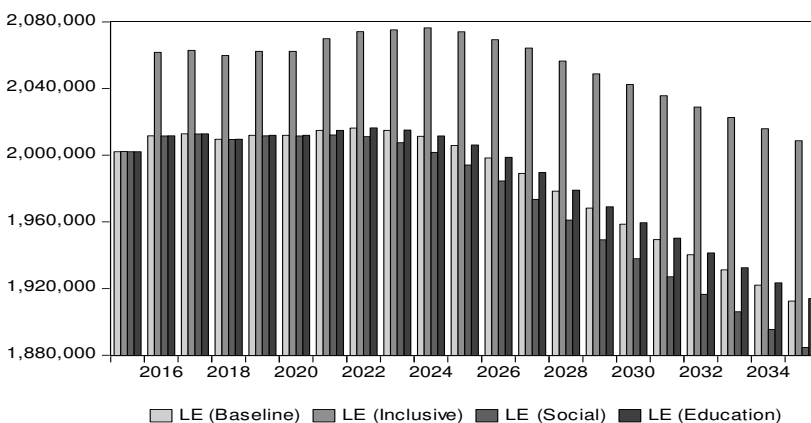
Negatívny vplyv oproti základnému scenáru majú na vývoj počtu zamestnaných opatrenia sociálneho scenára, pre ktorý sa sústavný medzироčný pokles počtu zamestnaných prejaví už od roku 2021. Uvedený vývoj je spôsobený už spomínaným znížením ochoty nezamestnaných sa opäť zamestnať, v dôsledku čoho je nutné navýšiť cenu práce, ktorá spôsobuje zanikanie výrobných kapacít.

Vzdelanostný scenár zameraný na zvýšenie výdavkov do vzdelania má podobný priebeh ako základný scenár počas celého prognózovaného obdobia. Do roku 2022 je vývoj počtu zamestnaných relatívne vyrovnaný tak v základnom, ako aj vo vzdelanostnom scenári. Po tomto roku dochádza pri oboch scenároch k poklesu počtu zamestnaných, pričom od roku 2025 je úroveň počtu zamestnaných pre vzdelanostný scenár vyššia ako v prípade základného scenára.

Na grafe 5.10 vidíme priebeh vývoja počtu zamestnaných v jednotlivých skúmaných scenároch pri predpoklade „netto“ výdavkov. Ako môžeme vidieť, dodatočné efekty zohľadnené v rámci „netto“ výdavkov nemali v prípade vzdelanostného scenára výraznejší vplyv na počet zamestnaných, kedy je počet zamestnaných a rozdiely oproti výsledkom pre „brutto“ výdavky marginálne. Záporný vplyv na vývoj počtu zamestnaných v prognózovanom období má aj v prípade „netto“ výdavkov sociálny scenár, kedy počet zamestnaných klesol oproti základnému scenáru, no v menšej miere ako v prípade „brutto“ výdavkov.

Graf 5.10

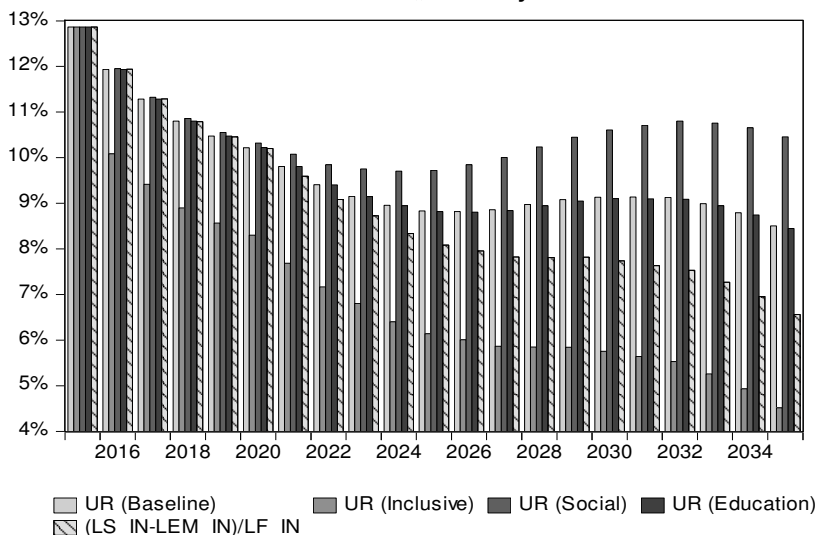
Vývoj počtu zamestnaných v osobách na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 5.11

Miera nezamestnanosti v % na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Na základe získaných výsledkov pre základný scenár je možné konštatovať, že počas projektovaného obdobia 2015 – 2035 nezamestnanosť klesá, pričom tento trend sa spomalí a stabilizuje okolo roku 2025. Následne je možné pozorovať nárast a neskoršie opätovný pokles nezamestnanosti, ktorý je spôsobený demografickým vývojom, v dôsledku ktorého bude nedostatok pracovnej sily.

Inkluzívny scenár mal počas celého opisovaného obdobia klesajúcu tendenciu. Na grafe 11 v prílohe 3 vidíme, že najvýraznejšie výkyvy v medziročných zmenách vyjadrených percentuálne sú pri inkluzívnom scenári. Najvýraznejšia medziročná zmena bola zaznamenaná v roku 2016, čo je možné prisúdiť vplyvu nárastu počtu zamestnaných z dôvodu spustenia inkluzívneho trhu. Túto výraznú zmenu je možné považovať za umelé zníženie nezamestnanosti, ktoré vzniklo direktívnym zamestnávaním 50 000 dlhodobo nezamestnaných v rámci inkluzívneho trhu. Keby sa v prípade inkluzívneho scenára abstrahovalo od objemu inkluzívneho trhu, čo je na grafe 5.11 znázornené prostredníctvom časového radu (LS_IN-LEM_IN)/LF_IN, ktorý je na grafe

znázornený šrafovaným stĺpcom, je možné pozorovať dlhodobé efekty na nezamestnanosti, ktoré má na svedomí spustenie inkluzívneho trhu.

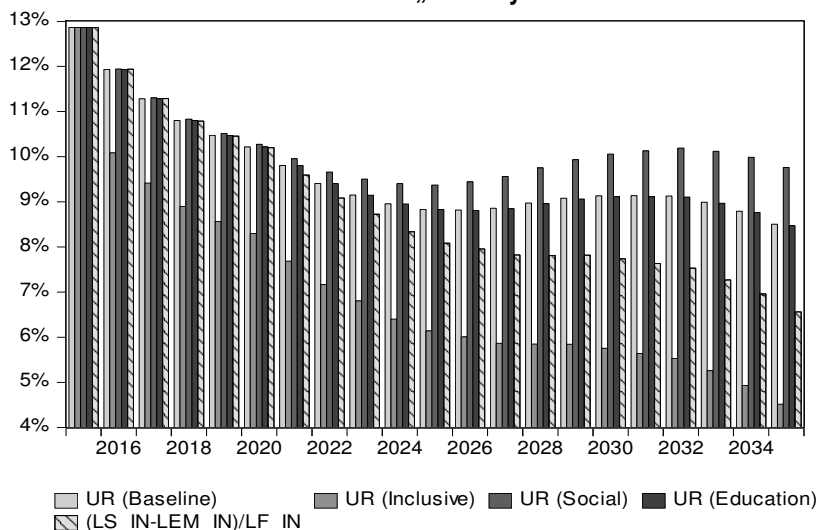
Najvyššie hodnoty nezamestnanosti oproti základnému scenáru dosahoval sociálny scenár kde do roku 2025 mal klesajúcu tendenciu, od tohto roku naopak rastúcu až do roku 2032, kedy opäťovne dochádza k zmene.

Rovnako ako pri predchádzajúcich ukazovateľoch aj v prípade znalostného scenára je rozdiel oproti základnému scenáru minimálny. Môžeme teda konštatovať, že vplyv navýšenia výdavkov do vzdelania nie je vzhľadom na vývoj miery nezamestnanosti výraznejší.

Dodatočná informácia získaná prostredníctvom výsledkov na základe „netto“ výdavkov kvalitatívne neovplyvnila závery pre ukazovateľ miery nezamestnanosti, ktoré sú opísané vyššie pre výsledky na základe „brutto“ výdavkov. Je to z toho dôvodu, že zníženie výdavkov len viac priblížilo vzdelanostný a sociálny scenár k základnému scenáru, v porovnaní s variantom „brutto“ výdavkov. Naďalej tak zostáva najvyššia miera nezamestnanosti pri sociálnom scenári, a to aj v období, keď je najnižší počet ekonomicky aktívnych na trhu práce.

Graf 5.12

Miera nezamestnanosti v % na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Vzdelanostný scenár kopíruje svojim priebehom tak v absolútnom vyjadrení, ako aj v percentuálnom základný scenár. Môžeme teda povedať, že uplatnenie „netto“ výdavkov do vzdelania nemá v sledovanom období výraznejší vplyv ani na počet zamestnaných osôb, ani na vývoj miery nezamestnanosti.

Na základe výsledkov projekcií pre počet dlhodobo nezamestnaných je možné pozorovať, že celkový počet dlhodobo nezamestnaných počas obdobia 2015 – 2035 postupne klesá. Tento pokles je spôsobený postupným znížením celkovej miery nezamestnanosti, ktorá je spôsobená rastom produktivity ako aj demografickými zmenami.

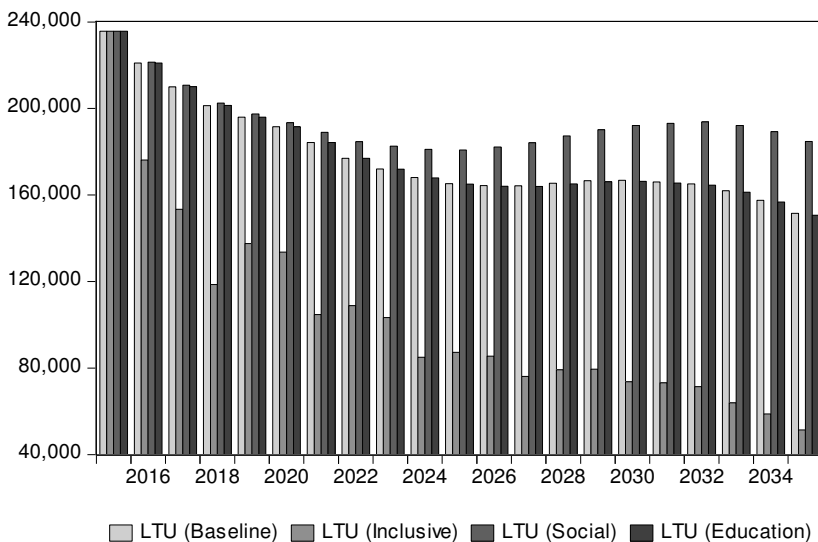
Vplyvom uplatňovania „brutto“ výdavkov v rámci jednotlivých scenárov vidíme, že najvýraznejšie zmeny sa dosahujú v inkluzívnom scenári. To znamená, že vplyvom navýšenia výdavkov na inkluzívny trh dochádza k najvýraznejšiemu poklesu počtu dlhodobo nezamestnaných oproti základnému scenáru. Tento pokles je veľmi skokovitý, keďže inkluzívny trh je spustený bez akéhokoľvek prípravného obdobia a okamžite zamestná značnú časť dlhodobo nezamestnaných. Po absolvovaní inkluzívneho trhu sú tí zamestnanci, ktorí sa nezamestnajú už počas svojho pôsobenia na inkluzívnom trhu, prepustení na štandardný trh, kde figurujú ako krátkodobo nezamestnaní. V prípade, ak sa ale táto skupina bývalých inkluzívnych zamestnancov nezamestná do roka na štandardnom trhu, stávajú sa opäť dlhodobo nezamestnanými, čo spôsobuje nepravidelné medziročné navyšovanie počtu inkluzívnych zamestnancov, ktoré sa prejavuje ako výrazná pozitívna miera rastu počtu dlhodobo nezamestnaných v rámci inkluzívneho scenára (pozri graf 13 v prílohe 3). Potom, ako sa objem novo prichádzajúcich do inkluzívneho trhu a objem odchádzajúcich z inkluzívneho trhu stabilizuje, sa medziročné oscilácie značne znižia.

Naopak, nárast počtu dlhodobo nezamestnaných nastane v prípade sociálneho scenára. Vplyvom zvyšovania dávok v nezamestnanosti zanikajú mnohé výrobné kapacity, v dôsledku čoho rastie celková nezamestnanosť, a teda aj dlhodobá nezamestnanosť.

Najmenší vplyv na vývoj počtu dlhodobo nezamestnaných v porovnaní so základným scenárom majú navýšenia brutto výdavkov do vzdelania. Tento scenár sa výraznejšie nelíši od základného scenára. V tomto prípade je počet dlhodobo nezamestnaných len mierne nižší ako v základnom scenári.

Graf 5.13

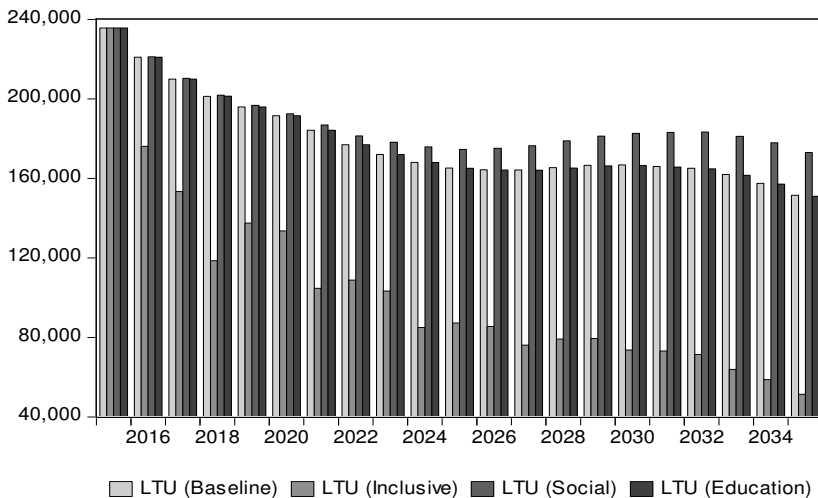
Počet dlhodobě nezamestnaných v osobách na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 5.14

Počet dlhodobě nezamestnaných v osobách na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Zohľadnením dopĺňujúcich informácií o efektoch inkluzívneho trhu prostredníctvom výsledkov na základe „netto“ výdavkov sa vyššie opísané závery na základe výsledkov pre „brutto“ variant výrazne nemenia. Vplyvom nižších výdavkov do vzdelanostného a sociálneho scenára v rámci „netto“ variantu výrazne neznižil vplyv na vývoj počtu dlhodobo nezamestnaných, pri porovnaní s efektmi „brutto“ variantu pre rovnaké scenáre. Najviac dlhodobo nezamestnaných je naďalej možné pozorovať pre sociálny scenár, kedy rovnako ako pri uplatňovaní „brutto“ výdavkov, zanikajú výrobné kapacity a narastá celkový počet nezamestnaných ako aj dlhodobo nezamestnaných.

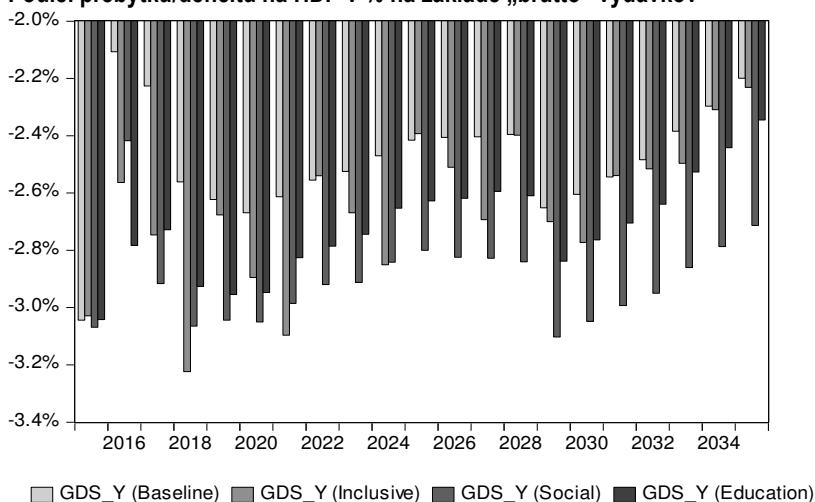
Na základe získaných výsledkov pre ukazovateľ podielu prebytku/deficitu verejnej správy na HDP vidíme, že počas projektovaného obdobia 2015 – 2035 vzniká deficit ako podiel na HDP. Základný scenár sa vyznačuje kolísavým priebehom podielu deficitu na HDP, čo môžeme pozorovať na grafoch 5.15 a 15 v prílohe 3. Podiel deficitu na HDP sčasti odzrkadľuje vývoj HDP.

Porovnaním alternatívnych scenárov so základným scenárom môžeme rovnako vidieť ich kolísavý priebeh počas celého projektovaného obdobia.

V prípade inkluzívneho scenára v prvých rokoch sa deficit výrazne prehĺbi v porovnaní so základným scenárom, čo je spôsobené navýšením „brutto“ výdavkov, ktoré vedú k motivácii dlhodobo nezamestnaných k opätovnému záujmu uplatniť sa na trhu práce. V neskorších rokoch tento deficit bude veľmi podobný deficitu pri základnom scenári.

V prípade zvýšenia „brutto“ výdavkov pri uplatňovaní sociálneho scenára dochádza rovnako k prehĺbovaniu podielu deficitu na HDP. Od roku 2026 až do roku 2035 je tento deficit najvýraznejší v porovnaní s ostatnými scenármi. Takéto výrazné prehĺbenie deficitu môže byť spôsobené v dôsledku zníženia celkového objemu HDP v porovnaní so základným scenárom, čo bolo spôsobené zvyšovaním dávky v nezamestnanosti, a teda zvýšenou neochotou zapojenia sa do pracovného procesu. Deficit pozorujeme aj pri uplatňovaní vzdelanostného scenára a teda v prípade, kedy dochádza k navýšeniu výdavkov do vzdelávania.

Graf 5.15

Podiel prebytku/deficitu na HDP v % na základe „brutto“ výdavkov

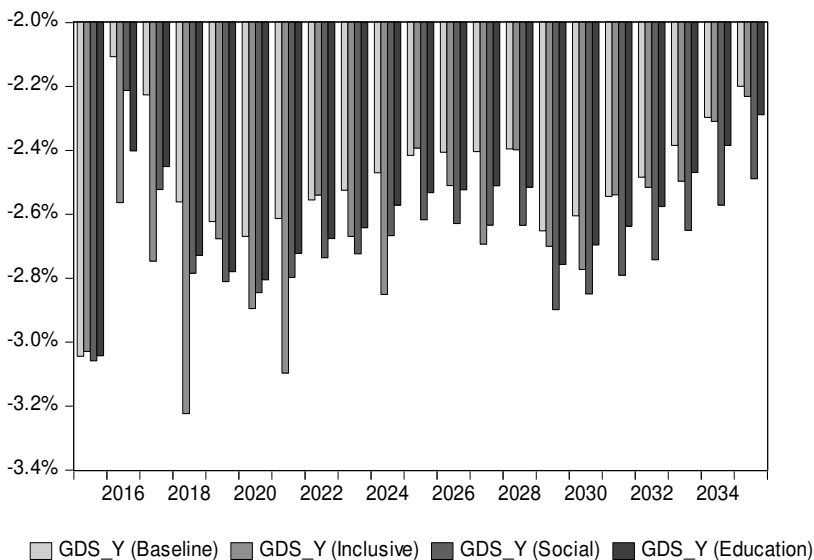
Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

V prípade zohľadnenia doplňujúcich informácií v rámci „netto“ výdavkov môžeme rovnako sledovať prehĺbenie podielu deficitu na HDP v porovnaní so základným scenárom. Priebeh vývoja podielu deficitu pre „netto“ výdavky môžeme sledovať na grafoch 5.16 a 16 v prílohe 3. Najvýraznejšie prehĺbenie bolo teda opäť dosiahnuté pri inkluzívnom scenári v roku 2018, pričom tento schodok pôsobí ešte výraznejšie v dôsledku v priemere nižšieho schodku v prípade sociálneho scenára pri porovnaní s variantom „brutto“ výdavkov. Naopak najmenšie rozdiely v dosiahnutom deficite oproti základnému scenáru sú dosiahnuté pre vzdelanostný scenár, ktorý predpokladá zvyšovanie výdavkov do vzdelania.

Zmeny v podiele deficitu na HDP sa prejavili aj na ukazovateli podielu vládneho dlhu na HDP pri zohľadnení „brutto“ výdavkov. Tento ukazovateľ, bude v dôsledku trendu deficitu HDP rásť počas celého projektovaného obdobia 2015 – 2035. Rastúci trend vzniká v závislosti od skutočnosti, že prebytok resp. deficit štátneho rozpočtu je hlavnou zložkou modelovaného vládneho dlhu.

Graf 5.16

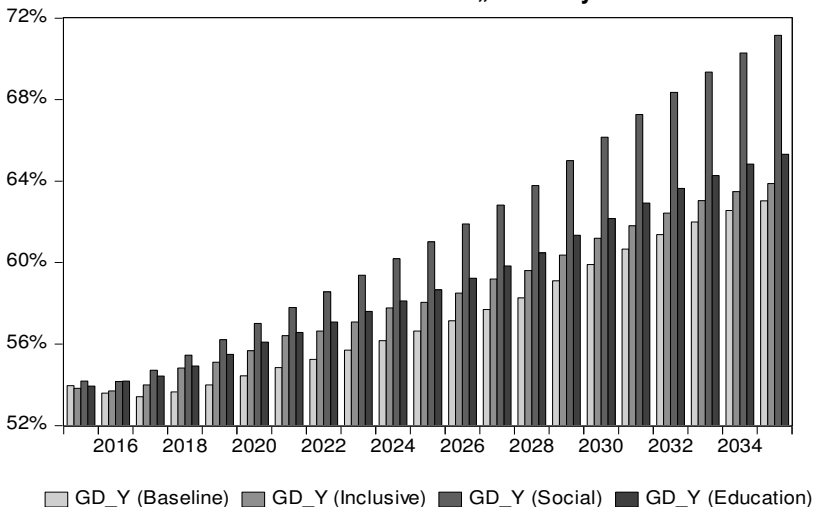
Podiel prebytku/deficitu na HDP v % na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 5.17

Podiel vládneho dlhu na HDP v % na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

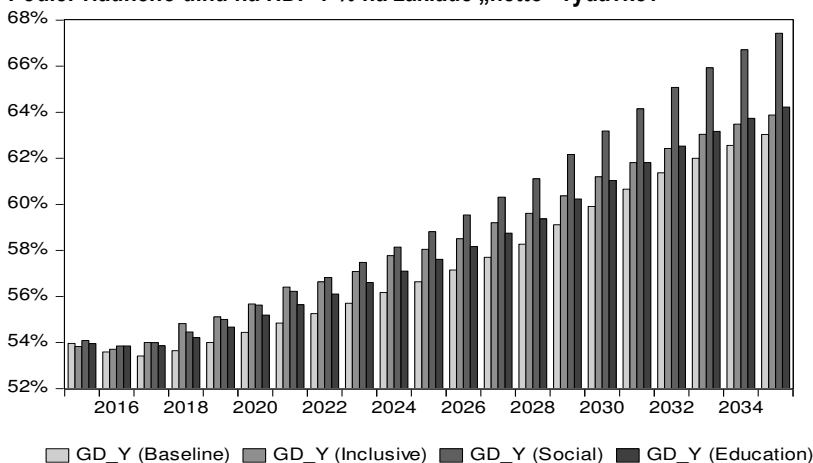
Z grafu 5.17 a 17 v prílohe 3 vidíme, že najvýraznejšie zmeny vo vývoji vládneho dlhu na HDP sa prejavili v sociálnom scenári, čo je spôsobené zvyšovaním výdavkov, ktoré sú určené na zvyšovanie sociálneho zabezpečenia osôb, ktoré sa dlhodobo nemôžu zaradiť do pracovného procesu a štát sa snaží o ich zabezpečenie.

V prípade vzdelanostného scenára dochádza rovnako k zvyšovaniu štátnych výdavkov v oblasti podpory vzdelanostného systému, čo je rovnako dôsledkom zvyšovania štátneho dlhu vzhľadom na skutočnosť, že štát svoje financie využíva na dotovanie tohto systému. Môžeme vidieť, že v porovnaní so základným scenárom je vzdelanostný scenár druhý najvyšší po sociálnom scenári.

Vývoj podielu vládneho dlhu na HDP pri aplikovaní inkluzívneho scenára vykazuje rastúci trend, pričom vykazuje omnoho menšie rozdiely oproti predchádzajúcim dvom popísaným scenárom. Podiel vládneho dlhu na HDP je v prípade inkluzívneho scenára vyšší v každom roku projektovaného obdobia pri porovnaní so základným scenárom. Na základe miery rastu podielu vládneho dlhu (pozri graf 17 v prílohe 3) je však vidieť, že vykazuje medziročné rasty, ktoré v niektorých obdobiach výrazne prevyšuje a v iných vykazujú nižšie hodnoty ako vývoj mier rastu podielu vládneho dlhu pri základnom scenári.

Graf 5.18

Podiel vládneho dlhu na HDP v % na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Pri zohľadnení informácie o dodatočných efektoch zachytených v rámci „netto“ výdavkov uplatňovaných v jednotlivých alternatívnych scenároch je možné očakávať, že sú dopady opatrení v porovnaní s výsledkami pre „brutto“ výdavky nižšie a väčšími sa približujú k základnému scenáru. Naďalej však platí, že v dôsledku sociálneho scenára sa pri porovnaní so základným scenárom dosahuje vyšší podiel vládneho dlhu, a to aj v prípade vzdelanostného scenára a inkluzívneho scenára.

Modelovanie marginálneho produktu práce v stálych cenách roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov (pozri graf 5.19) počas celého prognózovaného obdobia naznačuje jeho rast.

V prípade vzdelanostného scenára môžeme v dôsledku nárastu výdavkov do vzdelania konštatovať, že marginálny produkt práce bude dosahovať len pozitívny rast, ktorý bude vyšší v porovnaní s marginálnym produktom v základnom scenári. Tento nárast môžeme spojiť s nárastom produktivity práce.

Rovnako aj v prípade inkluzívneho scenára sa dosahujú vyššie hodnoty oproti základnému scenáru, avšak rozdiel medzi týmito scenármi nie je až tak výrazný.

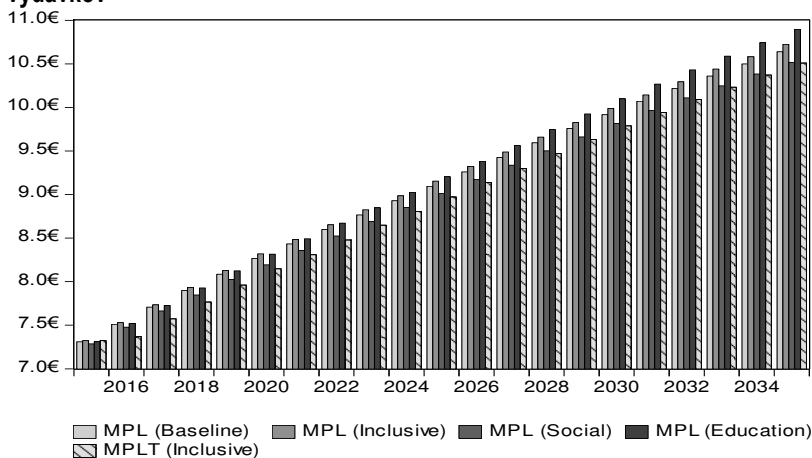
Marginálny produkt práce vplyvom sociálneho scenára vykazuje v porovnaní so základným scenárom nižšie hodnoty. Tak ako sme spomenuli aj v predchádzajúcich výsledkoch, tento jav je spôsobený zvýšením výdavkov do sociálneho systému, a teda navýšením sociálneho zabezpečenia v prípade dlhodobej nezamestnanosti a následnou stratou motivácie uplatňovania sa na trhu práce.

Po zohľadnení informácií o ďalších efektoch návratnosti inkluzívneho trhu prostredníctvom „netto“ výdavkov do vzdelanostného a sociálneho scenára zostávajú závery pre marginálny produkt práce (pozri graf 5.20 a graf 20 v prílohe 3) získané na základe výsledkov pre „brutto“ výdavky naďalej platné.

Pre sociálny scenár je pri porovnaní s výsledkami pri uplatňovaní „brutto“ výdavkov rovnako viditeľné, že marginálny produkt práce je nižší oproti základnému scenáru. Na záver tejto časti uvádzame prehľad porovnania jednotlivých variantných scenárov oproti základnému scenáru na základe netto a brutto výdavkov v tabuľkách 5.1 a 5.2.

Graf 5.19

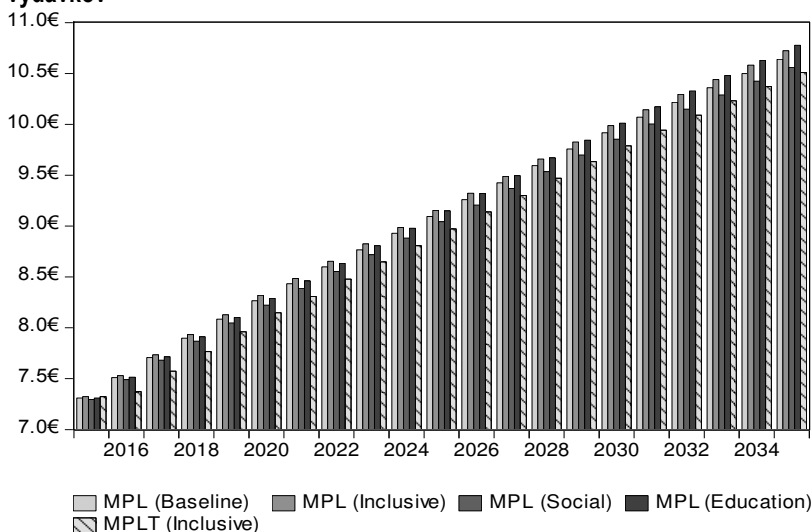
Marginálny produkt práce v eurách stálych cien roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 5.20

Marginálny produkt práce v eurách stálych cien roku 2010 na základe „netto“ výdavkov

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Tabuľka 5.1

Porovnanie variantných scenárov so základným scenárom v %, na základe brutto výdavkov

	2015	2020	2025	2030	2035
TY (Inclusive)	0,20	1,05	2,02	2,94	3,75
TY (Social)	-0,34	-0,91	-1,85	-2,66	-3,37
TY (Education)	0,03	0,60	1,24	1,93	2,58
YD (Inclusive)	0,18	0,21	0,14	1,06	2,43
YD (Social)	-0,34	1,68	0,34	-1,09	-2,23
YD (Education)	0,00	0,43	1,02	1,69	2,33
CP (Inclusive)	1,69	1,70	1,57	2,32	3,52
CP (Social)	-1,95	-0,21	-1,24	-2,44	-3,44
CP (Education)	0,80	1,18	1,67	2,26	2,84
W (Inclusive)	0,15	-2,29	-4,36	-4,67	-3,38
W (Social)	-0,25	6,13	4,70	3,28	2,41
W (Education)	0,02	0,44	0,93	1,47	1,98
LE (Inclusive)	0,00	2,50	3,40	4,28	5,03
LE (Social)	0,00	-0,03	-0,96	-1,67	-2,26
LE (Education)	0,00	0,00	0,04	0,09	0,15
UR (Inclusive)	0,00	-18,77	-30,47	-36,98	-46,88
UR (Social)	0,01	1,01	10,08	16,13	22,95
UR (Education)	0,00	0,03	-0,15	-0,37	-0,65
LTU (Inclusive)	0,00	-30,23	-47,22	-55,83	-66,10
LTU (Social)	0,00	1,01	9,41	15,21	21,96
LTU (Education)	0,00	0,03	-0,12	-0,30	-0,54
GDS (Inclusive)	-0,51	8,49	-0,96	6,43	1,46
GDS (Social)	0,83	14,29	15,91	17,01	23,37
GDS (Education)	-0,07	10,44	8,75	6,10	6,64
GD (Inclusive)	-0,25	2,26	2,49	2,15	1,33
GD (Social)	0,42	4,73	7,73	10,44	12,89
GD (Education)	-0,04	3,03	3,57	3,76	3,62
MPL (Inclusive)	0,20	0,65	0,66	0,72	0,81
MPLT (Inclusive)	0,20	-1,42	-1,34	-1,28	-1,22
MPL (Social)	-0,33	-0,87	-0,89	-1,01	-1,13
MPL (Education)	0,03	0,60	1,20	1,84	2,42

Tabuľka 5.2

Porovnanie variantných scenárov so základným scenárom v %, na základe netto výdavkov

	2015	2020	2025	2030	2035
TY (Inclusive)	0,20	1,05	2,02	2,94	3,75
TY (Social)	-0,19	-0,54	-1,13	-1,68	-2,17
TY (Education)	0,01	0,29	0,62	1,00	1,38
YD (Inclusive)	0,18	0,21	0,14	1,06	2,43
YD (Social)	-0,19	0,93	0,26	-0,61	-1,33
YD (Education)	0,00	0,20	0,51	0,88	1,24
CP (Inclusive)	1,69	1,70	1,57	2,32	3,52
CP (Social)	-1,21	-0,25	-0,76	-1,48	-2,11
CP (Education)	0,42	0,60	0,86	1,18	1,51
W (Inclusive)	0,15	-2,29	-4,36	-4,67	-3,38
W (Social)	-0,14	3,45	2,98	2,22	1,79
W (Education)	0,01	0,21	0,47	0,77	1,06
LE (Inclusive)	0,00	2,50	3,40	4,28	5,03
LE (Social)	0,00	-0,02	-0,58	-1,06	-1,46
LE (Education)	0,00	0,00	0,02	0,04	0,08
UR (Inclusive)	0,00	-18,77	-30,47	-36,98	-46,88
UR (Social)	0,00	0,55	6,08	10,11	14,80
UR (Education)	0,00	0,02	-0,08	-0,19	-0,34
LTU (Inclusive)	0,00	-30,23	-47,22	-55,83	-66,10
LTU (Social)	0,00	0,55	5,68	9,55	14,17
LTU (Education)	0,00	0,02	-0,06	-0,15	-0,28
GDS (Inclusive)	-0,51	8,49	-0,96	6,43	1,46
GDS (Social)	0,47	6,62	8,34	9,38	13,16
GDS (Education)	-0,04	5,11	4,83	3,51	4,07
GD (Inclusive)	-0,25	2,26	2,49	2,15	1,33
GD (Social)	0,24	2,17	3,84	5,46	6,96
GD (Education)	-0,02	1,37	1,72	1,89	1,89
MPL (Inclusive)	0,20	0,65	0,66	0,72	0,81
MPLT (Inclusive)	0,20	-1,42	-1,34	-1,28	-1,22
MPL (Social)	-0,19	-0,52	-0,55	-0,63	-0,72
MPL (Education)	0,01	0,29	0,60	0,96	1,30

Na základe získaných výsledkov je tak možné pozorovať hlavné efekty skúmaných scenárov, ktoré vyplývajú z predpokladov modelu. V prípade vzdelanostného scenára je to v porovnaní so základným scenárom zvýšenie vzdelanosti, vedecko-technického produktu a produktivity práce, ktorá spôsobuje vyššie investície, ale aj vyššie mzdy a nižšiu nezamestnanosť. Naopak, v prípade sociálneho scenára je to v porovnaní so základným scenárom zníženie ochoty sa zamestnať, zvýšenie priemerných miezd a zníženie produktivity práce, s ktorou súvisia nižšie investície, zníženie celkového počtu zamestnaných ako aj zvýšenie nezamestnanosti. Opačným spôsobom pôsobí inkluzívny trh, ktorý začleňuje dlhodobo nezamestnaných na trh práce, a teda v porovnaní so základným scenárom rozširuje efektívnu ponuku práce, znižuje priemernú mzdu, čím zároveň stimuluje k vyšším investíciám, vyššiemu počtu zamestnancov a aj nižšej nezamestnanosti.

6 SYNTÉZA PRIMÁRNYCH EFEKTOV ALTERNATÍVNYCH POLITÍK

Cieľom tejto časti projektu bolo overiť možnosť optimálnej alokácie navrhnutých politík trhu práce, ktoré boli skúmané v predchádzajúcich častiach monografie pomocou rastového modelu. Primárne sme sa zamerali na nájdenie takej kombinácie hodnotených faktorov, ktorej efekt by bol čo najpriaznivejší z pohľadu dlhodobého a udržateľného inkluzívneho rastu v SR, pri súčasnej snahe o nastavenie nárokov na verejné financie na trvalo udržateľnej úrovni. Uvažované faktory z hľadiska cieľov hospodárskej politiky sú uvedené v tabuľke 6.1. Tieto ciele (inkluzívne faktory) je možné vnímať aj v užšom kontexte, pričom faktor rastu HDP ustupuje do úzadia. Inkluzívny a vzdelanostný scenár sa javia ako najkomplexnejšie možnosti z alternatív predložených v predchádzajúcich kapitolách. V tejto kapitole overíme primárne efekty týchto scenárov na zamestnanosť a jej štruktúru z hľadiska vzdelania, ako aj vplyv ich reálnej aplikácie na ekonomiku SR.

6.1 Teoretický rámec

Politiky skúmané v predchádzajúcich kapitolách sa zameriavali na rôzne možnosti stimulovania ekonomického rastu, inklúzie, znižovania nezamestnanosti, a to predovšetkým tej dlhodobej. Ako naznačujú predložené výsledky, zavedenie inkluzívneho trhu by sa malo pozitívne prejavíť predovšetkým v znižovaní počtu dlhodobo nezamestnaných z marginalizovaných skupín a s nižším vzdelaním. V prípade ostatných scenárov sa efekty na dlhodobú nezamestnanosť neprejavili ako primárny efekt, nakoľko samotné politiky sa na túto skupinu prioritne nezameriavali. Okrem vplyvu na nezamestnanosť majú politiky vplyv aj na mnohé ďalšie aspekty, ktoré aplikovaný model nepopisuje.

Acemoglu (1996) vo svojej práci ukázal, že nedokonalosti trhu práce a investičné rozhodnutia podnikov a zamestnancov vedú k rastúcim výnosom

z akumulácie ľudského (ako aj fyzického) kapitálu, čo spochybňuje aplikáciu produkčných funkcií s konštantnými výnosmi z rozsahu.

V práci lanchovichivna – Lundstrom (2009) autorky analyzovali komplexne inkluzívny rast z pohľadu chudoby a ekonomického rastu a dospeli k záveru, že slabá úroveň riadenia štátu (predovšetkým jeho neefektívnosť) je hlavným zdrojom trhových zlyhaní, ktoré prispeli k slabému inkluzívnemu rastu v Zambii. Vplyvy politík na rozhodovanie aktérov skúmali (Decreuse a Granier, 2013) s využitím teoretického modelu prepojenia nezamestnanosti a úrovne vzdelania, v ktorom študenti stoja pred dilemou výberu medzi špecializáciou, alebo adaptabilitou nadobudnutých zručností. Autori prišli k záveru, že vysoká úroveň dávok v nezamestnanosti a vysoká miera rigidity trhu práce zvyšujú motiváciu pre nadobúdanie zručností zvyšujúcich produktivitu (špecializácia), keď sa absolvent zamestná na úkor adaptability.

Faktory zlepšujúce produktivitu práce majú výrazný vplyv na zamestnateľnosť tých skupín nezamestnaných, ktoré sa relatívne ľahko adaptujú na zmeny trhu práce (mladšie vekové skupiny, absolventi, krátkodobo nezamestnaní a skupiny s vyšším vzdelaním). Naopak, pracujúci s nižším vzdelaním a dlhodobo nezamestnaní, resp. inak znevýhodnené skupiny na trhu práce, majú výrazný problém adaptovať sa meniacim sa podmienkam na trhu práce, resp. získať potrebné návyky a zručnosti. Pričom pri ich etablovaní na trhu práce treba riešiť viacero problémov, na čele s ich nízkou produktivitou, ktoré sú koncentrované predovšetkým v období tesne po ich inklúzii na trh práce.

Podľa výsledkov dosiahnutých v práci Ravallion (2004) je hlavnou výzvou pre politické rozhodnutia nájsť vhodnú kombináciu reforiem potrebných pre podporu ekonomického rastu a poskytnutia príležitosti participovať na jeho prínosoch tým najchudobnejším skupinám obyvateľov. Správna kombinácia politík môže pomôcť rýchlemu dosiahnutiu oboch cieľov súčasne, avšak pri nesprávnom rozhodnutí môže dôjsť k zmareniu potenciálu ekonomiky. Pokiaľ je teda spoločenským cieľom, prípade ekonomickou nevyhnutnosťou zapojiť tieto skupiny do pracovného procesu, je nevyhnutné aplikovať špecifický typ aktívnych politík trhu práce. Predložená publikácia sa venuje kritickej analýze súhrnného aktívneho opatrenia nazvaného *inkluzívny trh*, schopného zapojiť dlhodobo nezamestnaných na trh práce (Páleník

a kol., 2013). Vytvorenie inkluzívneho trhu na Slovensku vyžaduje „nutný objem verejného obstarávania“, odhadnutého na viac ako 750 mil. EUR“¹ ročne pri zapojení zhruba 50-tisíc nezamestnaných do špeciálneho režimu tzv. chráneného plateného zamestnania na sekundárnom (inkluzívnom) trhu práce, s cieľom získať potrebné skúsenosti a návyky. Náklady na tento trh práce majú v prvom období negatívny efekt na HDP, pričom na základe predložených prepočtov sa dlhodobo očakáva mierne pozitívny vplyv vzhľadom na signifikantné zvýšenie zamestnanosti, ako aj úsporu na nákladoch nezamestnanosti a výdavkoch sociálneho systému (Domonkos a kol., 2014). Výrazne pozitívny a okamžitý efekt vzhľadom na charakter opatrenia možno očakávať pri znížení počtu dlhodobo nezamestnaných. Ich zapojenie na trh práce by malo mať dodatočný vplyv na zníženie príjmovej polarizácie (Pauhofová, 2015). Predpokladané primárne efekty uvedené v tabuľke 6.1 uvažujú porovnanie uplatnenia scenárov vzhľadom na základný scenár (bez výdavkových efektov). Z tohto hľadiska ide o efekty bez zohľadnenia potreby vytvoriť dodatočné zdroje financovania pričom z hľadiska objemu ide o potrebu financovania v objeme približne 0,9 % HDP ročne. V prípade financovania aktívnej politiky napríklad z prostriedkov štrukturálnych fondov Európskej únie by boli efekty výrazne pozitívnejšie.

Z hľadiska rozhodovania je dôležité uvažovať s efektmi alternatívneho využitia rovnakého objemu prostriedkov, ako by bolo nutné vyčleniť na inkluzívny trh. Pri formulovaní nastavení hospodárskej politiky uvažujeme s maximalizáciou spoločenského blahobytu, ktorý býva vo všeobecnosti uvažovaný ako kompozitný indikátor hlavných socioekonomických ukazovateľov, vrátane rastu HDP. V užšom zmysle je spoločenský blahobyť možné chápať ako kombináciu inkluzívnych faktorov, teda maximalizáciu disponibilného príjmu domácností a zamestnanosti pri znížení príjmovej polarizácie. Napriek užšiemu vymedzeniu sa relatívne negatívne javia dopady tzv. sociálneho scenára, ktorý by navýšil pasívnu sociálnu podporu a podporu nezamestnaných, kde pozitívny efekt by bol indikovaný len smerom k zníženiu príjmovej polarizácie, avšak dlhodobo za cenu zníženia celkovej životnej úrovne obyvateľstva.

¹ Páleník a kol. (2013).

Tabuľka 6.1

Očakávané efekty vybraných scenárov

Scenár	Indikátor	Horizont efektov		
		Krátkodobý	Strednodobý	Dlhodobý
<i>Inkluzívny</i>	HDP	-	0	+
	Zamestnanosť ²	-	+	++
	Dlhodobá nezamestnanosť	++	++	++
	Spotreba domácností	0	0	+
	Príjmová polarizácia	+	+	+
<i>Vzdelanostný</i>	HDP	-	+	++
	Zamestnanosť	0	0	+
	Dlhodobá nezamestnanosť	0	0	+
	Spotreba domácností	-	+	++
	Príjmová polarizácia	0	-	-
<i>Sociálny</i>	HDP	-	--	--
	Zamestnanosť	0	-	--
	Dlhodobá nezamestnanosť	0	-	--
	Spotreba domácností	0	-	--
	Príjmová polarizácia	+	+	++

Poznámka: Pozitívnym efektom na mzdovú polarizáciu myslíme znižovanie príjmovej nerovnosti.
Zdroj: Autori.

Ako vhodnejšia alternatíva sa z tohto pohľadu javí investovanie do vzdelávacieho procesu.³ Išlo by o súhrn politík zameraných na podporu kvality a rozsahu vzdelania hlavne na stredných a vysokých školách. Na základe odhadov primárnych efektov môžeme očakávať výrazne pozitívny vplyv na rast HDP vzhľadom na zvýšenie zamestnanosti s vyššou pridanou hodnotou. V strednodobom až dlhodobom horizonte možno očakávať aj zvýšenie zamestnanosti vzhľadom na zlepšenie stavu ekonomiky (nepriame efekty). Napriek tomu, ako bude uvedené v ďalšej časti predloženej analýzy, zvýšenie počtu obyvateľov s vyšším vzdelaním môže mať aj negatívne efekty.

² Pod pojmom zamestnanosť v inkluzívnom scenári chápeme situáciu bez medzitrhu práce, teda bez zamestnanosti vytvorenej navrhovaným inkluzívnym trhom.

³ Uvedené konštatovanie je podporené aj výsledkami analýz v práci Ravallion (2004), v ktorej autor dokázal pozitívny štatisticky významný vplyv investícií do zdravia a vzdelávania na ekonomický rast a správanie sa inkluzívneho rastu v praxi.

Z hľadiska ekonomickej aktivity by došlo k jej krátkodobému poklesu vzhľadom na zotrvanie vyššieho počtu obyvateľov vo vzdelávacom procese. Zároveň však dôjde k zvýšeniu tlaku smerom k udržaniu kvality vyššieho vzdelania pri ďalšom navýšení podielu absolventov na populačnom ročníku (Štefánik a Horvát, 2015).

Prehľad očakávaných vplyvov týchto scenárov na vytipované indikátory je zobrazený v tabuľke 6.1.

6.2 Opis predpokladov scenárov

Pre potreby syntézy efektov vybraných politík skúmaných v rámci projektu sme výber zúžili na dva definované scenáre, ktoré sú založené na jednoduchšom modelovom princípe a predstavujú určitý doplnok k výsledkom prezentovaným v predchádzajúcich častiach kapitoly 5. Výsledky získané aplikovanou metodikou (vychádzajúcou z kohortno-komponentného prístupu) zachytávajú v prevažnej miere iba primárne efekty navrhovaných politík na ukazovatele ekonomickej aktivity, zamestnanosti, nezamestnanosti, vzdelanostnej štruktúry a HDP. Vychádzajú zo špecifického dopadu scenárov na jednotlivé vekové a vzdelanostné skupiny.

Z metodologického hľadiska ide teda o alternatívny prístup zameraný na detailnú analýzu zmeny štruktúry obyvateľstva z hľadiska veku, ekonomickej aktivity a troch vzdelanostných skupín obyvateľstva. Odhadovaný efekt dopadu na HDP je založený na primárnych endogénnych faktoroch, ktorými sú predpoklad rozdielnej produktivity práce podľa vzdelania, rozdiely v odmeňovaní, zmeny zamestnanosti a aktivity týchto vzdelanostných skupín.

Nakoľko výsledky dosiahnuté rastovým modelom ukázali výrazne negatívne efekty sociálneho scenára v prípade väčšiny relevantných ukazovateľov, v ďalšej analýze nebol tento scenár uvažovaný. Na základe uvedeného boli teda pre potreby syntézy definované tri scenáre: základný, vzdelanostný a inkluzívny.

Základný scenár

Základný scenár vychádza z konzervatívneho odhadu mierneho pozitívneho a dlhodobého reálneho rastu ekonomiky SR na úrovni 3 % s miernym spomalením ku koncu prognózovaného obdobia. S tým je spätý aj postupný mierny nárast zamestnanosti. Hlavným faktorom celkových zmien sa javí demografický vývoj, pričom dochádza k významným zmenám smerom k poklesu počtu obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku a zvyšovaniu podielu obyvateľstva s vyšším vzdelaním. Širší pohľad na súvislosti v otázke vývoja populácie podľa vzdelania je možné nájsť v práci Šprocha (2014), avšak vzhľadom na veľký význam demografickej projekcie a potrebu detailnejšej charakteristiky bola pre potreby tejto analýzy vytvorená vlastná demografická prognóza.

Vzdelanostný scenár

Výdavky na vzdelávanie vzrástli od roku 2000 do roku 2013 na takmer 5-násobok a v tomto roku predstavovali 3,6 mld EUR. Podiely jednotlivých stupňov vzdelávania na celkových výdavkoch sa postupne menili, pričom podiel výdavkov štátu na základné školy klesol zo 42 % v roku 2003 na približne 34 % v roku 2013, čo bolo zapríčinené predovšetkým poklesom počtu žiakov navštevujúcí tento stupeň vzdelávania. Podobný priebeh vývoja podielu sme zaznamenali aj v prípade stredných škôl, ktorých podiel v rovnakom období klesol z jednej štvrtiny na zhruba 17 %. Opačný trend bol zaznamenaný v prípade výdavkov na vysoké školy, ktorých podiel sa zvýšil zo 14 % v roku 2003 na 25 % v roku 2013.

V našej analýze sme predpokladali, že ďalší nárast podielu žiakov nastupujúcich na štúdiu na vysokých školách nie je dosiahnuteľný bez zvýšenia úrovne predchádzajúcich stupňov vzdelávania, a preto sme dostupné zdroje na alokáciu rozdelili v pomere 70 % : 30 % (predchádzajúce stupne: vysokoškolské štúdium). Takéto rozdelenie by malo za následok nárast zdrojov pre vysoké školy na úrovni zhruba 5 % celkových výdavkov na školstvo, čo by pri zachovaní dotácie na jedného študenta z roku 2013 predstavovalo nárast o zhruba 8 500 študentov vysokých škôl ročne. Na druhú

stranu je zrejmé, že existuje množstvo alternatív spôsobu a štruktúry alokácie prostriedkov v tomto scenári. V rámci analýzy sme sa však sústredili na scenár s vyšším potenciálom dlhodobého rastu.

Pri zachovaní parametrov úspešnosti štúdia podľa Lichner – Štefánik (2015) by pribudlo zhruba 5 500 absolventov I. stupňa štúdia a necelých 4300 absolventov druhého stupňa (s príslušným oneskorením).

Inkluzívny scenár

Vytvorenie inkluzívneho trhu na základe predpokladov o jeho fungovaní uvedených v Páleník a kol. (2013) povedie k zvýšeniu pravdepodobnosti zamestnať sa pre skupiny dlhodobo nezamestnaných. Predpokladaný objem financovania umožní dlhodobo umiestniť na otvorenom trhu práce okolo 3-tisíc pracujúcich ročne, pričom dôležitým faktorom je očakávaný efekt vytlačania zamestnanosti hlavne pri vzniku inkluzívneho trhu. Predpokladaný charakter poskytovaných služieb môže krátkodobo viesť k vytlačeniu časti hlavne nízkopríjmových pracovných miest v službách. Mieru tohto efektu nie je možné dostupným modelom jednoznačne vyčíslieť. Vzhľadom na jeho významnosť však odporúčame tento efekt nepodceňovať a venovať mu pozornosť pri ďalšom skúmaní možnosti reálnej implementácie inkluzívneho trhu.⁴

6.3 Očakávaný vývoj v uvažovaných scenároch

Demografická projekcia vytvorená VDC (2013) nezohľadňuje niektoré hlavné trendy, ktoré sa ukázali ako kľúčové v priebehu posledných rokov, preto autori realizovali vlastnú projekciu demografického vývoja s využitím komponentno-kohortného prístupu.

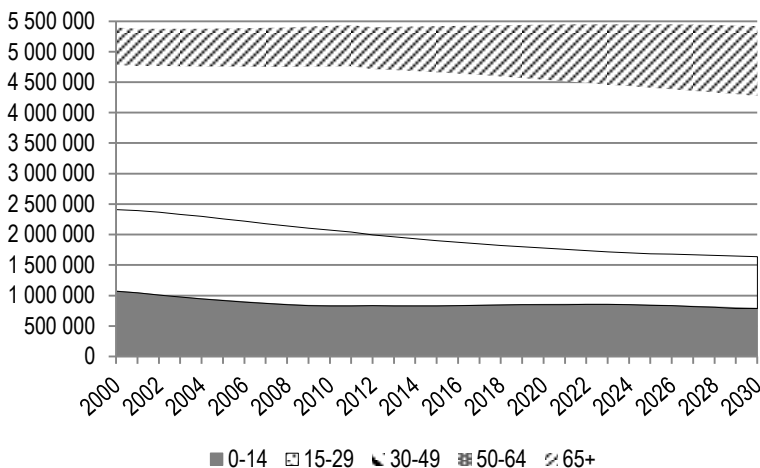
Medzi základné predpoklady realizovanej projekcie patrí demografický vývoj pre jedno- a päťročné vekové skupiny, výsledky SODB 2011, ako aj

⁴ Poznámka editora: Vytvorenie pracovných miest tzv. predákov v inkluzívnych podnikoch spolu s klesajúcou ponukou práce vyplývajúcou z nastupujúceho starnutia obyvateľstva môže efekt vytlačania efektívne eliminovať.

informácia o vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva na základe výkazníctva, ako aj výberového zisťovania pracovných síl publikovaného Eurostatom.

Graf 6.1

Prognóza demografického vývoja SR pre vybrané vekové skupiny

Zdroj: Autori, Eurostat.

Na základe realizovanej projekcie je možné konštatovať, že v priebehu najbližších 15 rokov dôjde iba k miernemu nárastu celkového počtu obyvateľov SR. Maximum by malo byť dosiahnuté v horizonte 7 – 8 rokov s následným miernym medziročným poklesom na úrovni zhruba 6 000 osôb ročne. Z pohľadu na štruktúru dôjde k výraznému rastu podielu populácie staršej ako 65 rokov, ktorej podiel vzrastie zo 14 % v roku 2015 na mierne viac ako 21 % v roku 2030. U najmladších kohort (0 – 14 rokov a 15 – 29 rokov) očakávame postupný mierny pokles ich podielu. V prípade ostatných kohort bude vývoj menej jednoznačný, pričom v prípade kohorty 30 – 49-ročných po počiatočnom raste dôjde ich k poklesu a naopak v prípade 50 – 64-ročných dôjde po počiatočnom poklese podielu k miernemu rastu po roku 2023.

Graf 6.2

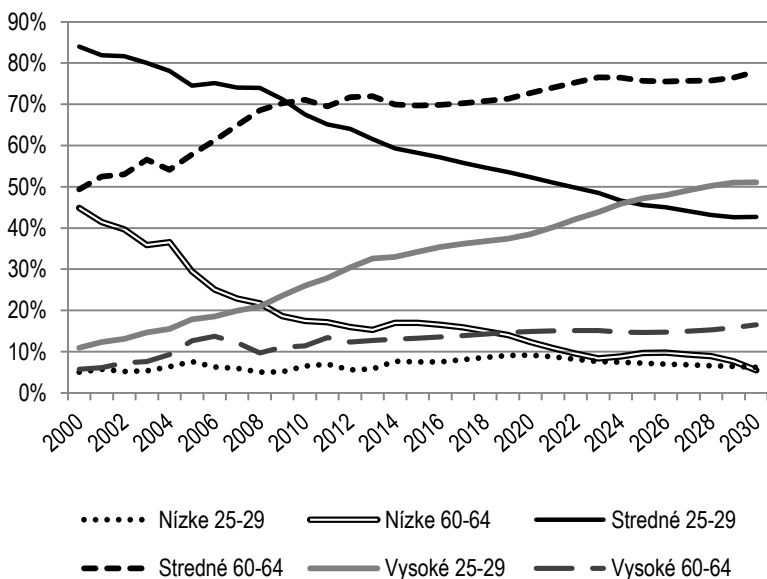
Veková štruktúra obyvateľstva v roku 2030

Zdroj: Autori, Eurostat.

Vekové zloženie obyvateľstva SR v roku 2030 bude značne nerovnomerné a bude sa vyznačovať dominanciou vekových kohort vo veku 40 – 54 rokov s predpokladom ich následného posunu do vyšších vekových skupín. Uvedený fenomén rovnako platí tak pre mužov, ako i v prípade žien a pri tvorbe politik bude nevyhnutné klásť patričný dôraz na tento fakt. Nakoľko zameranie sa politik výlučne na mladšie vekové skupiny (napr. výrazné zvýšenie výdavkov na vzdelávanie) nebude mať dostatočnú váhu na zmiernenie očakávaného negatívneho vývoja na trhu práce, predovšetkým vo väzbe na inklúziu ďalších znevýhodnených skupín obyvateľstva.

Graf 6.3

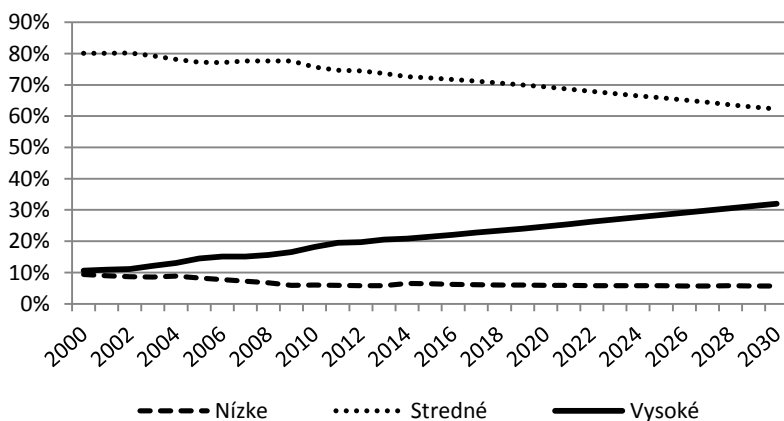
Podiel obyvateľov podľa vzdelania vo vekovej skupine 25 – 29 rokov a 60 – 64 rokov

Zdroj: Autori, Eurostat.

Pri detailnejšom pohľade na vývoj vzdelanostnej štruktúry mladých (25 – 29 rokov) a najstaršej vekovej skupiny participujúcej na trhu práce (60 – 64 rokov) je možné vidieť dve základné tendencie. V prípade staršej kohorty došlo v minulosti k zásadnému posilneniu významu stredného vzdelania, ktorého podiel v prípade tejto vekovej skupiny rastie na úkor nízko vzdelaných. Podobný posun je vidieť aj v prípade mladšej skupiny, u ktorej by mal podiel vysokovzdelaných vzrásť z 10 % podielu v roku 2000 na viac ako 50 % podiel v roku 2030 na populačnom ročníku. Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v ekonomicky aktívnom veku bude na značný rast podielu vysokovzdelaných na mladších populačných ročníkoch reagovať však len pozvoľne. Hlavným dôvodom tohto vývoja bude menšia relatívna veľkosť mladších populačných ročníkov v porovnaní so staršími vekovými kohortami, ktorých vzdelanostná štruktúra sa mení už len marginálne.

Graf 6.4

Prognóza vývoja štruktúry ekonomicky aktívneho obyvateľstva do roku 2030

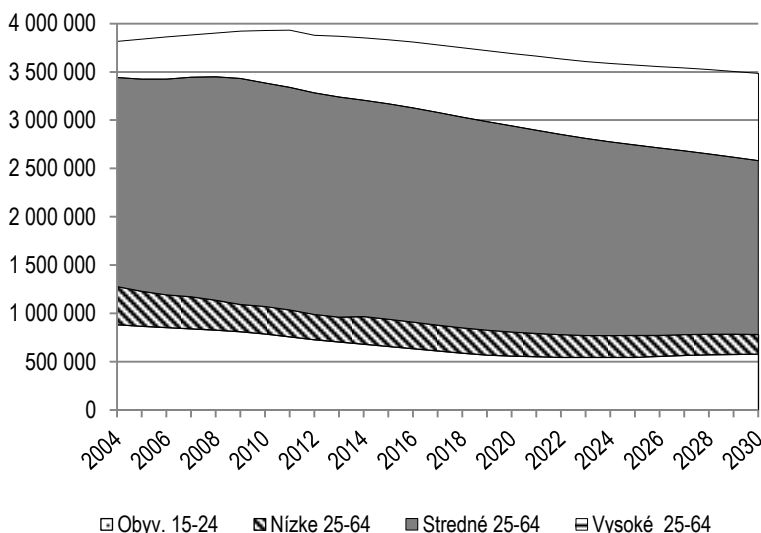
Zdroj: Autori, Eurostat.

Celková vzdelanostná štruktúra ekonomicky aktívneho obyvateľstva by sa mala v priebehu najbližších 15 rokov výrazne posunúť k vyššej vzdelanostnej úrovni. Podiel vysokoškolsky vzdelaných na ekonomicky aktívnej populácii vzrastie z úrovne zhruba 20 % v roku 2015 na viac ako 30 % v roku 2030. Súčasne dôjde k stabilnému vývoju zastúpenia nízko vzdelaných na celkovom ekonomicky aktívnom obyvateľstve a poklesu podielu obyvateľov so strednou úrovňou vzdelania. Pokles podielu stredne vzdelaných bude determinovaný práve posunom k vyššej vzdelanostnej úrovni, keď by mal vyšší podiel absolventov stredných škôl nastúpiť a absolvovať vzdelávanie v rámci vysokoškolského štúdia.

Celkový počet ekonomicky aktívnych obyvateľov poklesne medzi rokmi 2015 a 2030 o takmer 350-tisíc ľudí. Pričom jedinou vzdelanostnou skupinou, v prípade ktorej je možné očakávať nárast, sú vysokovzdelaní s rastom takmer 240-tisíc v prípade kohorty 25 – 64.⁵

⁵ Z dôvodu vysokej miery participácie ľudí vo veku do 25 rokov na vzdelávaní sme sa pre objektivnosť porovnania nesústredili na vzdelanostnú štruktúru mladších obyvateľov.

Graf 6.5

Počet obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku podľa vzdelania

Zdroj: Autori, Eurostat.

Miera ekonomickej aktivity jednotlivých vekových kohort obyvateľstva by mala v priebehu najbližších rokov naďalej mierne rásť. Pričom najvyššie prírastky je možné očakávať v prípade všetkých vzdelanostných skupín u kohort s vysokým vekom, a to predovšetkým z dôvodu relatívne nízkej aktuálnej úrovne. Pri pohľade na kohorty vo veku do 50 rokov by sa najvyššie prírastky mali prejavovať v prípade nízkovzdelaných medzi rokmi 2010 a 2020. Naopak, najvyšší pokles v ekonomickej aktivite je možné očakávať v prípade vekovej skupiny 20 – 24-ročných s vysokou úrovňou dosiahnutého vzdelania. Zároveň treba upozorniť aj na až o štvrtinu nižšiu mieru ekonomickej aktivity obyvateľov s nižším vzdelaním oproti ostatným skupinám.

Ekonomická aktivita obyvateľstva s nižším vzdelaním je výrazne nižšia ako v ostatných vzdelanostných skupinách. Bariéry vstupu na trh a efekt tzv. sociálnej pasce spôsobujú pre túto skupinu nízku motiváciu pracovať. Napriek tomu pri zavedení inkluzívneho trhu a jeho aplikácii môžeme očakávať aj mierne pozitívny vplyv na mieru aktivity v prípade tejto skupiny. Pre časť obyvateľov s nízkym vzdelaním môže inkluzívny trh znamenať prvý reálny

kontakt s trhom práce, pričom len dlhodobé uplatňovanie tejto politiky môže viesť k zníženiu nezamestnanosti najproblematickejších skupín na trhu práce.

Tabuľka 6.2

Vývoj miery ekonomickej aktivity⁶

	Základné vzdelanie, v %			Stredné vzdelanie, v %			Vysoké vzdelanie, v %		
vek/rok	2010	2020	2030	2010	2020	2030	2010	2020	2030
15 – 19	2,2	2,5	3,0	37,5	39,0	42,0	0	0	0
20 – 24	50,1	50,5	53,5	54,7	56,5	59,5	42,6	28,8	29,8
25 – 29	59,7	63,5	66,5	83,2	83,7	84,7	84,5	83,5	86,5
30 – 34	57,9	67,6	69,6	85,3	87,0	90,0	83,5	84,1	88,1
35 – 39	62,3	69,7	73,1	90,8	91,5	92,5	90,3	90,7	94,1
40 – 44	70,8	74,8	75,2	93,6	94,5	95,5	98,6	96,1	97,1
45 – 49	71,6	73,9	74,9	90,7	93,1	94,1	96,9	97,3	97,8
50 – 54	64,0	68,7	72,7	87,1	88,7	89,7	94,4	94,7	95,1
55 – 59	43,2	59,0	63,0	65,9	77,3	81,3	85,5	91,3	91,7
60 – 64	7,3	13,7	19,7	16,3	25,0	31,0	41,5	45,5	50,5
65 – 69	0,2	0,5	1,0	5,8	7,2	9,2	12,9	17,6	20,6

Zdroj: Autori.

Vývoj zamestnanosti

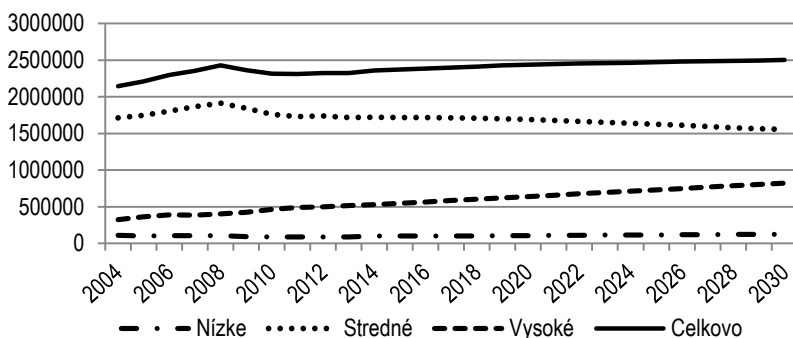
Podľa výsledkov základného scenára, by celková zamestnanosť mala postupne mierne rásť až na úroveň 2,5 mil. zamestnaných v roku 2030. Vývoj zastúpenia jednotlivých vzdelanostných skupín by mal byť relatívne rôznorodý. Počet nízko vzdelaných zamestnancov by mal v absolútnom vyjadrení len mierne rásť z úrovne okolo 100-tis. v roku 2015 na viac ako 120-tis. v roku 2030. Podstatne vyšší rast početnosti zamestnaných by sa mal prejavíť v prípade zamestnancov s vysokou úrovňou vzdelania, a to až o zhruba 275-tis. medzi rokmi 2015 a 2030. Naopak, značný pokles podielu zamestnanosti by sa mal prejavíť u skupiny so strednou úrovňou vzdelania o takmer 170-tis. pozícií. V tomto prípade však vo väčšine prípadov nejde

⁶ Ekonomická aktivita je chápaná ako podiel ekonomicky aktívnych (zamestnaných a nezamestnaných) na populačnom ročníku. Tento faktor treba brať do úvahy hlavne v prípade vekovej skupiny 15 – 19-ročných, v prípade ktorej sú študenti navštevujúci stredné školy zahrnutí do skupiny neaktívnych obyvateľov s nízkym vzdelaním.

o reálny zánik pracovného miesta, ale o nahradenie pracovníka po odchode z trhu práce novým zamestnancom s vyšším vzdelaním, pričom v súčasnosti stále existuje vysoký prebytok dopytu po pracovníkoch s vyšším vzdelaním (pozri napr. Radvanský, 2012).

Graf 6.6

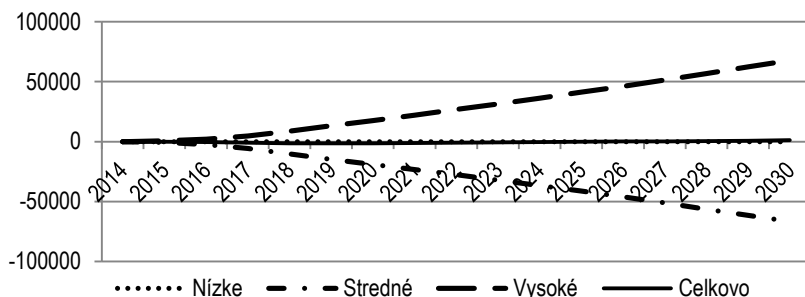
Vývoj zamestnanosti v základnom scenári

Zdroj: Autori, Eurostat.

Rast vzdelanostnej úrovne obyvateľstva v prípade *vzdelanostného scenára*, by sa mal primárne pozitívne prejavovať na zamestnanosti vyššie vzdelaných v porovnaní so základným scenárom. Takmer zrkadlovo by sa mala zároveň znížiť zamestnanosť v prípade stredne vzdelaných, ktorí z dôvodu absolvovania vysokoškolského štúdia budú na trhu práce s určitým oneskorením participovať ako vysokokvalifikovaná pracovná sila. Celkovo by malo v prípade vzdelanostného scenára pribudnúť zhruba 1 000 pracovných miest v porovnaní so základným scenárom. V priebehu prvých 10 rokov by však mali byť primárne efekty na celkovú zamestnanosť mierne negatívne s maximom na úrovni zhruba 1000 zamestnaných a až okolo roku 2025 by mohlo dôjsť k pozitívnemu vplyvu na zamestnanosť. Dôležitým inkluzívnym faktorom smerom k vzdelanostnému procesu by mala byť snaha o minimalizáciu počtu žiakov predčasne ukončujúcich školskú dochádzku. Dosiahnutie aspoň nižšieho stredného vzdelania výrazne zvyšuje šance uchádzača uplatniť sa na trhu práce. Zaujímavým prístupom by sa mohla v tomto prípade javiť kombinácia inkluzívneho scenára so vzdelanostným v zmysle doplnenia formálnej kvalifikácie ďalším štúdiom.

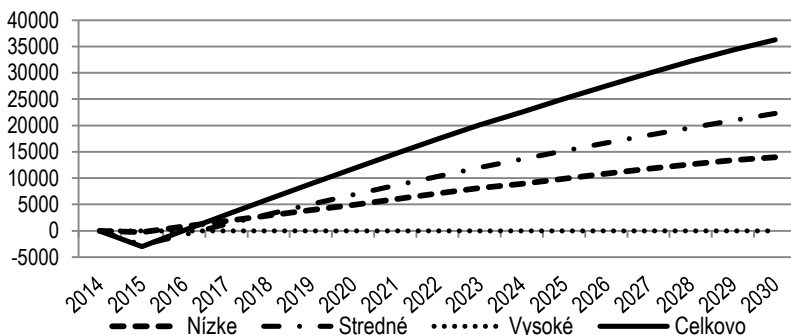
Graf 6.7

Vplyv vzdelanostného scenára na zamestnanosť podľa vzdelania

Zdroj: Autori.

V prípade *inkluzívneho scenára* by sa v prvých rokoch po zavedení prejavil efekt vytlačania zamestnancov v reálnej ekonomike, ktoré by inkluzívny medzitrh práce pripravil o zdroje financovania. Na základe vyčíslených efektov by však relatívne rýchlo došlo ku korekcii tohto efektu zo strany participantov na medzitrhu práce vstupujúcich na reálny trh a v roku 2030 by dodatočná zamestnanosť bola na úrovni zhruba 36-tis. ľudí. Z hľadiska štruktúry ide o približne 22-tisíc ľudí so strednou úrovňou vzdelania a 14-tisíc nízko kvalifikovaných zamestnancov. Je to spôsobené tým, že vďaka silnejšej podpore inklúzie nízko kvalifikovaných pracovníkov je ich vypočítaná zamestnanosť vyššia. Zároveň pri poklese ich celkového počtu vzhľadom na demografický vývoj by mohol inkluzívny trh znížiť mieru nezamestnanosti nízkokvalifikovanej skupiny o viac ako tretinu oproti základnému scenáru.

Graf 6.8

Vplyv inkluzívneho scenára na zamestnanosť

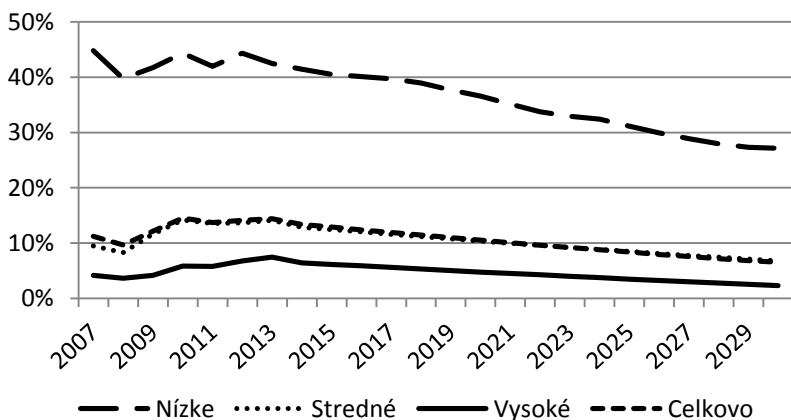
Zdroj: Autori.

Vývoj nezamestnanosti

V súvislosti s vývojom celkovej zamestnanosti v základnom scenári bolo možné určiť aj očakávaný vývoj mierny nezamestnanosti, a to aj podľa stupňa dosiahnutého vzdelania. Celková miera nezamestnanosti by v prípade naplnenia predpokladov základného scenára mala klesnúť na úroveň zhruba 6,5 %, pričom podobná miera nezamestnanosti by bola dosiahnutá aj v prípade stredne vzdelaných zamestnancov. Relatívne pozitívny vývoj je možné očakávať v prípade nízko vzdelaných, u ktorých by malo dôjsť k poklesu z aktuálnych zhruba 40 % na úroveň okolo 27 % v roku 2030. Dlhodobo relatívne nízka miera nezamestnanosti vysokokvalifikovanej pracovnej sily, ktorá je v súčasnosti na úrovni okolo 6,5 %, by mala do roku 2030 postupne klesnúť na úroveň zhruba 2,3 %. Tento očakávaný vývoj je relatívne pozitívny a je spôsobený hlavne poklesom počtu obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku. Z tohto dôvodu môže byť otázkou skôr krátkodobejšia potreba uplatňovania inkluzívneho trhu. Na druhej strane, s ďalším poklesom podielu obyvateľstva s nízkym vzdelaním bude tlak na ich polarizáciu z pohľadu dopytu na trhu práce výrazne rásť, čo naznačuje aj vývoj miery nezamestnanosti podľa vzdelanostných skupín.

Graf 6.9

Vývoj miery nezamestnanosti v základnom scenári podľa vzdelanostných skupín

Zdroj: Autori.

Vplyv realizácie politík vzdelanostného a inkluzívneho scenára by sa prejavil na vývoji miery nezamestnanosti relatívne rôznorodo. V prípade vysokovzdelaných by efekty boli relatívne malé v oboch scenároch, pričom vo vzdelanostnom scenári by malo dôjsť k miernemu rastu miery nezamestnanosti spôsobenej rastom počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v tejto skupine. Veľmi pozitívne by sa prejavili dopady zavedenia inkluzívneho trhu na mieru nezamestnanosti nízko a stredne vzdelaných, a to na úrovni zhruba 10, resp. 1 p. b., čo predstavuje zhruba 40 %, resp. 20 %.

Vývoj počtu nezamestnaných v základnom scenári predpokladá postupné znižovanie z aktuálnej úrovne zhruba 350-tis. na mierne viac ako 170-tis. v roku 2030. Hlavným zdrojom poklesu by malo byť znižovanie počtu nezamestnaných so stredným vzdelaním (125-tis.), ako aj zníženie ich celkového počtu z hľadiska ekonomickej aktivity. V prípade nízko a vysoko vzdelaných nezamestnaných by mal nastať len mierny pokles ich počtu na úrovni 30-tis., resp. 15-tis. nezamestnaných.

Tabuľka 6.3

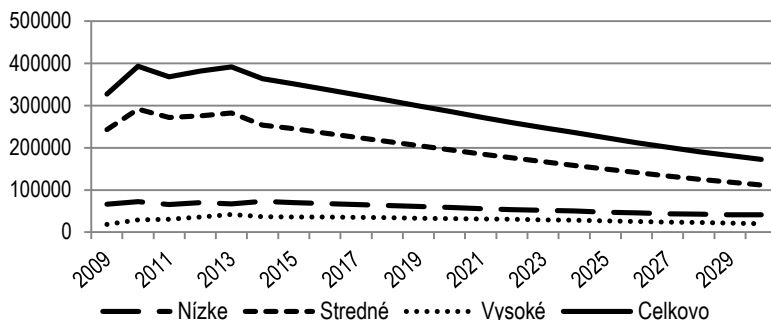
Odhadovaný vývoj miery nezamestnanosti v inkluzívnom a vzdelanostnom scenári podľa vzdelania

	2015	2016	2018	2020	2022	2024	2026	2028	2030
	Inkluzívny scenár								
<i>Nízke</i>	40,6	39,6	37,2	33,5	29,2	26,7	22,8	19,7	17,9
<i>Stredné</i>	12,6	12,1	11,0	10,0	9,0	8,1	7,2	6,3	5,4
<i>Vysoké</i>	6,2	5,9	5,4	4,8	4,3	3,8	3,3	2,8	2,3
<i>Celkovo</i>	13,0	12,4	11,3	10,1	9,0	8,0	6,9	6,0	5,2
	Vzdelanostný scenár								
<i>Nízke</i>	40,5	40,1	38,9	36,6	33,7	32,4	29,9	28,0	27,2
<i>Stredné</i>	12,5	12,0	11,2	10,3	9,5	8,8	8,1	7,4	6,7
<i>Vysoké</i>	6,2	5,9	5,5	5,0	4,5	3,9	3,4	2,9	2,4
<i>Celkovo</i>	12,9	12,4	11,5	10,5	9,6	8,7	7,9	7,1	6,4

Zdroj: Autori.

Graf 6.10

Vývoj počtu nezamestnaných v základnom scenári podľa vzdelanostných skupín

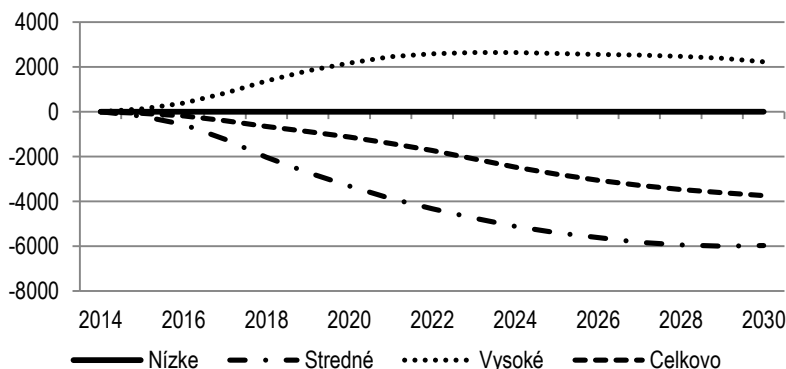

Zdroj: Autori.

Realizácia politík vzdelanostného scenára by so sebou okrem zmeny vzdelanostnej štruktúry smerom k jej vyššej úrovni súčasne priniesla rast počtu nezamestnaných s vysokým vzdelaním. Paradoxne vzhľadom na vyšší počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva s vyšším vzdelaním rástol aj počet nezamestnaných s vysokou kvalifikáciou v horizonte 5 rokov o zhruba 2 500 v porovnaní so základným scenárom. Súčasne by malo dôjsť k ďalšiemu poklesu počtu nezamestnaných so strednou úrovňou vzdelania. Vplyv na početnosť nízko vzdelaných nezamestnaných by bola len marginálna.

Graf 6.11

Vplyv vzdelanostného scenára na počet nezamestnaných podľa vzdelanostných skupín

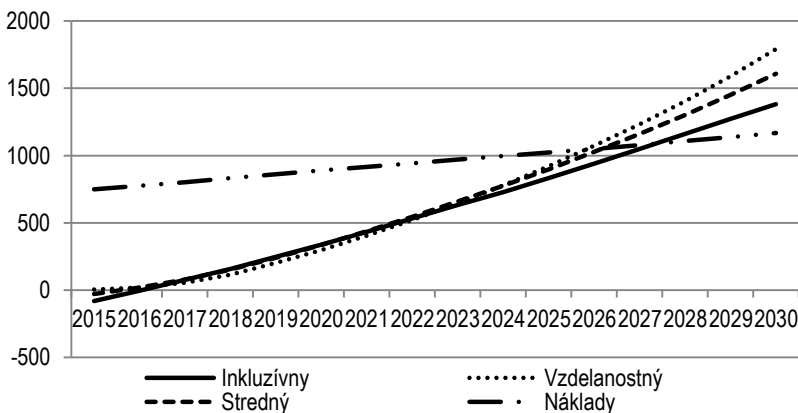
Zdroj: Autori.

HDP a spotreba domácností

Primárne efekty jednotlivých scenárov na HDP bolo možné určiť na základe informácie o vzdelanostnej štruktúre zamestnaných a ich produktivite. Kombináciou týchto údajov sme boli schopní vypočítať očakávaný vývoj HDP do budúcnosti. Efekty skúmaných scenárov na vývoj HDP v porovnaní so základným scenárom sú značne rozdielne, a to tak krátkodobu, ako aj dlhodobu. Prvotný šok v ekonomike v prípade inkluzívneho scenára by sa prejavil aj miernym poklesom celkového HDP, avšak relatívne veľmi skoro by malo dôjsť ku korekcii a pozitívny efekt na HDP v tomto scenári by mal byť vyšší ako v prípade vzdelanostného scenára. Pritom by mal zostať vyšším až do približne roku 2023, v ktorom by pozitívne efekty vyššej produktivity vysokovzdelaných zamestnancov mali prevážiť prvotné mierne spomalenie ekonomického rastu. Pokiaľ porovnáme náklady na uvažované scenáre vo výške 750 mil. Eur ročne (v stálych cenách roku 2015), oba scenáre by sa dokázali samofinancovať približne po desiatich rokoch, pričom v dlhšom horizonte by sa dala dokonca očakávať čiastočná návratnosť týchto prostriedkov.

Graf 6.12

Výčíslenie primárneho efektu scenárov na HDP a náklady opatrení, mil. EUR

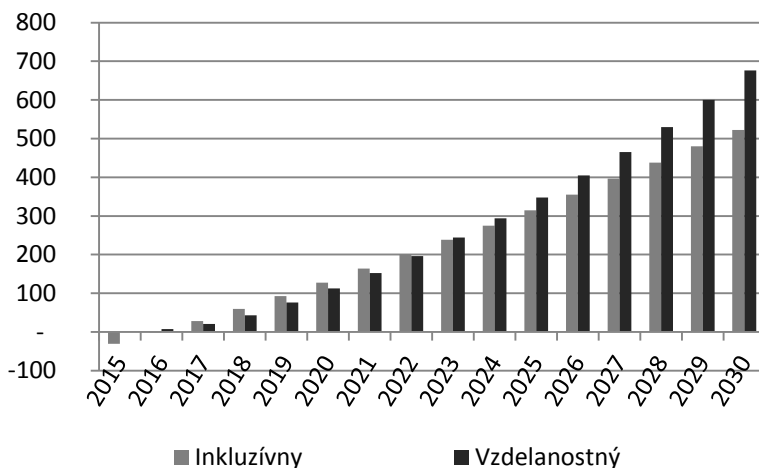
Zdroj: Autori.

Vývoj v prípade spotreby domácností je relatívne podobný, ako tomu bolo pri očakávanom vývoji HDP. V prvých dvoch rokoch aplikácie sa v prípade

inkluzívneho scenára prejavujú mierne negatívne efekty vytlačania na celkovú spotrebu domácností. Avšak v strednodobom horizonte, by pozitívne efekty na vyššiu mieru participácie na trhu práce prispeli i k vyššiemu rastu spotreby domácností v porovnaní so vzdelanostným scenárom. V dlhodobom horizonte však dochádza k prejavu sa pozitívnych efektov vyššej vzdelanostnej úrovne pracovnej sily a k rastúcemu rozdielu v celkovej spotrebe domácností v prospech vzdelanostného scenára. Dodatočná spotreba domácností v roku 2030 by v prípade vzdelanostného scenára mohla byť o viac ako štvrtinu vyššia v porovnaní s alternatívou využitia prostriedkov na realizáciu len inkluzívneho trhu.

Graf 6.13

Vývoj dodatočnej spotreby domácností

Zdroj: Autori.

6.4 Možné externality scenárov

Predložené efekty z predchádzajúcej časti obsahovali prvok oneskorenia ponuky absolventov terciárneho vzdelávania, avšak ich vplyv na ekonomickú aktivitu môže kolísať. Je zrejmé, že zvýšenie podielu študentov na vysokých školách by viedlo k zníženiu ekonomickej aktivity v dotknutých vekových skupinách (prevažne kohorty 20 – 25 rokov). Tento

efekt je možné ovplyvniť charakterom štúdia (interné, externé), ako aj uplatňovaním alternatívnych foriem vzdelávania (napr. doplnkovým celoži-votným vzdelávaním), ktoré by bolo schopné zvýšiť formálnu kvalifikáciu obyvateľstva. Charakter vzdelávacieho procesu má však len marginálny vplyv na predložené výsledky na trh práce a vedie len k ich časovému posunu.

Druhým faktorom je vývoj podielu obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním vo vekovej skupine 25 rokov. Kým v roku 2000 bol tento podiel hlboko pod 20 %, v súčasnosti je na úrovni okolo 33 % a pri mier- nom poklese počtu miest na vysokých školách v základnom scenári bude mať vysokoškolské vzdelanie až polovica populačného ročníka vo veku 25 rokov. Vzdelanostný scenár zvýši tento podiel pri danom objeme financovania až o 10 percentuálnych bodov. Z hľadiska počtu ľudí so stredoškolským vzdelaním, ktorí ukončia VŠ vzdelanie, by sa tento po- diel zvýšil zo 40 % v roku 2015 na takmer 58 % v roku 2030 pri základ- nom scenári a 68 % pri vzdelanostnom scenári. V tomto prípade už ide o všeobecnú zmenu v populácii smerom k majoritnému vysokoškolské- mu vzdelaniu podobne, ako tomu došlo pri strednom vzdelávaní pred piatimi dekadami. Na celkovej populácii sa však tento faktor prejaví vý- razne neskôr, avšak z hľadiska potrieb a ponuky trhu práce bude zohrá- vať výraznú úlohu.

V kapitole sme predstavili doplňujúci pohľad na efekty dvoch kľúčo- vých scenárov na trh práce pomocou komponentno-kohortného prístupu. Z hľadiska budúceho ekonomického vývoja ako aj trhu práce je zrejmé, že kľúčovým prvkom bude demografická zmena, ktorej efekty môžu byť zvýraznené, resp. potlačené možným uplatnením alternatívnych politik. Na základe dostupných odhadov sú oba scenáre z čisto ekonomického hľadiska relatívne nákladné, s dlhou mierou návratnosti, a teda náklady na ich uplatnenie môžu prevýšiť priame ekonomické benefity. Komplex- nejší model by mohol potvrdiť, že po zohľadnení nepriamych efektov by

mohli prínosy prevýšiť náklady. Na druhej strane je zrejmé, že pri poklese dostupnej pracovnej sily bude potrebné čoraz viac smerovať pohľad smerom k možnosti inklúzie tých skupín obyvateľstva, ktoré majú dlhodobý problém uplatniť sa na trhu práce, respektíve zapojiť aj skupiny, ktoré nie sú z rôznych dôvodov aktívne. Na základe predpokladov o ďalšom vývoji obyvateľov z hľadiska vzdelania je zrejmé, že nízko vzdelaní pracujúci budú bez dodatočných zásahov v budúcnosti pravdepodobne ešte viac marginalizovaní s nižšou mierou uplatniteľnosti.

Predstavené boli čiastkové efekty dvoch scenárov, ktoré sa z tohto hľadiska dopĺňajú. Zvýšená podpora vzdelávania môže mať rôzny charakter a zvýšenie kvality vzdelávania môže pomôcť predísť budúcim problémom štruktúrnej nezamestnanosti. Na druhej strane, z hľadiska miery a veľkosti dlhodobej nezamestnanosti patrí Slovensko stále na popredné miesta pomyselného negatívneho rebríčka. Aktuálne modelové prognózy dopytu na trhu práce⁷ však naznačujú, že dopyt po nízko kvalifikovaných zamestnancoch sa na základe predpokladaného vývoja nezvýši. Z tohto pohľadu bude nevyhnutné dlhodobo uplatňovať aktívne politiky (zamestnanosti, zvyšovanie kvalifikácie a pod.) na riešenie tohto problému, pričom inkluzívny trh predstavuje jednu z vhodných alternatív. Podľa dosiahnutých výsledkov má inkluzívny trh výrazný potenciál prispieť k rastu miery zamestnanosti a poklesu rizika chudoby, avšak iba za cenu nižšieho potenciálneho HDP a celkovej spotreby domácností (so strednodobého hľadiska). Pokiaľ by sme považovali za cieľ hospodárskej politiky čisto inkluzívny rast, teda rast miery zamestnanosti pri znižovaní rizika chudoby, zavedenie inkluzívneho trhu sa javí ako efektívne riešenie. Výrazne pozitívna situácia by nastala v prípade možnosti financovať inkluzívny (vzdelanostný) trh z externých zdrojov, napríklad prostredníctvom využitia kohéznych fondov EÚ.

Pri overovaní efektov uplatňovaných scenárov sa javí kombinácia s výraznejšou podporou inkluzívneho trhu v strednodobom horizonte

⁷ Pozri napr. (Radvanský, Miklošovič, Hvozdíková, 2015).

a výraznejšou podporou vzdelávania v dlhodobom horizonte, avšak reálne ekonomické efekty výrazne závisia od efektivity a konkrétnej aplikácie.

Z hľadiska neurčitosti a komplexnosti efektov založených na veľkom množstve parametrov sú uvedené výsledky skôr indikatívne a aplikovateľnými metódami nie je možné dospieť k jednoznačnému záveru z hľadiska optimálneho prístupu k daným alternatívam. Vo všeobecnosti môžeme len potvrdiť potrebnosť aktívnych politík z hľadiska vzdelania a zamestnanosti a dané prístupy sú viac ako vhodnou alternatívnou súčasných politík trhu práce. Ich rozsah a štruktúra je čisto politickým rozhodnutím a vecou spoločenského konsenzu.

7 ŠPECIFICKÉ ASPEKTY INKLUZÍVNEHO RASTU

7.1 Efekty politiky zamestnanosti a trhu práce v období 2010 – 2015

Pre vedeckú analýzu je potrebné vychádzať z údajov publikovaných nezávislými oficiálnymi štatistickými úradmi. Pri skúmaní vývojových trendov je potrebné podrobiť analýze aj zmeny použitej metodiky zhromažďovania a spracovania dát, ako aj aplikačnej praxe. Bez takejto analýzy možno prísť k nepresným, a často nesprávnym záverom. Táto časť práce sa snaží odpovedať na napohľad jednoduchú otázku: Aký je trend vývoja miery zamestnanosti a nezamestnanosti na Slovensku?

Ak sa jednoducho spoľahneme len na štatistické údaje o zamestnanosti a nezamestnanosti, vidíme na prvý pohľad zdanlivé zlepšenie situácie. Skutočnosť je však menej optimistická, než uvádza Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré deklaruje 60-tisíc vytvorených pracovných miest v rokoch 2012 až 2015. My však konštatujeme, že stabilných 60-tisíc pracovných miest nebolo vytvorených, dokonca ani 60-tisíc dočasných pracovných miest. Toto tvrdenie vychádza z nasledujúcej analýzy štatistických dát.¹

Zamestnanosť

Zamestnanosť podľa Výberového zisťovania pracovných síl

Zdrojom zisťovania (a to jediným relevantným zdrojom zisťovania) miery zamestnanosti je Výberové zisťovanie pracovných síl, v ktorom sa štvrtročne zisťuje kľúčový údaj pre enumeráciu miery zamestnanosti, a to počet pracujúcich osôb. Počet zamestnancov sa zisťuje aj v iných štatistických

¹ Zamestnanosť a nezamestnanosť podľa evidencie Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny SR je administratívny zdroj údajov, ktorý nespĺňa viaceré kritériá kladené na oficiálne štatistické dáta, napríklad vybilancovanosť. Preto sa v ďalšom sústreďujeme len na údaje z VZPS, ktoré v uvedenom kontexte považujeme za jediný relevantný zdroj zisťovania.

zist'ovaniach, napr. podnikových štvrťročných výkazoch cez ISCP (informačný systém o cene práce).

V tabuľke 7.1 je uvedený počet pracujúcich tak, ako ho vykazuje Štatistický úrad SR vo Výberovom zisťovaní pracovných síl.

Tabuľka 7.1

Vývoj počtu pracujúcich, v tis. osôb, obdobie 2012 až 2015

Vývoj počtu pracujúcich	2012			2013				2014				2015	
	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Pracujúci	2 334,7	2 342,8	2 313,7	2 327,7	2 327,8	2 334,4	2 327,1	2 331,3	2 353,6	2 376,3	2 390,9	2 392,0	2 416,8
Kvartálny rozdiel		8,1	-29,1	14,0	0,1	6,6	-7,3	4,2	22,3	22,7	14,6	1,1	24,8
Rozdiel voči 02/2012		8,1	-21,0	-7,0	-6,9	-0,3	-7,6	-3,4	18,9	41,6	56,2	57,3	82,1

Zdroj: VZPS.

Od striedania vlád v 2. kvartáli 2012² je najdynamickejší rast počtu pracujúcich zaznamenaný v 2. a 3. kvartáli roku 2014 a najvyšší prírastok pracujúcich voči 2. kvartálu 2012 je 2. kvartál 2015. Skok v počte pracujúcich medzi prvým a druhým kvartálom 2014 je zrejmý (ide o 5-násobné zvýšenie prírastku pracujúcich voči prvému kvartálu 2014). Je tento nárast dôsledkom zvýšenia počtu zamestnancov a podnikateľov, alebo ide o zmenu metodiky a jej implementačnej praxe?

Štatistický úrad zahrňuje od 2. kvartálu 2013 vo Výberovom zisťovaní pracovných síl medzi pracujúce osoby aj osoby, ktoré vykonávajú aktivačné práce. Aktivačné práce sú zväčša vykonávané formou menších obecných služieb, a preto tlak na vykonávanie menších obecných služieb spôsobený novým zákonom o pomoci v hmotnej núdzi č. 417/2013, a ktorého účinky sa začali prejavovať od druhej polovice roku 2014, samozrejme môže ovplyvňovať rast zamestnanosti aj bez toho, aby sa vytvorilo čo len jedno pracovné miesto. Skok v počte pracujúcich je neprehliadnuteľný a dosť ťažko vysvetliteľný bez podrobnejších údajov a bez zistenia, či práve aktivačné práce nie sú nositeľmi rastu počtu pracujúcich. Čo sa teda udialo na trhu práce, možno lepšie vysledovať napríklad v 2. kvartáli 2014 a 2015.

Druhý kvartál ako porovnávaciu bázu volíme z dôvodu, že v tomto období došlo k striedaniu vlád a k zmene politiky zamestnanosti a trhu práce. Na celkovom zvýšení počtu pracujúcich osôb o 63,2-tis. osôb v tabuľke 7.2 sa

² Aby sme postihli vplyv aktívnej politiky trhu práce, rozdelili sme sledované obdobie na roky 2010 až 2012 (obdobie vlády Ivetty Radičovej a ministrom Jozefom Mihalom) a 2012 až 2015 (obdobie druhej vlády Róberta Fica s ministrom Jánom Richterom).

počtom 8 100 podieľa zvýšená migrácia za prácou v zahraničí, čo predstavuje 12,8 % z celkového nárastu počtu pracujúcich. Nárast počtu zamestnancov vo výške 56,1-tisíc osôb je z 95,9 % spôsobený nárastom dočasnej a príležitostnej práce, z ktorej 30,3 % tvoria aktivačné práce a 69,7 % dočasná a príležitostná práca. Teda zvýšenie počtu pracujúcich ide z 12,8 % na vrub zahraničnej migrácii za prácou a z 25,8 % je dôvodom nárast počtu osôb vykonávajúcich aktivačné práce.

Tabuľka 7.2

Výberové zisťovanie pracovných síl za 2. kvartál rokov 2014 a 2015, tis. osôb

Pracujúci	2. kvartál			Podiel na prírastku v %
	2015	2014	Rozdiel	
Počet pracujúcich	2 416,8	2 353,6	63,2	100,0
Počet pracujúcich v zahraničí	141,9	133,8	8,1	12,8
Počet zamestnancov	2 048,0	1 991,8	56,2	88,9
Stála práca	1 823,2	1 820,8	2,4	4,3
Dočasná a príležitostná práca	224,8	171,0	53,8	95,7
– aktivačná práca	63,6	47,3	16,3	30,3
– dočasná a príležitostná práca	161,2	123,7	37,5	69,7
Počet samozamestnaných	368,8	361,8	7,0	11,1

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl za 2. štvrťrok 2014, 2015, Štatistický úrad SR.

Počet zamestnaných osôb sa zvýšil o 56,2-tisíc osôb, ale vytvorilo sa len 2 400 stálych pracovných miest, o 53,8-tis. osôb viac bolo zamestnaných formou dočasnej a príležitostnej práce, v ktorých je zahrnutý aj nárast aktivačnej činnosti v počte 16,3-tisíc pracovných miest.³

Ide teda prevažne o rast zamestnanosti založený na zmene metodiky vykazovania počtu pracujúcich (zmena z Medzinárodnej organizácie práce, ktorá metodicky zastrešuje Výberové zisťovanie pracovných síl). Podľa nej sa za pracujúceho považuje osoba, ktorá v referenčnom období vykonáva aspoň jednu hodinu akúkoľvek prácu za mzdu, plat alebo iný druh odmeny. V SR sa do tejto definície zahŕňa aj aktivačný príspevok pre nezamestnaného (je diskutabilné, či aktivačný príspevok spĺňa toto kritérium). Zo zdrojových

³ Toto sa konštatuje aj vo vyššie uvedenej publikácii za 2. kvartál 2015, cit.: „Z hľadiska stability zamestnania rast počtu pracujúcich bol opätovne spôsobený prírastkom dočasne a príležitostne pracujúcich osôb o 30,3 % a aktivačných prác o 34,5 %.“

dát nie sú k dispozícii údaje o započítaných osobách vykonávajúcich aktívne práce v 2. až 4. kvartáli 2013 a v 3. a 4. kvartáli 2014, a preto boli odhadnuté lineárnou interpoláciou (v tabuľke 7.3 sú označené kurzívou).

Tabuľka 7.3

Vývoj druhov zamestnanosti v rokoch 2012 až 2015

Zamestnanosť													
Pracujúci	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	2334,7	2342,8	2313,7	2327,7	2327,8	2334,4	2327,1	2331,3	2353,6	2376,3	2390,9	2392	2416,8
V zahraničí	119,4	126,5	134,2	135,7	136,3	139,5	134,2	130,5	133,8	135,4	136,2	135,7	141,9
Zamestnanci	1971,8	1977,7	1961,6	1963,7	1966,5	1978,3	1959,7	1968	1991,8	2008,5	2028,8	2028,7	2048
Stále zamestnanie	1833,0	1840,6	1835,9	1831,7	1827	1836,4	1824,6	1819,4	1820,8	1819	1826,1	1823,1	1823,2
Dočasne a prechodne zamestnaní	138,8	137,1	125,7	132	139,5	141,7	134,6	148,4	171	188,4	202,1	205,4	224,8
Z toho aktivačné práce	0,00	0,00	0,00	0,00	6,5	33,9	37,3	44,4	47,3	56,6	49,3	64	63,6
Pracujúcich celkom bez aktivovaných	2334,7	2342,8	2313,7	2327,7	2321,26	2300,45	2289,78	2286,89	2306,3	2319,67	2341,54	2328	2353,2
Samozamestnaní	362,9	365,1	352,1	364	361,4	356,1	367,4	363,3	361,8	367,9	362,1	363,3	368,8
Prírastky počtu pracujúcich voči 2Q 2012, tis osôb													
Celkom	x	8,10	-21,00	-7,00	-6,90	-0,30	-7,60	-3,40	18,90	41,60	56,20	57,30	82,10
V zahraničí	x	7,10	14,80	16,30	16,90	20,10	14,80	11,10	14,40	16,00	16,80	16,30	22,50
Zamestnanci	x	5,90	-10,20	-8,10	-5,30	6,50	-12,10	-3,80	20,00	36,70	57,00	56,90	76,20
Stále zamestnanie	x	7,60	2,90	-1,30	-6,00	3,40	-8,40	-13,60	-12,20	-14,00	-6,90	-9,90	-9,80
Dočasne a prechodne zamestnaní	x	-1,70	-13,10	-6,80	0,70	2,90	-4,20	9,60	32,20	49,60	63,30	66,60	86,00
Z toho aktivačné práce	x	0,00	0,00	0,00	6,54	33,95	37,32	44,41	47,30	56,63	49,36	64,00	63,60
Pracujúcich celkom bez aktivovaných	x	8,10	-21,00	-7,00	-13,44	-34,25	-44,92	-47,81	-28,40	-15,03	6,84	-6,70	18,50
Samozamestnaní	x	2,20	-10,80	1,10	-1,50	-6,80	4,50	0,40	-1,10	5,00	-0,80	0,40	5,90

Miera zamestnanosti v %	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	51,07	51,25	50,61	50,82	50,82	50,97	50,81	50,84	51,32	51,82	52,13	52,10	52,64
V zahraničí	2,61	2,77	2,94	2,96	2,98	3,05	2,93	2,85	2,92	2,95	2,97	2,96	3,09
Zamestnanci	43,13	43,26	42,91	42,87	42,93	43,19	42,79	42,91	43,43	43,80	44,24	44,19	44,61
Stále zamestnanie	40,09	40,26	40,16	39,99	39,89	40,09	39,84	39,67	39,70	39,66	39,82	39,71	39,71
Dočasne a prechodne zamestnaní	3,04	3,00	2,75	2,88	3,05	3,09	2,94	3,24	3,73	4,11	4,41	4,47	4,90
Z toho aktivačné práce	0,00	0,00	0,00	0,00	0,14	0,74	0,81	0,97	1,03	1,23	1,08	1,39	1,39
Pracujúcich celkom bez aktivovaných	51,07	51,25	50,61	50,82	50,68	50,23	49,99	49,87	50,29	50,58	51,06	50,71	51,26
Samozamestnaní	7,94	7,99	7,70	7,95	7,89	7,77	8,02	7,92	7,89	8,02	7,90	7,91	8,03
Prírastky miery zamestnanosti voči 2Q 2012 v p. b.													
Celkom	x	0,18	-0,46	-0,25	-0,25	-0,10	-0,26	-0,23	0,25	0,75	1,07	1,03	1,57
V zahraničí	x	0,16	0,32	0,35	0,36	0,43	0,32	0,23	0,31	0,34	0,36	0,34	0,48
Zamestnanci	x	0,13	-0,22	-0,26	-0,20	0,06	-0,34	-0,22	0,30	0,67	1,11	1,06	1,48
Stále zamestnanie	x	0,17	0,06	-0,10	-0,21	0,00	-0,26	-0,42	-0,39	-0,43	-0,28	-0,39	-0,38
Dočasne a prechodne zamestnaní	x	-0,04	-0,29	-0,15	0,01	0,06	-0,10	0,20	0,69	1,07	1,37	1,44	1,86
Z toho aktivačné práce	x	0,00	0,00	0,00	0,14	0,74	0,81	0,97	1,03	1,23	1,08	1,39	1,39
Pracujúcich celkom bez aktivovaných	x	0,18	-0,46	-0,25	-0,39	-0,84	-1,08	-1,20	-0,78	-0,49	-0,01	-0,36	0,19
Samozamestnaní	x	0,05	-0,24	0,01	-0,05	-0,16	0,08	-0,02	-0,05	0,08	-0,04	-0,02	0,09

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl za 2. kvartál 2012 až 2015, Štatistický úrad SR.

Počet pracujúcich formálne (viď prvá polovica tabuľky 7.3) vzrástol počas obdobia 2. kvartál 2012 až 2. kvartál 2015 o 82,1-tisíc osôb. Na tomto raste sa podieľa niekoľko skupín osôb. Počtom 22,5-tisíc osôb narástol počet osôb pracujúcich v zahraničí, nárast 63,6-tisíc osôb pracujúcich vznikol v dôsledku metodickej zmeny vykazovania osôb vykonávajúcich aktivačné práce medzi pracujúce osoby a nárast počtu samozamestnaných osôb zvýšil štatistiky o 5,9-tisíc. Zaznamenávame aj stratu v prípade 9,8-tis. stálych pracovných miest. Počet pracujúcich bez metodickej zmeny narástol o 18,5-tisíc osôb. Pritom počet pracujúcich s výnimkou druhého kvartálu 2015 bol

stále nižší ako pri zmene vlády v roku 2012. Pri klesajúcej miere nezamestnanosti teda klesol počet stálych pracovných miest voči 2. kvartálu 2012 o 9 800 osôb. Tento fakt je signálom rizikovej situácie na trhu práce, kde zamestnávateľia, ktorí v najväčšej miere vytvárajú stále pracovné miesta, nemajú podnikateľské prostredie stimulujúce k takémuto správaniu.

Miera zamestnanosti (viď druhá polovica tabuľky 7.3) formálne vzrástla z 51,07 % na 52,64 %, teda o 1,57 percentuálneho bodu. Miera zamestnanosti bez aktivačných prác však vzrástla len 0,19 percentuálneho bodu, a to z 51,7 % na 51,26 %. Miera zamestnanosti zamestnancov v stálych pracovných miestach klesla o 0,38 percentuálneho bodu, a to z 40,09 % na 39,71 %. Teda, „hnacím motorom“ politiky zamestnanosti za posledné 3 roky sú nezamestnaní vykonávajúci aktivačné práce a Slováci odchádzajúci za prácou do zahraničia. Počet stálych zamestnancov klesá pri klesajúcej miere nezamestnanosti.

Tabuľka 7.4

Vývoj druhov zamestnanosti, obdobie 2010 – 2012

Zamestnanosť									
Pracujúci, tis. osôb	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	2312,5	2335,0	2339,4	2332,0	2355,6	2366,5	2351,5	2324,7	2334,7
V zahraničí	130,5	129,4	124,7	118,1	116,7	116,5	114,6	113,7	119,4
Zamestnanci	1943,7	1969,8	1968,0	1956,0	1987,4	1989,4	1977	1964,3	1971,8
Stále zamestnanie	1830,4	1839,9	1848,3	1836,3	1852,5	1857,1	1839,2	1827,1	1833,0
Dočasne a prechodne zamestnaní	113,3	129,8	119,7	119,7	134,9	132,3	137,8	137,2	138,8
Samozamestnaní	368,6	365	371,1	376,0	368,2	377,1	374,5	360,4	362,9
Prírastky počtu pracujúcich voči 2Q 2010, tis. osôb									
Celkom	x	22,5	26,9	19,5	43,1	54,0	39,0	12,2	22,2
V zahraničí	x	-1,1	-5,8	-12,4	-13,8	-14,0	-15,9	-16,8	-11,1
Zamestnanci	x	26,1	24,3	12,3	43,7	45,7	33,3	20,6	28,1
Stále zamestnanie	x	9,5	17,9	5,9	22,1	26,7	8,8	-3,3	2,6
Dočasne a prechodne zamestnaní	x	16,5	6,4	6,4	21,6	19,0	24,5	23,9	25,5
Samozamestnaní	x	-3,6	2,5	7,4	-0,4	8,5	5,9	-8,2	-5,7

Miera zamestnanosti v %	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	50,3	50,8	50,9	50,6	51,2	51,4	51,1	50,8	51,1
V zahraničí	2,8	2,8	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6
Zamestnanci	42,3	42,9	42,8	42,5	43,2	43,2	42,9	43,0	43,1
Stále zamestnanie	39,8	40,1	40,2	39,9	40,2	40,3	39,9	40,0	40,1
Dočasne a prechodne zamestnaní	2,5	2,8	2,6	2,6	2,9	2,9	3,0	3,0	3,0
Samozamestnaní	8,0	7,9	8,1	8,2	8,0	8,2	8,1	7,9	7,9
Prírastky miery zamestnanosti voči. 2Q 2012, v p. b.									
Miera zamestnanosti	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	x	0,49	0,59	0,30	0,81	1,05	0,72	0,51	0,73
V zahraničí	x	-0,02	-0,13	-0,28	-0,31	-0,31	-0,35	-0,35	-0,23
Zamestnanci	x	0,57	0,53	0,16	0,85	0,89	0,62	0,65	0,82
Stále zamestnanie	x	0,21	0,39	0,03	0,38	0,48	0,09	0,12	0,25
Dočasne a prechodne zamestnaní	x	0,36	0,14	0,13	0,46	0,41	0,53	0,53	0,57
Samozamestnaní	x	-0,08	0,05	0,14	-0,03	0,17	0,11	-0,14	-0,09

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl za 4. kvartál 2009 a za 2. kvartál 2010 až 2012, Štatistický úrad SR.

Počet pracujúcich⁴ (prvá polovica tabuľky 7.4) vzrástol počas rokov 2010 – 2012 o 22,2-tisíc pracujúcich aj pri klesajúcom počte osôb migrujúcich za prácou, ktorých bolo viac ako 11-tisíc. Zvýšil sa počet zamestnancov o 28,1-tisíc osôb, ale klesol počet samozamestnaných o 5,7-tisíc osôb. Počet stálych miest vzrástol ku koncu obdobia o 2,6-tisíc miest. Prevažná časť rastu zamestnanosti išla na vrub dočasných pracovných miest, ale žiadne aktívne práce neboli do rastu počtu pracujúcich zahrňované.

⁴ Tieto čísla sú za rok 2011 iné ako v predchádzajúcej verzii textu. Porovnali sme čísla v časových radoch zamestnanosti v databáze SLOVSTAT, ktoré sme predtým použili, s pramennými dátami v publikáciách Výsledky výberového zisťovania s prekvapujúcim zistením. V databáze SLOVSTAT sú nesprávne dáta, počty pracujúcich sú nižšie a sú v rozpore s pramennými informáciami a to takto:

Pracujúci	-35,90	-36,40	-36,20	-35,80
zamestnanci	-30,60	-31,70	-31,30	-30,80
stála práca	-29,70	-30,60	-30,30	-29,60
Nezamestnaní	3,40	3,30	3,20	3,30

Preto sú ďalej používané výlučne pramenné zdroje a nasledujúci text už zodpovedá tomuto zdroju o počtoch pracujúcich.

Miera zamestnanosti (druhá polovica tabuľky 7.4) vzrástla od začiatku volebného obdobia v roku 2010 z 50,34 % na 51,07 %, t. j. o 0,73 percentuálneho bodu. Miera stáleho zamestnania vzrástla len o 0,25 p. b. pri poklese miery migračnej zamestnanosti o 0,23 percentuálneho bodu. Miera samozamestnanosti klesla o 0,09 percentuálneho bodu.

Tabuľka 7.5

Porovnanie zamestnanosti za sledované obdobia po odstránení zápočtu osôb vykonávajúcich aktivačné práce a migračných zamestnancov

Počet pracujúcich	2010 – 2012			Počet pracujúcich bez aktivácie	2012 – 2015		
	Pri vzniku vlády	Pri skončení vlády	Rozdiel		Pri vzniku vlády	Do 2. kvartálu 2015	Rozdiel
Celkom	2312,5	2334,7	22,2	Celkom	2334,7	2353,2	18,5
Migrácia	130,5	119,4	-11,1	Migrácia	119,4	141,9	22,5
Bez migrácie	2182,0	2215,3	33,3	Bez migrácie	2215,3	2211,3	-4,0
Miera zamestnanosti				Miera zamestnanosti			
Celkom	50,34	51,07	0,73	Celkom	51,07	51,26	0,19
Migrácia	2,84	2,61	-0,23	Migrácia	2,61	3,09	0,48
Bez migrácie	47,50	48,46	0,96	Bez migrácie	48,46	48,16	-0,29

Zdroj: VZPS a prepočty autorov.

Z tabuľky 7.5 vyplýva, že prakticky celý rast zamestnanosti za roky 2012 – 2015 uvedený v tabuľke 7.3 je spôsobený len aktivačnými prácami a zahraničnou migráciou, čo je veľmi negatívny trend politiky zamestnanosti. Aktívna politika trhu práce teda neprináša žiaduci efekt, resp. pracovné miesta vytvorené a stratené sú takmer v rovnováhe.

Zamestnanosť podľa Výberového zisťovania ceny práce

Okrem Výberového zisťovania pracovných síl počty pracujúcich zisťuje ŠÚ SR aj vo Výberovom zisťovaní ceny práce, v ktorom sú uvedené nasledujúce informácie.

Tabuľka 7.6

Zamestnanosť v rokoch 2010 – 2012, osoby

Štvrťročný výkaz ISCP – výberové zisťovanie evidenčný počet zamestnancov bez zamestnancov živnostníkov				
Rok	k 31.12	Priemer	Nárast voči bázičnému roku	
2009	1 308 326	1 246 822	Báz. rok 2010	Báz. rok 2012
2010	1 347 143	1 262 574		
2011	1 501 756	1 293 397		
2012	1 503 293	1 307 830	45 256	
2013	1 503 157	1 305 169		
2014	1 425 478	1 366 894		59 064

Zdroj: ŠÚ SR Výberové zisťovanie ceny práce.

Tabuľka 7.7

Zamestnanosť, 2010 – 2014, osoby

Počet zamestnaných osôb podľa veľkostnej štruktúry podnikov v osobách						Rozdiel	
	2010	2011	2012	2013	2014	2012 – 2010	2014 – 2012
Podniky 0 – 19	307 091	308 055	335 067	315 697	325 814	27 976	-9 253
Podniky 0 – 9	183 851	154 030					
Podniky 10 – 19	123 240	154 025					
Podniky 20 – 49	177 377	200 441	182 985	199 742	204 973	5 608	21 988
Podniky 50 – 249	386 203	391 945	374 075	366 940	379 596	-12 128	5 521
Podniky 250 – 499	147 539	140 185	138 879	135 802	140 964	-8 660	2 085
Podniky 500 – 999	122 891	138 379	140 592	143 641	140 036	17 701	-556
Podniky 1000 a viac	363 329	363 545	366 403	366 483	371 763	3 074	5 360
U živnostníkov	647 500	650 000	653 250	647 750	641 500	5 750	-11 750
SPOLU	2 151 930	2 192 549	2 191 250	2 176 053	2 204 646	39 320	13 396
Z toho: podniky	1 504 430	1 542 550	1 538 001	1 528 305	1 563 146	33 571	25 145
Živnostníci (odhad)	647 500	650 000	653 250	647 750	641 500	5 750	-11 750

Zdroj: Časové rady databáza SLOVSTAT, podniková metóda.

Z tejto tabuľky tiež vyplýva, že počas rokov 2010 – 2012 rástol počet zamestnancov dynamickejšie ako počas rokov 2012 – 2015. Najdynamickejší rast bol v malých podnikoch a rástol aj počet zamestnancov u živnostníkov. Zamestnanosť „ťahali“ malé podniky, kým veľké podniky s počtom 50 až 499 zamestnancov prepúšťali. To zrejme súviselo s doznievajúcou krízou a aktívnou politikou trhu práce.

V rokoch 2014 – 2015 je viditeľný opačný trend. Kríza sa utlmila, veľké podniky zvýšili zamestnanosť, ale zaujímavý je fakt, že najväčší hráči na trhu práce s počtom zamestnancov nad 500 pracujúcich ešte nedosiahli stav z roku 2012. Prepád zamestnanosti je u najmenších podnikov a u zamestnancov živnostníkov.

Nezamestnanosť

Nezamestnanosť podľa ŠÚ SR

Počet nezamestnaných klesol oproti začiatku sledovaného obdobia o 62,5-tisíc osôb. Ale podobne ako v prípade zamestnanosti je potrebné premietnuť do enumerácie nezamestnanosti metodickú zmenu vykazovania nezamestnaných na aktivačných prácach v pracujúcich osobách. Bez tejto metodickej zmeny klesol počet nezamestnaných len o 1,1-tisíc osôb. Miera nezamestnanosti je vykazovaná na úrovni 11,22 %, ale bez metodickej zmeny by bola miera nezamestnanosti 13,56 % a oproti 2. kvartálu 2012 klesla len marginálne, konkrétne o 0,06 p. b.

Je známym faktom, že bolestivým miestom v slovenskej politike zamestnanosti je dlhodobá nezamestnanosť, ktorú sa zatiaľ nedarí zvládnuť a trh práce potrebuje nový impulz na absorbovanie ťažko zamestnateľnej pracovnej sily. Podotýkame, že zvyšovanie miery zamestnanosti je dôležitým cieľom stratégie EURÓPA 2020.

Tabuľka 7.8

Vývoj nezamestnanosti, obdobie 2012 – 2015

Nezamestnanosť podľa ŠÚ SR													
Počty nezamestnaných, tis. osôb	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	368,0	371,3	390,4	395,5	380,0	382,0	386,6	382,9	356,4	350,6	344,8	339,0	305,5
Dlhodobá nezamestnanosť	231,4	236,8	253,4	255,2	254,8	253,4	264,5	263,6	241,9	230,4	222,3	205,7	201,4
Aktivácia	0,0	0,0	0,0	0,0	6,5	34,0	37,3	44,4	47,3	56,6	49,4	64,0	63,6
Celkom vrátane aktivácie	368,0	371,3	390,4	395,5	386,5	416,0	423,9	427,3	403,7	407,2	394,2	403,0	369,1
Dlhodobá nezamestnanosť vrátane aktivácie	231,4	236,8	253,4	255,2	261,3	287,4	301,8	308,0	289,2	287,0	271,7	269,7	265,0
Prírastky voči 2Q 2012													
Celkom	x	3,3	22,4	27,5	12,0	14,0	18,6	14,9	-11,6	-17,4	-23,2	-29,0	-62,5
Dlhodobá nezamestnanosť	x	5,4	22,0	23,8	23,4	22,0	33,1	32,2	10,5	-1,0	-9,1	-25,7	-30,0
Celkom vrátane aktivácie	x	3,3	22,4	27,5	18,5	48,0	55,9	59,3	35,7	39,2	26,2	35,0	1,1
Dlhodobá nezamestnanosť vrátane aktivácie	x	5,4	22,0	23,8	29,9	56,0	70,4	76,6	57,8	55,6	40,3	38,3	33,6
Miera nezamestnanosti v %	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	13,62	13,68	14,44	14,52	14,03	14,06	14,25	14,11	13,15	12,86	12,60	12,41	11,22
Dlhodobá nezamestnanosť	8,56	8,72	9,37	9,37	9,41	9,33	9,75	9,71	8,93	8,45	8,13	7,53	7,40
Celkom vrátane aktivácie	13,62	13,68	14,44	14,52	14,28	15,31	15,62	15,74	14,90	14,93	14,41	14,76	13,56
Dlhodobá nezamestnanosť vrátane aktivácie	8,56	8,72	9,37	9,37	9,65	10,58	11,12	11,35	10,67	10,53	9,93	9,88	9,73
Prírastky voči 2Q 2012, p. b.													
Celkom	x	0,06	0,82	0,91	0,42	0,45	0,63	0,49	-0,46	-0,76	-1,01	-1,20	-2,39
Dlhodobá nezamestnanosť	x	0,16	0,81	0,81	0,85	0,77	1,19	1,15	0,36	-0,11	-0,44	-1,03	-1,16
Celkom vrátane aktivácie	x	0,06	0,82	0,91	0,66	1,70	2,01	2,13	1,28	1,32	0,79	1,14	-0,06
Dlhodobá nezamestnanosť vrátane aktivácie	x	0,16	0,81	0,81	1,09	2,02	2,56	2,79	2,11	1,96	1,37	1,31	1,17

Dlhodobá nezamestnanosť v 2. kvartáli 2015 vykazovaná na úrovni 7,4 % predstavuje pokles voči bazickému kvartálu o 1,16 percentuálneho bodu. Pri výpočte bol použitý odhad počtu osôb na aktivácii rovnako ako pri hodnotení zamestnanosti.

Lenže aktivačné práce sú vykonávané len dlhodobo nezamestnanými osobami, a tak sa celá metodická zmena začlenenía osôb na aktivačných prácach medzi pracujúce osoby premietla do štatistiky dlhodobo nezamestnaných osôb. Bez tejto zmeny vzrástla dlhodobá nezamestnanosť z 8,56 % na 9,73 %, čo predstavuje nárast 1,17 percentuálneho bodu. Tomuto nárastu miery dlhodobej nezamestnanosti zodpovedá nárast 33,6-tisíc fyzických osôb.

Tabuľka 7.9

Vývoj nezamestnanosti v rokoch 2010 – 2012

Nezamestnanosť									
Počty nezamestnaných, tis. osôb	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	388,3	383,3	377,3	375,6	356,5	357,8	381,8	380,3	368,0
Dlhodobá nezamestnanosť	226,9	236,8	241,6	242,4	231,3	222,3	242,5	240,9	231,4
	Prírastky voči 2Q 2010, tis. osôb								
Celkom		-5,0	-11,0	-12,7	-31,8	-30,5	-6,5	-8,0	-20,3
Dlhodobá nezamestnanosť		9,9	14,7	15,5	4,4	-4,6	15,6	14,0	4,5
Miera nezamestnanosti, %	2012			2013				2014	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	14,38	14,10	13,89	13,87	13,14	13,13	13,97	14,06	13,62
Dlhodobá nezamestnanosť	8,40	8,71	8,89	8,95	8,53	8,16	8,87	8,91	8,56
	Prírastky voči 2Q 2010, p. b.								
Celkom	x	-0,28	-0,49	-0,51	-1,23	-1,24	-0,41	-0,32	-0,76
Dlhodobá nezamestnanosť	x	0,31	0,49	0,55	0,13	-0,24	0,47	0,50	0,16

Miera nezamestnanosti (Tabuľka 7.9) klesala počas celého obdobia a na jeho konci dosiahla úroveň 13,62 %, čo bolo o 0,76 percentuálneho bodu menej než na jeho začiatku. Miera dlhodobej nezamestnanosti by narástla a to o 0,16 percentuálneho bodu, čo predstavuje nárast o 4,5-tisíc dlhodobo nezamestnaných.

Tabuľka 7.10

Vývoj štruktúry nezamestnanosti v sledovaných obdobiach

	2010 – 2012			2012 – 2015		
	Pri vzniku vlády	Pri skončení vlády	Rozdiel	Pri vzniku vlády	Do 2. kvartálu 2015	
Počet nezamestnaných, tis. osôb						0,0
Celkom	388,3	368,0	-20,3	368,0	305,5	-62,5
Dlhodobo	226,9	231,4	4,5	231,4	201,4	-30,0
Započítaných aktivovaných	0,0	0,0	0,0	0,0	63,6	63,6
Celkom s aktivovanými	388,3	368,0	-20,3	368,0	369,1	1,1
Dlhodobo s aktivovanými	226,9	231,4	4,5	231,4	265,0	33,6
Miera nezamestnanosti, %						
Miera nezamestnanosti	14,38	13,62	-0,76	13,63	13,56	-0,07
Dlhodobo s aktivovanými	8,40	8,56	0,16	8,57	9,73	1,17

Zdroj: Evidovaná nezamestnanosť podľa UPSVaR SR.

Nekonečné diskusie o tom, ako zisťuje mieru nezamestnanosti Štatistický úrad a ako Ústredie práce, majú svoje čaro. To spočíva v tom, ako sa obidve vykazované miery nezamestnanosti priblížili vo svojich hodnotách tak blízko, že je to až zarážajúce.

Niekoľko rozdielov v metodike zisťovania

Nazamestnaní

UPSVaR započítava len nezamestnaných, ktorí sa zaradia do evidencie uchádzačov o zamestnanie a ŠÚ SR výberovým zisťovaním na vzorke domácností zisťuje nezamestnanosť bez ohľadu na jej evidenciu.

Do štatistického zisťovania sa za nepracujúce osoby považujú:

- osoby na rodičovskej dovolenke (cca 80 000 osôb). Tieto nie sú zaradené do evidencie nezamestnaných osôb na úradoch práce;
- osoby, ktoré v referenčnom týždni vykonávali aspoň jednu hodinu platenú prácu. Osoby, ktoré v mesiaci majú príjem zo zárobkovej činnosti do výšky 75 % životného minima ostávajú v evidencii uchádzačov o zamestnanie;

- osoby vykonávajúce aktivačné práce sú považované za pracujúce osoby v štatistickom systéme a len časť z nich je považovaná za nedisponibilné osoby v systéme ústredia práce. Napríklad v 2. kvartáli 2015 bolo v štatistickom systéme za pracujúcich považovaných 63,6-tis. osôb vykonávajúcich aktivačné práce a z nich len 14,3-tisíc bolo považovaných za nedisponibilných, čo vykazuje rozdiel až na hranici 50-tisíc osôb.

Už len z týchto rozdielov v metodike možno usúdiť, ako je nepravdepodobné, že vykazované hodnoty nezamestnanosti sú také blízke a nevieme si to celkom dobre vysvetliť.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo

Druhý problém, ktorý súvisí s mierou evidovanej nezamestnanosti, je určenie ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Štatistický úrad zisťuje kvartálne ekonomicky aktívne obyvateľstvo ako súčet pracujúcich a nezamestnaných. Ústredie práce počíta mieru evidovanej nezamestnanosti na základe odhadu ekonomicky aktívneho obyvateľstva platného počas celého roka. Teda nastavením počtu ekonomicky aktívnych osôb je možné administratívne regulovať aj mieru evidovanej nezamestnanosti.

Tabuľka 7.11

Vývoj ekonomicky aktívneho obyvateľstva, 2004 – 2015, tis. osôb

Rok	ŠÚ SR	ÚPSVaR	Rozdiel
2004	2 658,6	2 618,4	40,2
2005	2 645,7	2 586,9	58,8
2006	2 654,8	2 558,6	96,2
2007	2 649,2	2 600,6	48,6
2008	2 691,2	2 608,8	82,4
2009	2 690,0	2 650,0	40,0
2010	2 706,5	2 687,0	19,5
2011	2 680,0	2 667,7	12,3
2012	2 706,5	2 702,3	4,2
2013	2 715,3	2 698,8	16,5
2014	2 721,8	2 697,1	24,7
2015		2 697,1	

Zdroj: ŠÚ SR, ÚPSVaR SR.

Odhady počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva ÚPSVaR sú konzervatívne a v podstate je vykazovaná miera evidovanej nezamestnanosti (viď. Tabuľka 7.11) z dôvodu nastavenia počtu EAO vyššia, ako by mala v skutočnosti byť.

V otázke samotnej metodiky zisťovania miery evidovanej nezamestnanosti došlo v priebehu posledných rokov k zásahom do spôsobu zaraďovania do evidencie, ktorej dopad nie je možné kvantifikovať.

V skratke možno povedať, že sa zaviedla akási čakacia doba, kým sa žiadateľ o zaradenie v skutočnosti aj zaradí do evidencie a vznikol posun vo vykazovaní prítoku nezamestnaných. To má za následok napríklad takýto absurdný jav – ak sa pred rokom 2013 prihlásil niekto do evidencie nezamestnaných do 7 dní od vzniku nezamestnanosti, tak sa do evidencie zaraďil ku dňu skončenia pracovného pomeru. Teraz platí, že sa čaká 7 dní, a ak žiadateľ počas tejto doby ochorie, tak ho do evidencie nezaradia.

Ďalej sa v dôsledku nového zákona o pomoci v hmotnej núdzi rozšírila definícia „nespolupráce s úradom“ ako dôvod vyradenia z evidencie uchádzačov o zamestnanie pre prípad odmietnutia vykonávania menších obecných služieb. Očistiť časový rad počtu nezamestnaných o tieto zmeny nie je možné a porovnávanie situácie pred a po roku 2013 nie je korektne možné.

Medzi prírastkami nezamestnaných a prírastkami počtu pracujúcich zistených na UPSVaR sa začala strácať súvislosť, čo indikuje zásahy do spôsobu merania evidovaných nezamestnaných.

Tabuľka 7.12

Korelácia medzi prírastkami nezamestnaných a prírastkami počtu pracujúcich

Korelácia prírastkov pracujúcich a nezamestnaných	2010 – 2012	2012 – 2015
Nezamestnaných – ŠÚ SR	-0,679	-0,716
Nezamestnaných – UPSVaR	-0,838	-0,528

Zdroj: Vlastné prepočty z údajov ŠÚ SR a ÚPSVaR SR.

Dá sa povedať, že porovnávať úspešnosť politiky zamestnanosti meranej cez úrady práce počas obdobia 2010 – 2012 a 2012 – 2015 nie je možné. Počas oboch analyzovaných období sa zvyšovala priemerná doba dlhodobej nezamestnanosti takto:

Priemerná dĺžka evidencie uchádzačov o zamestnanie (mesiace)	2010	2011	2012	2013	2014
	13,92	13,93	14,01	17,43	17,39

Tabuľka 7.13

Prehľad o rozdieloch v evidenciách ŠÚ SR a UPSVaR, 2010 – 2015, tis. osôb

Kvartálne počty nezamestnaných		Nezamestnaní celkom			Dlhodobó nezamestnaní			Aktivovaní nezamestnaní			Nezamestnaní celkom + aktivovaní			Dlhodobó nezamestnaní + aktivovaní		
		ŠÚ SR	UPSVaR	Rozdiel	ŠÚ SR	UPSVaR	Rozdiel	ŠÚ SR	UPSVaR	Rozdiel	ŠÚ SR	UPSVaR	Rozdiel	ŠÚ SR	UPSVaR	Rozdiel
2010	1Q	407,1	393,8	13,3	217,7	157,2	60,5	0,0	0,0	0,0	407,1	393,8	13,3	217,7	157,2	60,5
	2Q	388,3	378,4	9,9	226,9	170,2	56,7	0,0	0,0	0,0	388,3	378,4	9,9	226,9	170,2	56,7
	3Q	383,3	374,4	8,9	236,8	177,4	59,4	0,0	0,0	0,0	383,3	374,4	8,9	236,8	177,4	59,4
	4Q	377,3	376,6	0,7	241,6	184,6	57,0	0,0	0,0	0,0	377,3	376,6	0,7	241,6	184,6	57,0
2011	1Q	375,6	393,2	-17,6	242,4	188,4	54,0	0,0	0,0	0,0	375,6	393,2	-17,6	242,4	188,4	54,0
	2Q	356,5	382,5	-26,0	231,3	185,2	46,1	0,0	0,0	0,0	356,5	382,5	-26,0	231,3	185,2	46,1
	3Q	357,8	387,0	-29,2	222,3	186,4	35,9	0,0	0,0	0,0	357,8	387,0	-29,2	222,3	186,4	35,9
	4Q	381,8	394,3	-12,5	242,5	189,1	53,4	0,0	0,0	0,0	381,8	394,3	-12,5	242,5	189,1	53,4
2012	1Q	380,3	409,7	-29,4	240,9	193,3	47,6	0,0	0,0	0,0	380,3	409,7	-29,4	240,9	193,3	47,6
	2Q	368,0	395,3	-27,3	231,4	195,2	36,2	0,0	0,0	0,0	368,0	395,3	-27,3	231,4	195,2	36,2
	3Q	371,3	400,0	-28,7	236,8	202,3	34,5	0,0	0,0	0,0	371,3	400,0	-28,7	236,8	202,3	34,5
	4Q	390,4	418,6	-28,2	253,4	210,3	43,1	0,0	0,0	0,0	390,4	418,6	-28,2	253,4	210,3	43,1
2013	1Q	395,5	434,6	-39,1	255,2	214,7	40,5	0,0	0,0	0,0	395,5	434,6	-39,1	255,2	214,7	40,5
	2Q	380,0	418,5	-38,5	254,8	214,7	40,1	6,5	1,9	-1,9	386,5	418,5	-38,5	254,8	214,7	38,3
	3Q	382,0	406,5	-24,5	253,4	211,9	41,5	34,0	9,7	-9,7	416,0	406,5	-24,5	253,4	211,9	31,8
	4Q	386,6	400,3	-13,7	264,5	213,1	51,4	37,3	10,7	-10,7	423,9	400,3	-13,7	264,5	213,1	40,8
2014	1Q	382,9	400,4	-17,5	263,6	215,7	47,9	44,4	11,5	32,9	427,3	400,4	26,9	308,0	215,7	80,8
	2Q	356,4	386,8	-30,4	241,9	211,0	30,9	47,3	15,1	32,2	403,7	386,8	16,9	289,2	211,0	63,1
	3Q	350,6	380,9	-30,3	230,4	207,6	22,8	56,6	16,2	23,8	407,2	380,9	9,7	270,4	207,6	46,6
	4Q	344,8	374,6	-29,8	222,3	203,7	18,6	49,4	14,1	25,9	394,2	374,6	10,2	262,3	203,7	44,5
2015	1Q	339,0	375,2	-36,2	205,7	203,2	2,5	64,0	13,5	50,5	403,0	375,2	27,8	269,7	203,2	53,0
	2Q	305,5	355,3	-49,8	201,4	192,8	8,6	63,6	14,3	49,3	369,1	355,3	13,8	265,0	192,8	57,9

Zdroj: Vlastné prepočty z údajov ŠÚ SR a ÚPSVaR SR.

Tabuľka 7.14

Evidovaná nezamestnanosť, 2012 – 2015

Nezamestnanosť podľa UPSVaR													
Počty nezamestnaných, tis. osôb	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	395,3	400,0	418,6	434,6	418,5	406,5	400,3	400,4	386,8	380,9	374,6	375,2	355,3
Disponibilní	359,7	359,5	378,9	397,6	386,2	373,5	365,7	363,2	346,7	338,8	331,8	330,5	312,0
Dlhodobá nezamestnanosť	195,2	202,3	210,3	214,7	214,7	211,9	213,1	215,7	211,0	207,6	203,7	203,2	192,8
Aktivovaní	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	9,7	10,7	11,5	15,1	16,2	14,1	13,5	14,3
Disponibilní vrátane aktivácie	359,7	359,5	378,9	397,6	388,1	383,2	376,4	374,7	361,9	355,0	345,9	344,1	326,3
Dlhodobá vrátane aktivácie	195,2	202,3	210,3	214,7	216,5	221,6	223,7	227,2	226,1	223,8	217,8	216,7	207,1
Prírastky voči 2Q 2012, tis. osôb													
Celkom	x	4,7	23,2	39,3	23,2	11,2	5,0	5,1	-8,6	-14,4	-20,7	-20,2	-40,0
Disponibilní	x	-0,2	19,2	37,9	26,5	13,8	6,0	3,5	-12,9	-20,9	-27,8	-29,1	-47,7
Dlhodobá nezamestnanosť	x	7,2	15,1	19,6	19,5	16,8	17,9	20,6	15,9	12,4	8,5	8,0	-2,4
Aktivovaní	x	0,0	0,0	0,0	1,9	9,7	10,7	11,5	15,1	16,2	14,1	13,5	14,3
Disponibilní vrátane aktivácie	x	-0,2	19,2	37,9	28,4	23,5	16,7	15,1	2,2	-4,7	-13,7	-15,6	-33,3
Dlhodobá vrátane aktivácie	x	7,2	15,1	19,6	21,4	26,5	28,6	32,1	31,0	28,6	22,6	21,5	11,9
Miera nezamestnanosti, %	2012			2013				2014				2015	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	14,6	14,8	15,5	16,1	15,5	15,1	14,8	14,8	14,3	14,1	13,9	13,9	13,2
Disponibilní	13,3	13,3	14,0	14,7	14,3	13,8	13,6	13,5	12,8	12,6	12,3	12,3	11,6
Dlhodobá nezamestnanosť	7,2	7,5	7,8	8,0	8,0	7,9	7,9	8,0	7,8	7,7	7,5	7,5	7,1
Aktivovaní	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Disponibilní vrátane aktivácie	13,3	13,3	14,0	14,7	14,4	14,2	13,9	13,9	13,4	13,2	12,8	12,8	12,1
Dlhodobá vrátane aktivácie	7,2	7,5	7,8	8,0	8,0	8,2	8,3	8,4	8,4	8,3	8,1	8,0	7,7
Prírastky voči 2Q 2012, p. b.													
Celkom	x	0,2	0,9	1,5	0,9	0,4	0,2	0,2	-0,3	-0,5	-0,7	-0,7	-1,5
Disponibilní	x	0,0	0,7	1,4	1,0	0,5	0,2	0,1	-0,5	-0,8	-1,0	-1,1	-1,7
Dlhodobá nezamestnanosť	x	0,3	0,6	0,7	0,7	0,6	0,7	0,8	0,6	0,5	0,3	0,3	-0,1
Aktivovaní	x	0,0	0,0	0,0	0,1	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Disponibilní vrátane aktivácie	x	0,0	0,7	1,4	1,1	0,9	0,6	0,6	0,1	-0,2	-0,5	-0,6	-1,2
Dlhodobá vrátane aktivácie	x	0,3	0,6	0,7	0,8	1,0	1,1	1,2	1,2	1,1	0,8	0,8	0,5

Tabuľka 7.15

Evidovaná nezamestnanosť počas obdobia 2010 – 2012

Nezamestnanosť podľa UPSVaR									
Počty nezamestnaných, tis. osôb	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	378,4	374,4	376,6	393,2	382,5	387,0	394,3	409,7	395,3
Disponibilní	332,3	330,8	331,1	349,2	344,7	352,4	357,6	370,5	359,7
Dlhodobá nezamestnanosť	170,2	177,4	184,6	188,4	185,2	186,4	189,1	193,3	195,2
Prírastky voči 2Q 2012, tis. osôb									
Celkom	x	-3,9	-1,8	14,8	4,1	8,7	16,0	31,3	17,0
Disponibilní	x	-1,4	-1,1	16,9	12,4	20,1	25,3	38,2	27,4
Dlhodobá nezamestnanosť	x	7,2	14,5	18,2	15,1	16,2	19,0	23,2	25,0
Miera evidovanej nezamestnanosti, %	2010			2011				2012	
	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q	3Q	4Q	1Q	2Q
Celkom	14,1	13,9	14,0	14,7	14,3	14,5	14,8	15,2	14,6
Disponibilní	12,4	12,3	12,3	13,1	12,9	13,2	13,4	13,7	13,3
Dlhodobá nezamestnanosť	6,3	6,6	6,9	7,1	6,9	7,0	7,1	7,2	7,2
Prírastky voči 2Q 2012, p. b.									
Celkom	x	-0,1	-0,1	0,7	0,3	0,4	0,7	1,1	0,5
Disponibilní	x	-0,1	0,0	0,7	0,6	0,8	1,0	1,3	0,9
Dlhodobá nezamestnanosť	x	0,3	0,5	0,7	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9

Natalita

Aj s vedomím, že pronatalitné štátne iniciatívy majú obmedzený efekt, nie je možné pri stave slovenskej natality resignovať na odstraňovanie ekonomických bariér brániacich rodičovstvu.

Tabuľka 7.16

Počet narodených detí v rokoch 2009 až 2014, osoby

	Počet narodených detí					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Počet narodených detí	59 118	60 628	59 154	58 213	55 504	55 344
Medziročný rozdiel		1 510	-1 474	-941	-2 709	-160
Rozdiel voči roku 2012					-2 709	-2 869

Zdroj: Štatistický úrad SR.

Z tabuľky 7.16 je vidieť, že od roku 2012 vláda v rodinnej politike obmedzila prijímanie pronatalitných iniciatív a až teraz zvyšuje niektoré rodinné dávky, pričom rodičovský príspevok a prídavky na deti ostali nezmenené po celé obdobie vládnutia.

Pri skúmaní vplyvu aktívnej politiky trhu práce na vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti za roky 2010 až 2015 sme vychádzali z hypotézy, že v nich nastal zlom v 2. kvartáli 2012, a to v dôsledku zmeny hospodárskej politiky spojenej s prechodom z pravicovej na ľavicovú vládu. Zároveň boli dostupné dáta podrobené analýze z hľadiska zmien použitej metodiky zhromažďovania a spracovania dát, ako aj jej aplikačnej praxe. Bez takejto analýzy sa mohlo prísť k nepresným a možno až nesprávnym záverom. Ak sa spoľahneme len na prvý pohľad na štatistické údaje o zamestnanosti a nezamestnanosti, prejavuje sa zlepšenie situácie. Skutočnosť je však menej optimistická. V otázke hodnotenia zamestnanosti, nezamestnanosti a populačnej politiky možno výsledky od 2. kvartálu 2012 zhrnúť do nižšie uvedených tvrdení.

Miera zamestnanosti rástla vďaka zvýšenej migrácii za prácou, rastu dočasnej a príležitostnej práce a účinku metodických zmien vo vykazovaní počtu aktivovaných nezamestnaných medzi pracujúce osoby. Na trhu práce sa však stratilo takmer 10 000 stálych pracovných miest.

Miera nezamestnanosti vykazovaná ÚPSVaR klesala aj pod vplyvom metodických zmien, ktoré znižujú mieru evidovanej nezamestnanosti cca o 0,5 percentuálneho bodu a nekvantifikovateľnej zmene v metodike zaraďovania nezamestnaných osôb do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Miera nezamestnanosti vykazovaná ŠÚ SR klesala tiež, ale k výraznejšiemu poklesu voči 2. kvartálu 2012 došlo hlavne pod vplyvom metodických zmien.

Dlhodobá nezamestnanosť podľa ÚPSVaR stagnovala, mierne zníženie miery dlhodobej evidovanej nezamestnanosti je prítomné až v roku 2015. Podľa ŠÚ SR je tendencia opačná a bez zmeny metodiky posudzovania aktivovaných nezamestnaných by narástol počet dlhodobo nezamestnaných o 33,5-tisíc osôb oproti 2. kvartálu 2012. To koreluje aj s uvádzaným zvýšením priemernej dlhodobej evidencie o cca 3 mesiace od roku 2012.

Natalita sa zhoršila. Počet narodených detí klesol oproti roku 2012 o 2 869.

Metodická zmena v VZPS

1. kvartál 2013

Pracujúci – všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré v sledovanom (referenčnom) týždni vykonávajú aspoň jednu hodinu prácu za mzdu, plat alebo iný druh odmeny, alebo prácu s cieľom dosiahnutia zisku, vrátane osôb pracujúcich v zahraničí (okrem osôb, ktoré nepretržite pracujú v zahraničí viac ako 1 rok). Môže ísť o prácu na plný alebo kratší pracovný čas, dočasnú, príležitostnú alebo sezónnu prácu. Medzi pracujúcich sú zahrnutí aj vypomáhajúci členovia domácností podnikateľov, ktorí za svoju činnosť nepoberajú žiadnu mzdu ani odmenu a profesionálni príslušníci ozbrojených zložiek. Za pracujúcich sa považujú tiež osoby, ktoré majú prácu, ale v sledovanom týždni nepracujú pre chorobu, dovolenku, materskú dovolenku, školenie, zlé počasie, v dôsledku štrajku a výluky, s výnimkou osôb na dlhodobom neplatenom voľne a osôb na rodičovskej dovolenke.

2. kvartál 2013

Pracujúci – všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré počas referenčného týždňa:

- vykonávajú aspoň jednu hodinu akúkoľvek prácu za mzdu, plat alebo iný druh odmeny, alebo prácu s cieľom dosiahnutia zisku (prácu na plný alebo kratší pracovný čas, stálu, dočasnú, príležitostnú alebo sezónnu prácu) vrátane osôb pracujúcich v zahraničí do 1 roka, osôb vykonávajúcich prácu na základe dohôd a na platených aktivačných prácach;
- majú prácu, ale nepracovali z dôvodu choroby, dovolenky, materskej dovolenky, školenia, zlého počasia, v dôsledku štrajku a výluky, s výnimkou osôb na dlhodobom neplatenom voľne a osôb na rodičovskej dovolenke;
- vypomáhajú ako členovia domácností podnikateľov, ktorí za svoju činnosť nepoberajú žiadnu mzdu ani odmenu.

Zdroje:

ISCP (Informačný systém o cene práce)

Štatistický úrad SR, Výberové zisťovanie pracovných síl.

Štatistický úrad SR, výsledky Výberového zisťovania pracovných síl

Databáza SLOVSTAT.

7.2 Dlhodobá nezamestnanosť a inkluzívny rast v regiónoch SR⁵

Teoretické východiská

Chudoba a dlhodobá nezamestnanosť ako sociálne udalosti

Sociálne udalosti ako jedna z ťažiskových súčastí predmetu sociálnej politiky predstavujú také životné situácie, pri ktorých si človek nedokáže pomôcť vlastnými silami, a preto je s nimi spájané aplikovanie príslušných sociálnych intervencií. Spoločným menovateľom sociálnych udalostí je podľa Tomeša (2010, s. 189) sociálne vylúčenie spôsobené nedostatkom zdrojov a služieb. Pokiaľ má jednotlivec v dôsledku sociálneho vylúčenia malý pocit sociálneho bezpečia, môže pochopiteľne vykázať len minimálnu sociálnu suverenitu. Preto je z hľadiska riešenia sociálnych udalostí, resp. aspoň zmiernenia ich sociálnych dôsledkov, nevyhnutné funkčne prepojiť vymedzenie sociálnej udalosti a k nej prislúchajúcich sociálnych intervencií. Prvým krokom v tomto procese je nadobudnutie právnej relevancie príslušnej sociálnej udalosti, pretože pokiaľ je sociálna udalosť právne irelevantná, nie sú s ňou spájané adekvátne právne následky, t. j. účinné sociálne intervencie. V kontexte témy nášho príspevku sú, resp. takýmito udalosťami by mali byť, chudoba a dlhodobá nezamestnanosť.

Výstižné definovanie pojmu chudoba je výrazným determinantom efektivity následne prijímaných opatrení sociálnej politiky. Ide predovšetkým o stanovenie hranice chudoby, t. j. exaktne určeného minimálneho životného štandardu, nenaplnenie ktorého spôsobuje vznik chudoby. Svetová banka (In: www.worldbank.sk) aplikuje hranicu chudoby pod termínom „globálne minimum“, ktorým je od roku 2005 suma 1,25 USD na deň (čiže 37,50 USD mesačne). V Slovenskej republike je hranicou chudoby tzv. životné minimum, ktoré je v zmysle Zákona NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime ustanovené ako spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze. V súčasnosti je životným minimom pre jednu plnoletú fyzickú osobu 198,09 EUR mesačne.

⁵ Táto časť je spracovaná podľa: Jusko (2014).

Veľkým problémom v slovenskej sociálnej a právnej praxi je právna relevancia pojmu chudoba. V príslušnej právnej norme (Zákone NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi) je pojem chudoba nahradený pojmom hmotná núdza, ktorý je definovaný ako stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, nedosahuje životné minimum a občan a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričinením. Z aspektu sociálnej suverenity občana v hmotnej núdzi považujeme za potrebné zdôrazniť, čo je v zmysle tejto právnej normy považované za vlastné pričinenie pri zabezpečovaní príjmu, základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi. Ide predovšetkým o vlastnú prácu, ďalej užívanie vlastného majetku, t. j. posudzovanú schopnosť občana zabezpečiť si základné životné podmienky a pomôcť si v hmotnej núdzi prostredníctvom svojich hnutelných a nehnuteľných vecí a uplatňovanie iných zákonných nárokov, ako sú napr. výživné, dávky nemocenského či dôchodkového poistenia, nároky z pracovnoprávných vzťahov a pod.

Ponímanie dlhodobej nezamestnanosti v trvaní viac ako rok je typické pre Medzinárodnú organizáciu práce, nie vo všetkých krajinách sa však dodržiava rovnaká metodika pre dlhodobú nezamestnanosť. Odlíšnosti je možné vyabstrahovať jednak z hľadiska dĺžky jej trvania (napr. v niektorých krajinách je za dlhodobu nezamestnanú považovaná už osoba, ktorej doba nezamestnanosti presahuje šesť mesiacov), ale aj v ponímaní kontinuálnosti jej trvania, t. j. či musí ísť o neprerušené trvanie, alebo je možné aj jej prerušenie.

Právnu relevanciu dlhodobej nezamestnanosti v SR predstavujú vybrané ustanovenia Zákona NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. V tomto kontexte je dlhodobu nezamestnaným občanom občan, ktorý je vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 po sebe nasledujúcich mesiacov. Dlhodobu nezamestnanú občana tvoria jednu z kategórií tzv. znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, na ktorých sú adresne zamerané sociálne intervencie v tejto oblasti, ktorými sú predovšetkým tzv. aktívne opatrenia na trhu práce.

Životné stratégie nezamestnaných

Strata zamestnania ako záťažová situácia v živote človeka, ako aj samotné zvládanie tejto straty predstavuje permanentnú výzvu pre sociálnu prácu ako profesiu, ale aj pre vzdelávateľov v sociálnej práci podieľajúcich sa na príprave budúcich sociálnych pracovníkov.

Štádiá prežívania nezamestnanosti popísali už v 30-tych rokoch 20-teho storočia Eisenberg a Lazarsfeld (1938). Po počiatočnom šoku, kedy sa človek stane nezamestnaným, je obvykle prvou reakciou odmietanie uveriť tomuto faktu. Neskôr už začína človek akceptovať svoju nezamestnanosť a prichádza štádium optimizmu, ktoré vystrieda pesimizmus. Môže to dokonca zájsť až do úplnej beznádeje, rezignácie a fatalizmu, ako ho opisuje Seligman (Hall a Lindzey, 1997) vo svojej teórii „naučenej bezmocnosti“. Seligman dospel k záveru, že ľudia sa pri opakovanom prežívaní stresu môžu naučiť reagovať bezmocnosťou. Neskôr takto reagujú aj v situáciách, ktoré by boli schopní efektívne zvládnuť. Závislosť týchto štádií od času vyjadril Harrison (Siegrist, 1996, s. 14). Posledné dve štádiá zahŕňajú zmeny v oblasti psychického aj fyzického zdravia, ovplyvnené stresom a záťažovou životnou udalosťou, akou je nezamestnanosť pre mnohých ľudí.

Zvládanie situácie straty práce je veľmi individuálne a je podmienené viacerými faktormi. Je to najmä odolnosť konkrétneho človeka voči psychickej záťaži, dôležitý je aj vek človeka, významným faktorom je pohlavie a s ním spojené sociálne stereotypy, rozhodujúcu úlohu má dosiahnutá kvalifikácia, svoj význam majú aj finančné možnosti nezamestnaného a v období straty zamestnania je nezanedbateľným protektívnym faktorom zmysluplná osobná aktivita vo voľnom čase.

Stratégiám zvládania životných situácií v špecifickej situácii nezamestnanosti sa venovali Frankovský, Kentoš a Výrost (2007) v rámci tzv. Rozvojového programu pre nízkokvalifikovaných nezamestnaných zvyšujúceho pravdepodobnosť ich uplatnenia na trhu práce. Autori, okrem iného, mapovali u účastníkov kurzu hodnotenie situácie súvisiacej s nezamestnanosťou, ktorá bola modelovaná nasledovne: „Predstavte si, že cestujete mimo vášho bydliska za človekom, ktorý vám prisľúbil výhodné pracovné miesto. Pri stretnutí vám však povie, že toto miesto už obsadil niekým iným. Čo urobíte?“ Úlohou respondentov pri tomto hodnotení bolo posúdiť (pred a po kurze)

vybrané formy správania v modelovej situácii nezamestnanosti na 5-bodovej škále (1 – silne nesúhlasím, 5 – silne súhlasím). Odpovede nezamestnaných po kurze vo všetkých zistených prípadoch (neurobím nič, som na takéto situácie zvyknutý, a preto pokojne odídem/pokúsím sa ho presvedčiť, aby mi predsa dal tú prácu/vysvetlím mu, že mi musí vrátiť cestovne náklady/poučím sa z tejto situácie a nabudúce si každú takúto informáciu prevetrím/povedal by som si, že to nie je možné, aby sa takto ku mne správali) potvrdili zvýšenú mieru aktivity pri posúdení jednotlivých možností riešenia danej situácie a menšiu mieru pasivity a odovzdaného prijímania skutočnosti.

Životné stratégie, ktoré sú spojené s hľadaním nového zamestnania sú zamerané predovšetkým na priame osobné či písomné kontakty so zamestnávateľmi, registráciu na úradoch práce, resp. v sprostredkovateľských agentúrach alebo na využitie neformálnych sociálnych sietí. Stratégie súvisiace s prežitím v nových podmienkach zahŕňujú predovšetkým stratégie vyhľadávania alternatívnych prostriedkov živobytia. Stigma nezamestnanosti sa nezamestnaní snažia prekonať týmito stratégiami (Mareš, 2001, s. 106):

- vytesnením vlastnej nepriaznivej situácie z vedomia,
- únikom do sociálneho priestoru, v ktorom táto skutočnosť nestigmatizuje,
- (častočným) prijatím a plnením všeobecných očakávaní spojených so statusom nezamestnaného, t. j. predovšetkým hľadaním práce,
- chápaním svojej situácie ako situácie spôsobenej výlučne vonkajšími okolnosťami,
- adaptáciou na voľnočasové aktivity, resp. aktivity v tzv. šedej ekonomike,
- aktivitami zameranými do budúcnosti (napr. vzdelávanie) či podporujúcimi fungovanie spoločnosti (napr. dobrovoľnícka činnosť),
- únikom do pozície s hodnotnejším statusom než je status nezamestnaného (napr. predčasný dôchodok, tehotenstvo, materstvo, či vysokoškolské štúdium).

Konkrétne dopady nezamestnanosti nie sú rámcovou schémou, čiže miera ich zovšeobecnenia je determinovaná uplatňovanými životnými stratégiami. Nezamestnanosť zásadným spôsobom ovplyvňuje sociálne správanie a fungovanie človeka v spoločnosti, jeho sociálny status, ako aj zastávané sociálne roly. Reakcie na tieto zmeny prostredníctvom uplatňovaných

životných stratégií tak spoluvytvárajú špecifické kultúry najmä u dlhodobo nezamestnaných ľudí.

Občania postihnutí dlhodobou nezamestnanosťou uplatňujú rôzne životné stratégie, ku ktorým patrí (Mareš, 2001, s. 104 – 105) napr. zdržovanie sa spotreby, postupná adaptácia na túto situáciu prostredníctvom zrieknutia sa pôvodného rozsahu potrieb, zotrvanie v pokusoch zaradiť sa do hlavného prúdu spoločnosti, či rezignácia a upadanie do sociálnej izolácie a apatie. Všetky tieto stratégie majú svoje nedostatky a riziká a v reálnej životnej situácii dlhodobo nezamestnaného občana sa môžu prelínať a zastupovať.

Aspekt dlhodobosti môže vyvolať stav, keď sa vytvorí špecifická kultúra nezamestnaných. (Mareš 2001, s. 109 – 111) hovorí o typoch kultúr dlhodobo nezamestnaných, kam zaraďuje:

- individualistickú kultúru, v rámci ktorej sa dlhodobo nezamestnaní rozdeľujú na tzv. podnikavých, ktorí sa usilujú o zamestnanie a tzv. kalkulujuúcich, ktorí o získanie zamestnania neusilujú;
- fatalistickú kultúru, ktorá je charakteristická spojením sociálnej izolácie dlhodobo nezamestnaných osôb s ich totálnou závislosťou na sociálnom štáte;
- rovnostársku kultúru, v ktorej rámci dochádza k rozširovaniu verejného aspektu individuálneho života a sociálnej kontroly na úkor súkromného života. Tento typ je spoločný pre tzv. konformistov a tzv. ritualistov.

Pokiaľ ľudia s nízkou kvalifikáciou ani neočakávajú vyšší príjem z prípadnej práce než zo sociálnych dávok, potom je situácia nebezpečne demotivačná. Podľa Brožovej (2003, s. 105) sa tak vytvára možnosť vzniku kultúry života výhradne zo sociálnych dávok. Pokiaľ by sa taký vzor správania v spoločnosti začal šíriť, či v rodinách prenášať na ďalšie generácie, vytvárala by sa nevítaná základňa tzv. sociálneho parazitizmu ako tolerovaného spôsobu života.

Pri hľadaní riešení dlhodobej nezamestnanosti by sa mal dôraz klásť predovšetkým na tieto opatrenia (Rievajová, 2001, s. 98 – 99):

- identifikáciu a hodnotenie dosahu, aký majú na dlhodobú nezamestnanosť sociálna politika, hospodárska politika, politika zamestnanosti, vzdelávacia politika a iné politiky,
- podpora procesov vedúcich k pochopeniu problému dlhodobej nezamestnanosti, napr. prostredníctvom verejných diskusií,
- podpora inovácií na trhu práce a zvyšovanie efektívnosti politiky trhu práce,
- pravidelné hodnotenie programov rozvoja zamestnanosti.

Riešenie problému dlhodobej nezamestnanosti a ďalších problémov v tejto oblasti si vyžaduje profesionalizáciu poskytovanej pomoci, najmä prostredníctvom etablovania profesijne a edukačne profilovanej sociálnej práce s nezamestnanými.

Sociálne intervencie pri riešení chudoby a dlhodobej nezamestnanosti

Jedným zo základných ukazovateľov sociálnej inklúzie je miera sociálnej suverenity klienta. Dosiahnutie, resp. udržanie sociálnej suverenity klienta podporuje individuálnu, ale aj spoločenskú prosperitu predovšetkým uplatňovaním existujúcich sociálnych intervencií.

Sociálne intervencie môžeme považovať za: "Zámerné zasahovanie do spôsobov konania jednotlivcov, skupín či inštitúcií, do ich životných a pracovných podmienok, do štruktúry vzťahov a pod." (Levická, 2005, s. 118). Stretávame sa s nimi už v 19. storočí, kedy sa štát prostredníctvom rôznych sociálnopolitických opatrení snaží riešiť sociálne problémy občanov. Opatrenia vykonávané v rámci sociálnej intervencie postupne získavali profesijný i teoretický background, a to najmä prostredníctvom inštitucionalizácie a profesionalizácie sociálnej práce a sociálnej politiky. Súčasné globálne ponímanie profesie sociálnej práce (www.ifsw.org, 2013) uvádza: „The social work profession promotes social change, problem solving in human relationships and the empowerment and liberation of people to enhance well-being. Utilising theories of human behaviour and social systems, social work intervenes at the points where people interact with their environments. Principles of human rights and social justice are fundamental to social

work.“⁶ Sociálna suverenita patrí medzi základné charakteristiky postavenia človeka v živote a je aj implicitnou súčasťou tohto ponímania sociálnej práce, predovšetkým v kontexte sociálnej súdržnosti a vzťahu klienta a sociálneho prostredia.

Legislatívnou konceptualizáciou procesuálnej stránky uplatňovania sociálnych intervencií pri riešení sociálnych problémov občanov, ktorými sú napr. chudoba a dlhodobá nezamestnanosť, sú v súčasnosti jednotlivé právne normy sociálneho zákonodarstva. V Slovenskej republike k nim v kontexte témy tohto príspevku aktuálne patrí predovšetkým Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

Sociálne intervencie predstavujú podľa Matouška a kol. (2013, s. 238) súhrnné označenie pre rôzne typy opatrení, ktoré sa vyznačujú dvoma základnými rysmi. Po prvé ide o opatrenia usilujúce o zmenu sociálneho prostredia u ľudí, u ktorých nastala nejaká sociálna udalosť. Po druhé ide o opatrenia, ktoré sociálni klienti vedome uplatňujú ako nástroje naplňovania cieľov a smerujúce k prekonávaniu existujúcich dôsledkov sociálnych udalostí. Z hľadiska vplyvu sociálnych intervencií na sociálnu suverenitu človeka by sme z aspektu sociálnej práce akcentovali procedurálnu stránku prijímaných opatrení, t. j. samotnú prácu s klientom na mikro- a mezoúrovni a z aspektu sociálnej politiky by sme poukázali na význam finálnych efektov makrosociálnych intervencií, akými sú napr. zníženie miery chudoby, či zníženie miery dlhodobej nezamestnanosti.

Sociálne intervencie v zmysle Zákona NR SR č.599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi sú uskutočňované formou štátnej sociálnej pomoci, konkrétne dávkami a príspevkami pomoci v hmotnej núdzi. Dávka v hmotnej núdzi patrí občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, na zabezpečenie základných životných podmienok. Jej výška sa v SR v súčasnosti pohybuje v rozmedzí

⁶ Sociálna práca pomáha (uľahčuje) sociálnemu rozvoju a sociálnej súdržnosti. Základom sociálnej práce je podporovanie ľudí, vplývanie na ich sociálne prostredie a na dosiahnutie trvalo udržateľného blahobytu. Profesia je podopretá teóriami sociálnej práce, sociálnych vied a miestnymi poznatkami. Princípy ľudských práv, spoločnej zodpovednosti a sociálnej spravodlivosti sú zásadné pre prax sociálnej práce.

60,50 – 212,30 eur. Túto dávku je možné zvýšiť o 13,50 – 17 eur v súvislosti s tehotenstvom, resp. starostlivosťou o dieťa. Príspevok na zdravotnú starostlivosť vo výške 2 eur patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, na výdavky spojené s úhradou za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Aktivačný príspevok vo výške 63 eur patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, na podporu získania, udržiavania alebo zvýšenia vedomostí, odborných zručností alebo pracovných návykov s cieľom pracovného uplatnenia počas pomoci v hmotnej núdzi. Príspevok na bývanie vo výške 55,80 – 89,20 eur patrí občanovi v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, na úhradu nákladov spojených s bývaním. Ochranný príspevok vo výške 63 eur patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, ak si nemôžu zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť si v hmotnej núdzi. Jednorazovú dávku v hmotnej núdzi možno poskytnúť občanovi v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú najmä na úhradu mimoriadnych výdavkov na nevyhnutné ošatenie, základné vybavenie domácnosti, zakúpenie školských potrieb pre nezaopatrené dieťa a na mimoriadne liečebné náklady. Dosiahnutie aspoň bazálnej úrovne sociálnej suverenity občana v hmotnej núdzi prostredníctvom týchto opatrení podporuje vedenie sociálne prijateľného a do budúcnosti otvoreného života umožňujúceho jeho postupnú a plnohodnotnú sociálnu inklúziu.

K sociálnym intervenciám v oblasti služieb zamestnanosti patria predovšetkým aktívne opatrenia na trhu práce, príspevky poskytované v rámci aktívnych opatrení na trhu práce, projekty a programy realizované v tejto oblasti a podpora zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím.

Súčasný systém aktívnych opatrení na trhu práce v SR je možné klasifikovať do troch podskupín:

1. Nástroje zamerané na zvyšovanie zamestnatel'nosti uchádzačov o zamestnanie a záujemcov o zamestnanie (v oblasti riešenia dlhodobej nezamestnanosti sem patrí napr. príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb).

2. Nástroje zamerané na podporu vytvárania nových pracovných miest (vo vzťahu k dlhodobo nezamestnaným občanom sem patrí napr. integrácia znevýhodnených občanov v sociálnom podniku).
3. Nástroje zamerané na podporu a udržanie existujúcich pracovných miest (ako prevencia dlhodobej a opakovanej nezamestnanosti sem patrí napr. príspevok na podporu udržania pracovných miest).

Predpokladom úspešnosti procesu realizácie aktívnych opatrení na trhu práce (napr. vzdelávania a prípravy pre trh práce), ako aj finálnym efektom ich uplatňovania (napr. príspevku na samostatnú zárobkovú činnosť) je taká sociálna suverenita uchádzača o zamestnanie, ktorá podporuje jeho aktívne postoje, ale aj celkovú stabilitu a prosperitu spoločnosti.

K sociálnym intervenciám v službách zamestnanosti výrazne orientovaných aj na posilňovanie sociálnej suverenity dlhodobo nezamestnaných občanov patria aj projekty a programy financované prevažne zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu, a to najmä projekty na zlepšenie postavenia uchádzačov o zamestnanie na trhu práce a národné, regionálne alebo pilotné projekty na podporu začleňovania znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na trh práce, na overenie nových aktívnych opatrení na trhu práce, na zlepšenie situácie rozvoja zamestnanosti v rámci partnerstiev, na podporu rozvoja regionálnej zamestnanosti, či investičnú a individuálnu štátnu pomoc investorovi a projekty a programy na podporu rozvoja regionálnej zamestnanosti a zvyšovania zamestnateľnosti.

Realizácia a výsledky výskumu

Charakteristika výskumu

Jedným z najvýraznejších socioekonomických problémov Slovenskej republiky je dlhodobá nezamestnanosť. Z celkového počtu evidovaných disponibilných uchádzačov o zamestnanie v júli 2013 (377 423) bolo dlhodobo nezamestnaných nad 12 mesiacov 212 476 osôb, čo tvorí 56,29 percenta. Tento podiel dlhodobo nezamestnaných sa nepretržite zvyšuje – napr. v roku 2000 to bolo „len“ 43,61 percenta. Ešte výraznejšie sa táto tendencia prejavuje pri veľmi dlhodobej nezamestnanosti, t. j. pri nezamestnanosti prekračujúcej 48 mesiacov trvania. Kým v roku 2000 tvoril podiel veľmi

dlhodobo nezamestnaných 7,8 percenta z celkového počtu uchádzačov o zamestnanie, v súčasnosti je to už 33,7 percenta, čo predstavuje 71 604 osôb.

Sociálne ohrozujúcim fenoménom v tejto oblasti sú aj kontinuálne zisťované regionálne rozdiely v miere evidovanej nezamestnanosti, ktoré akcentujú dôležitosť zohľadňovania aj týchto aspektov nezamestnanosti. K regiónom s dlhodobo vysokou mierou nezamestnanosti prekračujúcou 25 percent patria najmä Rimavská Sobota, Revúca, Kežmarok, Poltár a Rožňava, naopak k regiónom s priemernou mierou nezamestnanosti okolo 5 percent dlhodobo patrí Bratislava. Slovenská republika je podľa Hetteša (2013, s. 41) príkladom nekohézie v regiónoch. Bratislavský samosprávny kraj dosiahol podľa Eurostatu v roku 2011 úroveň 178 percent HDP na obyvateľa, čo predstavuje piate miesto v rámci EÚ, viac ako napr. Paríž, Praha, či Viedeň. Niektoré iné samosprávne kraje však nedosahujú úroveň ani 50 percent. V tabuľke 7.17 uvádzame mieru nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch Slovenska aj v celej SR v ostatnom desaťročí podľa údajov Eurostatu.

Tabuľka 7.17

Miera nezamestnanosti v Slovenskej republike v rokoch 2003 – 2012

Región	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bratislava	6,9	9,1	5,3	4,6	4,3	3,4	4,6	6,2	5,8	5,7
Západné SK	15,6	14,2	12,5	9,8	7,8	6,4	9,9	12,7	10,7	11,3
Stredné SK	20,4	22,5	19,6	16,4	15,3	13,1	14,6	16,5	15,9	16,2
Východné SK	20,8	25,0	23,1	19,1	14,9	13,2	15,9	18,5	18,7	19,0
Spolu SK	17,7	18,4	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0

Zdroj: Employment and unemployment (Labour Force Survey). Dostupné na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 28. 8. 2013, 16:08.

Pri koncipovaní možností uplatnenia sociálnej práce v tejto oblasti sociálnej politiky je teda ako východiskový aspekt sociálnej praxe založenej na dôkazoch (Evidence based practise) potrebné poznať reálnu sociálnu situáciu dlhodobo nezamestnaných v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti. Profesionálny výkon sociálnej práce v tejto sfére pozostáva z rozličných prístupov, ktoré sú determinované existujúcou legislatívou, inštitucionálnym ukotvením, ale najmä uplatňovaným súborom opatrení, referenčným

rámcom ktorých sú v podmienkach Slovenskej republiky predovšetkým služby zamestnanosti.

V našom výskume sme sa zamerali na identifikáciu príčin a dôsledkov dlhodobej nezamestnanosti, využívanie aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných a využívanie dobrovoľníctva v oblasti zvyšovania zamestnateľnosti uchádzačov o zamestnanie. Na zisťovanie uvedených súvislostí sme aplikovali kombináciu troch základných typov výskumov v sociálnej práci (Engel a Schut, 2009), t. j. opisného, ktorý popisuje existujúce sociálne podmienky (pri zisťovaní príčin dlhodobej nezamestnanosti), vysvetľujúceho, ktorý, okrem iného, identifikuje následky sociálnych javov (pri zisťovaní dôsledkov dlhodobej nezamestnanosti) a vyhodnocovacieho výskumu, ktorý je zameraný na popis dopadu opatrení sociálnej politiky (pri zisťovaní využívania aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných). Ťažiskovou výskumnou metódou bol pološtruktúrovaný rozhovor s dlhodobo nezamestnanými (N = 242) v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti (Rimavská Sobota – 32,6 %, Rožňava – 25,38 % a Lučenec – 22,63 %). Výskum prebiehal v marci 2013.

Kauzálné súvislosti dlhodobej nezamestnanosti

Náročnosť zisťovania kauzálnych súvislostí dlhodobej nezamestnanosti vyplýva predovšetkým z multidimenzionality sociálnej reality a z nej vyplývajúcej výraznej variability jednotlivých príčin nezamestnanosti. V našom výskume sme prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov zisťovali príčiny pretrvávania nezamestnanosti u dlhodobo nezamestnaných občanov v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti. Spracované výsledky o príčinách dlhodobej nezamestnanosti uvádzame v tabuľke 7.18.

Spracovávanie odpovedí respondentov prebiehalo v štyroch fázach. V prvej fáze sme od 242 respondentov získali na otázku: „Prečo ste aj po uplynutí jedného roku po zaradení do evidencie uchádzačov o zamestnanie stále bez zamestnania?“ celkovo 78 rôznych odpovedí (zostávajúcich 164 odpovedí sa presne zhodovalo s niektorou z už uvedených odpovedí). V druhej fáze sme odpovede respondentov (78) spracovali do podoby príčin, ktorých bolo celkovo 21. Z nich sa najčastejšie objavovali príčiny súvisiace

so mzdou (napr. nízka mzda v porovnaní so sociálnymi príjmami), vekom (napr. subjektívne posudzovaný vysoký vek), zdravotným stavom či miestom výkonu potenciálneho zamestnania. V tretej fáze spracovania sme uvedené príčiny (21) kategorizovali do 8 spoločných kategórií. Ku kvantitatívne najviac zastúpeným kategóriám patrili demografické príčiny (vek, zdravotný stav, pohlavie), kauzálne súvislosti na strane zamestnávateľa (hromadné prepúšťanie, problémy v podniku) a vzdelanie (nízke vzdelanie, nevhodné vzdelanie, chýbajúce vedomosti). V poslednej fáze spracovania sme tieto kategórie (8) zoskupili do dvoch podskupín interných a externých faktorov, pričom miernu prevahu (53,6 percenta) mali externé faktory (zamestnávateľ, finančné príčiny, spoločenské faktory a lokalita).

Tabuľka 7.18

Príčiny dlhodobej nezamestnanosti

Príčiny	%	Kategórie (%)	Faktory (%)
Vek	8,2	Demografické (15,1)	Interné (46,4)
Zdravotný stav	6,1		
Pohlavie	0,8		
Nízke vzdelanie	5,5	Vzdelanie (14,4)	
Nevhodné vzdelanie	4,9		
Chýbajúce vedomosti	4,0		
Nudná práca	4,6	(Ne)záujem (10,2)	
Neochota pracovať	3,3		
Nezáujem o prácu	2,3		
Chýbajúca prax	4,0	Prax (6,7)	
Nedostatok skúseností	2,7		
(Hromadné) prepúšťanie	7,8	Zamestnávateľ (15,0)	Externé (53,6)
Problémy v podniku	7,2		
Mzda	10,2	Finančné (14,8)	
Pomoc v hmotnej núdzi	3,4		
Dávka v nezamestnanosti	1,2		
Hospodárska kríza	5,0	Spoločnosť (12,4)	
Upsvar (štát)	4,7		
Mesto, obec	2,7		
Miesto zamestnania	6,1	Lokalita (11,4)	
Miesto bydliska	5,3		

Vo výskume Schraggeovej (2011, s. 39 – 40) realizovanom pomocou Antonovského dotazníka SOC (Sense of Coherence) na vzorke 193 dlhodobo nezamestnaných bolo zistené, že vyššia externalizácia príčin

nezamestnanosti u dlhodobo nezamestnaných sa spája s nižším skóre v dimenzii zvládnuteľnosti. Ide o tzv. inštrumentálnu dimenziu, ktorá odráža vzťah medzi vnímaním možností, ktoré má človek k dispozícii a nárokmi okolia.

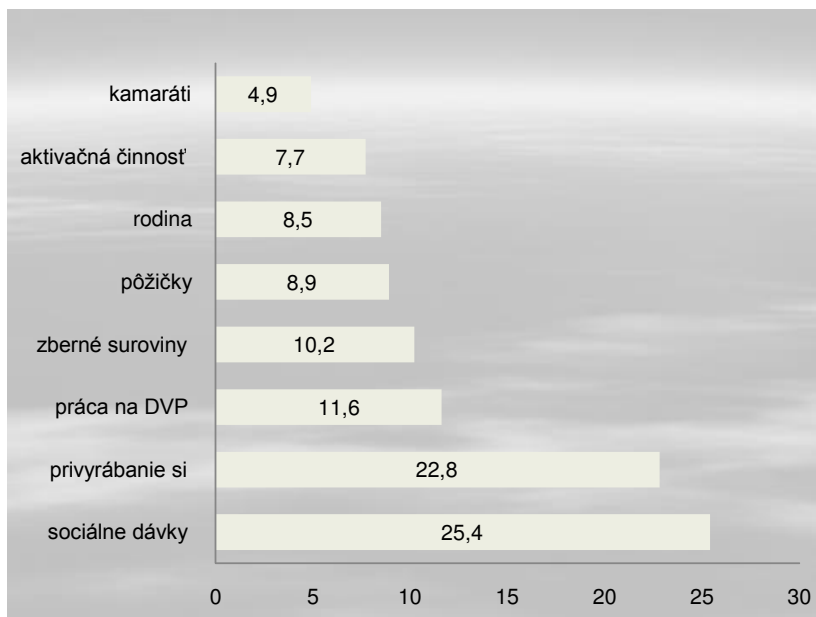
Pre porovnanie a doplnenie uvádzame aj výsledky výskumu Feathera (1985), ktorý zisťoval vzťah medzi mierou konzervativizmu a spôsobom vysvetľovania príčin nezamestnanosti. Zistil, že konzervatívne orientovaní jedinci označovali ako príčiny nezamestnanosti viac interné faktory a menej konzervatívni jedinci uvádzali ako príčiny nezamestnanosti viac ekonomickú situáciu, politiku vlády a pod., čiže externé faktory.

Dlhodobo nezamestnaní občania subjektívne vnímajú často aj objektívne existujúce obmedzenia v ich prístupe na trh práce. Podľa výsledkov výskumu Gyarfásovej et al. (2006, s. 83 – 84) sú to napr. znížená pracovná etika a motivácia dlhodobo nezamestnaných, pokles úrovne ľudského kapitálu, stigmatizácia dlhodobo nezamestnaných u zamestnávateľov, nedostatočná územná či profesijná mobilita, existujúce sociálne či psychické hendikepy, malý rozdiel medzi príjmom zo sociálnych dávok a príjmom zo zamestnania, či nedostatok špecifických nástrojov zameraných na túto skupinu nezamestnaných.

Dôsledky dlhodobej nezamestnanosti a aktívna činnosť uchádzačov o zamestnanie

K špecifickým dôsledkom veľmi dlhodobej nezamestnanosti by sme mohli zaradiť napr. vznik a dlhodobé pretrvávanie javu tzv. nezamestnatelnosti, vytvorenie permanentnej sociálnej závislosti od pomoci v hmotnej núdzi a iných sociálnych dávok, najvyššiu mieru rizika chudoby práve u veľmi dlhodobo nezamestnaných, či hrozbu sociálneho dedenia životných stratégií vznikajúcich v dôsledku dlhodobej nezamestnanosti. V našom výskume sme sa zamerali na jeden z najčastejšie prezentovaných externých faktorov, ktorým je nedostatok finančných prostriedkov. Spracované odpovede dlhodobo nezamestnaných občanov na otázku: „Akým spôsobom si obstarávate finančné prostriedky?“, uvádzame v grafe 7.1.

Graf 7.1

Spôsob obstarania finančných prostriedkov

Zdroj: Autor.

V súlade s vyššie uvedenými teoretickými východiskami je najčastejším spôsobom finančného zabezpečenia dlhodobo nezamestnaného príjem zo sociálnych dávok. Významnou súčasťou získavania finančných prostriedkov u dlhodobo nezamestnaných sú aj legálne či nelegálne pracovné aktivity, ktoré v súčte využíva viac ako tretina respondentov. K zaujímavým výskumným zisteniam patrí aj obľúbenosť získavania finančných prostriedkov prostredníctvom zberu druhotných surovín. Viac ako pätina respondentov si finančné prostriedky zapožičiava, či už od príbuzných a kamarátov, ako aj od bankových a nebankových inštitúcií.

Využívanie aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných

Slovenská republika už od roku 2004 (prijatím Zákona NR SR č. 5/2004 o službách zamestnanosti) začala zdôrazňovať význam aktívnej politiky trhu práce. Súčasný systém aktívnych opatrení na trhu práce v SR je možné klasifikovať do troch podskupín:

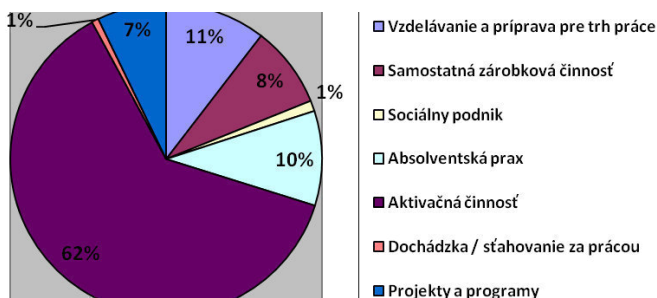
1. Nástroje zamerané na zvyšovanie zamestnateľnosti uchádzačov o zamestnanie a záujemcov o zamestnanie (patrí sem napr. príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb).
2. Nástroje zamerané na podporu vytvárania nových pracovných miest (patrí sem napr. príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť).
3. Nástroje zamerané na podporu a udržanie existujúcich pracovných miest (patrí sem napr. príspevok na dochádzku za prácou).

Každá z týchto podskupín má svoje špecifiká a využitie, pričom kľúčovými charakteristikami sú predovšetkým použité finančné prostriedky a vytvorené pracovné miesta. O využívaní aktívnych opatrení na trhu práce v SR spravováva Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny každoročne správu s názvom „Realizácia nástrojov aktívnej politiky trhu práce“.

Každé aktívne opatrenie na trhu práce má svoju priamu a nepriamu účinnosť. Priamou účinnosťou rozumieme spojenie medzi príslušným aktívnym opatrením na trhu práce a následným zamestnaním, resp. umiestnením uchádzača o zamestnanie na trhu práce. K nepriamym účinkom aktívnych opatrení na trhu práce zaraďujeme predovšetkým také dopady realizovaného opatrenia, ktoré zlepšujú možnosti uplatnenia sa uchádzača o zamestnanie na trhu práce. Patrí k nim napr. zvyšovanie vedomostí a zručností, rozširovanie sociálnych sietí, zvyšovanie sebaistoty, prekonávanie bariér a pod.

K aktívnym opatreniam na trhu práce v Slovenskej republike v zmysle Zákona o službách zamestnanosti patrí sprostredkovanie zamestnania, evidenčná činnosť, poskytovanie poradenských služieb, vzdelávanie a príprava pre trh práce, poskytovanie rôznych príspevkov a realizácia projektov a programov v oblasti politiky zamestnanosti. V našom výskume sme sa zamerali na zistenie využívania aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných. Výsledky uvádzame v grafe 7.2.

Graf 7.2

Využívanie aktívnych opatrení na trhu práce u dlhodobo nezamestnaných

Zdroj: Autor.

Jednoznačne najvyužívanejším (62 percent) aktívnym opatrením na trhu práce zo strany dlhodobo nezamestnaných v regiónoch s vysokou mierou dlhodobej nezamestnanosti je aktivačná činnosť. Voči jej efektívnosti však existujú viaceré relevantné pochybnosti. Podľa monitoringu ÚPSVaR (Vyhodnotenie národných projektov a nástrojov aktívnej politiky trhu práce za rok 2012) sa ako najspornejšie z nástrojov AOTP ukazujú tie, ktoré sú určené na zvyšovanie zamestnateľnosti. Ich efektívnosť pri dlhodobo nezamestnaných je všeobecne považovaná za nízku. Z nich najvyužívanejší nástroj, aktivačné práce, dlhodobo devalvujú mnohé obmedzenia, ako sú čas strávený pri aktivačných prácach, obsahová úroveň práce, ich funkcia nadväznej dávky k dávke v hmotnej núdzi, čo vedie k ich formalizácii. Ďalšie negatíva aktivačnej činnosti ako nástroja na získavanie pracovných zručností uvádzajú autori publikácie „Inkluzívny trh“ Páleník et al. (2011, s. 86), ktorí uvádzajú, že súčasťou aktivačnej činnosti nie je pracovná zmluva resp. obdobný pracovnoprávny vzťah, čiže odpracovaný čas sa nezapočítava do nároku na plnenie zo sociálneho poistenia a často je zneužívaná na politický boj na miestnej úrovni. Ministerstvo financií SR dokladuje fakt, že aktivačná činnosť znižuje šance na trhu práce, resp. aktivačné práce iba výnimočne prispeli k získaniu stabilnej práce. „Prechod účastníkov aktivačných prác na otvorený trh práce je v absolútnych číslach mizivý. Pri porovnaní s primeranou základnou vzorkou dokonca negatívny. Znamená to, že aktivačné práce v súčasnej podobe nielen, že neprospievajú trhu práce, ale mu priam

škodia.“ (Harvan, 2011, s. 22). Štatistický úrad SR tvrdí, že ich účastníci často nepracujú. Celkovo je to najhorší nástroj zaradený do AOTP, ktorý kedy v SR existoval. Napr. v roku 2010 sa aktivačnej činnosti zúčastnilo 61.000 osôb, pričom mesačná výška príspevku bola 63 euro, čo súhrne za všetkých poberateľov predstavuje približne 46 miliónov euro.

Dobrovoľníctvo nezamestnaných na Slovensku ⁷

V zahraničí sú dobrovoľnícke programy zamerané na nezamestnaných rozvíjané už dlhšiu dobu. Na Slovensku sa v súčasnosti môžeme stretnúť s dvoma špecifickými variantmi dobrovoľníctva nezamestnaných. Odlíšnosti medzi nimi sú stručne zhrnuté v tabuľke 7.19.

Tabuľka 7.19

Variety dobrovoľníctva nezamestnaných na Slovensku

Aspekt	Dobrovoľnícka služba ako forma aktivačnej činnosti	Dobrovoľnícka služba ako neplatená, slobodne zvolená činnosť v prospech iných
Právny	Zákon NRSR č. 330/2008 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov	Zákon NR SR č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
Finančný	Nezamestnaný má nárok na aktivačný príspevok Organizácia, ktorá dobrovoľnícku činnosť organizuje, má nárok na príspevok na úhradu nákladov súvisiacich s organizovaním dobrovoľníckej služby	Nezamestnaný nemá nárok na aktivačný príspevok Organizácia nemá nárok na úhradu nákladov súvisiacich s organizovaním dobrovoľníckej činnosti
Časový	20 hodín týždenne	Nie je stanovený časový rozsah
Organizačný	Dohodu o vykonávaní dobrovoľníckej činnosti uzatvára s nezamestnaným Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	Dohodu o vykonávaní dobrovoľníckej činnosti uzatvára s nezamestnaným prijímajúca alebo vysielajúca organizácia

Prvým variantom dobrovoľníctva nezamestnaných je dobrovoľnícka služba vykonávaná nezamestnanými ako forma aktivačnej činnosti v rámci Zákona NRSR č. 330/2008 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zákon o službách zamestnanosti definuje v § 52a dobrovoľnícku službu ako formu aktivácie uchádzača o zamestnanie vykonávaním dobrovoľníckej činnosti, ktorej cieľom

⁷ Spracované podľa: Brozmanová Gregorová a Jusko (2014).

je získanie praktických skúseností pre potreby trhu práce. Počas dobrovoľníckej služby uchádzač o zamestnanie vykonáva všeobecne prospešnú činnosť v zákonom vymedzených oblastiach, a to v rozsahu 20 hodín týždenne nepretržite najviac počas šiestich kalendárnych mesiacov u právnickej alebo fyzickej osoby, ktorá svoju činnosť v určených oblastiach nevykonáva s cieľom účelom dosiahnutia zisku. Účasť na vykonávaní dobrovoľníckej služby je dobrovoľná a pre občana zakladá nárok na poberanie paušálneho príspevku vo výške sumy životného minima poskytovaného jednej neplnoletej fyzickej osobe podľa osobitého predpisu.⁸ Zároveň pre fyzickú alebo právnickú osobu zakladá organizovanie dobrovoľníckych prác nárok na poberanie príspevku, ktorý možno použiť na úhradu časti nákladov súvisiacich s vykonávaním dobrovoľníckych prác. Príspevok sa poskytuje na základe dohody uzatvorenej s príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny. Dohodu o vykonávaní dobrovoľníckej služby uzatvára s uchádzačom o zamestnanie úrad, pričom jej obsah je presne vymedzený v zákone.

V tabuľke 7.20 uvádzame údaje Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny SR týkajúce sa príspevku na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby za rok 2012.

V prípade tohto variantu dobrovoľníctva nezamestnaných nejde podľa nášho názoru o dobrovoľníctvo v pravom zmysle slova, nakoľko výkonom týchto aktivít vzniká nárok na finančnú odmenu nezamestnaného, a teda je porušený základný princíp dobrovoľníctva, ktorým je bezodplatnosť. V rámci prípravy Zákona o dobrovoľníctve bola iniciovaná snaha o zmenu názvu tohto typu aktivačných prác, ale tento návrh nakoniec nebol do zákona zahrnutý.

Druhým variantom dobrovoľníctva nezamestnaných sú dobrovoľnícke aktivity vykonávané v zmysle Zákon NR SR č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, respektíve mimo Zákona o službách zamestnanosti. V tomto prípade nezamestnaných nachádzame medzi ostatnými skupinami obyvateľstva ako tých, ktorí vykonávajú dobrovoľníctvo ako uvedomelú neplatenú aktivitu alebo prácu na základe slobodnej vôle v prospech iných ľudí alebo spoločnosti, či životného prostredia

⁸ Zákon NRSR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

mimo členov rodiny a domácnosti dobrovoľníka/dobrovoľníčky. Pri tomto type dobrovoľníckej činnosti nie je presne stanovený časový rozsah a jej výkon nezakladá nárok ani nezamestnanému ani organizácii na poberanie žiadneho príspevku. Prijímajúca alebo vysielajúca organizácia pritom môže s nezamestnaným podľa Zákona o dobrovoľníctve uzatvoriť zmluvu o dobrovoľníckej činnosti. Zákon umožňuje pri dlhodobej dobrovoľníckej činnosti zarátanie času, ktorý dobrovoľníci venujú dobrovoľníctvu, do odpracovaného času s cieľom dôchodkového zabezpečenia. Organizovanie tohto variantu dobrovoľníckych aktivít nezamestnaných nie je priamo prepojené s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, aj keď aj tieto môžu byť subjektmi, ktoré sa do informovania o jeho možnostiach zapoja. Tento variant dobrovoľníctva nezamestnaných sa na Slovensku len začína rozvíjať, nezamestnaní sú do dobrovoľníctva zapájaní skôr ako súčasť iných cieľových skupín. V ďalšej časti príspevku poukazujeme na špecifickú a prínosy tohto typu dobrovoľníctva najmä v súvislosti s možnosťami zvyšovania zamestnateľnosti a zamestnanosti nezamestnaných.

Tabuľka 7.20

Príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby v SR v roku 2012

Región	UOZ na AČ	Organizátori	Suma	Doba
Bratislavský kraj	231	6	287 516,25	5,80
Trnavský kraj	372	7	433 976,93	5,04
Trenčiansky kraj	319	25	417 448,35	5,98
Nitriansky kraj	787	9	1 027 997,46	5,86
Žilinský kraj	448	9	520 931,42	5,53
Banskobystrický kraj	1 274	10	1 546 159,96	5,50
Prešovský kraj	596	15	760 944,20	5,69
Košický kraj	1 139	7	1 105 452,32	4,30
SR	5 166	88	6 100 426,89	5,32

Zdroj: Vyhodnotenie národných projektov a nástrojov aktívnej politiky trhu práce za rok 2012. Dostupné na: www.upsvar.sk, 28. 8. 2013, 16:44.

Poznámka:

UoZ na AČ – počet uchádzačov o zamestnanie na aktivačnej činnosti

Organizátori – počet vytvorených miest pre organizátorov

Suma – celková dohodnutá suma príspevkov na vytvorené miesta

Doba – priemerná doba trvania jedného miesta v mesiacoch

Návrh opatrení

Odporúčania vo vzťahu k zvýšeniu sociálnej suverenity dlhodobo nezamestnaného občana v hmotnej núdzi

Retrospektívna intervencionistická sociálna politika sa podľa Krebsa a kol. (2007, s. 26) zameriava na riešenie už vzniknutých sociálnych udalostí, čiže reaguje ex post. Z hľadiska riešenia chudoby a dlhodobej nezamestnanosti má sociálna politika často „len“ paliatívny význam, t. j. zmierňuje sociálne dôsledky týchto nepriaznivých životných situácií, ale nerieši základný problém. Dôkazom toho je vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti v SR a jej úzke prepojenie so stavom hmotnej núdze, ktoré kontinuálne nachádzame v štatistických ukazovateľoch Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a Štatistického úradu SR. Dosiahnutie funkčnej kooperácie individuálnych a celospoločenských snáh o riešenie tohto problému predstavuje posilnenie sociálnej suverenity dlhodobo nezamestnaného občana v hmotnej núdzi, o ktoré by mali v primeranej miere usilovať tak jednotlivec, ako aj celá spoločnosť.

Vzhľadom na nedostatočnú úspešnosť na finálne výstupy orientovaných makrosociálnych intervencií sociálnej politiky je potrebné obrátiť našu pozornosť (aj) na procedurálne ponímané mikro- a mezosociálne intervencie sociálnej práce, ktoré charakterizuje napr. Musil (2004). Situačný rozmer sociálnych intervencií, ktoré sociálna práca ako dynamická a mnohofunkčná profesia ponúka, predstavuje výrazný podporný činiteľ sociálnej suverenity občana.

V tejto súvislosti je vo vzťahu k sociálnym intervenciám v hmotnej núdzi a dlhodobej nezamestnanosti potrebné spomenúť ich intencionálny rozmer, ktorý predstavuje predovšetkým problematika sociálnej opory a sociálnych sietí. Sociálna opora predstavuje pomoc, ktorú klientovi poskytujú iní aktéri, najmä sociálni pracovníci. „Social support has been conceptualized in many ways. Highlighted features are the structural aspects of social networks, functional aspects of social support and enacted support as well as the

subjective perception of support by the recipients“⁹ (Hogan, Linden a Najarian, 2001, s. 382). Jej cieľom je uľahčenie zvládania konkrétnej nepriaznivej situácie. Sociálnou oporou v stave hmotnej núdze a dlhodobej nezamestnanosti je predovšetkým dávka v hmotnej núdzi a jednorazová dávka pomoci v hmotnej núdzi. Sociálne siete predstavujú výrazný protektívny faktor pred vznikom sociálnej exklúzie u dlhodobo nezamestnaných ľudí v hmotnej núdzi. Z existujúcich sociálnych intervencií sa ako prevencia sociálneho vylúčenia môže chápať aktivačná činnosť, príspevok na bývanie, či ochranný príspevok.

Z pohľadu zlepšenia sociálnej suverenity dlhodobo nezamestnaných klientov v hmotnej núdzi v kontexte retrospektívne intervencionistickej sociálnej politiky navrhujeme nasledovné opatrenia:

- zvýšenie právnej relevancie kľúčových pojmov v tejto oblasti, predovšetkým pojmu chudoba,
- identifikácia situačných mikro- a mezosociálnych intervencií sociálneho pracovníka a sociálnej práce vôbec, predovšetkým v službách zamestnanosti,
- diverzifikácia možností sociálnych intervencií v oblasti pomoci v hmotnej núdzi a aktívnych opatrení na trhu práce,
- eliminácia stigmatizujúcich aspektov sociálnych intervencií v týchto oblastiach, vyplývajúcich predovšetkým z plošného a neadresného uplatňovania makrosociálnych intervencií,
- objektívna optimalizácia aktívnych opatrení na trhu práce a dávky a príspevkov v hmotnej núdzi a ich implementácia do legislatívnej úpravy služieb zamestnanosti a pomoci v hmotnej núdzi,
- posilnenie transdisciplinárneho prístupu pri riešení problémov spojených s chudobou a dlhodobou nezamestnanosťou, ktorý sociálna práca ako transdisciplinárna praktická veda ponúka (viď. Göppner a Hämäläinen, 2008, s. 39 – 44).

⁹ Sociálna podpora môže byť koncipovaná rôznymi spôsobmi. Jej hlavnými charakteristikami sú štrukturálne aspekty sociálnych sietí, funkčné aspekty sociálnej podpory a daňová pomoc, rovnako ako subjektívne vnímanie tejto podpory zo strany príjemcov.

Systém sociálnej politiky ako kontext viacerých oblastí a subsystémov predstavuje koordinačne náročný prvok spoločenskej akceptácie sociálnej suverenity občana ako objektu týchto opatrení. Z tohto dôvodu je potrebné dosiahnuť kontextuálne podmienenú rovnováhu medzi profesijnými možnosťami sociálnej práce v týchto oblastiach a legislatívnou úpravou jednotlivých subsystémov sociálnej politiky. Cieľom situačne orientovaných sociálnych intervencií sociálneho pracovníka je postupne dosiahnuť sociálnu suverenitu klienta. Opakom sociálnej suverenity je sociálna závislosť, ktorá sa žiaľ často dosahuje dlhodobou aplikáciou makrosociálnych intervencií retrospektívnej sociálnej politiky.

Vzhľadom na nedostatočnú úspešnosť na finálne výstupy orientovaných makrosociálnych intervencií sociálnej politiky (napr. aktivačnej činnosti) je potrebné obrátiť našu pozornosť aj na inovatívne možnosti pomoci dlhodobo nezamestnaným klientom v hmotnej núdzi v kontexte retrospektívnej sociálnej politiky. Dôležitým determinantom úspešnosti týchto opatrení je nadobudnutie ich právnej relevancie, pretože pokiaľ je sociálna intervencia právne irelevantná, nie sú s ňou spájané adekvátne právne následky, t. j. účinné formy pomoci sociálnemu klientovi. K takýmto opatreniam by sme navrhovali zaradiť predovšetkým identifikáciu a diverzifikáciu cieľovej skupiny dlhodobo nezamestnaných klientov v hmotnej núdzi, vytvorenie rozvojového partnerstva subjektov participujúcich v tejto oblasti, tvorbu projektov a programov zameraných na riešenie chudoby a dlhodobej nezamestnanosti, individuálne a skupinové poradenstvo uchádzačom o zamestnanie a občanom v hmotnej núdzi a posilnenie funkčnej gramotnosti tejto cieľovej skupiny.¹⁰

¹⁰ Podrobnejšie návrhy sú uvedené v prílohe 5.

7.3 Význam matematického vzdelania pre uplatnenie sa na trhu práce

Nadobudnutím účinnosti Zákona č. 245 z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a po zmene a doplnení niektorých zákonov o výchove a vzdelávaní sa od 1. septembra 2008 začala na Slovensku školská reforma. Priniesla mnohé zmeny a spustila vlnu pozitívnych i negatívnych postojov odborníkov i širokej verejnosti. V súčasnosti prevláda orientácia študentov na štúdium humanitne zameraných odborov a štúdium technických smerov sa stáva pre študentov často menej zaujímavým, náročnejším, menej perspektívnym.

Cieľom práce je buď potvrdiť, alebo vyvrátiť tvrdenie, že povinná maturitná skúška z matematiky vedie ku kvalitnejšiemu vzdelaniu, ktorého výsledkom je úspešnejšia pracovná kariéra. Zamerali sme sa na otázku ukončovania stredoškolského štúdia (s akcentom na gymnaziálne štúdium) maturitnou skúškou z matematiky, vzhľadom na vyjadrenia ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pre médiá, v ktorých uvažuje o opäťtovnom zavedení povinnej maturitnej skúšky z matematiky. (Hospodárske noviny, <http://hnonline.sk/>, 19. 4. 2012) Neskôr po diskusiách so školskými odborníkmi pripustil možnosť výberu maturitného predmetu gymnazistami spomedzi viacerých prírodovedných predmetov. (Hospodárske noviny, <http://hnonline.sk/>, 31. 5. 2012) V súčasnosti je matematika voliteľným maturitným predmetom.

Význam matematického vzdelania v minulosti, súčasnosti i budúcnosti je nesporný. Rozvoj či rast ekonomiky je podmienený dobrou úrovňou aj matematických poznatkov. Informatizácia spoločnosti je rovnako závislá od úrovne matematického poznania. Sú však jedinci s vyššou úrovňou matematických poznatkov žiadanejší na trhu práce? Dosahujú významnejšie pracovné úspechy? Pokúsime sa odpovedať na tieto otázky v ďalších častiach práce.

Najvýznamnejším prínosom vzdelávania pre trh práce je z hľadiska ekonomiky príprava ľudí. Kvalita ľudského kapitálu spätne ovplyvňuje hospodárske výsledky. Výnosom zo vzdelania je zvýšenie produktivity jedinca. Profituje

z neho celá spoločnosť a aj jedinec sám. Tomu sa investície do vzdelania vracajú v podobe mzdy za prácu, ktorú na základe vzdelania vykonáva. Je prirodzené, že rastie záujem o ten typ vzdelania, ktoré pre absolventa minimalizuje problém nezamestnanosti a je vysoko odmeňované. (Beblavý a Kubánová, 2002).

Teoretické východiská

História hodnotenia výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov

Kedy presne nastal okamih, keď ľudia začali hodnotiť výsledky výchovy a vzdelávania tak, ako to ponímame dnes, nemožno presne datovať. Isté však je, že už od prvopočiatkov výchovy a vzdelávania boli používané prostriedky *trestania* jednotlivcov, ktorí nepreukázali dostatočnú snahu, boli nepozorní alebo inak dávali najavo svoju rozptýlenosť a *odmeňovania* usilovných jednotlivcov a tých, ktorí dosahovali výborné výsledky. Ako uvádza J. Velikanič (1973, s. 158 – 169), najstaršie zmienky o využívaní „stimulačných prostriedkov“ (palica – najstarší; pretrvával až do 20. storočia) pri učení pochádzajú z obdobia staroveku a sú znázornené vo forme kresieb a malieb na úžitkových predmetoch a stenách budov či škôl. O prístupe k hodnoteniu učebnej práce žiakov sa objavujú informácie až v 2. pol. 1. storočia n. l. Sú to zmienky o miestach v triede podľa dosahovaných výsledkov – „lokáciách“. U nás sme poznali tzv. somárske lavice ešte aj v 20. storočí ako pozostatok takéhoto spôsobu hodnotenia.

V prvom storočí n. l. učiteľ rétoriky a prvý teoretik Rímskej ríše Marcus Fabius Quintilianus zavrhol akékoľvek používanie telesných trestov. Radil učiteľom zachovávať rozumnú mieru v pochvale i karhaní, využívať odmenu i dohováranie. Umiestnenie žiakov v triede podľa hodnotenia považoval za kladný motivačný prvok. Jeho názory však výraznejšie ovplyvňovali mnohých pedagogických mysliteľov až v stredoveku. V jezuitskom školstve triedenie žiakov nabralo taký rozmer, že bolo často zdrojom nedorozumení, závidi, udavačstva. Nepoužívali telesné tresty, ich tresty boli morálne, využívali „signy“ – rozličné znamenia, ako napr. čapica s oslými ušami, slamený veniec a pod. „Signy“ sa používali v stredovekom i novovekom školstve.

Neboli to len potupné znamenia pre zlých žiakov, ale napr. aj odznaky usilovnosti pre dobrých žiakov.

Slovné hodnotenie práce žiakov pri ukončení školy, ktoré bolo pomerne všeobecné, sa začalo v 16. storočí nahrádzať známkovanim (využívalo 6 klasifikačných stupňov: najlepší, dobrý, stredný, kolísavý, nedostatočný a určený na úplné vylúčenie). V tomto období dochádza v súvislosti s rozvojom priemyslu aj k prudkému rozvoju výchovy a vzdelávania v školách. Jan Amos Komenský požaduje, aby sa do škôl zavádzali prehliadky a skúšky pravidelne dvakrát ročne, ale okrem toho aby boli aj mimoriadne skúšky, nečakané, časté a prísne. (Velikanič, 1973, s. 165) Nezmieňuje sa o klasifikovaní známkami, ale uvádza ako jednu z možností hodnotenia pochvalu najrýchlejšieho alebo najlepšieho žiaka a pokarhanie na hodnotenie nedbanlivosti. Rozlišuje šesť kategórií, do ktorých možno zaradiť žiakov podľa duševných schopností. (Komenský, 1991).

V neskorších obdobiach sa hodnotenie žiakov s pevne určenými klasifikačnými stupňami spresňovalo a upevňovalo. Rozvinul sa systém hodnotenia a klasifikácie žiakov známkami a prostredníctvom klasifikačných stupňov. Výrazné zmeny nastali v školstve za čias Márie Terézie, kedy boli uzákonené skúšky ako verejný akt. Dochádzka i prospech v jednotlivých predmetoch boli hodnotené štyrmi stupňami. V tomto období sa všeobecne používalo na všetkých školách známkovanie, „lokácie“, „signy“ i telesné tresty. Mnohí pedagógovia i školy vystupovali proti tomuto negatívnemu pôsobeniu a snažili sa o ich odstránenie zo škôl. Po roku 1900 boli u nás vydané klasifikačné poriadky pre rôzne typy škôl a v r. 1937 v Školskom vyučovacom poriadku pre školy ľudové (obecné), meštianske školy a školy (triedy) pomocné bolo stanovené hodnotenie prospechu piatimi stupňami. Neboli však určené bližšie kritériá, a tak bolo hodnotenie a klasifikácia veľmi subjektívne. Na začiatku 20. storočia sa objavujú aj prvé kritiky hodnotenia známkami, významne ovplyvnené osobnosťou L. N. Tolstého, ktorý odmieta obvyklé skúšanie ako vstupnú etapu hodnotenia. (Kolář a Šikulová, 2005, s. 77) V klasifikačnom poriadku z roku 1951 sa už zdôrazňuje, že klasifikácia musí byť spravodlivá a musí vychádzať z poznania žiaka.

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa do škôl v SR zavádza slovné hodnotenie ako alternatíva hodnotenia známami. Vnímané bolo ako protipól hodnotenia a klasifikácie známami. „Zameniť jeden spôsob hodnotenia za druhý, to rozhodne nie je cesta ku kvalitnému fungovaniu školského hodnotenia ako prostriedku výchovy a vzdelávania.“ (Kolář a Šikulová, 2005, s. 79) Súhlasíme s názorom, že nie je možné zásadne meniť spôsob hodnotenia bez toho, aby došlo k zmenám v celkovom chápaní vyučovania.

V súčasnosti sa v SR hodnotenie žiaka v rámci vzdelávania vykonáva podľa nasledujúcich kritérií:

- podľa úrovne dosiahnutých výsledkov (slovným hodnotením, klasifikáciou, kombináciou klasifikácie a slovného hodnotenia),
- predmety, ktoré sa neklasifikujú, sú určené v školskom vzdelávacom programe,
- prospech žiaka v jednotlivých vyučovacích predmetoch nultého ročníka, prípravného ročníka a prvého až štvrtého ročníka základnej školy sa môže hodnotiť sloвне (stupňami: dosiahol veľmi dobré výsledky, dosiahol dobré výsledky, dosiahol uspokojivé výsledky, dosiahol neuspokojivé výsledky),
- pri hodnotení a klasifikácii žiaka s vývinovými poruchami alebo žiaka so zdravotným postihnutím sa zohľadňuje jeho porucha alebo postihnutie,
- prospech žiaka v jednotlivých vyučovacích predmetoch sa klasifikuje stupňami: výborný – 1, chváľitebný – 2, dobrý – 3, dostatočný – 4, nedostatočný – 5.

(Zákon o výchove a vzdelávaní, 2008).

Špecifiká hodnotenia v matematike

Kontrolou vyučovacieho procesu v matematike, tak ako aj v celom vyučovacom procese, zisťujeme a posudzujeme jeho výsledky, t. j. stupeň dosiahnutia jeho cieľov. Skúšaním chceme dosiahnuť hodnotenie výkonu, nie je to však podmienka hodnotenia, hodnotiť možno aj bez neho. Pod výsledkami vyučovacieho procesu rozumieme to, čo sa žiaci vo vyučovacom procese naučili, osvojili si, a to v oblasti kognitívnej, afektívnej i psychomotorickej

(Turek, 2004). Hodnotenie nie je totožné s klasifikáciou. Hodnotením učebných výsledkov žiakov vo vyučovacom procese učiteľ zisťuje a porovnáva vedomosti a zručnosti žiakov, prípadne meria ich úroveň. Klasifikovaním priradzuje klasifikačný stupeň výkonom žiakov.

Hodnotenie v matematike, tak ako aj v iných predmetoch, má svoje špecifiká.

Podľa názoru G. Littlera (2002) v matematike hodnotíme:

- fakty – čo chceme, aby žiaci vedeli,
- zručnosti – čo chceme, aby boli žiaci schopní zvládnuť,
- pojmy – čomu chceme, aby žiaci rozumeli,
- použitie – čo chceme, aby boli žiaci schopní použiť vo všetkých situáciách,
- správanie – aké spoločenské schopnosti chceme, aby si žiaci vypestovali,
- postoj – aký postoj chceme, aby si žiaci vypestovali (Littler, 2002).

Ako uvádza O. Gábor a kol. (1989), v matematike hodnotíme u žiaka:

- kvalitu a rozsah vedomostí,
- vývoj osobnosti, predovšetkým poznávacích schopností žiaka. Prihliadať treba na pozorovacie schopnosti, pamäť, predstavivosť, pozornosť, vzťah žiaka k matematike a pod. (Gábor a kol., 1989).

Významné a nezastupiteľné miesto v hodnotení v matematike má formatívne hodnotenie. V matematike ho môžeme realizovať pomocou systematického pozorovania práce žiakov počas riešenia úlohy, slovným hodnotením plnenia čiastkových úloh, diskusiou počas riešenia úloh, či zadaním individuálnej alebo skupinovej práce, ktorú spoločne vyhodnotíme. Tiež môžeme použiť krátke matematické diktáty alebo didaktické testy. Častým vyzývaním žiakov k sebahodnoteniu a následnou diskusiou o jeho správnosti môžeme minimalizovať sklamanie žiakov z klasifikácie a povzbudzovaním stotožnenie sa s klasifikačným stupňom, ktorému odpovedajú jeho výkony. Učiteľ sa musí so žiakmi veľa rozprávať, nie úlohy len zadať, ale aj povedať, prečo je výber úloh práve taký a nie iný, ak klasifikuje, tak presne povedať, prečo je jeho hodnotenie práve také a nie iné. Tu sa ukazuje ako problém klasické odpovedanie žiaka pri tabuli a ohodnotenie jeho výkonu známku. Žiak veľmi často podcení závažnosť chyby, ktorej sa dopustil a pociťuje

krivdu. Majstrovstvom učiteľa je zdôvodniť klasifikačný stupeň tak, aby žiak prijal dané hodnotenie aj vnútorne. Možnosťou je tiež takéto výkony hodnotiť formatívne (využiť na motiváciu žiakov).

Pre potreby hodnotenia žiakových výkonov v matematike je dôležitá vstupná a výstupná diagnostika. Vstupná diagnostika napomáha učiteľovi pri časovom plánovaní činnosti, pri voľbe metód práce a stanovovaní vyučovacích cieľov. Na základe informácií zo vstupnej diagnostiky učiteľ volí v prípade potreby individuálny prístup k žiakovi, ktorého vstupné vedomosti sa výrazne odlišujú od ostatných členov skupiny, s ktorou pracuje. Na vstupnú diagnostiku možno použiť formálne metódy (často sa používa didaktický test), ale i neformálne metódy, napr. skúškou správnosti pri riešení rovnice môže učiteľ overiť i zdatnosť v numerickom počítaní. Cieľom výstupnej diagnostiky je zistenie a vyhodnotenie toho, čo sa žiaci naučili. K získaným výsledkom potom učiteľ priradí známku (v istých prípadoch slovné hodnotenie, body, percentá, klasifikačné stupne vyjadrené písmenom).

Z alternatívnych prístupov k hodnoteniu sa v súčasnom školstve v matematike využívajú okrem formatívneho hodnotenia aj slovné hodnotenie, portfólio žiaka, sebahodnotenie, autentické hodnotenie, zapájanie žiakov ako partnerov do procesu hodnotenia, skúšanie, pri ktorom môžu žiaci používať akúkoľvek literatúru a pomôcky, hodnotenie výkonu, kedy žiaci zostavujú úlohy tak, ako by boli učiteľmi, rôzne externé formy hodnotenia a pod. Každý z týchto spôsobov hodnotenia má svoje výhody aj nevýhody, nemožno ich používať vždy a za každých okolností.

Vo vyučovaní matematiky je dôležité pôsobiť na žiakov tak, aby sa učili pracovať systematicky, aby vedeli pracovať samostatne, ale aby dokázali aj spolupracovať s ostatnými žiakmi, aby vedeli pomáhať slabším spolužiakom, aby si v práci verili a vedeli sa aj primerane ohodnotiť, je potrebné budovať u žiakov zdravé sebavedomie.

V matematike sú u nás vedomosti žiakov častejšie preverované hromadne ako individuálne. Je to z viacerých dôvodov. Jedným je vysoký počet žiakov v triedach, ďalším napr. aj potreba preveriť úroveň zvládnutia učiva pred jeho ďalším rozširovaním a prehľbovaním. Písomné skúšky sú uprednostňované pred ústnymi z podobných dôvodov.

Kontrola vyučovacieho procesu, t. j. preverovanie (skúšanie) a hodnotenie, by mala spĺňať funkciu *kontrolnú* (diagnostickú), *prognostickú*, *motivačnú*, *výchovnú*, *informačnú* a *spätnoväzbovú* (Turek, 2004).

Najdôležitejšími kritériami v pedagogickom hodnotení sú validita a reliabilita. Učiteľ má povinnosť zabezpečiť obsahovú validitu. Najlepšie ju vystihuje M. Pasch (1998, s. 109): „*Povedz im, čo sa budú učiť, nauč ich, čo si im sľúbil a vyskúšaj ich z toho, čo si vyučoval.*“

Matematika v maturitnej skúške

Postavenie matematiky v stredoškolskom vzdelávaní na území Slovenska z historického aspektu

O prvej jednotnej školskej sústave možno hovoriť na území Slovenska až od roku 1777, kedy bol vydaný školský zákon I. Ratio educationis a neskôr v roku 1806 II. Ratio educationis (Lengyelfalusy, 2004, s. 5), ktoré platilo až do polovice 19. storočia. Riadili sa nimi približne dve tretiny stredných škôl v Uhorsku. Táto skutočnosť mala vplyv aj na postavenie matematiky v systéme všeobecného vzdelávania a jej význam v ňom. Podľa I. a II. Ratio educationis bola matematika jedným z predmetov vyučovaných na gymnáziách. V období platnosti oboch Ratií sa na gymnáziách nehodnotili jednotlivé predmety zvlášť, ale žiaci boli hodnotení jednou známku za všetky predmety, hodnotil sa len ich celkový prospech. Iba niektoré školy hodnotili inak. Ukončenie štúdia na gymnáziách sa realizovalo záverečnými skúškami, ktoré zahŕňali aj tézy z matematiky. Postavenie matematiky v predmetoch záverečných skúšok však nebolo významné.

V roku 1849 bola vyhlásená reforma školstva, ktorá bola schválená v roku 1854. Návrh reformy stredných škôl bol nazvaný *Entwurf der organisation der Gymnasien und Realschulen in Osterreich* (Náčrt organizácie gymnázií a reálok v Rakúsku). Rozšírený bol aj na Uhorsko v roku 1850. Vytvorilo sa osemročné gymnázium, ktoré bolo rozdelené do dvoch stupňov po štyroch triedach. Takáto organizácia bola až do roku 1870. Nižší stupeň bol zameraný elementárne a propedeuticky, vyšší stupeň spájal vzdelanie filozoficko-historické. Celý vyučovací plán vrcholil filozofickou propedeutikou (psychológiou a logikou) v dvoch najvyšších triedach. Zdôrazňuje sa

v ňom výchovný charakter všetkých predmetov. Štúdium na gymnáziu sa ukončovalo maturitnou skúškou, súčasťou písomnej i ústnej časti maturitnej skúšky boli otázky z matematiky.

Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní (v r. 1867) sa v Uhorsku uskutočnila reorganizácia školstva. SŠ však dostali definitívnu podobu až podľa zákonného článku XXX/1883, podľa ktorého gymnáziá i reálky boli osemtriedne s postupným osnovaním učiva v ročníkoch.

Na slovenských gymnáziách matičného obdobia: Revúcke gymnázium (1862 – 1874), Slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom Svätom Martine (1867 – 1875) a Gymnázium v Kláštore pod Znievom (1869 – 1874) sa štúdium ukončovalo maturitnou skúškou. Súčasťou jej písomnej i ústnej časti boli aj otázky z matematiky.

Vznik spoločného Československého štátu 28. októbra 1918 bol významným medzníkom aj v budovaní vlastného školstva. Organizáciu národných, meštianskych a stredných škôl riešil tzv. *Malý školský zákon* z 13. júla 1922/220 Zb. Až do roku 1945 sa maturitné skúšky nazývali *Skúškami dospelosti* a vykonávali sa na úplných stredných školách. V písomnej časti bola skúška z vyučovacieho jazyka a jedného cudzieho jazyka alebo deskriptívnej geometrie. Ústna skúška pozostávala zo štyroch predmetov vybraných zo štyroch skupín predmetov, pričom štvrtý predmet bol určený skúšobnou komisiou.

V období rokov 1945 až 1948 sa konala písomná skúška z vyučovacieho jazyka, cudzieho jazyka a ďalšieho cudzieho jazyka alebo deskriptívnej geometrie. Ústna skúška sa konala povinne zo slovenského (českého) jazyka, vlastivedy a cudzieho jazyka alebo matematiky. Jeden predmet si volil kandidát a jeden mu bol určený skúšobnou komisiou.

Po roku 1948 sa maturitná skúška v písomnej časti skladala z vyučovacieho jazyka a ruského jazyka, v ústnej časti to boli rovnaké jazyky a matematika (na odborných školách povinný alebo voliteľný odborný predmet a ďalší voliteľný predmet).

Po roku 1976 sa na gymnáziách maturitná skúška skladala zo štyroch predmetov: slovenský jazyk a literatúra, ruský jazyk, matematika a povinne voliteľný predmet.

V rokoch 1987 – 1991 sa maturitná skúška konala zo všeobecnovzdelávacích a odborných predmetov zaradených v učebných plánoch študijných odborov stredných škôl. Skúška zo všeobecnovzdelávacích predmetov sa konala ako písomná skúška zo slovenského jazyka a literatúry, ruského jazyka a na gymnáziu aj z matematiky a ústna skúška zo slovenského jazyka a literatúry a z ruského jazyka. Na gymnáziu sa ďalej konala ústna skúška z jedného z voliteľných vyučovacích predmetov (ďalší živý jazyk, dejepis, občianska náuka, zemepis, fyzika, chémia, biológia, podľa zamerania aj deskriptívna geometria a telesná výchova) a v triedach so zameraním na matematiku aj z matematiky.

Maturitná skúška v rokoch 1991 až 2004 na gymnáziu pozostávala z písomnej a ústnej skúšky z vyučovacieho jazyka a literatúry, z ústnej skúšky z matematiky alebo z cudzieho jazyka a z ústnej skúšky z ďalších dvoch voliteľných predmetov podľa vlastného výberu.

Medzi rokmi 2004 – 2008 sa maturitná skúška na gymnáziu skladala z predmetov slovenský jazyk a literatúra, cudzí jazyk a dvoch ďalších voliteľných predmetov. Maturitná skúška mohla byť vykonaná na úrovni A (vyššia ako základná), B (základná), alebo C (nižšia ako základná).

Po roku 2008 maturitnú skúšku na gymnáziu tvoria štyri predmety: slovenský jazyk a literatúra, povinný predmet zo skupiny predmetov cudzí jazyk, voliteľný predmet zo skupiny prírodovedných alebo spoločenskovedných alebo ostatných predmetov, ďalší voliteľný predmet. Matematika sa tak stáva jedným z voliteľných prírodovedných predmetov maturitnej skúšky, do skupiny patrí spolu s biológiou, fyzikou, chémiou a informatikou.

Matematika v maturitnej skúške krajín EÚ a niektorých ďalších krajín

Väčšina európskych krajín v posledných rokoch revidovala učivo matematiky (hlavne po roku 2007) a začala klásť dôraz na rozvoj matematických kompetencií a schopností žiakov uplatňovať teoretické vedomosti v praktickom živote. Niektoré krajiny uvádzajú, že rôzne reformy matematického vzdelávania sú podporované analyzovaním medzinárodných prieskumov a národnými štandardizovanými testami.

Tabuľka 7.21

Zahrnutie matematiky v maturitnej skúške na konci vyššieho sekundárneho vzdelávania podľa krajiny, 2010/11

	Povinná maturitná skúška z matematiky pre:		Maturitná skúška z matematiky ako voliteľného predmetu
	všetkých študentov	študentov určitých odborov	
Belgické kráľovstvo	•		
Bulharská republika			• (10 %)
Česká republika		•	
Dánske kráľovstvo	•		
Spolková republika Nemecko	•		
Estónska republika			•
Írsko	•		
Helénska republika	•		
Španielske kráľovstvo	-	-	-
Francúzska republika	•		
Talianska republika		• (25 %)	
Cyperská republika	•		
Lotyšská republika	•		
Litovská republika			• (50 %)
Luxemburské veľkovojvodstvo		• (90 %)	
Maďarsko	•		
Maltská republika			•
Holandské kráľovstvo		• (85 %)	
Rakúska republika	• (pre AHS)		• (pre BHS)
Poľská republika	•		
Portugalská republika	•	•	
Rumunsko		•	
Slovenská republika		• (všeobecné vyššie vzdelávanie)	• 40 % (odborné vzdelávanie)
Slovenská republika			• (58 %)
Fínska republika			•
Švédске kráľovstvo	•		
Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska – Anglicko, Wales, Severné Írsko	• (do 16 rokov)		• (16 – 18 roční študenti)
Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska – Škótsko			• (viac ako 50 %)
Islandská republika		•	
Lichtenštajnské kniežatstvo	•		
Nórské kráľovstvo			•

Zdroj: Eurydice.

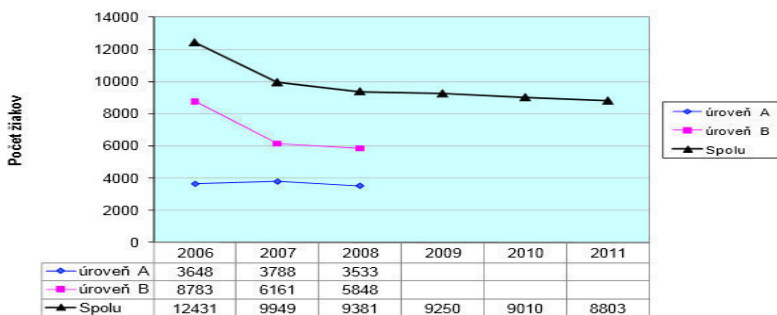
Poznámka k tabuľke: V Španielskom kráľovstve a Tureckej republike sa nekonajú žiadne skúšky na konci stredoškolského štúdia z matematiky, ale vysoké školy robia prijímacie skúšky. V Rakúskej republike sú univerzitné stredné školy (AHS) a vyšší stupeň stredných odborných škôl (BHS).

Sledovali sme zaradenie matematiky do zoznamu maturitných predmetov vyššieho sekundárneho vzdelávania v krajinách EÚ a niektorých ďalších krajinách. Z vyššie uvedenej tabuľky vyplýva, že približne v polovici krajín je matematika povinným predmetom maturitnej skúšky. Niektoré krajiny majú maturitnú skúšku z matematiky iba v určitých študijných odboroch (Rakúska republika, Talianska republika, Holandské kráľovstvo, Luxemburské veľkovojvodstvo, Rumunsko), ale podiel študentov tejto kategórie môže byť vysoký. V Holandskom kráľovstve je to napríklad 85 % a v Luxemburskom veľkovojvodstve 90 %. Aj v tých krajinách, v ktorých je matematika voliteľným predmetom (Bulharská republika, Estónska republika, Litovská republika, Maltská republika, Slovenská republika, Fínska republika, Spojené kráľovstvo – Škótsko a Nórske kráľovstvo), môže byť významný podiel študentov maturujúcich z matematiky. Približne polovica maturujúcich študentov si volí matematiku v Litovskej republike, Slovenskej republike a Spojenom kráľovstve – Škótsku.

Na Slovensku sa v Správe a prílohe k správe o priebehu a výsledkoch EČ a PFIČ maturitnej skúšky v školskom roku 2010/2011 uvádza odlišný údaj, ako je v predchádzajúcej tabuľke. Z celkového počtu maturantov bolo 14,6 % tých, ktorí maturovali z matematiky. O maturitu z matematiky je pozorovateľný mierne klesajúci záujem, ktorý súvisí aj s klesajúcou demografickou krivkou. Všeobecne však pokles záujmu žiakov o maturitu z matematiky možno považovať za negatívny jav, vzhľadom na zvyšujúci sa dopyt po vysokoškolsky vzdelaných technických a ekonomických odborníkoch.

Graf 7.3

Vývoj počtu žiakov EČ MS z matematiky v r. 2006 – 2011

Zdroj: NÚCEM.

Maturitná skúška z matematiky a pracovná kariéra

V práci sme v spracovaní problematiky využívali štúdium literárnych zdrojov vydaných knižne a tiež dostupných na internetových stránkach (ich súčasťou bolo tiež množstvo zákonov a vyhlášok z oblasti školstva). Uvádzame ich v zozname použitej literatúry.

V tejto časti štúdie sa zameriavame na zistenie, či existuje vzťah medzi úspešnou pracovnou kariérou a absolvovaním maturitnej skúšky z matematiky. Na internetových stránkach a v publikácii *Who is who v Slovenskej republike* sme študovaním životopisov úspešných osobností z rôznych oblastí hospodárskeho, politického a spoločenského života zisťovali, či absolvovali maturitnú skúšku z matematiky. Výber úspešných ľudí bol náhodný a za úspešných ľudí sme považovali osoby, ktoré sa nachádzali v obsahu uvedenej publikácie, alebo osobnosti známe z našej histórie i súčasnosti. Informácie o tom, či absolvovali maturitnú skúšku z matematiky, sme tiež čerpali z internetových stránok. Celkom sme spracovali 500 životopisov s nasledovnými výsledkami.

Máme skupinu 356 úspešných osôb o ktorých vieme, že 205 z nich maturovalo a 146 nematurovalo z matematiky (o zvyšných 144 úspešných osobách túto informáciu nemáme, preto s nimi ďalej nebude pracovať).

Chceme testovať hypotézu, že v skupine úspešných ľudí je rovnako pravdepodobné mať i nemať maturitu z matematiky. Na overenie tejto hypotézy použijeme test parametra p v binomickom rozdelení. Náhodná premená Y (počet úspešných ľudí s maturitou z matematiky) na binomické rozdelenie s parametrami $n = 356$, $p_0 = 1/2$.

$H_0 : p_0 = 1/2$ proti alternatívnej hypotéze $H_A : p_0 > 1/2$

Hodnota testovej štatistiky je

$$U = \frac{Y - np_0}{\sqrt{np_0(1 - p_0)}} = \frac{205 - 178}{\sqrt{178 * 0,5}} = 2,862$$

Kritická hodnota pre zamietnutie nulovej hypotézy na hladine významnosti 0,05 je 1,64, takže hypotézu H_0 na hladine významnosti 0,05 zamietame. V skupine úspešných osôb je štatisticky významne väčší podiel tých, ktorí majú maturitu z matematiky.

Touto štatistikou možno iba naznačiť, že dôkladnejšie štúdium a maturita z matematiky by mohla pozitívne ovplyvniť kariéru jednotlivca, uvedomujeme si však, že vzhľadom na výber respondentov a tiež množstvo respondentov, ktorých sme z dostupných informácií nedokázali zaradiť do žiadnej zo skupín, nám neumožňuje prijať a prezentovať takéto silné tvrdenie.

V práci sme priblížili problematiku hodnotenia a klasifikácie s akcentom na špecifiká hodnotenia v matematike. Pozornosť sme orientovali aj na postavenie matematiky v stredoškolskom vzdelávaní z aspektu zaradenia matematiky medzi maturitné predmety. Túto problematiku sme skúmali z hľadiska historického a uvádzame aj súčasný stav v krajinách EÚ a niektorých ďalších krajinách.

Anatolij Dvurečenskij, riaditeľ Matematického ústavu SAV v rozhlasovej relácii odpovedal na otázku, či je matematika strategickým kľúčom kultúrneho a ekonomického rozvoja 21. storočia. Vo svojej odpovedi sa odvolal na štúdiu Stanfordskej univerzity (USA, Massachusetts), v ktorej záveroch bolo tvrdenie, že práve neznalosť matematiky v Amerike spôsobuje stratu asi 4,5 % národného dôchodku, t. j., keby vedeli poriadne matematiku, tak by boli o 4,5 % bohatší. (Dvurečenskij, 2013)

Naším cieľom bolo buď potvrdiť, alebo vyvrátiť tvrdenie, že maturitná skúška z matematiky vedie ku kvalitnejšiemu vzdelaniu, ktorého výsledkom je úspešnejšia pracovná kariéra. Predmetom štúdia matematiky sú aj operácie s abstraktnými pojmami, preto sa všeobecne predpokladá, že znalosť matematiky vedie ku kvalitnejšiemu vzdelaniu študentov. V technických profesiách je to nesporná výhoda, otázne však zostáva, či je to výhodné aj v iných profesiách (humanitných), alebo či sa nedá primerané abstraktné

a logicko-analytické myslenie získať štúdiom iných, pre humanitné predmety bližších predmetov, ako je napr. latinský jazyk a pod. Naše výsledky naznačujú, ale jednoznačne nepreukázali, závislosť medzi úspešnou pracovnou kariérou a absolvovaním maturitnej skúšky z matematiky.

ZHRNUTIE A ZÁVERY

Vývoj chudoby má v krajinách EU28 výrazne divergujúci vývoj. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že sa zhoršovala najmä situácia chudobnejšej, resp. veľmi chudobnej časti populácie kvôli prehĺbovaniu hĺbky chudoby. Ak sa na túto problematiku pozrieme cez optiku inkluzívneho rastu, tak môžeme vidieť, že rast v prospech chudobných podľa všetkých troch aplikovaných indikátorov v obdobiach ekonomického rastu nastal iba vo výnimočných prípadoch. Toto naznačuje, že z ekonomického rastu profitovala predovšetkým bohatšia časť populácie Európy a chudobní získavali menej. Na základe toho môžeme vysloviť záver, že rast z pohľadu rozdelenia príjmov nebol v EU28 výrazne inkluzívny. Naopak, inkluzívny rast vo forme straty v prospech chudobných nastal pomerne často v obdobiach ekonomickej recesie, kedy chudobnejšia časť populácie strácala menej ako bohatšia časť populácie. Toto môže byť spôsobené sociálnym systémom, ktorý má tendenciu pomáhať najchudobnejšej časti populácie, a tým zabrániť ešte väčšiemu prepadu chudoby v časoch recesie.

Ciele stratégie Európa 2020 dávajú dôraz na inkluzivitu rastu, najmä v oblasti zamestnanosti a počtu zamestnaných. Slovenská republika má dlhodobý problém s nezamestnanosťou, ktorá sa v kombinácii s nastupujúcim starnutím populácie stáva brzdou nielen inkluzívneho, ale akéhokoľvek rastu.

Nezamestnanosť na Slovensku je zväčša dlhodobá. V miere dlhodobej nezamestnanosti sme v EÚ tradične na čele rebríčka (momentálne štvrtý po Grécku, Španielsku a Chorvátsku) a v regionálnom pohľade sú stredné a východné Slovensko v prvej tridsiatke z 280 regiónov Európy. Štruktúra dlhodobo nezamestnaných na Slovensku výrazne sťažuje ich zapojenie do zamestnanosti. Typický dlhodobo nezamestnaný je nízko vzdelaný, poberajúci sociálnu podporu, býva v tzv. hladovej doline, a nemá ani príležitostný pracovný príjem.

Dlhodobá nezamestnanosť je na Slovensku regionálne koncentrovaná v južnej časti stredného Slovenska a vo väčšine východného Slovenska. V niektorých okresoch presahuje 33 %. Aj napriek tomu, že v porovnaní s inými krajinami EÚ máme tretí najnižší podiel nízko vzdelaných obyvateľov, väčšina dlhodobo nezamestnaných má nízke vzdelanie. Zároveň, podiel nízko vzdelaných z dlhodobo nezamestnaných je v regiónoch s vysokou dlhodobo nezamestnanosťou nadpriemerný. Teda v regiónoch ako Rimavská Sobota alebo Revúca je nielen viac dlhodobo nezamestnaných ako na západnom Slovensku, ale z tohto vyššieho počtu má vyšší podiel z nich nízke vzdelanie. Obdobná situácia je v oblasti poberania dávok hmotnej núdzy (v regiónoch s vysokou dlhodobou nezamestnanosťou je väčšie percento odkázaných na sociálne dávky) a v oblasti drobných prác (menšie percento si privyrába na dohodu o vykonaní práce).

Celkovo, v regiónoch kde je vyššia dlhodobá nezamestnanosť, je táto dlhodobá nezamestnanosť aj v horšej, ťažšie zamestnateľnej štruktúre. Takáto štruktúra dlhodobej nezamestnanosti kladie špecifické požiadavky na politiku zamestnanosti, ktorá by mala zabezpečiť aby každý dlhodobo nezamestnaný mal reálnu šancu na získanie regulárneho zamestnania. Takýto nástroj by mal dať šancu desaťtisícom dlhodobo nezamestnaných ročne, má používať štandardné zmluvné vzťahy, byť dôveryhodný, administratívne nenáročný a fungovať aj v tzv. hladových dolinách. Koncept inkluzívneho zamestnávania tieto podmienky spĺňa.

Inkluzívne zamestnávanie je špecifický typ sociálnej ekonomiky zameranej na dlhodobo nezamestnaných so špecifickým subtrhom práce a služieb. Z pohľadu financovania ide o špecifickú formu štátom zaručenej šance pre dlhodobo nezamestnaných získať na určitú dobu štandardnú prácu, mzdou zvýšiť svoju životnú úroveň a vďaka získaným pracovným skúsenostiam zásadne zvýšiť svoje šance na otvorenom trhu práce. Základnými kameňmi sú inkluzívne podniky a inkluzívne verejné obstarávanie.

Inkluzívne podniky sú špecifické subjekty sociálnej ekonomiky, ktoré sú zamerané na dlhodobo nezamestnaných. Podiel stálych zamestnancov môže byť maximálne štvrtina a zostávajúce tri štvrtiny musia byť dočasní zamestnanci, teda bývalí dlhodobo nezamestnaní. Ďalšie podmienky (najmä

minimálny podiel mzdových nákladov) zabezpečujú, že ak inkluzívny podnik získa nejakú zákazku, tak túto zákazku odpracujú bývalí dlhodobo nezamestnaní. Jedinou výhodou plynúcou z postavenia inkluzívneho podniku je možnosť uchádzať sa o inkluzívne verejné obstarávanie.

Inkluzívne verejné obstarávanie je verejné obstarávanie špecifických služieb vyhradených pre inkluzívne podniky. Môže byť v dvoch formách. Primárne inkluzívne verejné obstarávanie je typicky malé, krátke a môžu sa oň uchádzať iba inkluzívne podniky (napríklad čistenie ulíc, údržba turistických trás). Druhý prípad nastáva, keď súčasťou podmienok štandardného verejného obstarávania je záväzok, že na predpísaný minimálny podiel sumy zákazky bude dodávateľom vypísané sekundárne inkluzívne verejné obstarávanie, ktoré musí byť realizované subdodávkou cez inkluzívne podniky (napríklad pri oprave kultúrnych pamiatok, výstavbe ciest). Je už na rozhodnutí dodávateľa, ktoré konkrétne časti zákazky bude realizovať priamo a ktoré cez inkluzívne podniky.

Úlohou verejného sektora je zabezpečiť dostatočný objem financií na inkluzívne verejné obstarávanie tak, aby sa vďaka nim zamestnal očakávaný počet ľudí. Aby mali jednotlivé súčasti verejného sektora dostatok zdrojov na tieto aktivity je potrebné posilniť transfery podielových daní (a dodatočné financie použiť na inkluzívne podniky), upraviť programové rozpočtovanie (popri mzdových a kapitálových výdavkoch doplniť inkluzívne), a posilniť aspekt zamestnanosti v eurofondových projektoch.

Zamestnanie veľkého množstva dlhodobo nezamestnaných automaticky vytvára spätné pozitívne efekty na verejných rozpočet (zaplatené dane a odvody, menšie sociálne dávky). Súčet týchto okamžitých spätných efektov predstavuje až 70 % celkového toku financií. Zostávajúcich 30 % je potrebné chápať ako sociálnu investíciu do dosiahnutia dlhodobějších, ťažšie ekonomicky kvantifikovateľných, avšak spoločensky veľmi dôležitých cieľov (zvýšenie zamestnateľnosti a udržanie sociálneho zmieru, zníženie kriminality z chudoby, zlepšenie spoločenského prostredia atď.).

Dávky v hmotnej núdzi sú jedným z nástrojom ako podporovať najchudobnejšiu časť obyvateľstva predovšetkým v situáciách, v ktorých táto časť obyvateľstva často nemá finančné prostriedky ani na základné životné potreby a situácie. Systém dávok v hmotnej núdzi prechádza zmenami pomerne

často, pričom sa najčastejšie menia nároky na poberanie dávky, výška nárokov alebo sa podmieňuje poberanie dávky inou činnosťou. Posledná veľká zmena systému poberania dávky v hmotnej núdzi bola tzv. Richteroва novela, ktorá nadobudla účinnosť 1. 1. 2014. Táto novela radikálne zmenila ako výšku nárokov, tak aj podmienky poberania dávky v hmotnej núdzi. Nanešťastie neexistuje známa motivácia zmeny, a už vôbec nie ex ante analýza dopadov legislatívnej zmeny na najchudobnejšiu časť obyvateľstva. Pričom existujú metódy a nezávislé inštitúcie, ktoré vlastnia metodologický aparát určený práve na tieto typy analýz. V tejto publikácii sme spravili ex post analýzu dopadov legislatívnej zmeny a ďalších potenciálnych nastavení systémov dávky v hmotnej núdzi. Len vďaka optimálnemu nastaveniu systému môže prísť k väčšej inklúzii najchudobnejšej časti obyvateľstva. Preto je vhodné analyzovať všetky potenciálne zmeny sociálnych politík, keďže tie s najväčšou mierou prispievajú k inkluzívnemu rastu spoločnosti.

Na analyzovanie sociálnej pomoci, predovšetkým dávok v hmotnej núdzi, bol využitý mikrosimulačný model SIMTASK. Výsledky potvrdili, že v čase legislatívy platnej pred 1. 1. 2014, sa vynakladalo na DHN viac prostriedkov s lepšou adresnosťou, základné indikátory príjmovej a sociálnej nerovnováhy domácností síce boli lepšie, avšak pravdepodobnosť zamestnania bola nižšia. Podľa ďalších simulačných výsledkov zvyšovanie životného minima síce nepomáha zvýšiť životnú úroveň najchudobnejších domácností, ale zvyšuje počet aj príjem domácností s pracujúcimi jednotlivcami. Zvýšenie dávky v hmotnej núdzi síce mierne znižuje sociálne a príjmové nerovnosti domácností, avšak za cenu výrazného poklesu pravdepodobnosti zamestnania.

Z akademickej diskusie v otázke existencie kauzálneho vzťahu medzi vyšším vzdelaním a produktivitou práce vzišlo veľké množstvo štúdií poukajúcich na súvislosť týchto dvoch premenných. Empirická podpora pre existenciu tejto súvislosti je dostupná zo štúdií realizovaných na mikroekonomickej aj makroekonomickej úrovni. V nadväznosti na ne je možné operacionalizovať tento vzťah v rámci makroekonomických modelov za účelom predikcie.

V rámci projektu bol konštruovaný model dlhodobého ekonomického rastu. V jednom zo scenárov bol do tohto modelu zapracovaný moment investovania

do ľudského kapitálu pozorovateľný na zvyšujúcej sa vzdelanostnej úrovni obyvateľstva, a to priamo v produkčnej funkcii. Projekcie modelu ukazujú, že dodatočná alokácia zdrojov do vzdelávania by sa na trhu práce prejavila zvýšením priemernej mzdy a súčasným znížením miery nezamestnanosti. Zvolený spôsob operacionalizácie investícií do ľudského kapitálu v rámci modelu neumožňuje postihnúť efekt kvality poskytovaného vzdelania, pritom práve otázka kvality poskytovaného vzdelania zostáva jednou z najväčších výziev slovenského vzdelávacieho systému.

Na základe vývoja projekcií slovenskej ekonomiky získaných prostredníctvom modelu SLMM je možné vyhodnotiť tri skúmané scenáre z hľadiska jednotlivých trendov a efektov pri porovnaní so základným scenárom.

V rámci inkluzívneho scenára, je možné pozorovať výrazný pozitívny efekt na celkovú zamestnanosť. V dôsledku začlenenia dlhodobo nezamestnaných do inkluzívneho trhu klesne cena práce, čím sa zvýšia potenciálne zisky podnikov, ktoré vedú k ďalším investíciám a rozširovaniu produkčných kapacít celej ekonomiky, čoho dôsledkom je nižšia celková miera nezamestnanosti a rast disponibilných dôchodkov domácností.

Vzdelanostný scenár predpokladá vynaloženie totožného objemu peňažných prostriedkov na vzdelávanie, v dôsledku čoho sa na základe predpokladov modelu zvýši kvalita ľudského kapitálu aj úroveň vedecko-technického pokroku oproti základnému scenáru. Vyšší vedecko-technický pokrok následne ovplyvní produktivitu ekonomiky a s vyššou produktivitou sa zvyšujú potenciálne zisky podnikateľov, ktorí následne zvyšujú svoju investičnú aktivitu a rozširujú tak výrobné kapacity ekonomiky.

V rámci sociálneho scenára je rovnaký objem peňažných prostriedkov vynaložený na dávku v nezamestnanosti, ktorá na základe nastavenia SLMM ovplyvňuje rovnováhu na trhu práce a demotivuje nezamestnaných zamestnať sa za mzdu, akú by akceptovali pred zvýšením dávky v nezamestnanosti. Takýmto zvýšením ceny práce sa na rozdiel od predchádzajúcich dvoch scenárov znižuje potenciálny zisk podnikateľov, ktorí reagujú znížením svojej investičnej aktivity, v dôsledku čoho dochádza k zníženiu celkových produkčných kapacít ekonomiky a následne k zvýšeniu celkovej nezamestnanosti. Je nutné podotknúť, že zvolený variant sociálneho scenára je orientovaný len na dávku v nezamestnanosti, kým v realite by bolo

možné navýšiť aj ďalšie nástroje sociálnej politiky. Ako však bolo spomenuté vyššie, vzhľadom k predpokladom modelu by takéto zásahy nemali ďalšie efekty, ako je zvyšovanie príjmu a následná spotreba domácností, a teda by sa neprejavili v ostatných makroekonomických ukazovateľoch. V praxi je však možné očakávať aj istý dopytový efekt týchto zásahov na zvyšovanie celkovej produkcie, ktorý vzhľadom k predpokladom SLMM nebol zachytený.

Pomocou komponentno-kohortného prístupu bol získaný doplňujúci pohľad na efekty scenárov inkluzívneho zamestnávania a vzdelávania na trhu práce. Z hľadiska budúceho ekonomického vývoja a zmien na trhu práce je zrejmé, že kľúčovým prvkom bude demografická zmena, ktorej efekty môžu byť zvýraznené, resp. potlačené možným uplatnením alternatívnych politík. Na základe dostupných odhadov sú oba scenáre z čisto ekonomického hľadiska relatívne nákladné, s dlhou mierou návratnosti a teda náklady na ich uplatnenie môžu prevýšiť priame ekonomické benefity. Komplexnejší model by mohol potvrdiť, že po zohľadnení nepriamych efektov by mohli prínosy prevýšiť náklady. Na druhej strane je zrejmé, že pri poklese dostupnej pracovnej sily bude potrebné sa čoraz viac zamerať na možnosti inklúzie tých skupín obyvateľstva, ktoré majú dlhodobý problém uplatniť sa na trhu práce, respektíve zapojiť aj skupiny, ktoré nie sú z rôznych dôvodov aktívne. Na základe predpokladov o ďalšom vývoji obyvateľov z hľadiska vzdelania je zrejmé, že nízko vzdelaní pracujúci budú bez dodatočných zásahov v budúcnosti pravdepodobne ešte viac marginalizovaní a s nižšou mierou uplatniteľnosti.

Predstavené boli čiastkové efekty dvoch scenárov, ktoré sa z tohto hľadiska dopĺňajú. Zvýšená podpora vzdelávania môže mať rôzny charakter a zvýšenie kvality vzdelávania môže pomôcť predísť budúcim problémom štruktúrnej nezamestnanosti. Na druhú stranu, v otázke miery a veľkosti dlhodobej nezamestnanosti patrí Slovensko stále na čelo pomyselného negatívneho rebríčka. Bude nevyhnutné dlhodobo uplatňovať aktívne politiky (zamestnanosti, zvyšovanie kvalifikácie a pod.) na riešenie tohto problému, pričom inkluzívny trh predstavuje jednu z vhodných alternatív. Podľa dosiahnutých výsledkov má inkluzívny trh výrazný potenciál prispieť k rastu miery zamestnanosti a poklesu rizika chudoby, avšak iba za cenu nižšieho potenciálneho HDP a celkovej spotreby domácností (zo strednodobého

hľadiska). Pokiaľ by sme považovali za cieľ hospodárskej politiky čisto inkluzívny rast, teda rast miery zamestnanosti pri znižovaní rizika chudoby, zavedenie inkluzívneho trhu sa javí ako efektívne riešenie. Výrazne pozitívna situácia by nastala v prípade možnosti financovať inkluzívny (vzdelanostný) trh z externých zdrojov, napríklad prostredníctvom využitia kohéznych fondov EÚ.

Pri overovaní efektov uplatňovaných scenárov sa ako úspešná prejavuje kombinácia s výraznejšou podporou inkluzívneho trhu v strednodobom horizonte a výraznejšou podporou vzdelávania v dlhodobom horizonte, avšak reálne ekonomické efekty výrazne závisia od efektivity a konkrétnej aplikácie.

Z hľadiska neurčitosti a komplexnosti efektov založených na veľkom množstve parametrov sú uvedené výsledky skôr indikatívne a aplikovanými metódami nie je možné dospieť k jednoznačnému záveru z hľadiska optimálneho prístupu k daným alternatívam. Vo všeobecnosti môžeme len potvrdiť potrebnosť aktívnych politík z hľadiska vzdelania a zamestnanosti a dané prístupy sú viac ako vhodnou alternatívnou súčasných politík trhu práce. Ich rozsah a štruktúra sú čisto politickým rozhodnutím a vecou spoločenského konsenzu.

Pri skúmaní vplyvu aktívnej politiky trhu práce na vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti za roky 2010 až 2015 sme vychádzali z hypotézy, že v nich nastal zlom v 2. kvartáli 2012, a to v dôsledku zmeny hospodárskej politiky spojenej s prechodom z pravicovej na ľavicovú vládu. Zároveň boli dostupné dáta podrobené analýze z hľadiska zmien použitej metodiky zhromažďovania a spracovania dát, ako aj jej aplikačnej praxe. Bez takejto analýzy mohlo prísť k nepresným a možno až nesprávnym záverom. Ak sa spoľahneme len na prvý pohľad štatistické údaje o zamestnanosti a nezamestnanosti, pozorujeme zlepšenie situácie. Skutočnosť je však menej optimistická. V otázke hodnotenia zamestnanosti, nezamestnanosti a populačnej politiky možno výsledky od 2. kvartálu 2012 zhrnúť nasledovne:

- a) Miera zamestnanosti rástla vďaka zvýšenej migrácii za prácou, rastom dočasnej a príležitostnej práce a účinku metodických zmien vo vykazovaní počtu aktivovaných nezamestnaných medzi pracujúce osoby. Na trhu práce sa stratilo takmer 10 000 stálych pracovných miest.

- b) Miera nezamestnanosti vykazovaná ÚPSVaR klesala aj pod vplyvom metodických zmien, ktoré znižujú mieru evidovanej nezamestnanosti cca o 0,5 percentuálneho bodu a nekvantifikovateľnej zmene v metodike zaraďovania nezamestnaných osôb do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Miera nezamestnanosti vykazovaná ŠÚ SR klesala tiež, ale k výraznejšiemu poklesu voči 2. kvartálu 2012 došlo hlavne pod vplyvom metodických zmien.
- c) Dlhodobá nezamestnanosť podľa ÚPSVaR stagnovala, mierne zníženie miery dlhodobej evidovanej nezamestnanosti je prítomné až v roku 2015. Podľa ŠÚ SR je tendencia opačná a bez zmeny metodiky posudzovania aktivovaných nezamestnaných by narástol počet dlhodobo nezamestnaných o 33,5 tisíc osôb oproti 2. kvartálu 2012. To aj koreluje s uvádzaným zvýšením priemernej dlhodobej evidencie o cca 3 mesiace od roku 2012.
- d) Natalita sa zhoršila. Počet narodených detí klesol oproti roku 2012 o 2869.

Vzhľadom na nedostatočnú úspešnosť na finálne výstupy orientovaných makrosociálnych intervencií sociálnej politiky (napr. aktivačnej činnosti) je potrebné obrátiť našu pozornosť aj na inováčne možnosti pomoci dlhodobo nezamestnaným klientom v hmotnej núdzi v kontexte retrospektívnej sociálnej politiky. Dôležitým determinantom úspešnosti týchto opatrení je nadobudnutie ich právnej relevancie, pretože pokiaľ je sociálna intervencia právne irelevantná, nie sú s ňou spájané adekvátne právne následky, t. j. účinné formy pomoci sociálnemu klientovi. K takýmto opatreniam je potrebné zaradiť predovšetkým identifikáciu a diverzifikáciu cieľovej skupiny dlhodobo nezamestnaných klientov v hmotnej núdzi, vytvorenie rozvojového partnerstva subjektov participujúcich v tejto oblasti, tvorbu projektov a programov zameraných na riešenie chudoby a dlhodobej nezamestnanosti, individuálne a skupinové poradenstvo uchádzačom o zamestnanie a občanom v hmotnej núdzi a posilnenie funkčnej gramotnosti tejto cieľovej skupiny.

V práci sme reagovali aj na spoločenský diskurz o vhodnosti návratu k povinnej maturite z matematiky ako prostriedku na zvýšenie kvality vzdelávania. Priblížili sme problematiku hodnotenia a klasifikácie s akcentom na špecifiká hodnotenia v matematike. Pozornosť sme orientovali aj na postavenie

matematiky v stredoškolskom vzdelávaní z aspektu zaradenia matematiky medzi maturitné predmety. Túto problematiku sme skúmali z hľadiska historického a uvádzame aj súčasný stav v krajinách EÚ a niektorých ďalších krajinách.

Naším cieľom bolo potvrdiť, alebo naopak vyvrátiť tvrdenie, že maturitná skúška z matematiky vedie ku kvalitnejšiemu vzdelaniu, ktorého výsledkom je úspešnejšia pracovná kariéra. Predmetom štúdia matematiky sú aj operácie s abstraktnými pojmami, preto sa všeobecne predpokladá, že znalosť matematiky vedie ku kvalitnejšiemu vzdelaniu študentov. V technických profesiách je to nesporná výhoda, otázkou však zostáva, či je to výhodné aj v iných profesiách (humanitných), alebo či sa nedá primerané abstraktné a logicko-analytické myslenie získať štúdiom iných, pre humanitné predmety bližších predmetov, ako je napr. latinský jazyk a pod. Naše výsledky naznačujú, ale jednoznačne nepreukázali, závislosť medzi úspešnou pracovnou kariérou a absolvovaním maturitnej skúšky z matematiky.

Znižovanie chudoby a nezamestnanosti sú dva hlavné pilier inkluzívneho rastu v Európe. Táto práca poskytuje relatívne ucelený prehľad vývoja chudoby a spravodlivosti distribúcie príjmov v spoločnosti v krajinách EU28. Ďalej boli pomocou dlhodobého modelu rastu preskúmané variantné scenáre, ktoré mali ambíciu zodpovedať otázku, ako riešiť problém dlhodobej a vysokej miery nezamestnanosti a aké budú výhody a nevýhody jednotlivých prístupov spočívajúcich vo zvýšení dávok v hmotnej núdzi, zavedení inkluzívneho zamestnávania a zvýšení vzdelávania. Tieto tri hlavné scenáre boli analyzované aj z hľadiska možný pod scenárov či ich kombinácií. Vyžiadalo si to aj viaceré špecifické analýzy, ako sú vplyv zmien metodiky štatistiky zamestnanosti, či diskutovanie alternatívnych životných stratégií. Predložená práca potvrdila, že ide o závažnú problematiku, ktorú je možné a potrebné empiricky analyzovať a simulovať, avšak na dosiahnutie jednoznačnejších záverov bude potrebné presnejšie definovať výsledky spoločenskej diskusie a vykonať ďalší výskum. Každopádne predloženej práce vyplynul záver, že inkluzívne zamestnávanie má potenciál signifikantne

znížiť dlhodobú nezamestnanosť a je potrebné ho koordinovať a načrtnutými zmenami v sociálnom systéme a primeraným posilnením vzdelávania. V tejto oblasti bude dôležité vytvoriť efektívny systém rekvalifikácií a celoživotného vzdelávania.

PRÍLOHA 1

Tabuľka 1

Analýza robustnosti výsledkov HI, PGI a SPI pomocou metodiky PIC

		2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
Belgicko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Nie	Rast	Nie	Nie
Bulharsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Rast	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Rast	Pokles	Nie	Pokles	Nie	Rast	Pokles
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Rast	Pokles	Nie	Pokles	Nie	Rast	Pokles
Česká republika	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
Dánsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie
Nemecko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Pokles	Rast	Pokles	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Pokles	Rast
Estónsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Pokles
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Pokles
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Pokles

Írsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Pokles	Rast	Rast	Nie	Nie	Pokles
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Pokles	Rast	Rast	Nie	Nie	Pokles
Grécko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
Španielsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie
Francúzsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Pokles	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Pokles	Nie
Chorvátsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Rast	Rast	Rast	Rast	Rast	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Rast	Rast	Rast	Rast	Rast	Nie	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Rast	Rast	Rast	Rast	Rast	Nie	Rast
Taliansko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Pokles	Rast	Rast	Rast	Nie	Nie

Cyprus	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Rast	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Rast	Nie	Rast	Pokles	Nie	Nie
Litva	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Pokles	Nie	Rast	Nie	Pokles	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Pokles	Nie	Rast	Nie	Pokles	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Pokles	Nie	Rast	Nie	Pokles	Nie
Lotyšsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Pokles	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Pokles	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Pokles	Nie
Luxembursko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
Maďarsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Rast
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Pokles	Pokles	Rast	Nie	Rast	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Pokles	Pokles	Rast	Nie	Rast	Rast
Malta	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Nie	Pokles
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Pokles	Nie	Pokles
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Rast	Rast	Pokles	Rast	Pokles	Nie	Pokles

Holandsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
Rakúsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Rast	Pokles	Nie	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Rast	Nie	Rast	Pokles	Nie	Rast
Poľsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Pokles
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Pokles
Portugalsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Rast
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Rast	Rast
Rumunsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Rast	Nie	Nie	Nie	Rast	Nie	Rast
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Rast	Nie	Nie	Nie	Rast	Rast	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Rast	Nie	Nie	Nie	Rast	Rast	Nie
Slovinsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Rast
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Pokles	Rast	Nie	Nie	Rast

Slovensko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
Fínsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Nie	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
Švédsko	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Nie	Rast	Nie	Nie	Nie	Nie
Spojené kráľovstvo	<i>Dominancia prvého rádu</i>	Pokles	Nie	Rast	Pokles	Nie	Nie	Nie
	<i>Dominancia druhého rádu</i>	Pokles	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Nie
	<i>Dominancia tretieho rádu</i>	Pokles	Rast	Rast	Pokles	Rast	Nie	Nie

Zdroj: Vlastné výpočty autorov na základe údajov z databázy EU-SILC.

Tabuľka 2

Vývoj rastu v prospech chudobných v krajinách EÚ28

Belgicko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno
Bulharsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Áno	Nie	Nie	Áno
Česká republika		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno

PGI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno
SPI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno
Dánsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
PGI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
SPI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
Nemecko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatywny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
PGI	Relatywny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
SPI	Relatywny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno

Estónsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno
Írsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
Grécko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných				Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných				Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Nie	Nie	Nie
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných				Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Nie	Nie	Nie

SPI	Relatívny rast v prospech chudobných				Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných				Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Nie	Nie	Nie
Španielsko									
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
Francúzsko									
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
Chorvátsko									
HI	Relatívny rast v prospech chudobných						Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných						Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných						Nie	Áno	Áno

PGI	Relatívny rast v prospech chudobných					Áno	Áno	Áno	
	Absolútny rast v prospech chudobných					Áno	Áno	Áno	
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných					Nie	Áno	Áno	
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných					Áno	Áno	Áno	
	Absolútny rast v prospech chudobných					Áno	Áno	Áno	
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných					Nie	Áno	Áno	
Taliansko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
Cyprus		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno

Litva		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno		Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno		Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno		Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
Lotyšsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie
Luxembursko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie

SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
Maďarsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie
Malta		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Nie	Áno	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných				Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Áno	Áno	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných				Áno	Nie	Áno	Áno	Nie
Holandsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie

PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
Rakúsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie
Polsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno

Portugalsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie		Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie		Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno		Nie	Áno	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
Rumunsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných			Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných			Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Áno
PGI	Relativný rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných			Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných			Nie	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných			Áno	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie
Slovinsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie

SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie
Slovensko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Áno	Áno	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie
Fínsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
PGI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno
SPI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Áno	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Áno	Áno
Švédsko		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relativný rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie

PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Nie	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Absolútny rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Nie	Nie	Áno	Nie	Nie	Nie
Spojené kráľovstvo		2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08	2008 - 09	2009 - 10	2010 - 11	2011 - 12	2012 - 13
HI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
PGI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno
SPI	Relatívny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno
	Absolútny rast v prospech chudobných	Áno	Nie	Áno	Áno	Nie	Áno	Nie	Áno
	Chudobu znižujúci rast v prospech chudobných	Nie	Áno	Áno	Áno	Áno	Áno	Nie	Áno

Zdroj: Vlastné výpočty autorov na základe údajov z databázy EÚ SILC.

Príloha 2 – Aplikačné odporúčania pre inkluzívny trh

Vzhľadom na veľkosť a perzistenciu dlhodobej nezamestnanosti nebude jej riešenie ani rýchle, ani jednoduché, a samozrejme ani nenáročné na zdroje. Existuje niekoľko prístupov k jej riešeniu (Páleník, 2013, s. 72 – 81). Štúdium týchto nástrojov nás priviedlo k výberu vlastností, ktoré musí nástroj obsahovať, aby problematiku dlhodobej nezamestnanosti skutočne riešil:

Reálne a viditeľné efekty na nezamestnanosť

Keďže na Slovensku je dlhodobá nezamestnanosť vysoká (cieľová skupina je veľká, až do 250-tisíc ľudí), riešenie musí mať značné efekty na nezamestnanosť. Tieto musia byť dostatočne viditeľné, viditeľnejšie ako štatistické diskrepancie merania nezamestnanosti. Riešenie musí mať reálny potenciál zapojiť desaťtisíce dlhodobo nezamestnaných ročne a pôsobiť dlhodobo.

Celoštátna pôsobnosť

Väčšina nástrojov a prístupov zlyhala v tzv. hladových dolinách, kde miera dlhodobej nezamestnanosti presahuje 33 %. Riešenie preto musí byť funkčné aj v týchto hladových dolinách.

Štandardné zmluvné vzťahy

Časť nástrojov APTP sa vyznačuje neštandardnými zmluvnými vzťahmi. Práva a povinnosti neboli dostatočne jasné, typy zmlúv neboli bežne používané. Tak vznikali rôzne špeciálne situácie, na ktoré prax nepamätala. Riešenie tak musí používať zmluvné vzťahy bežne používané v iných oblastiach ekonomiky.

Dlhodobá udržateľnosť

Väčšina nástrojov bola výrazne závislá od jedného zdroja príjmov, dotačné schémy museli každý rok bojovať o finančné prostriedky. Riešenie musí vo svojom nastavení obsahovať dlhodobý primeraný tok financií, ktorých zastavenie by si vyžiadalo zásadné zmeny.

Dôveryhodnosť

Niektoré nástroje sa minuli svojho účelu a stali sa synonymom plytvania a neefektívnosti, iné neboli príťažlivé pre účastníkov vzhľadom na nepredvídateľné správanie sa systému. Riešenie tak musí mať dôveru nielen účastníkov, ale aj širokej verejnosti.

Jednoduchosť

Niektoré nástroje trpeli vysokou administratívnou náročnosťou a prebujnenou byrokraciou, ktorá bola náročnejšia ako práca samotná. Výsledkom bolo znechutenie účastníkov a ich odradenie od ďalšej práce. Riešenie preto musí byť administratívne jednoduché a byrokraticky nenáročné.

Odstránenie monopolov

Ak má jeden človek, či už je to starosta, alebo štátny úradník, monopol na rozhodovanie o osude človeka, existuje výrazné riziko osobných sporov alebo klientelizmu až korupcie. Riešenie musí bezpodmienečne dávať nezamestnanému šancu u viacerých poskytovateľov.

Inkluzívne zamestnávanie

Pod inkluzívnym zamestnávaním rozumieme špecifický typ sociálnej ekonomiky zameranej na dlhodobo nezamestnaných. Z pohľadu financovania ide o špecifickú formu štátom zaručenej šance pre dlhodobo nezamestnaných získať na určitú dobu štandardnú prácu, zvýšiť si tým svoju životnú úroveň a následne zásadne zvýšiť svoje šance na otvorenom trhu práce.

Jedným z dôsledkov požiadaviek na riešenie dlhodobej nezamestnanosti je používanie štandardných pracovno-právnych zmlúv. Tieto majú výhody v zaužívaných a osvedčených riešeniach mnohých špeciálnych situácií (dovolenky, choroba, OČR, odmeny, pracovná disciplína a postihy a i.) a v možnosti nastavenia rôznych odmien (zamestnávateľ môže dať vyššiu odmenu dobrému pracovníkovi a pracovníkovi neplniacemu si povinnosti môže odmenu znížiť, nemusí však zrušiť celý vzájomný vzťah).

Skúmanie doterajších skúseností poukázalo na absenciu využívania verejného obstarávania a najmä jeho sociálnych aspektov. Toto má hlavné výhody v štandardnosti zmluvných vzťahov (verejné obstarávanie, dodávateľsko-odberateľské vzťahy). Verejný sektor realizuje množstvo zákaziek

a aktivít, pri ktorých by sa mohlo zamestnať výrazné množstvo ľudí z cieľovej skupiny, avšak toto sa v praxi nedeje.

Inkluzívne verejné obstarávanie

Vzhľadom na vyššie uvedené navrhujeme, aby verejné inštitúcie robili verejné obstarávania tak, aby boli v primeranom rozsahu určené pre dlhodobu nezamestnaných. Okruh záujemcov o realizáciu verejnej zákazky by sa obmedzil iba na podniky, ktoré zamestnávajú značný počet osôb z cieľovej skupiny (inkluzívne podniky, bližší popis nižšie). Vzájomnou konkurenciou budú podniky realizovať zákazky pri primeraných cenách a zamestnávaní ľudí z cieľovej skupiny.

Keďže zákazky by vyhlasoval celý verejný sektor, zabezpečila by sa diverzifikácia zdrojov finančných prostriedkov, ktoré by neboli závislé iba od jedného rezortu. Absenciou dotácií sa výrazne zníži administratívna a byrokratická náročnosť, nebude podstatný spôsob realizácie a prezenčné listiny, ale iba výsledok.

V zákonných zmenách navrhujeme dve formy inkluzívneho verejného obstarávania. Priame inkluzívne verejné obstarávanie je vyhradené iba inkluzívnym podnikom, je malé (do 20 000 €), krátke (do 3 mesiacov) a s rýchlo splatnými faktúrami. Takéto nastavenie umožní fungovanie malým podnikom. Je vhodné na menšie práce (upratovanie, čistenie...).

Sekundárne inkluzívne verejné obstarávanie umožní pri väčšej zákazke dať povinnosť dodávateľom realizovať časť zákazky cez inkluzívne podniky. Toto je vhodné pre väčšie zákazky (napr. stavba ciest, oprava budov). Je už úlohou dodávateľov vybrať práce, ktoré budú realizované inkluzívnymi podnikmi.

Inkluzívne podniky

Podniky, ktoré sa rozhodnú vstúpiť do systému inkluzívneho verejného obstarávania, budú musieť splniť niekoľko podmienok. Hlavnou podmienkou je zamestnávanie ľudí z cieľovej skupiny, a to minimálne vo výške troch štvrtín z celkového počtu zamestnancov. Toto, popri iných drobných

podmienkach,¹ zabezpečí, že zákazky budú naozaj realizovať osoby z cieľovej skupiny. Kontrolovať plnenie podmienok budú úrady práce sociálnych vecí a rodiny.

Cieľovú skupinu inkluzívneho zamestnávania všeobecnejšie chápeme ako ľudí, ktorí dlhodobo nepracovali. Z legislatívneho pohľadu ide najmä o dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie (§8c zákona o službách zamestnanosti), osoby po výkone trestu odňatia slobody, alebo osoby, ktoré by boli bývali dlhodobo nezamestnané UoZ, ak by sa registrovali. Z tohto pohľadu by bolo vhodné vrátiť nastavenie znevýhodnených UoZ do stavu pred rokom 2013.

Zamestnanci, či už stáli, alebo tí z cieľovej skupiny, budú zamestnaní na základe štandardných pracovných zmlúv (aj keď z cieľovej skupiny na dobu určitú), so štandardnými právami a povinnosťami zamestnanca, vrátane zákona o minimálnej mzde. Človek z cieľovej skupiny sa bude môcť zamestnať v ktoromkoľvek inkluzívnom podniku, alebo si založiť vlastný² – je už úlohou nastavenia toku finančných prostriedkov, aby táto šanca bola reálna, a aby túto prácu vedelo získať nie promile, ale desiatky percent ľudí z cieľovej skupiny.

Finančné prostriedky budú inkluzívne podniky získavať z inkluzívneho verejného obstarávania, do ceny ktorého si premietnu aj ostatné náklady súvisiace so zvyšovaním zamestnateľnosti cieľovej skupiny, napríklad školenia BOZP, poradenstvo s oddlžovaním, základné zaučenie, zvýšená kontrola... Tým, že inkluzívne podniky budú zamestnávať ako stálych zamestnancov odborníkov na prácu s dlhodobo nezamestnanými, umožnia tak ich zapojenie do reálneho pracovného pomeru, s reálnymi právami a povinnosťami, s reálnymi a najmä z pohľadu legislatívy formálnymi príjmami.

¹ Ďalšie podmienky sú mzdové náklady minimálne vo výške 70 % nákladov, zákaz zmlúv mimo pracovného pomeru, publikovanie správ a štatistík.

² Pre väčšinu existujúcich právnických osôb, ktoré chcú realizovať aktivity aj mimo inkluzívneho zamestnávania, sú tieto podmienky ťažko dosiahnuteľné. Štandardnou formou by malo byť založenie dcérskej, špecializovanej spoločnosti zakladateľmi z celého existujúceho spektra právnických osôb. Založenie fyzickou osobou je tiež žiadúce. Keďže štát chce uľahčiť podnikanie, náklady na založenie s. r. o. sa postupne znižujú, v súčasnosti si firmy špecializujúce sa na zkladanie podnikov účtujú okolo 250 – 300 €, vrátane kolkov.

Inkluzívny trh teda predstavuje doplnkový trh k regulárnemu trhu práce. Zahŕňa dva typy trhov: trh inkluzívnej práce – tu pôsobia inkluzívni zamestnanci a inkluzívne podniky; a trh inkluzívnych služieb, kde pôsobia inkluzívne podniky a verejné inštitúcie.

Existuje mnoho oblastí, v ktorých môže byť využité inkluzívne zamestnávanie: pomocné práce pri výstavbe, rekonštrukcii a údržbe ciest, vodných ciest a železníc, pomocné práce pri rôznej výstavbe (vleky, škôlky, parky, námestia...), pomocné práce pri oprave hradov, zámkov a iných kultúrnych pamiatok, revitalizácia ulíc, ciest, námestí a ich okolia, výstavba sociálnych bytov a komunitných centier, upratovanie vnútorných a vonkajších priestorov, výstavba, čistenie a značenie turistických a cyklistických chodníkov, ochrana prírody, protipovodňová ochrana a i.

Časť z nich sa realizuje aj v súčasnosti, avšak cez iné finančné stimuly (napr. aktivačné práce) alebo nesociálne (napr. čistenie ulíc dotovanými sofistikovanými strojmi, ktoré nahrádzajú teraz nezamestnanú ľudskú prácu, ktorá nemá reálnu šancu nájsť si pracovné miesto) a časť sa nerealizuje vôbec (napr. dôsledná likvidácia invázných rastlín v národných parkoch) vzhľadom na príliš vysoké ceny faktúr (i keď reálne náklady verejnej správy by boli oveľa nižšie). Z rozsiahlej realizácie týchto aktivít by pritom prosperovala celá spoločnosť:

- dlhodobo nezamestnaní nadobudnú skúsenosti, pracovné návyky, sociálny kontakt, neformálne vzdelanie, zodpovednosť, riadnu mzdu, štatút zamestnaného, vyššiu životnú úroveň, priestor na sebarealizáciu a vyššiu šancu zamestnať sa na otvorenom trhu práce;
- časť aktivít, na ktoré obciam, regiónom či iným inštitúciám chýbajú prostriedky, by sa pravidelne realizovali, z čoho by nemali prospech iba obce samotné, ale aj jej občania, návštevníci, turisti;
- dlhodobo nezamestnaní budú cennou pomocou pri budovaní a fungovaní infraštruktúry v podmienkach striedajúcej ekonomiky (zariadenia dlhodobej starostlivosti o starších a pod.).

Inkluzívne zamestnávanie treba chápať ako integrálnu súčasť iných projektov, nie ako samostatný projekt. Napríklad oprava hradu si vyžaduje výber konkrétneho hradu, určenie predmetu opravy, historický prieskum a až následne rekonštrukciu. Zatiaľ čo prvé tri činnosti stoja mimo inkluzívneho

zamestnávania, pomocné a manuálne práce vykonávané v rámci rekonštrukcie už sú jeho predmetom.

Cieľom inkluzívneho zamestnávania, tak ako je to popísané v tejto publikácii, je poskytnúť jednoduchú možnosť verejným inštitúciám realizovať aktivity sociálne, a zároveň vytvoriť morálny záväzok tieto aktivity vykonať a cestou programového rozpočtovania inkluzívneho zamestnávania a kritériami pridelovania eurofondov vytvoriť aj finančnú motiváciu.

Kontrolné mechanizmy

Vzhľadom na skutočnosť, že koncepcia inkluzívneho trhu bude realizovaná z verejných prostriedkov, je potrebné zabezpečiť existenciu mechanizmov dohliadajúcich na proces ich vynakladania. Rovnako ako vonkajšie a vnútorné vzťahy inkluzívneho podniku, aj jeho kontrola bude štandardná.

Základné kontroly sa vykonávajú rovnako ako pri štandardných podnikoch a štandardných zmluvných vzťahoch. Na vykonanie zákazky dohliada obstarávateľ, ktorý skontroluje úplné vykonanie zákazky podľa zmluvy. V procese verejného obstarávania bude kontrolným orgánom Úrad pre verejné obstarávanie. Ministerstvo financií bude dohliadať na vynakladanie účelovo viazaných prostriedkov. Inšpektorát práce má zodpovednosť za dodržiavanie pracovných podmienok, rovnako i funkcia Sociálnej poisťovne, zdravotných poisťovní a daňového úradu zostane zachovaná.

Oproti štandardnému trhu práce bude jediným novým prvkom kontrola dodržiavania povinného podielu zamestnancov z cieľovej skupiny a podielu mzdových prostriedkov, teda kontrola toho, či podniky plnia povinnosti inkluzívnych podnikov. Toto je jednoducho kontrolovateľné náhľadom do účtovníctva a budú ju realizovať úrady práce, ktoré zároveň vydávajú certifikáty novým inkluzívnym podnikom. Kontrolný mechanizmus teda neprináša takmer žiadne zmeny a je postavený na osvedčených princípoch. Tak sa zabezpečí transparentnosť podnikov, čo bude mať motivačný vplyv i na ich udržateľnú existenciu.

Na rozdiel od iných dotačných schém nebude v rámci inkluzívneho zamestnávania vznikať povinnosť robiť prezenčné listiny (nad rámec povinností v zákonníku práce), dvojito preukazovať zaplatené dane či odvody, priebežné hlásenia, kde je ktorý zamestnanec a pod. Jedinou povinnosťou

je nutnosť publikovať mesačné správy (ako jednoduchý tabuľkový výstup z účtovníctva) a výročné správy, ktoré sú skôr reklamou podniku ako jeho nepríjemnou povinnosťou.

Veľkosť inkluzívneho trhu

Cieľom inkluzívneho trhu je znížiť dlhodobú nezamestnanosť na Slovensku v horizonte 10 rokov o 100 000 osôb, teda o tretinu. Tento cieľ určuje aj veľkosť inkluzívneho trhu. Ak predpokladáme úspešnosť prechodu na otvorený trh práce na úrovni 20 %, je potrebné každý rok zapojiť 50 000 osôb z cieľovej skupiny.

Pri zamestnaní 50 000 inkluzívnych zamestnancov je potrebných okolo 16 650 stálych zamestnancov, nemzdové náklady a pod. Cieľová skupina pri minimálnej mzde a iných parametroch v roku 2015 predstavuje 285 mil. € mzdových nákladov, riadiaci pracovníci 181 mil. €, nemzdové náklady 200 mil. €, DPH 133 mil. €.

Celkový tok financií vo výške 800 mil. € sa môže zdať vysoký, avšak generuje aj vysoké úspory a príjmy verejného rozpočtu.

Úspory z inkluzívneho trhu

Ak sa z dlhodobo nezamestnaného človeka stane zamestnaný, štát a verejný sektor na tomto presune výrazne finančne získa. Tým, že sa z dlhodobo nezamestnaných stanú zamestnaní, začnú platiť dane a odvody, zvýšeným čistým príjmom stúpne ich spotreba a začnú poberať menej dávok a štátnych príspevkov. Ďalšie priamo finančne pozitívne efekty sú v zamestnaní stálych zamestnancov (ich dane, odvody...), v platení daní samotnými podnikmi. Potenciálne úspory sú aj v presune účelovo ekvivalentných prostriedkov na inkluzívne zamestnávanie (napr. aktivačné práce, obnova hrádov...).

Celkové priame úspory sú vo výške do 70 % (Páleník, 2013), konzervatívnejšie výpočty (bez efektov presunu inej APTP a s konzervatívnymi

odhadmi sekundárnych efektov) sú na úrovni 57 %.³ Väčšina úspor je z cieľovej skupiny a z DPH zaplatenej inkluzívnymi podnikmi.

Nefinančné úspory

Popri finančných efektoch na verejný rozpočet sa ešte uskutoční samotná zákazka, čo znamená, že zostanú vytvorené trvalé hmotné statky a výsledky. Či už ide o uprataný chodník, alebo vynovený nerozpadávajúci sa hrad.

Zvýšenie čistého príjmu domácností sa prejaví vo vyššej spotrebe. V roku 2015 tento efekt predstavoval až 250 mil. € (v roku 2014 sumu 225 mil. €). Táto hodnota predstavuje okolo 0,6 % spotreby domácnosti v SR (v porovnaní so zložkou konečnej spotreby domácností v HDP). 63 % týchto dodatočných čistých príjmov získajú bývalí dlhodobo nezamestnaní, teda veľmi nízkoprijemové skupiny, zväčša bývajúce v horšie rozvinutých regiónoch s nedostatkom vlastných zdrojov a špecifickým spotrebným košom. Najväčší nárast čistých príjmov budú mať jednotlivci a dvojica s dvoma deťmi.

Hlavným strednodobým pozitívnym efektom je zvýšenie ľudského kapitálu cieľovej skupiny. Jej dôsledkom je zamestnanie inkluzívnych pracovníkov v štandardných podnikoch na otvorenom trhu práce. Pri uplatniteľnosti na otvorenom trhu práce iba 20 % sa v priebehu 10 rokov podarí do otvoreného trhu práce zapojiť 100 000 ľudí teraz dlhodobo nezamestnaných, čo má za dôsledok násobne vyššie pozitívne efekty, ako sú popísané v tejto monografii. Dôsledkom je aj zmena paradigmy zo súčasného chápania toku takýchto financií ako nutných výdavkov na ich vnímanie ako strednodobú investíciu.

Ďalšie či ťažšie kvantifikovateľné finančné efekty môžu byť ešte vyššie. Napríklad samotná zamestnanosť vygeneruje 25 miliónov € na stravovanie zamestnancov (jedálňami či gastrolistkami). Zníži sa kriminalita v dôsledku chudoby (rozpočet na väznice predstavuje 158 miliónov €, pri 3-percentnom podiele väzňov kvôli chudobe ide o 5 miliónov € ročne; rozpočet na súdnictvo 148 miliónov €, ak by vďaka vyššej životnej úrovni mali súdy iba o 3 % menej prípadov, ide sa o úsporu 4,5 miliónov €).

³ Zmenou systému zdravotného poistenia v roku 2015 zavedením odpočítateľnej položky táto úspora klesla z 57 % na 53 %.

Pohľadávky verejného sektora voči bývalým nezamestnaným sa stanú vymožitelné, pracujúci začnú platiť alimenty, výživné (za prvých desať mesiacov roku 2013 išlo priemerne o 8 800 detí mesačne, ktorým išlo takmer 7 mil. €; v roku 2012 to bolo 8 400 detí a 7,3 mil. €) a zníži sa dopyt po službách detských domovov (celkový rozpočet na detské domovy je 52 miliónov €, pričom väčšina detí sa v nich ocitne pre zlú ekonomickú situáciu rodičov).

Povodne by vďaka lepšej protipovodňovej ochrane spôsobovali menšie škody (škody spôsobené každou povodňou sa rátať v desiatkach miliónov €, napríklad jeden strhnutý most sa ráta v miliónoch a je kľúčový často pre celý región, ako sme mali možnosť vidieť nedávnu situáciu na Orave, kedy musela mimoriadne zasadiť vláda), skrášlením turistických či cyklistických chodníkov priláka región viac turistov, čo bude mať pozitívny vplyv na služby aj na obecné rozpočty (daň za ubytovanie sa pohybuje okolo 1 € na noc).

Zamestnanci inkluzívnych podnikov sa stanú reálnou ponukou na trhu práce. Tým, že už niekoľko mesiacov pracovali, majú pracovné návyky a tým, že poberali legálnu mzdu, nemajú problémy s prechodom zo statusu nezamestnaného poberateľa dávok do legálneho zamestnania.

Popri finančných efektoch budú výrazne generované aj nefinančné efekty. Ľudia získajú prácu a pocit užitočnosti i sebaúcty, deti získajú vo svojich pracujúcich rodičoch lepší vzor, krajina sa vďaka prácam skrášľí, zamestnávatelia získajú zamestnancov s pracovnými skúsenosťami, zlepši sa využívanie miestnej hromadnej dopravy atď. Ohodnotenie týchto efektov je veľmi ťažké, avšak ani jeden z nich nie je negatívny.

Zadávatelia a zdroje financovania

Výzvou je získanie dostatočného množstva finančných prostriedkov na realizáciu inkluzívneho zamestnávania v objeme, ktorý zodpovedá veľkosti cieľovej skupiny. Aby neboli inkluzívne podniky závislé od jediného zdroja príjmov, je nutné, aby celý rôznorodý verejný sektor zadával zákazky touto formou.

Jednotliví zadávatelia, či už sú to obce, VÚC, ministerstvá, či štátne podniky, by si mali vymieňať skúsenosti s cieľom zadávať také zákazky, ktoré sú pre cieľovú skupinu pracovne adekvátne. Vhodné bude realizovať

najmä štandardizované zákazky so štandardizovanou kontrolou kvality a nárokmi na ňu.

Abý sa v horizonte desiatich–dvadsiatich rokov podarilo viditeľne znížiť dlhodobú nezamestnanosť na Slovensku, je potrebné udržať v obehu 800 miliónov €. Tieto predstavujú aspoň 40 000 inkluzívnych verejných obstarávaní ročne (pri dosahovaní maximálnej možnej výšky obstarávania 20 000 € v zmysle tohto návrhu), reálne viac ako 100 000 obstarávaní ročne (keďže predpokladáme, že vzhľadom na krátku dobu trvania zákazky, iba 3 mesiace, nedosiahnu jednotlivé obstarávania maximálnu sumu), teda okolo 8 300 obstarávaní v SR mesačne alebo priemerne 105 obstarávaní v každom okrese SR mesačne. Uvedené nie je možné dosiahnuť iba vďaka práci jedného ministerstva, potrebná bude spolupráca celého verejného sektora: štátnych organizácií, ministerstiev, žúp, miest i obcí.

Podielové dane

Podielové dane sú transfery zo štátneho rozpočtu obciam a žúpám, vďaka ktorým vedia realizovať množstvo svojich povinností. Cieľom zmien v podielových daniach je zabezpečiť ich realizáciu sociálne a spoločensky zodpovedne tak, aby sa pri nich zamestnalo čo najviac ľudí.

Navrhujeme navýšiť podielové dane ako transfer zo štátneho rozpočtu samosprávam, paušálne o 8 %, za predpokladu, že 12 % z nového rozpočtu minú samosprávy formou inkluzívneho verejného obstarávania. Nepôjde o časť rozpočtu viazanú na účel (ako napríklad pri financovaní škôl), ale o časť rozpočtu viazanú na formu výkonu. Inkluzívny trh teda treba chápať nie ako ďalší riadok rozpočtu obce (popri školstve, infraštruktúre a i.), ale ako ďalší stĺpec (popri personálnych nákladoch alebo kapitálových nákladoch).

Je už rozhodnutím obcí, na aké činnosti tieto prostriedky minú, ak ich minú formou inkluzívneho verejného obstarávania – či na výstavbu škôl, údržbu zelene, v školstve. Štát bude kontrolovať iba to, či sa tieto prostriedky minuli v prospech inkluzívnych podnikov formou inkluzívneho verejného obstarávania. Neminuté prostriedky by sa vracali späť do štátneho rozpočtu.

Celkový rozpočet obcí a VÚC z podielových daní je 2,1 miliárd €, teda pri tomto nastavení by inkluzívnym podnikom prislúchalo cca 272 miliónov € ročne, čo je 27 % z rozpočtu potrebného na inkluzívne zamestnávanie.

Programové rozpočtovanie

Zo štátneho rozpočtu sa cez ministerstvá a iné orgány štátnej správy realizuje množstvo aktivít. Cieľom zmeny programového rozpočtovania je zmena formy realizácie týchto aktivít smerom od využitia kapitálu v prospech vyššieho využitia práce.

Navrhujeme zvýšiť štátny rozpočet o 2 % s povinnosťou 3 % z nového rozpočtu realizovať cez inkluzívny trh. Je na rozhodnutí jednotlivých rozpočtových kapitol, ministerstiev a orgánov štátnej správy, v ktorých aktivitách budú používať inkluzívny trh viac, a v ktorých menej intenzívne. Opäť ide o nový stĺpec rozpočtu (popri mzdových a kapitálových výdavkoch) a nie o nový riadok.

Zmena rozpočtu je možná vďaka vyšším výnosom štátneho a verejného rozpočtu spôsobeného využitím inkluzívneho zamestnávania. Je rozpočtovo neutrálna a schodok rozpočtu sa vzhľadom na výnosy vo výške 70 % nemení.

Z pohľadu realizácie koncepcie na základe prostriedkov získaných z eurofondov navrhujeme pre každý operačný program vyčleniť minimálny podiel rozpočtu, ktorý musí byť realizovaný cez inkluzívne verejné obstarávanie, či už priamo, prostredníctvom nepriameho verejného obstarávania, alebo prostredníctvom projektov.

Celkový štátny rozpočet predstavuje cca 17 miliárd €. Pri popísanom nastavení ide o rozpočet pre inkluzívne podniky vo výške 527 miliónov €, teda 68 % z potrebného rozpočtu.

Investičné projekty

Vďaka investičným projektom budú môcť osoby z cieľovej skupiny nadobúdať pracovné skúsenosti v rámci pomocných prác, keďže tieto činnosti si vyžadujú primárne prácu odborníkov (architektov, projektantov, geológov a i.). Inkluzívne podniky teda ako súčasť investičných projektov tvoria iba malú časť prác z celkovej zákazky, pričom veľkosť tejto časti bude treba definovať vopred konkrétnym percentom. Teda pri veľkom verejnom obstarávaní by bolo povedané, že 3 – 10 % ceny zákazky bude musieť dodávateľ realizovať ako subdodávku cez inkluzívne podniky. Výber týchto podnikov, ako i to, ktoré práce budú vykonávať, je už v plnej kompetencii dodávateľa.

Dané je iba povinné percento, ktoré bude pevne určené v závislosti od konkrétneho projektu (pri výstavbe diaľnic bude menšie, pri iných prácach vyššie).

Inkluzívne podniky sa budú môcť o výkon zákaziek uchádzať prostredníctvom verejného obstarávania alebo im budú zákazky zadávané prieskumom trhu či priamo. Keďže ide o podniky podobné štandardným (s tým rozdielom, že ich cieľom nie je dosahovať zisk, ale zamestnanosť), bude v ich vlastnom záujme zákazky riadne vykonať. Splnenie tohto predpokladu si vyžaduje nielen priebežnú kontrolu práce vykonanej cieľovou skupinou, ale aj vytvorenie podmienok vhodných pre vykonávanie práce (zabezpečenie pracovných pomôcok, vhodného pracovného odevu, poučenie zamestnancov o bezpečnosti pri práci, dodržiavanie prestávok a pod.). Toto je však v plnej kompetencii inkluzívneho podniku.

Úlohou obstarávateľa bude skontrolovať, či boli práce vykonané, a či faktúry boli zaplatené podnikom, ktorý má štatút inkluzívneho. Z pohľadu dodávateľa ide o štandardný subdodávateľský vzťah so všetkými pozitívami aj negatívami.

Pri výstavbe ciest a diaľnic zohrávajú hlavnú úlohu ťažké mechanizmy, no i drobnej práce je pri tejto činnosti vždy dostatok. Niektorí musia upravovať terén na miestach, kde stroj nemožno použiť, niektorí musia upratať odpad alebo pozametať zvyšky stavebného materiálu, znečistenie spôsobené mechanizmami. Osoby z cieľovej skupiny môžu byť nápomocné i pri regulácii dopravy, stavaní prenosných značiek či inej signalizácie, alebo môžu participovať na prieskumoch vyťaženia ciest (počítanie cyklistov, chodcov, áut a i.).

V rámci výstavby, rekonštrukcie a opravy železničných tratí by mala cieľová skupina podobnú funkciu ako pri výstavbe ciest či diaľnic. Hovoríme o výrazných číslach 6 000 km vlakových koľají, 150 km električkových koľají či úzkokoľajky (50 km), alebo turistické železničné trasy (50 km, napr. Čierny Balog).

Môže ísť samozrejme aj o výstavby a rekonštrukcie chodníkov, múzeí, vlekov, hotelov, škôlok a škôl, zariadení spoločného stravovania, parkovísk, parkov, námestí, terás a i. Všetky tieto činnosti si vyžadujú minimálne pomoc pri nosení materiálu a upratovacie práce, ale napríklad aj osádzanie stĺpikov, kopanie základov, stavanie múrov, kultiváciu okolia (vyčistenie

neďalekého potoka, výsadba zelene, spilovanie stromov, osádzanie hojdačiek, budovanie pieskovísk a pod.). Konkrétne využitie je už v kompetencii hlavného dodávateľa.

Inkluzívne zamestnávanie by tu figurovalo ako súčasť iných projektov, pričom pri vypracovávaní každého by mala byť snaha zadávateľa o zamestnanie osôb z cieľovej skupiny. Vo výzvach musí byť jasné, ktoré položky, resp. aká časť rozpočtu sa bude realizovať prostredníctvom riadneho, a ktoré prostredníctvom inkluzívneho trhu. Rovnako ako pri investičných projektoch, aj v rámci projektov financovaných z eurofondov pôjde o relatívne malú časť projektov (percentá až desiatky percent).

Projekty na opravu hradov či kultúrnych pamiatok, revitalizáciu námestí, či iné projekty sú realizované s hlavným cieľom, aby turisticky alebo historicky zaujímavý objekt bol zrekonštruovaný či inak upravený. Uchádzači o projekt predkladajú svoje projekty s konkrétnymi cieľmi a konkrétnymi rozpočtami. Tieto sú potom posudzované štandardným postupom (napr. berúc do úvahy napríklad významnosť hradov, či kvalitu a súčasný stav námestí).

Pri výzve na prekladanie projektov by malo byť zrejmé, aké percento z hodnoty projektu by išlo povinne cez inkluzívne zamestnávanie (napr. 15 %) a ako sa suma nad túto povinnú minimálnu hranicu posudzuje v rámci hodnotenia (napr. každý percentuálny bod nad 15 % je bod navyše alebo suma nad 15 % sa do sumy rozpočtu ráta iba s tretinovou váhou). Takéto hodnotenie zabezpečí primerané zapojenie cieľovej skupiny, prehodnotenie produkčnej funkcie od kapitálu v prospech práce a najmä bude plniť aj sociálne účely. Z pohľadu realizátorov projektov ide o vytvorenie takého rozpočtu, do ktorého budú môcť byť zapojené inkluzívne podniky. Pri samotnej realizácii potom ide o vypísanie súťaže alebo verejného obstarávania a podpis dodávateľsko-odberateľskej zmluvy s vybraným subjektom.

Celkový objem finančných prostriedkov určených na eurofondy v SR v programovom období 2014 až 2020 je okolo 1,9 mld € ročne. Pri rezervovaní iba 6 % z týchto prostriedkov by sa podarilo vytvoriť zákazky vo výške 111 miliónov €, teda okolo 15 % z požadovaného rozpočtu na inkluzívne zamestnávanie.

Účelové projekty, ochrana a zveľaďovanie prírody

Časť aktivít, ktoré by sa mali robiť v podmienkach SR, sa dlhodobo nerobí. Hlavným dôvodom je nedostatok finančných prostriedkov. Ak sa pozrieme na možné úspory z inkluzívneho trhu, finančné možnosti sa rapídne menia: na realizáciu projektov stačí nájsť tretinu prostriedkov. Zvyšná časť sa môže vyriešiť zohľadnením spätných transférov v rámci verejného sektora.

Účelové projekty budú zadávané inkluzívnym verejným obstarávaním, teda majoritný podiel na ich výkone budú mať inkluzívne podniky.

V záujme rozvoja cestovného ruchu v regiónoch Slovenska je vhodné zapojiť cieľovú skupinu aj do činností spojených s turizmom. Slovensko oplýva prírodnými a kultúrnymi pamiatkami, mnohé sú však zdevastované (vek, nedbalosť človeka). Väčšina činností si bude vyžadovať spoluprácu s odborníkmi (výber, plánovanie, schválenie).

Mnohé regióny Slovenska majú každoročne problém s povodňami. Prevenciu môžeme v rovine inkluzívneho trhu realizovať (najmä na horných tokoch) aj ako náklady na pracovníkov budujúcich hrádzky, čistiach korytá, nádrže, brehy, stavajúcich zábrany, kosiach, pomáhajúcich v krízových situáciách a pod. Celkovo je na Slovensku viac ako 5 000 km riek, 10 000 km potokov či 1 500 km odvodňovacích kanálov, ktoré môžu ohroziť ľudské životy a majetok.

Údržba ciest a ich okolia zahŕňa činnosti ako kosenie, údržbu stromov, výsadbu, polievanie, strihanie, zbieranie odpadov, vykonávanie postrekov proti škodcom, zemetanie, posyp a odhŕňanie v zimnom období a i. Popri diaľniciach a cestách prvej triedy je v SR približne 4 000 km ciest druhej triedy, 11 000 km ciest tretej triedy, 17 000 km intravilánových ciest či ďalšie tisíce km neklasifikovaných ciest a 36 000 km lesných ciest a viac ako 5 000 km bežne používaných lesných chodníkov.

Pri výstavbe cyklistických chodníkov a trás ide o činnosti podobného charakteru ako pri výstavbe ciest, udržiavanie cyklistických trás je dôležité z hľadiska bezpečnosti cyklistov. Pôjde predovšetkým o zemetanie, zbieranie odpadu, kosenie, obnovu vodorovného značenia, osádzanie informačných tabúl a pod. Množstvo cyklistických chodníkov výrazne zaostáva za svojím potenciálom.

Na Slovensku je vyše 13 000 km značených turistických chodníkov, vyše tisíc národných parkov a chránených oblastí (ktoré majú spolu vyše 9-tisíc km štvorcových, z toho národné parky tvoria viac ako 3 000 km štvorcových), tisíce km bežkárskejších tratí, okolo sto (verejnosti zväčša neprístupných) jaskýň, tisíce prameňov, 1 300 chránených stromov a pod.

Pracovné príležitosti sa ďalej črtajú v rámci potreby odstraňovania inváznych rastlín (Kridlatka japonská, Zlatobyl' obrovský a pod.), náletových stromov, buriny, konárov, spadnutých stromov. Dlhodobo nezamestnaní môžu pomôcť i s kladením kamenných chodníkov, osádzaním tabúl, maľovaním značiek, montovaním reťazí, rebríkov, čistením horských potokov, pestovaním plodín, zásobovaním neprístupných objektov, sčítavaním turistov či zverstva a pod. Potenciál vykonávať prospešné práce je na Slovensku výrazný, na dôvažok tieto pracovné miesta sú skôr vo vidieckych regiónoch, kde je nezamestnanosť najväčšia.

Prepojenie s inými aktívnymi opatreniami trhu práce

Inkluzívne zamestnávania je nutné chápať ako nutnú podmienku, aby akýkoľvek človek dlhodobo bez práce mal reálnu šancu na získanie pracovného miesta. Ak takúto šancu nemá, alebo jej neverí, stráca motiváciu akoľkoľvek sa snažiť. Uvádzané ostatné opatrenia trhu práce sú teda prispôbené buď na zlepšenie jeho šanci po opustení inkluzívneho zamestnávania, alebo ako vhodná príprava naň.

Príspevok inkluzívnym podnikom

Inkluzívne podniky zamestnávajú bývalých dlhodobo nezamestnaných na riadne pracovné zmluvy s podmienkou, že inkluzívny zamestnanec môže okamžite tento pracovný pomer ukončiť, ak si nájde zamestnanie na otvorenom trhu práce. Inkluzívny podnik takto príde o svojho najlepšieho zamestnanca. Preto navrhujeme príspevok inkluzívnym podnikom za takýchto zamestnancov vo výške 30 % z ich vyplatenej mzdy v novom zamestnaní počas prvých šesť mesiacov.

Na jednej strane môžeme tento príspevok chápať ako odmenu inkluzívnemu podniku za to, že pripravil zamestnanca na riadny otvorený trh práce. Na druhej strane ho môžeme chápať ako kompenzáciu za odchod jedného

z ich najlepších zamestnancov a teda nutnosť investovať do vyhľadania a zaškolenia nového zamestnanca. Zároveň, keďže príspevok je platný počas prvých 6 mesiacov, inkluzívne podniky budú mať motiváciu komunikovať so svojim bývalým zamestnancom a jeho novým zamestnávateľom. Dokážu tak predísť niektorým nezhodám a nedorozumeniam v novom zamestnaní a zvýšiť tak šance na dlhodobejšie udržanie tohto zamestnania.

Individuálny akčný plán

Individuálny akčný plán predstavuje dokument, ktorý na základe rôznych činností a postupov odborných poradenských služieb Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny SR podľa § 43 ods. 2 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti určuje postupy, opatrenia a časový harmonogram plnenia jednotlivých opatrení, ktoré slúžia na zvýšenie možností uplatnenia uchádzačov o zamestnanie, ktorí sú definovaní ako znevýhodnení uchádzači o zamestnanie na trhu práce. Poradcovia úradov práce ho vypracúvajú v spolupráci so znevýhodnenými uchádzačmi. Akčný plán môže úrad vytvoriť sám alebo prostredníctvom dodávateľa odborných poradenských služieb. Jeho cieľom by malo byť rozpoznanie a zhodnotenie osobnostných predpokladov uchádzača, požiadaviek trhu, nájdenie možností uplatnenia uchádzača a odstránenie prekážok, a to vytvorením plánu aktivít (rôzne školenia, ktoré zabezpečujú zvýšenie kvalifikácie uchádzača, možnosť presťahovať sa za prácou a pod.).

Takto znie oficiálny popis tohto nástroja aktívnej politiky trhu práce. Momentálna situácia však nie je ideálna. Súčasná podoba a prax individuálneho akčného plánu neberie do úvahy niektoré z potrieb uchádzačov o zamestnanie (individuálny akčný plán je vypracovaný až po šiestich mesiacoch od zaevidovania uchádzača o zamestnanie, teda v čase, keď je väčšina uchádzačov o zamestnanie už odradená) a nie je komplexný, pretože v ňom chýbajú záväzné plány školení alebo rozpis konkrétnych príspevkov. Taktiež sa často vypracúva povrchno a nedostatočne, a to hlavne pre časové obmedzenia, ktoré zasa súvisia s priveľkým vyťažením zamestnancov úradov práce.

Navrhujeme niekoľko riešení, ktoré môžu napomôcť k zlepšeniu situácie. Základom by mala byť zmena týkajúca sa pojmu individuálny akčný plán.

Bolo by vhodné vytvoriť taký plán, ktorý by bol naozaj individuálny, akčný a zároveň by bol naozaj aj plánom.

Individuálny – má zohľadňovať individuálne vlastnosti a kvalitu uchádzača o zamestnanie, čo je využiteľné však iba vtedy, ak ide o uchádzača o zamestnanie, ktorý je v evidencii čo najkratšie, má zohľadňovať stupeň vzdelania a najmä iné jeho znalosti, má zohľadňovať druh práce, ktorú v minulosti vykonával, jeho prax a zručnosti a tiež jeho víziu budúcnosti.

Akčný – uchádzač o zamestnanie má chápať zmyslupnosť jednotlivých aktivít plánu, aké rekvalifikačné kurzy, semináre, školenia a pod. sú mu odporúčané, aké iné opatrenia aktívnej politiky trhu práce sú preňho dostupné a využiteľné.

Plán – má ukázať časové zosúladenie aktivít, najmä rekvalifikácií, seminárov, školení a príspevkov, pre uchádzača aj pre úrad záväzný rozpis kurzov a iných aktívnych opatrení trhu práce, rozpis financovania, dodržiavanie tohto plánu, z obidvoch strán (nezamestnaný aj úrad práce).

Podstata zlepšenia by mala byť založená na tom, aby sa k vypracovávaniu individuálneho akčného plánu pristupovalo naozaj s cieľom efektívne pomôcť nezamestnanému. Ak sa hneď na začiatku práce správne stanovia ciele (na základe správne určených schopností a možností uchádzača), postupnými krokmi a spoluprácou sa môžu aj naplniť. Nezamestnanému musí byť zrejmé, že ak bude ochotný spolupracovať, zlepšovať si kvalifikáciu, budú sa zlepšovať aj podmienky, ktoré mu úrad práce môže poskytnúť s konečným cieľom nájsť primerané a dôstojné zamestnanie. Napríklad, ak si uchádzač zlepší kvalifikáciu na istú pozíciu, bude môcť dostať príspevok na presťahovanie sa za danou prácou.

Ako sme už spomínali, ťažiskovým problémom je nedostatok poradcov, ktorí by mali čas takto dopodrobna pracovať s každým z uchádzačov o zamestnanie, špeciálne s uchádzačmi znevýhodnenými. Preto je nutná spolupráca s neštátnymi službami zamestnanosti.

Neštátne služby zamestnanosti

Neštátne služby zamestnanosti majú potenciál zlepšiť možnosti zapojenia ťažko zamestnateľných ľudí do práce. Oproti štátnym službám zamestnanosti majú výhody v flexibilnejších možnostiach práce a financovania jednotlivých aktivít. Negatívom môže byť nutnosť nastavenia dobrého

a férového systému financovania tak, aby jednotlivé sumy financií umožnili dosiahnuť ciele, avšak nestali sa zdrojom neprimeraných ziskov na účet spoločnosti.

Dôležité je vytvoriť jednotný postup, ako tieto služby obstarávať tak, aby plnili svoj cieľ, a to efektívne a transparentne. Postup musí spĺňať tieto predpoklady: presná definícia cieľovej skupiny, presná definícia cieľov, dôraz na dosiahnutie cieľov (nie postup), malé, ale časté obstarávania a zásada výberu najlacnejšieho.

Definícia cieľovej skupiny je dôležitým faktorom. Súčasný zákon pri jednotlivých nástrojoch obsahuje spravidla 2-3 podmienky pre skupinu, no práve preto nemôže byť politika zamestnanosti dostatočne efektívna (tieto podmienky spĺňajú rôzne osoby s výrazne inými požadovanými postupmi; vyberaní by boli najľahšie zamestnateľní, pričom na ťažšie zamestnateľné skupiny by sa nikdy nedostalo).

Cieľová skupina musí byť oveľa užšie definovaná, napríklad:

- dlhodobo nezamestnaní vo veku nad 50 rokov v okrese Trebišov,
- väzni po skončení trestu menej ako pol roka, ktorí nie sú drogovo závislí a vyšli z väznice v Ilave,
- obyvatelia rómskych komunít, 20 – 25-roční, ktorí sú v segregovaných osadách bez elektriny v okrese Kežmarok,
- absolventi stredných škôl v Bratislave, ktorí neštudujú na vysokej škole,
- osamelé matky s dvoma a viac deťmi v povinnej školskej dochádzke,
- zdravotne postihnutí hluchonemí, ktorí nepracujú,
- zamestnaní, ktorí sú v rozvodovom konaní a pod.

Mal by sa taktiež zdefinovať nízky počet ľudí v jednej skupine (5 až 20 ľudí), z dôvodu účasti malých lokálnych podnikov a neziskových organizácií ako poskytovateľov neštatných služieb zamestnanosti. Treba zabezpečiť, aby mal každý poskytovateľ viac zákaziek a každý odberateľ viac dodávateľov. Samotných účastníkov spĺňajúcich kritériá cieľovej skupiny si bude vyberať poskytovateľ v súčinnosti s úradom práce. Dá sa očakávať, že poskytovateľ si vyberie tých nezamestnaných, ktorí spĺňajú kritériá, ale zároveň

najľahšie dosiahnu stanovené ciele. Preto je potrebné, aby definícia cieľovej skupiny bola čo najpresnejšia.

Popri cieľovej skupine treba definovať aj ciele, ktoré sa majú dosiahnuť. Nie každá cieľová skupina má potenciál ihneď dosiahnuť cieľ: dôstojné a dobre platené pracovné miesto. Preto ciele môžu byť rôzne:

- získať zamestnanie a udržať sa v zamestnaní po dobu 5 mesiacov,
- znížiť absenciu v škole pod 5 hodín mesačne počas najbližšieho polroka,
- udržať sa v zamestnaní po dobu pol roka,
- zamestnať zamestnanca chránenej dielne u zamestnanca, čo chránenou dielňou nie je a udržať ho tam pol roka,
- zamestnať sa v inkluzívnom podniku a zotrvať v ňom aspoň rok a pod.

Popri cieľoch je nutné definovať aj odmeny za dosiahnutie jednotlivých cieľov, ako napríklad percento z celkovej sumy (napr. 30 % za zamestnanie sa a zvyšok, až keď sa zamestnanec udrží v zamestnaní 5 mesiacov; šestina za každý mesiac bez absencií; šestina za každý mesiac zotrvaný v zamestnaní a pod.). Takýmto spôsobom sa dôraz presunie zo spôsobu na ciele a výsledky.

Každý regionálny úrad práce vie o problémoch a situácii na trhu práce vo svojej oblasti, pozná znevýhodnené skupiny nezamestnaných, ktoré potrebujú najviac pomôcť, a preto by mal mať možnosť aj pružne reagovať a priebežne nastavovať nové obstarávania na rôznorodé znevýhodnené skupiny.

Samostatnou otázkou je pravidelnosť a dôveryhodnosť dostatku zdrojov na obstarávania. Na Slovensku je každoročne približne 700 000 osôb nezamestnaných, pričom na nejakú formu aktívnych opatrení trhu práce sa dostane iba jednociferné percento z nich. Veľmi dôležitým aspektom je naštartovanie a udržanie primeraného množstva takýchto malých verejných obstarávaní. Pri pravidelnom tendrovaní nebudú jednotliví poskytovatelia, úrady ani nezamestnaní existenčne závislí od jedného tendra, čo zníži ich neistotu a tým aj jednotkovú cenu.

Mobilita

V kapitole o štruktúre dlhodobej nezamestnanosti sme poukázali na jej regionálnu koncentráciu. Jedným z riešení zníženia tejto segregácie môže byť aj podpora geografickej mobility. Mobilita môže byť na dennej báze, týždennej báze, vo forme presťahovania sa alebo virtuálneho dochádzania. Bližšie sa jednotlivým aspektom a forme podpory zo strany štátu venujeme v Páleník (2014, s. 85 – 91). Problematickými aspektami sú komplexnosť služieb spojených s sťahovaním (tu je nutná individuálna práca pred a najmä po presťahovaní), významné regionálne cenové rozdiely (a z toho prameniaci praktická nemožnosť predať svoje nehnuteľnosti v takzvaných hladových dolinách), problematiky odlivu mozgov a najšikovnejších ľudí zo zaostalých regiónov (a z toho prameniace ďalšie prehľbovanie regionálnych rozdielov) a konflikt s celospoločenským záujmom mať obývané všetky regióny krajiny.

Vzdelávanie

Štruktúrna mobilita, získanie nových zručností, je popri geografickej mobilite jedným zo spôsobov prispôsobenia dopytu a ponuky na trhu práce. Podiel nízkovzdelaných ľudí je na Slovensku tretí najnižší v EÚ, teda rapídne zvyšovanie podielu maturantov nie je možnosťou. Zostáva vyšší dôraz na ďalšie vzdelávanie. Rekvalifikácie realizujú aj úrady práce. Nanešťastie, podiel nezamestnaných, ktorí sa dostanú na rekvalifikácie, je okolo 6 promile z UoZ (vďaka projektu RE-PAS to v roku 2015 bude pravdepodobne 1,7 %). Celkovo teda viac ako 98 % nezamestnaných nedostane žiadnu formu ďalšieho vzdelávania.

Ďalšie vzdelávanie by malo byť integrálnou súčasťou individuálneho akčného plánu tak, aby bolo jedným bodom v rámci viacerých opatrení. Bude tiež súčasťou nástupu do zamestnania v inkluzívnom podniku.

Zamestnávanie zdravotne postihnutých

Problematike začleňovania občanov s istým stupňom a druhom zdravotného postihnutia do produktívneho ekonomického života sa aj v rámci Európskej únie venuje zvýšená pozornosť. Na Slovensku však nie sú súčasné

opatrenia pravdepodobne také efektívne, aby prinášali dostatočne uspokojivé výsledky.

Podpora sociálnej ekonomiky v oblasti zamestnávania zdravotne postihnutých je realizovaná najmä povinnosťou väčších podnikov zamestnávať zdravotne postihnutých a formou rôznych dotácií a príspevkov na ich zamestnanie.

V súčasnosti je v SR zamestnávanie zdravotne postihnutých občanov stanovené Zákonom o službách zamestnanosti, kde podľa § 63 ods. 1 písm. d) zamestnávateľ, ktorý zamestnáva najmenej 20, zamestnancov je povinný zamestnávať zdravotne postihnutých občanov v počte 3,2 % z celkového počtu svojich zamestnancov.

Druhou možnosťou je podľa § 64 ods. 1 zadať zákazku vhodnú na zamestnávanie zdravotne postihnutých občanov, ktorá sa zadáva chráneným dielňam. Pre verejné inštitúcie je toto zadávanie zjednodušené samostatným paragrafom v zákone o verejnom obstarávaní (§100 ods. 4). Chránené dielne sú v zákone o službách zamestnanosti definované ako pracoviská zriadené právnickou osobou alebo fyzickou osobou, v ktorých pracuje najmenej 50 % občanov so zdravotným postihnutím podľa § 9 ods. 1 písm. a), ktorí nie sú schopní nájsť si zamestnanie na otvorenom trhu práce, alebo pracoviská, na ktorých sa občania so zdravotným postihnutím podľa § 9 ods. 1 písm. a) zaškoľujú a v ktorých sú pracovné podmienky vrátane nárokov na pracovný výkon prispôsobené zdravotnému stavu občanov so zdravotným postihnutím podľa § 9 ods. 1 písm. a).

Častým je ale aj platenie pokút z nedodržovania tohto zákona, a to aj z toho dôvodu, že pokuta je podľa § 65 ods. 1 stanovená na 0,9 násobok mzdových nákladov z priemernej mzdy v hospodárstve za každého zdravotne postihnutého pracovníka, ktorého by mala firma zamestnávať. V porovnaní s 0,8 násobkom ako povinnosťou náhradného plnenia to nie je vysoká čiastka, a preto sa často v praxi stáva, že vzhľadom na nízku výšku pokút je to pre zamestnávateľa výhodnejšie ako hľadať vhodného pracovníka so zdravotným postihnutím.

Túto situáciu je potrebné zmeniť tak, aby sa zamestnávanie zdravotne postihnutých občanov stalo naozaj reálnym vo väčšine podnikov a platenie pokút sa naopak znížilo, ale aj nasmerovalo k zlepšovaniu situácie zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím.

Na zlepšenie zapojenia zdravotne postihnutých do trhu práce je potrebných niekoľko zmien v legislatíve aj v reálnej praxi. Na nasledujúcich stranách predkladáme návrhy zmien, ktoré majú potenciál zlepšiť túto nelichotivú situáciu.

Z pohľadu spoločnosti je najlepším riešením zamestnávanie zdravotne postihnutých na otvorenom trhu práce, integrované s neznevýhodnenými zamestnancami. Tento záväzok konkretizuje povinné zamestnanie minimálneho percenta zdravotne postihnutých občanov definované v zákone. Prvoradým cieľom je plnenie tejto povinnosti.

Navrhujeme, aby povinné percento zamestnancov bolo určované s cieľom primerane podchytiť rôzne prípady na trhu práce (polovičné úväzky, dohodári, obdobia PN, nástupy v priebehu mesiaca a pod.) a zároveň bolo administratívne nenáročné a jednoznačne kontrolovateľné. Verejný sektor má ísť príkladom a preto navrhujeme zrušiť výnimky v §60 ods. 3 Zákona o službách zamestnanosti.

Druhým riešením môže zostať náhradné plnenie. Výšku povinných zdokladovaných objednávok navrhujeme ako dvojnásobok mzdových nákladov chýbajúcich zdravotne postihnutých zamestnancov, teda podľa priemernej mzdy v danom podniku. Dvojnásobok zohľadňuje iné náklady, ktoré takto zamestnávateľ presúva na svojich subdodávateľov (pracovné miesto a pomôcky, HR manažment, administratíva...).

Tretí spôsob, platenie pokút, musí byť finančne najviac náročný: navrhujeme trojnásobok chýbajúceho náhradného plnenia. Zároveň navrhujeme premenovať pojem povinný odvod na reálny názov, teda pokuta. Týmto spôsobom je potrebné motivovať podniky, verejné či súkromné, aby sa reálne snažili plniť si svoje spoločenské povinnosti a zamestnávali zdravotne postihnutých občanov.

Dodávanie tovarov a služieb od chránenej dielne má byť administratívne rovnaké ako dodávanie od iných dodávateľov. Oproti iným faktúram by mal byť rozdiel iba v jednom dodatočnom údají o sume pre účely náhradného plnenia. Zamestnávateľ si kontroluje len to, či súčet súm na náhradné plnenie (ktorý bude nižší ako súčet faktúr na zaplatenie od chránených dielní) dosiahne jeho povinnosti. Úrad práce nemá mať právomoci ovplyvňovať alebo kontrolovať výber chránených dielní ani obsah či sumy faktúr.

Chránené dielne sú malé podniky, pracujúce s veľmi špecifickou cieľovou skupinou ako zamestnancami. Pre objednávateľa náhradného plnenia sa taktiež musí určiť obmedzenie na maximálnu dobu splatnosti faktúry. Tá by mala byť maximálne dva týždne od jej vystavenia. Firma objednávajúca si náhradné plnenie musí zabezpečiť fungovanie chránenej dielne a neprenášať na ňu náklady spojené s tokom financií. Malý podnik si nemôže dovoliť dlhšiu dobu čakať na vyplatenie faktúr, nakoľko je od nich existenčne závislý. Faktúry by sa zároveň mali vystavovať minimálne raz mesačne, aby tak bol pre dielňu zabezpečený predvídateľný cashflow súvisiaci s výplatnými termínmi.

Chránené dielne by vystavovali štandardné faktúry, ktoré obsahujú aj sumu určenú na potreby náhradného plnenia (napríklad: dodávka koláčov za 300 €, z toho náhradné plnenie je vo výške 150 €). Výška súm na náhradné plnenie vychádza z pridanej hodnoty zdravotne postihnutých pracovníkov, a teda sa bude medzi chránenými dielňami líšiť. Ako indikátor navrhujeme dvojnásobok mzdových nákladov zdravotne postihnutých zamestnancov konkrétnej chránenej dielne. Maximom je potom dvojnásobok týchto mzdových nákladov v referenčnom období (napr. štvrtrok).

Je úlohou a zodpovednosťou chránenej dielne, aby súčet súm pre potreby náhradného plnenia nepresiahol jej maximum. Kontrola náhradných plnení by mala prebiehať za kratšie obdobia a chránená dieľňa bude musieť zodpovedať za to, aby sumy náhradného plnenia v každom období zodpovedali jej maximu. Ak by bol ich súčet vyšší, ide o priestupok a je potrebné ukladať progresívne pokuty, ktoré budú odstupňované v závislosti od sumy previnenia. Do 3 % z prekročenia maxima náhradného plnenia len menšia pokuta, ale nad 20 % by mala byť pokuta už vo výške celej navýšenej sumy. Progresívne pokuty by znemožnili fingované vykazovanie, ale zároveň by nemali likvidačné dôsledky za chyby spôsobené zaokrúhľovaním alebo nepozornosťou.

Z pohľadu istoty právnych vzťahov je potrebné, aby objednávateľ služby nebol neprimerane postihovaný za chyby svojho dodávateľa. V súčasnom nastavení môže úrad práce subjektívne posudzovať platnosť zmlúv s chránenými dielňami s cieľom náhradného plnenia, a to dokonca aj spätne. V predkladanom nastavení by zanikla možnosť subjektívneho a najmä spätého rozhodovania a úradom práce by zostala iba povinnosť evidovať

chránené dielne a v spolupráci so Sociálnou poisťovňou evidovať počet zdravotne postihnutých zamestnancov. Znížila by sa tak celková administratívna náročnosť a právna neistota systému.

Druhý zdroj financovania chránených dielní je predaj koncovému zákazníkovi, ktorý si kupuje služby u chránenej dielne mimo zákonných povinností náhradného plnenia. Vzhľadom na nižšiu produktivitu práce a nutnosť drahších výrobných postupov sú takéto koncové ceny vyššie ako u neznevýhodnených zamestnancov. Systém dotácií a príspevkov by to mal kompenzovať. Navrhujeme, aby bol chráneným dielňam poskytovaný príspevok vo výške tretiny rozdielu medzi maximom na náhradné plnenie a vyfakturovaným náhradným plnením. Dielne by sa pri náhradnom plnení nemali dvojnásobne zvýhodňovať a malo by ich to motivovať k rozšíreniu aktivít okrem náhradných plnení. Zároveň to umožní lepšie plánovanie zákaziek, vzhľadom na maximálnu výšku náhradného plnenia.

Potrebné legislatívne zmeny

Zavedenie inkluzívneho zamestnávania si vyžiada niekoľko zmien legislatívnych noriem. Potrebné je definovať pojem „inkluzívny podnik“ i spôsob jeho certifikácie a registrácie – môže ísť o súčasť zmeny Zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti. Zákon určí aj povinnosti inkluzívnych podnikov týkajúce sa transparentnosti.

Zmeny zákona o službách zamestnanosti

Do zákona o službách zamestnanosti číslo 5/2004 Z. z. sa dopĺňa:

§ 50 vrátane nadpisu znie:

Inkluzívny podnik

(1) Inkluzívny podnik na účely tohto zákona je právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá

a) zamestnáva inkluzívnych zamestnancov, ktorí predstavujú najmenej 75 % z celkového počtu jeho zamestnancov,

b) najmenej 80 % z finančných prostriedkov získaných z príjmu z predmetu činnosti, ktoré zostanú po úhrade všetkých výdavkov na predmet činnosti za príslušné zdaňovacie obdobie podľa daňového priznania,

každoročne použije na vytváranie nových pracovných miest, na zlepšovanie pracovných podmienok, alebo na rozvoj komunity,

- c) podáva mesačné informácie a ročné správy,
- d) poskytuje podporu a pomoc inkluzívnym zamestnancom nájsť zamestnanie na otvorenom trhu práce,
- e) nemá pracovníkov na zmluvy mimo pracovného pomeru,
- f) mzdové náklady v každom štvrtroku predstavujú minimálne 70 % celkových nákladov podniku,
- g) je zapísaná v registri inkluzívnych podnikov.

(2) Za inkluzívneho zamestnanca sa považuje taký zamestnanec, ktorý

- a) je zamestnanec inkluzívneho podniku,
- b) pred nástupom do zamestnania bol zaradený ako znevýhodnený uchádzač o zamestnanie podľa §8 c) zákona,

c) v pracovnej zmluve má zakotvené právo podať výpoveď v prípade nájdenia si pracovného miesta, ktoré nie je inkluzívnym zamestnaním s výpovednou dobou v dĺžke maximálne 1 týždeň,

d) jeho doterajšie zamestnanie v inkluzívnom podniku má trvanie menej ako dva roky.

(3) Postavenie inkluzívneho podniku prizná ústredie rozhodnutím na základe písomnej žiadosti právnickej osoby alebo fyzickej osoby, ak spĺňa podmienky ustanovené v odsekoch 1 a 3 do 7 dní od podania žiadosti.

(4) Ústredie prizná postavenie inkluzívneho podniku na dobu neurčitú. Na základe písomnej žiadosti inkluzívneho podniku alebo písomného návrhu úradu ústredie rozhodnutie o priznaní postavenia inkluzívneho podniku zmení, pozastaví, alebo zruší, alebo vydá duplikát rozhodnutia. Duplikát vydá ústredie pri strate, odcudzení, znehodnotení rozhodnutia o priznaní postavenia inkluzívneho podniku, alebo pri strate rozhodnutia o zmene, pozastavení, alebo zrušení postavenia inkluzívneho podniku.

(5) Žiadosť o priznanie postavenia inkluzívneho podniku obsahuje

- a) názov, sídlo, identifikačné číslo právnickej osoby alebo meno, priezvisko, rodné číslo a adresu trvalého pobytu fyzickej osoby,
- b) dátum, ku ktorému právnická osoba alebo fyzická osoba žiada o priznanie postavenia inkluzívneho podniku,

- c) dokumenty a doklady preukazujúce plnenie podmienok podľa odseku 1,
- d) internetovú adresu, kontaktný email a telefón,
- e) meno a kontakt osoby oprávnenej konať pri uchádzaní sa o inkluzívne verejné obstarávanie.

(6) Register inkluzívnych podnikov vedie ústredie. Zápis do registra inkluzívnych podnikov vykoná ústredie ku dňu uvedenému v žiadosti o priznanie postavenia inkluzívneho podniku. Ak rozhodnutie o priznaní postavenia inkluzívneho podniku je vydané neskôr, ako je deň uvedený v žiadosti o priznanie postavenia inkluzívneho podniku, ústredie vykoná zápis do registra inkluzívnych podnikov dňom uvedeným v rozhodnutí o priznaní postavenia inkluzívneho podniku. Register inkluzívnych podnikov ústredie zverejňuje na svojej internetovej stránke.

(7) Register inkluzívnych podnikov je verejný a obsahuje

- a) názov, sídlo, identifikačné číslo a kontaktnú osobu právnickej osoby alebo meno a priezvisko a adresu trvalého pobytu fyzickej osoby,
- b) zmeny alebo zánik skutočností zapísaných v rozhodnutí o priznaní postavenia inkluzívneho podniku,
- c) správy a informácie podľa odseku 1) c),
- d) internetovú stránku, kontaktný email a telefón inkluzívneho podniku.

(8) Inkluzívnemu podniku, ktorý najmenej 2 kalendárne mesiace neplní podmienky podľa tohto zákona, ústredie priznané postavenie inkluzívneho podniku zruší. Ak inkluzívny podnik má príjmy mesačne nižšie ako 1000 €, podmienka podľa odseku 1) a) sa považuje za splnenú.

(9) Inkluzívny podnik je povinný

- a) plniť povinnosti zamestnávateľa podľa osobitného predpisu,
- b) plniť povinnosti podľa 1),
- c) zasielať úradu kópiu výkazu do sociálnej poisťovne s vyznačenými inkluzívnymi zamestnancami,
- d) oznamovať ústrediu všetky zmeny údajov uvedených v rozhodnutí o priznaní postavenia inkluzívneho podniku,
- e) nemať nedoplatky voči daňovému úradu, sociálnej poisťovni a zdravotným poisťovni.

(10) Ak inkluzívny zamestnanec získa miesto na otvorenom trhu práce, inkluzívny podnik, ktorý ho ako posledný zamestnával, má nárok na príspevok. Príspevok podľa predchádzajúcej vety je vo výške 30 % hrubej mzdy konkrétneho zamestnanca v danom mesiaci. Príspevok sa poskytuje počas prvých 6 mesiacov od skončenia pracovného pomeru v inkluzívnom podniku. Príspevok poskytne úrad podľa sídla inkluzívneho podniku na základe jeho žiadosti do 10 dní.

Zmeny v zákone o verejnom obstarávaní

Ďalšia zmena je potrebná v Zákone č. 25/2006 o verejnom obstarávaní – umožní verejným inštitúciám obstarávať inkluzívne služby v inkluzívnych podnikoch (pričom pojem inkluzívny podnik je už definovaný v Zákone o službách zamestnanosti). Zákon určí tiež maximálne veľkosti pre inkluzívne verejné obstarávanie a kritériá pre transparentnosť. Administratívnou súčasťou je úprava existujúceho systému elektronického trhu, ktoré umožní realizovať a monitorovať inkluzívne verejné obstarávanie výhradne elektronicky.

V Zákone o verejnom obstarávaní sa mení nasledovné:

Do §34 sa vkladá nový bod (19), ktorý znie: „(19) Verejný obstarávateľ môže vo výzve na predkladanie ponúk určiť minimálny podiel z celkovej hodnoty zákazky, ktorú má úspešný záujemca povinnosť realizovať formou subdodávky od inkluzívnych podnikov (podľa osobitného predpisu). Na zmluvu uzavretú podľa tohto bodu sa vzťahuje všeobecne záväzný predpis.“

Vyhláška určí postup a najmä sankcie dodávateľom za nedodržanie tohto podielu, spôsob jeho kontroly.

Vkladá sa nový § 102c, ktorý vrátenie nadpisu znie:

„Inkluzívne verejné obstarávanie

(1) Inkluzívne verejné obstarávanie je verejné obstarávanie vyhradené pre inkluzívne podniky, realizované cez elektronické trhovisko, s predpokladanou hodnotou zákazky do 20 000 eur a dĺžkou do 3 mesiacov.

(2) Na zmluvy uzavreté podľa tohto § sa vzťahuje všeobecne záväzný predpis.“

Vyhláška určí splatnosť faktúr, povinnosť rozdelenia do etáp, postup v prípade straty štatútu inkluzívneho podniku, riešenie sporov... Výhodou

takto centralizovaných pravidiel sú pochopiteľnejšie pravidlá a jednoduchšie individuálne zmluvy.

Vďaka týmto dvom zmenám vznikne legálna a jednoduchá možnosť pre verejné aj súkromné inštitúcie obstarávať si služby sociálne a spoločensky zodpovedne. Z pohľadu obstarávateľa sa veľa vecí zjednoduší a začlenenie sociálneho aspektu bude rovnaké ako pri každom inom verejnom obstarávaní.

Zmeny v štátnom a verejnom rozpočte

Podstatnou úlohou štátu je vyčleniť dostatočné finančné zabezpečenie pre inkluzívne zamestnávanie. Toto pozostáva v zmene výnosu o podielových daniach (teda ich zmena a účelovosť časti pre inkluzívne zamestnávanie), zmena zákona o štátnom rozpočte (doplnenie novej ekonomickej klasifikácie popri mzdových či kapitálových výdavkoch), úprava operačných programov a najmä jednotlivých výziev na projekty (doplnenie podmienky inkluzívneho zamestnávania do zadaní projektových výziev, hodnotiacich kritérií tak, aby podľa typu projektu boli minimálne podiely projektu na realizáciu formou inkluzívneho zamestnávania).

Zmenu podielových daní navrhujeme v Zákone 336/2015 z 11. novembra 2015 o podpore najmenej rozvinutých okresov, doplniť nový § 8a, ktorý znie:

„8a Inkluzívny príspevok

(1) Inkluzívny príspevok poskytujú daňové úrady obciam. Inkluzívny príspevok je vo výške 15 % podielu obce na výnose dane podľa osobitého predpisu (668/2004 Z. z. Nariadenie vlády Slovenskej republiky o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy) pre obce v najmenej rozvinutých okresoch a 10 % pre ostatné obce.

(2) Inkluzívny príspevok môže byť využitý výhradne podľa § 102c alebo § 34 odsek (19) zákona o verejnom obstarávaní.“

PRÍLOHA 3 – APLIKAČNÉ ODPORÚČANIA PRE SOCIÁLNY SYSTÉM

Sociálny systém je jednou z častí, ktorá ovplyvňuje trh práce, najmä dlhodobo nezamestnaných. Tejto problematike sme sa hlbšie venovali v práci Sociálny systém – skutočnosť a vízia (Páleník, M. a kol., 2014b).¹ V tejto časti sociálny systém chápeme vo veľmi úzkom význame, máme na mysli výhradne tú časť sociálneho systému, ktorej cieľom je podávať pomocnú ruku osobám v hmotnej núdzi, ktoré majú potenciál zapojiť sa do pracovného života. Zameriame sa na jeho aktuálny stav a návrhy na jeho zlepšenie.

Medzi zásady, ktoré by mal sociálny systém plniť patrí to, že má posúvať ľudí do zamestnania, má zamedzovať vzniku dlhov a znižovať dlhy, ktoré už existujú. Zároveň by sociálny systém mal zabezpečiť, aby plnil ciele na ktoré bol určený.

Sociálny systém má posúvať ľudí do zamestnania

Pre osoby v ekonomicky aktívnom veku a rovnako pre osoby, ktoré budú vstupovať do tohto veku je nevyhnutné, aby ich sociálny systém posúval do zamestnania nielen finančne, ale aj nepriamo.

Pracovať sa oplatí

Základnou, i keď vágnou premisou je, že pracujúce osoby sa musia mať lepšie ako tí nepracujúci. Ak sa zamestná akokoľvek veľká časť domácnosti na akýkoľvek úväzok, musia jej stúpnuť čisté príjmy. Rovnako platí to, že keď stúpne plat tejto osoby, musí stúpnuť aj čistý príjem domácnosti. V súčasnosti táto požiadavka pre niektoré veľkosti rodín splnená nie je. Niektorí nezamestnaní sa odmietajú zamestnať, pretože by vstupom na trh

¹ PÁLENÍK, M. a kol.: Sociálny systém – skutočnosť a vízia. Inštitút zamestnanosti, Bratislava 2014, 106 s. <<http://www.iz.sk/download-files/sk/dhn/socialny-system-publikacia.pdf>>.

práce ako zamestnanci prišli o časť príjmu, ktorý im sociálny systém poskytuje.

Druhou otázkou je postupné zvyšovanie čistého príjmu pri rastúcom pracovnom príjme. V súčasnosti existuje niekoľko hraníc pracovného príjmu, ktorých prekročením si človek zníži čistý príjem (napríklad prekročenie dohody o vykonaní práce nezamestnaného nad 75 % životného minima). V dobre nastavenom sociálnom systéme by takéto hranice nemali existovať, výška poskytovaných dávok by sa mala postupne znižovať s rastúcim pracovným príjmom tak, aby ich súčet monotónne rástol.

Kľúčovým momentom je prijať také opatrenia, ktoré z pohľadu cieľovej skupiny urobia z práce primárny, ale predovšetkým najvýhodnejší zdroj príjmu. Toto zabezpečí zmena právnej úpravy, ktorá sa nedotkne iba zákona o pomoci v hmotnej núdzi, ale i ďalších právnych aktov upravujúcich sociálnu problematiku v podmienkach Slovenska, najmä daňovo-odvodového systému.

Motivačné poistenie v nezamestnanosti

Špecifickým prípadom je poistenie v nezamestnanosti, ktoré má krátkodobo nahradiť výpadok pracovných príjmov v prípade straty zamestnania. Človeku teda vznikne sociálny vankúš, aby si mohol hľadať zamestnanie ešte v čase, kedy má vzhľadom na zatiaľ iba krátkodobú nezamestnanosť najvyššie šance uplatniť sa na trhu práce. Podobný cieľ má aj odstupné a výpovedná doba.

Negatívom sú prísne nároky na získanie tejto dávky, čo znemožňuje prístup k tomuto poisteniu sezónnym pracovníkom a zároveň štedré nastavenie pre tých, čo tieto nároky splnia. Dôsledkom je dlhodobá vysoká prebytkovosť tohto fondu v Sociálnej poisťovni s následnými presunmi do dôchodkových fondov.

Konštantná výška dávky v nezamestnanosti nemotivuje nezamestnaného k okamžitému hľadaniu si pracovného miesta. Výška dávky v nezamestnanosti by počas doby nezamestnanosti klesala, čo by nezamestnaného motivovalo zamestnať sa v čo najkratšom čase, ale zároveň by mu poskytla žiadaný sociálny vankúš.

Preto navrhujeme poistenie v nezamestnanosti tak, aby sme dosiahli dostupnosť dávok širšej skupine nezamestnaných a klesajúce dávky v čase.

Rovnosť príjmov pred zákonom

Zákon 417/2013 o pomoci v hmotnej núdzi definuje hmotnú núdzu ako stav, kedy príjem členov domácnosti nedosahuje sumu životného minima a členovia domácnosti si nevedia, alebo nemôžu zabezpečiť, alebo zvýšiť príjem. Súčasné znenie zákona o pomoci v hmotnej núdzi v § 4 v odseku (3) definuje až 21 výnimiek, ktoré za príjem považované nie sú. Ďalšie výnimky sú uvedené v zákone o službách zamestnanosti.

Uplatnenie požiadavky o rovnosti príjmov pred zákonom vylúči neopodstatnených poberateľov zo systému a sporné body zo zákona. Ponechané budú iba výnimky, ktorých uplatňovanie je logické (aby sa v rámci jednej pomoci nesiahalo na inú pomoc) a výnimky zaručujúce dodržanie zásady „pracovať sa oplatí“. Z pohľadu poberateľa dávok by bola situácia oveľa prehľadnejšia. Vie, že ak si zarobí 10 eur navyše, jeho dávky klesnú o vopred známu sumu.

Sociálny pracovník by ale mohol v prospech poberateľa rozložiť jednorazové príjmy viazané na dlhšie obdobie do viacerých mesiacov. Príkladom môže byť doplatok dávok alebo mzdy za predchádzajúce obdobie, jednorazové vysúdené peniaze, či príspevky na investičné aktivity.

Oplatí sa študovať

V oblasti vzdelania stanovila Stratégia Európa 2020 cieľ zvýšiť podiel mladých ľudí s vysokoškolským vzdelaním na 40 % a znížiť počet osôb s predčasne ukončenou školskou dochádzkou pod 10 %. Dosiahnutie týchto cieľov si vyžaduje existenciu určitých predpokladov – tým základným je, že študovať sa oplatí.

Súčasný systém tento predpoklad nespĺňa. Pre osoby zo sociálne slabších pomerov je štúdium nevýhodné, nelákavé a prakticky nedosiahnuteľné, pretože v čase štúdia neprináša žiadne krátkodobé finančné výhody (predovšetkým nie vyššie ako iné dávky v hmotnej núdzi). Štát teda vytvára konkurenciu sociálnym štipendiám inými dávkami.

Navrhujeme uplatňovať zásadu – čím náročnejšia škola, tým vyššie štipendium. Ďalej je to častejšie preukazovanie nároku na štipendium, čím sa skráti reakčný čas medzi zmenou správania sa študenta a zmenou výšky štipendia, zníženie administratívnej náročnosti priznávania štipendií, zvýšenie sumy štipendia, aby sa aj z krátkodobého finančného hľadiska oplátilo študovať, zrušenie schodového systému vyplácania štipendia, v rámci ktorého je určitá výška štipendia pridelená určitému intervalu.

Dlžoby nemajú vzniknúť

Ľudia v hmotnej núdzi majú nižší príjem, čo často vedie k vzniku dlžôb. Tieto vznikajú buď z krátkodobého zmýšľania, rýchlych riešení okamžitých problémov, alebo dokonca zo zavádzania a podvádzania tretími osobami. Nastavenie sociálneho systému by malo eliminovať všetky tieto možnosti tak, aby dlžoby nevznikali.

Služba namiesto peňazí

Dávky v hmotnej núdzi majú svoj cieľ, preto je namieste návrh, aby existovali priame nástroje na dosiahnutie tohto cieľa. V súčasnosti sa dávky poskytujú zväčša vo forme hotovosti, pričom úrady veria, že takto poskytnutá dávka svoj cieľ naplní.

Poskytovanie služby/tovaru namiesto hotovosti na jednej strane zvýši účinnosť týchto nástrojov a na druhej strane zníži potenciál úžerníctva, keďže poberatelia dávok majú pokryté základné potreby, a zároveň nemajú dostatok hotovosti pre užívateľov.

Primárne by boli osobám v núdzi poskytované napr. gastrolistky (využiteľné iba na nákup potravín), predplatená karta na hromadnú dopravu (nahradzajúca financie určené na dochádzku), dodané školské pomôcky (namiesto hotovosti na ich nákup), zaplatenie nájomného či energií (namiesto príspevku na bývanie) a pod. Používané by mali byť existujúce štandardné a osvedčené služby namiesto vytvárania vlastných.

Osobitný príjemca ako štandard

Časť zásady služby namiesto peňazí obsahuje posudzovanie niektorých individuálnych požiadaviek, ktoré nie je možné dobre definovať priamo v zákone.

V súčasnosti existuje inštitút osobitného príjemcu, ktorý má za úlohu posudzovať individuálne potreby jednotlivých domácností, spravidla ide o obecny úrad. V praxi je určenie osobitného príjemcu administratívne náročné a pridružuje sa iba v obzvlášť závažných prípadoch. Intenzívnejšie využívanie osobitných príjemcov by pritom vyriešilo viaceré komplikácie, osoby v núdzi by sa prestali zadlžovať a ich výdavky by boli riadené racionálne (vynakladané priebežne počas celého obdobia na nevyhnutné tovary a služby).

Osobitný príjemca je potrebný najmä na riešenie špecifických a objektívne nepredvídaných situácií. Tieto musí mať právomoc ad hoc a rýchlo posúdiť s cieľom zabezpečiť najlepšie dlhodobé podmienky pre klienta.

Bankový účet pre každého

V 21. storočí, v období vysokej elektronizácie a automatických služieb, by už stálo za zváženie výraznejšie používanie bežných účtov. Bežný účet odbremení od manuálneho platenia pravidelných platieb, zvýši transparentnosť používania peňazí, zabezpečí prevod prostriedkov tam, kam treba a zníži impulzívne výdavky. Napriek tomu používanie bežných účtov nie je štandardom.

Navrhujeme, aby išlo o štandardizovaný produkt komerčných bánk, ktorý by spĺňal dané podmienky. Vzhľadom na objem vyplácaných dávok a vzhľadom na jednorazové prísuny s postupným vyplácaním ide o veľmi istý zdroj financií pre banky. Taktiež, ak banky budú chcieť získať nových klientov, budú musieť zabezpečiť bankomaty aj v menších obciach.

Inkaso

Aby mohol bankový účet plniť svoje primárne úlohy (zabezpečiť dlhodobé fungovanie domácnosti), musí existovať jednoduché a spoľahlivé platenie záväzkov. Inkaso je platobná služba, ktorej cieľom je zjednodušiť platobný styk pre klientov i poskytovateľov služieb. Klienti nemusia sledovať jednotlivé faktúry a manuálne ich platiť, poskytovatelia služieb vykazujú nižšiu chybovosť pri platení pohľadávok. Funkčné inkaso vytvára pre klienta komfort a istotu a necháva zodpovednosť z prípadných chýb vo vyrovnávaní pohľadávok na zadávateľa platby. Bohužiaľ, inkasá často nenapĺňajú svoj potenciál.

Správne inkaso musí spĺňať dve zásady – komfort pre klienta (chcem využívať inkaso a mať pokoj) a istotu pre klienta (ak mi inkaso funguje, všetko je v poriadku).

Verejné i súkromné inštitúcie, ktoré poskytujú tovary alebo služby, cena ktorých sa môže v čase platnosti zmluvy meniť alebo platby, ktoré sú pre ľudí povinné, musia umožňovať platbu formou inkasa. Poplatky za platby inkasom nemôžu byť vyššie ako poplatky za iné bankové prevody. Napríklad mestá a obce musia umožniť platby za miestne dane (nehnuteľnosti, pes...) formou inkasa. Správcovia domov musia umožniť platbu inkasom, keďže poplatky za jednotlivé služby neurčuje jednotlivec. Sociálna poisťovňa musí umožniť živnostníkom platbu inkasom.

Dodávateľ sa bude musieť pokúsiť stiahnuť si svoje pohľadávky a nesmie mu byť umožnené špekulatívne nestahovanie si peňazí s víziou získania zmluvných pokút. Rovnako, dodávateľ nemôže účtovať penále za omeškanie platby (za obdobie do posledného inkasa) a ani upomienky za pohľadávky po úspešnom inkase.

Jednoduchšie verejné povinnosti

Štát a verejný sektor kladú množstvo povinností občanom i podnikateľom, pričom za nedodržanie týchto povinností vznikajú voči nim sankcie. V dnešnej dobe elektronizácie verejnej správy sú tieto povinnosti často zbytočné. Kataster môže posúvať dáta potrebné na výpočet dane z nehnuteľností obciam (teda občan nemusí zostavovať daňové priznanie

z nehnuteľností), potenciálny poberateľ dávok by nemusel dokladovať všetky príjmy (štát ich už vo svojich informačných systémoch má) a pod. Odstránením týchto duplicitných povinností by sa znížila šanca, že ľudia omylom nesplnia určité povinnosti, a tým im vzniknú sankcie.

Zodpovedné narábanie s majetkom

Poberatelia dávok v hmotnej núdzi vlastnia iba jeden významnejší majetok: obydlie, v ktorom bývajú. Preto je potrebné tento majetok chrániť, aby neprišlo k jeho poničeniu či ukradnutiu. Poberatelia dávok majú mať zakázané nakladať s nehnuteľnosťami a väčším majetkom bez súhlasu sociálneho pracovníka. Zabezpečenie môže byť uvedené napríklad priamo v katastri a akékoľvek zmeny vlastníctva uzavreté bez súhlasu sociálneho pracovníka by mali byť neplatné.

Podobná situácia môže nastať aj v období pred spadnutím do sociálnej siete. Úrady by mali mať právo posudzovať majetkovú situáciu aj pred požiadaním o sociálne dávky. Predíde sa tým špekulatívnym prevodom majetku a v prípade neuvážaných prevodov môže byť poskytnutá právna pomoc.

Obmedzenie dlhodobých a väčších záväzkov

Časť dlžôb vzniká z unáhleného podpísania dlhodobých alebo väčších zmlúv, z ktorých plynie okamžitý úžitok, ale neskôr sa splácajú s vysokými, často až neprimeranými úrokmi. Na odstránenie tohto neduhu navrhujeme pre poberateľov dávok možnosť ich podpisu až po odsúhlasení sociálnym pracovníkom. Tento posúdi opodstatnenosť záväzku a zároveň zabezpečí splatenie týchto záväzkov (napríklad cez bankový účet). Zmluvy podpísané bez súhlasu sociálneho pracovníka by boli automaticky neplatné.

Dlžoby majú zanikať

Časť poberateľov dávok v hmotnej núdzi má dlžoby, ktoré vznikli v minulosti. Tieto im, vzhľadom na hroziace exekúcie, spôsobujú výrazné

prekážky v snahe zamestnať sa. Riešenie dlžôb je nutná podmienka pre ich reálne zapojenie sa do trhu práce.

Poradenstvo s oddlžovaním

Znižovanie dlžôb je administratívne náročná činnosť. Spravidla zahŕňa zistenie, či všetky dlžoby sú naozaj oprávnené (napríklad pokuty za predčasné ukončenie zmlúv, ak sú tieto pokuty rovnaké bez ohľadu na to, či bola zmluva ukončená deň pred koncom viazanosti, alebo deň po podpise zmluvy; alebo iné položky spadajúce pod § 53a Občianskeho zákonníka: neprijateľná zmluvná podmienka), taktiež preskúmanie, či dlžoby neboli už medzitým splatené a kontrolu, či pôžičky neprekračujú maximálnu povolenú ročnú percentnú mieru nákladov. V poslednom kroku je potrebné dohodnúť spôsob platenia relevantných dlžôb, či už splátkovým kalendárom, alebo iným alternatívnym spôsobom. Je ťažké si predstaviť, ako všetky tieto činnosť vykonáva sám poberateľ dávok, najmä vtedy, ak stojí oproti presile právnikov. Preto je nutná poradenská činnosť s cieľom oddlženia poberateľov dávok.

Osobný bankrot

Dlžoby časti obyvateľov sú také vysoké, že ich ani pri najlepšej vôli nedokážu počas svojho života splatiť. Pri zachovaní týchto dlžôb je život dlžníka bez zmyslu a neproduktívny, keďže si akoukoľvek svojou snahou nedokáže zlepšiť svoj životný štandard. Štandardným riešením je osobný bankrot.

Osobný bankrot môže navrhnúť fyzická osoba, hlavnou podmienkou je platobná neschopnosť. Zatiaľ čo v USA, Spojenom kráľovstve či Nemecku ide o relatívne bežnú formu oddlžovania osôb, u nás je táto možnosť stále málo využívaná. Pre ilustráciu, v susednom Česku bolo vyhlásených 51-násobne viac osobných bankrotov ako u nás.

Hlavnými problémami malého využívania sú praktická diskriminácia nízkopríjmových osôb (vysoké súdne poplatky), dlhé trvanie a neistý výsledok. Cieľom zmien v osobnom bankrote je také nastavenie, aby dával primeranú šancu na začiatok nového života.

Maximálna ročná percentná miera nákladov

Ročná percentná miera nákladov (RPMN) zahŕňa všetky náklady spojené s úverom, v dôsledku čoho býva vyššia ako úroková sadzba, ktorá neposkytuje presný obraz o cene úveru. Za predpokladu rovnakých vstupných údajov je RPMN nástrojom porovnávania výhodnosti úverových produktov, a patrí medzi základné údaje zmluvy o úvere.

Výška úrokovej sadzby kopíruje rizikovosť klienta v oblasti splácania úveru. Rizikovejší klient má vyššie úroky ako menej rizikový. Ak však je klient príliš rizikový na získanie úveru, nemá mu byť tento vôbec ponúknutý. V súčasnosti prakticky každý môže získať úver, ktorý je ale krajne nevýhodný až nesplateľný. Ak klient tento úver splácať nebude (čo vzhľadom na jeho rizikovosť nie je prekvapivé; poskytovateľ úveru to má poistené vo výške úroku), je neskôr prenasledovaný nesplatenými záväzkami, často neprimeranými exekúciami.

Nariadenie vlády 141/2014 Z. z. však používa namiesto zaužívaného termínu RPMN termín odplata. Takéto nariadenie teda umožňuje naďalej poskytovať úvery s reálnou RPNM nad 1000 %, ak sú skryté pod rôzne poplatky. Je preto nutné tieto ustanovenia prehodnotiť tak, aby používali ustálené pojmy a predchádzali tak úžere.

Dávky majú plniť svoj cieľ

Sociálny systém má svoje legitímne ciele. Znenie zákonov musí kopírovať tieto ciele tak, aby ich sociálny systém dosahoval v čo najväčšej miere.

Krátka reakčná doba

Aby bol systém pružný a pripravený čo najskôr poskytnúť pomoc tým, ktorí ju potrebujú a zároveň schopný prepúšťať neoprávnených poberateľov spod svojej ochrany, je nevyhnutné vytvoriť podmienky pre rýchle reakcie. K spružneniu reakčných časov by vo veľkej miere prispelo posilnenie kompetencií sociálnych pracovníkov, ktorí poznajú individuálnu a konkrétnu situáciu svojich klientov.

Najlepším príkladom, ako by to vyzerat' nemalo, je súčasné nastavenie štipendií pre žiakov základných a stredných škôl, kde je reakčná doba takmer polročná. Cieľom nového sociálneho systému je, aby k zmene výšky, resp. k jej úplnému odobratiu (v prípade ťažkého zneužívania systému), alebo k priznaniu a vyplateniu pomoci dochádzalo po pár týždňoch, nie mesiacoch. Ak sa domácnosť dostane do stavu hmotnej núdze, potrebnú pomoc dostane skôr.

Zrušenie priestupkovej imunity

Výška sociálnej pomoci by mala závisieť nielen od situácie, v ktorej sa posudzovaná domácnosť nachádza, ale aj od miery plnenia si povinností jednotlivcov a ich postoja k práci. Na sociálnu pomoc nie je žiaduce úplne siahnuť, no možno ju odstupňovať tak, aby osoby zanedbávajúce svoje povinnosti (medzi ne patrí aj dohliadanie na školskú dochádzku detí), dopúšťajúce sa priestupkov a zastávajúce pasívny postoj k hľadaniu si práce boli motivované zmeniť svoje správanie. Preto navrhujeme postupné a priebežné zmeny dávok a iných benefitov podľa správania poberateľov.

Riešenie špecifických prípadov

Za špecifické prípady považujeme také, ktoré súčasná právna úprava nerieši v súlade s tým, čo spoločnosť chápe ako spravodlivé riešenie. Napríklad ak manželstvo stroskotalo na manželovom alkoholizme, no kým sa vzťah a majetok súdne či ľudsky vyrovnajú (čo nejaký čas trvá, takže žena a deti bývajú stále s manželom), pomoc v hmotnej núdzi naďalej poberá doslova ten rodič, ktorý ako prvý príde na poštu.

K neštandardným riešeniam dochádza aj v prípade bezdomovcov a osôb bývajúcich mimo svojho trvalého pobytu. Špecifických prípadov je v reálnom živote relatívne veľa. Každá kategória sa samostatne môže javiť ako nevýznamná, spoločne však tvoria relatívne početný súbor prípadov, ktorým je potrebné sa venovať.

Administratívna nenáročnosť

Získanie potrebnej pomoci má byť primárne podmienené splnením obsahových podmienok, nie prekonaním administratívnych prekážok. Pomoc by mal dostať ten, kto ju reálne potrebuje, a nie ten, kto sa dokáže prehrýzť administratívou. Administratívna náročnosť pre potenciálneho poberateľa by mala byť čo najmenšia, a to aj za cenu zvýšenej administratívnej náročnosti na strane úradu.

Administratívne úkony poberateľa majú aj svoje pozitívne aspekty, poberateľ vie, vďaka čomu mu stúpli príspevky a vie tak korigovať svoje správanie. Napríklad tlačaná forma vysvedčenia dáva sociálnym pracovníkom priestor na osobný kontakt.

Spoločným pôsobením administratívnej nenáročnosti pre žiadateľov a administratívnej náročnosti na strane úradu vznikne zvýšená motivácia oprávnených poberateľov zamestnať sa hoci aj na krátky čas. Aby sme mohli toto dosiahnuť, nesmie sa oprávneným poberateľom systém javiť ako zložitý a ťažkopádny. Naopak, osobám v núdzi by mala byť umožnená aj krátkodobá práca s tým, že ich prípadný návrat do sociálneho systému nebude náročný.

Úloha sociálneho pracovníka

Pri jednotlivých zásadách viackrát spomíname úlohy sociálneho pracovníka, ktorý by mal osobám v hmotnej núdzi pomáhať s finančným hospodárením, či koordináciou dlhodobých aktivít. Vzhľadom na dôležitosť úlohy sociálneho pracovníka je nutné klásť veľké požiadavky na jeho odbornosť a predovšetkým morálny kredit. Sociálni pracovníci musia vedieť pomôcť, avšak na to aby mohli pomáhať, si musia najskôr získať dôveru poberateľov dávok.

Fungovanie sociálnych pracovníkov v súčasnosti nie je ideálne. Plnia skôr represívne úlohy bez primeraných kompetencií v oblasti pozitívnej motivácie. Ich činnosť je financovaná zväčša na báze projektov, v dôsledku čoho je ich už i tak krátke funkčné obdobie často prerušované. Bude nutné vypracovať presné podmienky činnosti sociálnych pracovníkov a koncept

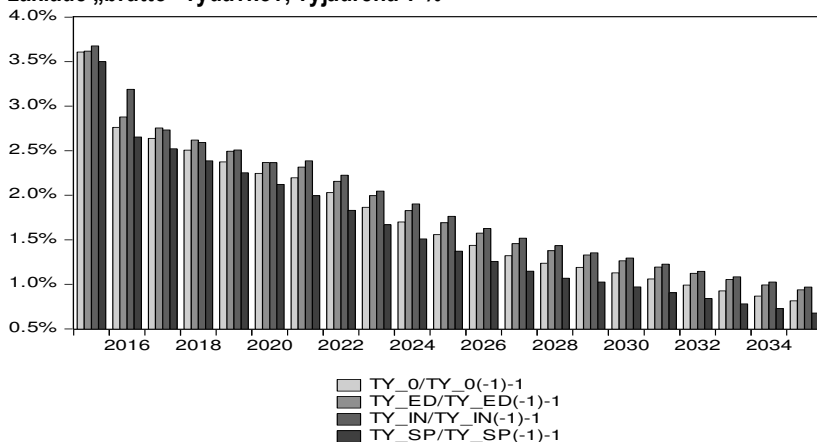
dlhodobu udržateľného financovania tak, aby táto činnosť mohla byť vykonávaná kvalitne.

V tejto časti sme sa venovali špecifickým oblastiam, ktoré prvý na pohľad málo súvisia s inkluzívnym rastom. Sú však výsledkom zhromažďovania námetov a skúseností z terénu, či rôznych diskusných fór a následných vlastných analýz. Domnievame sa, že tieto navrhované zmeny sú dôležité pre úspešnú aplikáciu konceptu inkluzívneho rastu v našich aktuálnych podmienkach.

Príloha 4 – Doplnenie výsledkov jednotlivých scenárov v kapitole 5

Graf 1

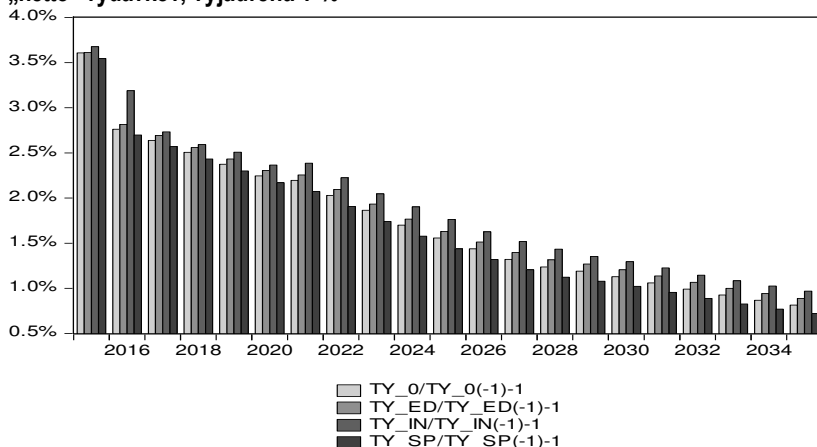
**Miera rastu hrubého domáceho produktu v stálych cenách roku 2010 na
základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %**

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 2

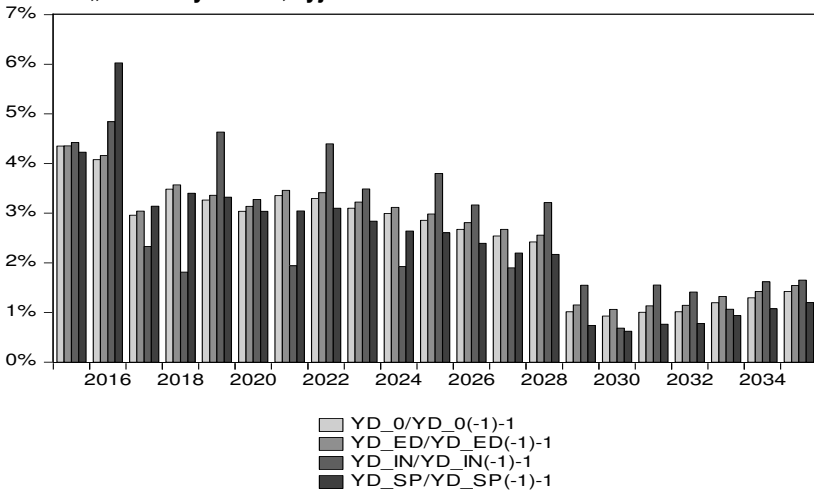
**Miera rastu hrubého domáceho produktu v stálych cenách roku 2010 na základe
„netto“ výdavkov, vyjadrená v %**

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 3

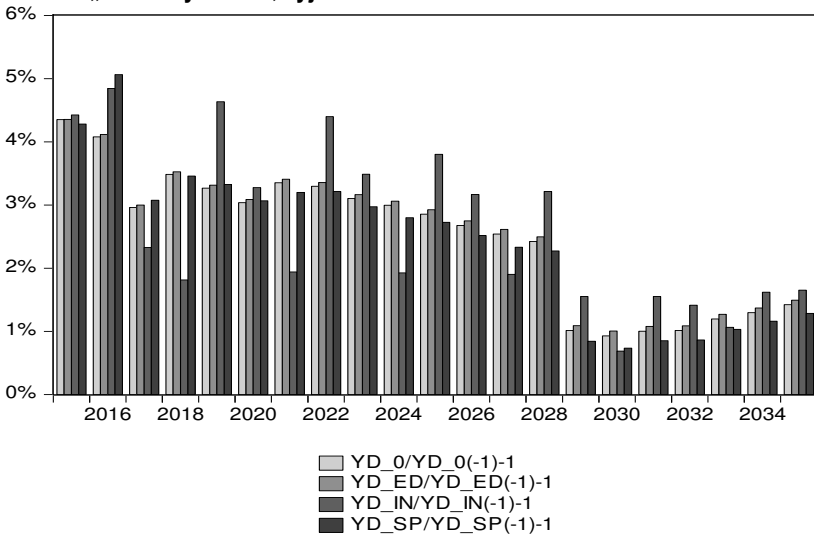
Miera rastu disponibilné dôchodky domácnosti v stálych cenách roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 4

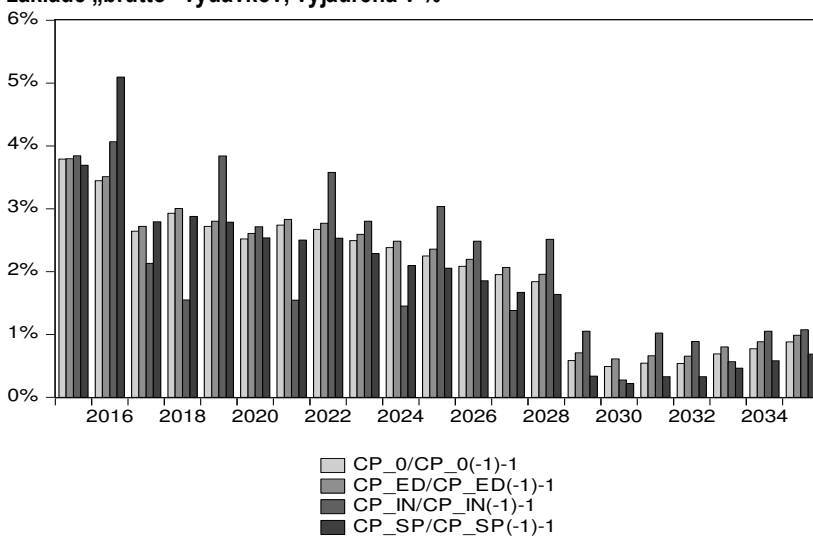
Miera rastu disponibilné dôchodky domácnosti v stálych cenách roku 2010 na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 5

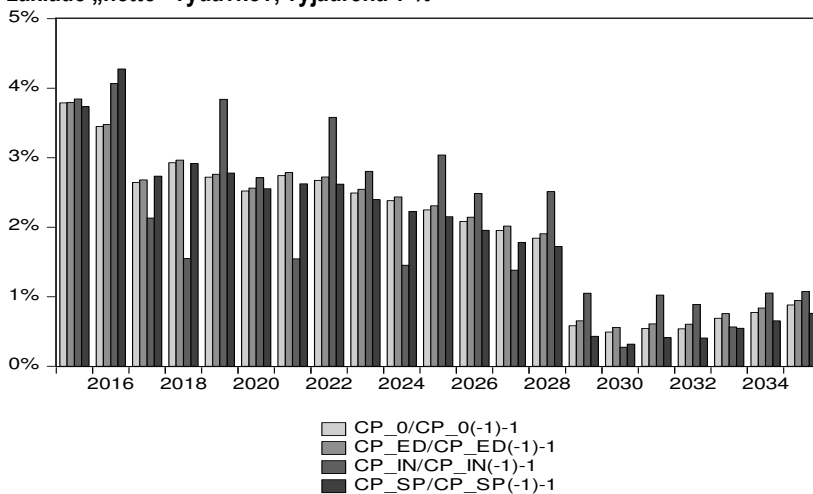
Miera rastu konečnej spotreby domácnosti v stálych cenách roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 6

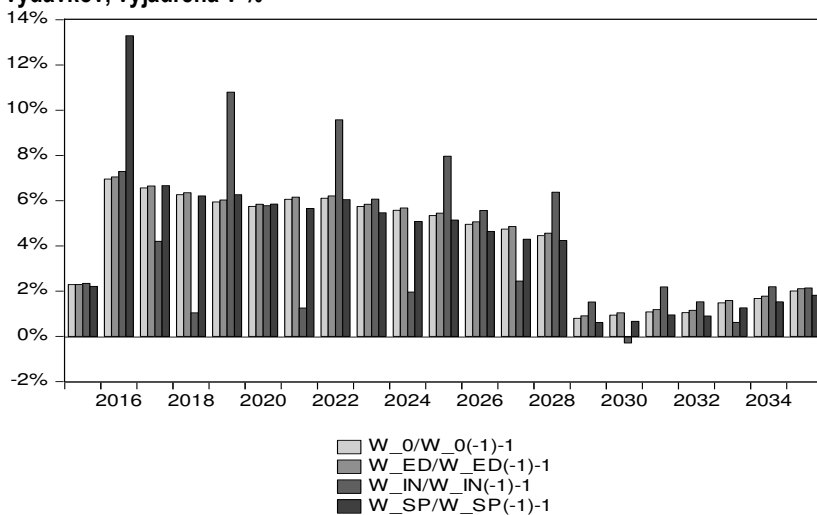
Miera rastu konečnej spotreby domácnosti v stálych cenách roku 2010 na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 7

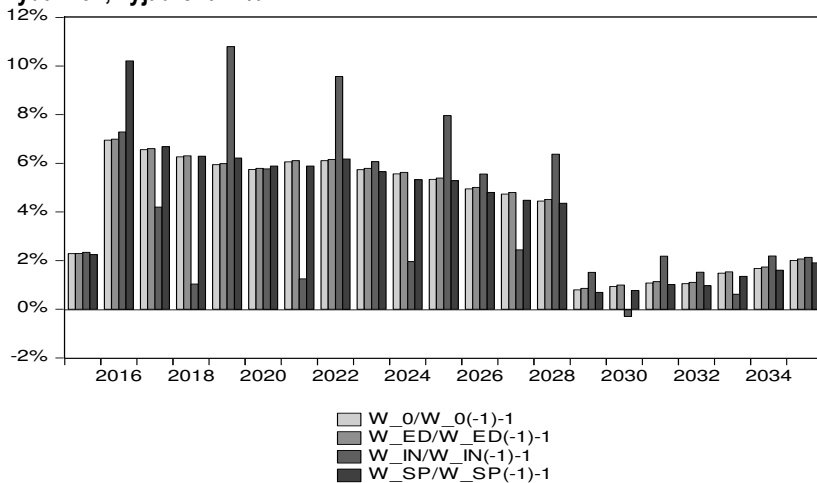
Miera rastu hodinovej mzdy v stálych cenách roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 8

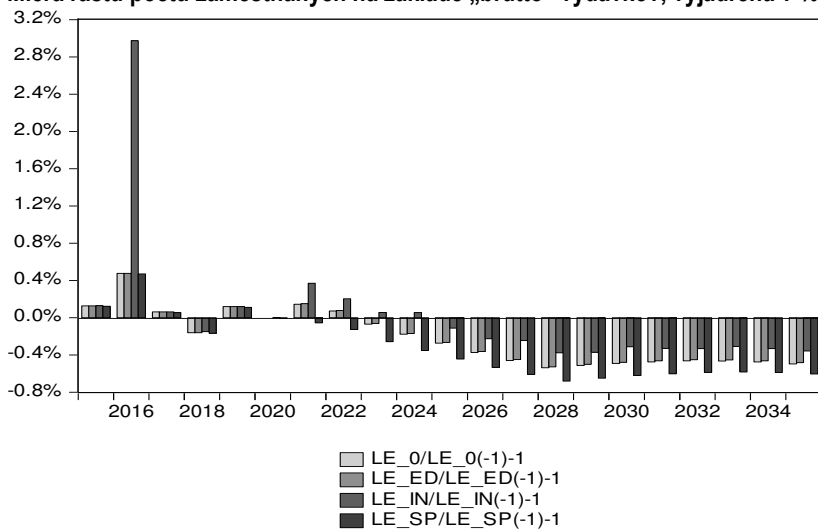
Miera rastu hodinovej mzdy v stálych cenách roku 2010 na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 9

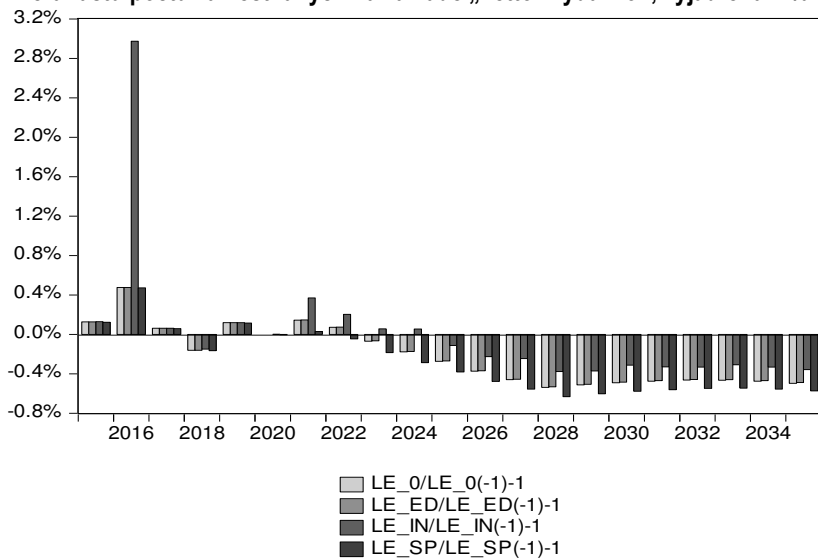
Miera rastu počtu zamestnaných na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 10

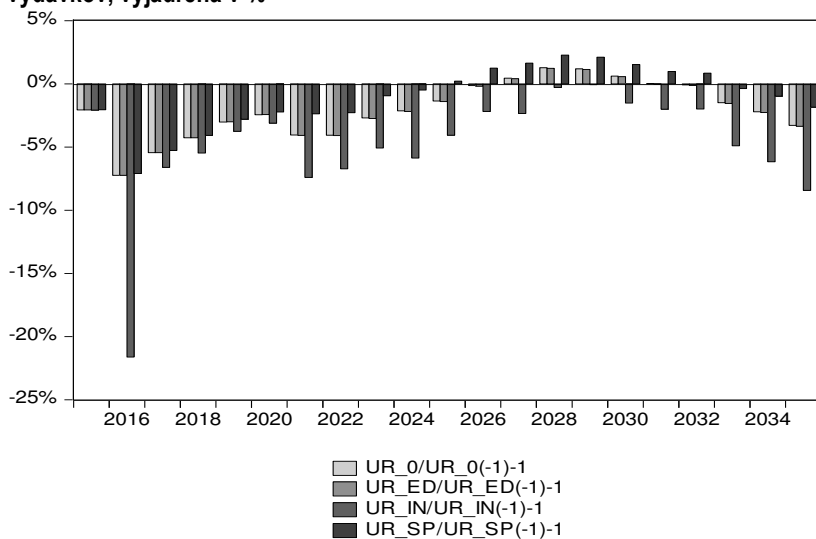
Miera rastu počtu zamestnaných na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 11

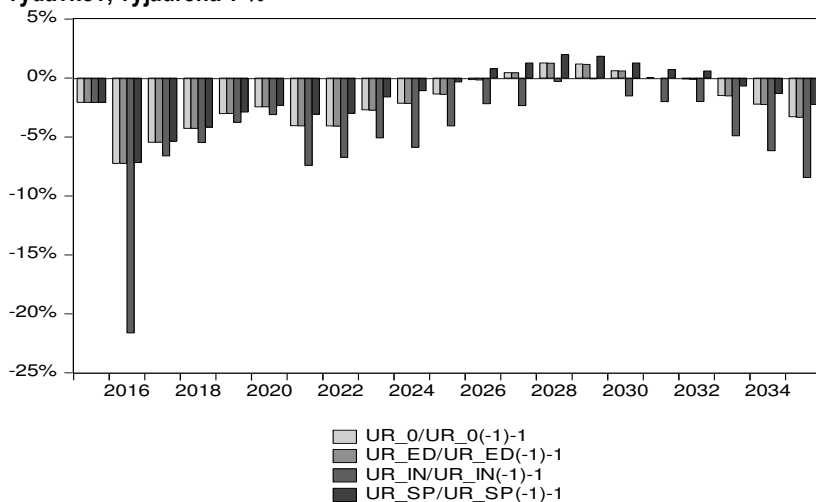
Medziročná relatívna zmena miery nezamestnanosti na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 12

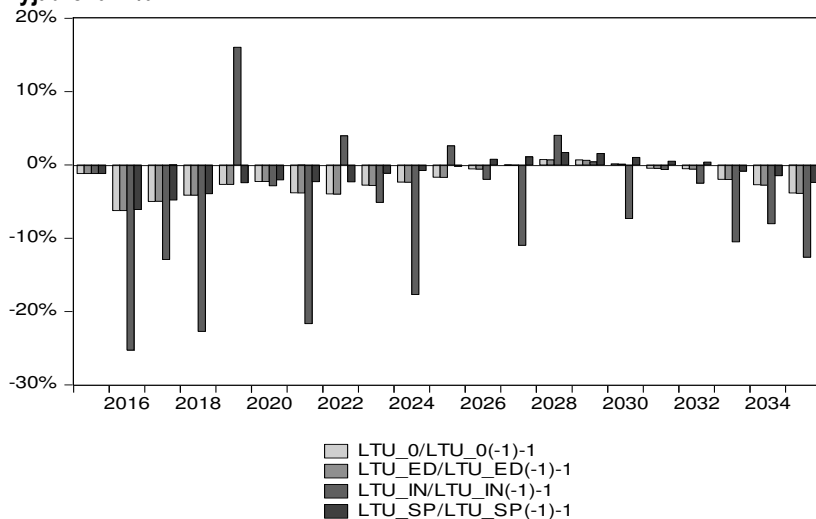
Medziročná relatívna zmena miery nezamestnanosti na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov

Graf 13

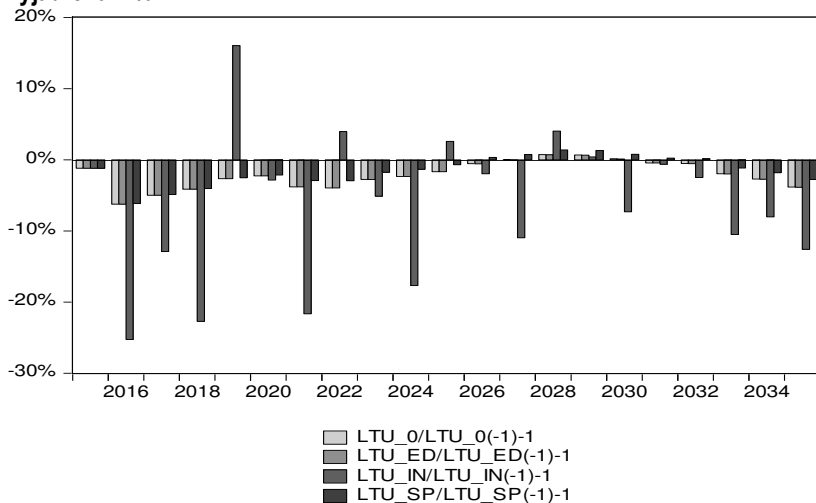
Miera rastu počtu dlhodobo nezamestnaných na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 14

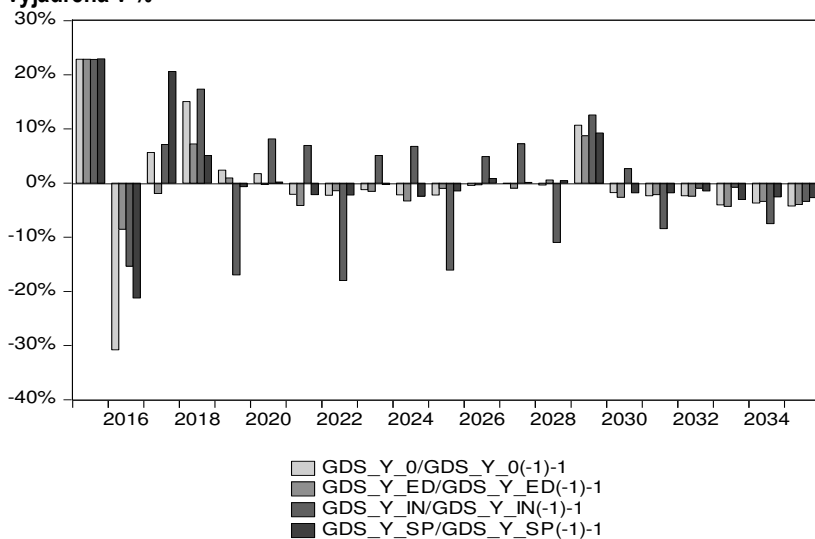
Miera rastu počtu dlhodobo nezamestnaných na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 15

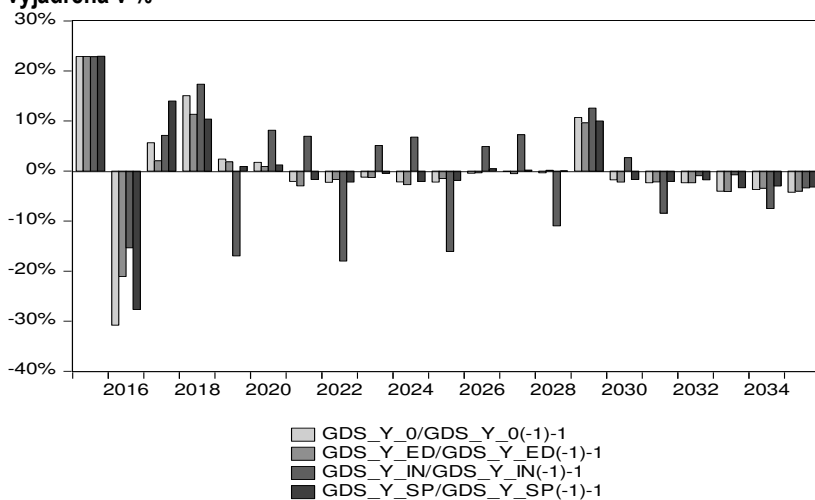
Miera rastu podielu prebytku/deficitu na HDP na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 16

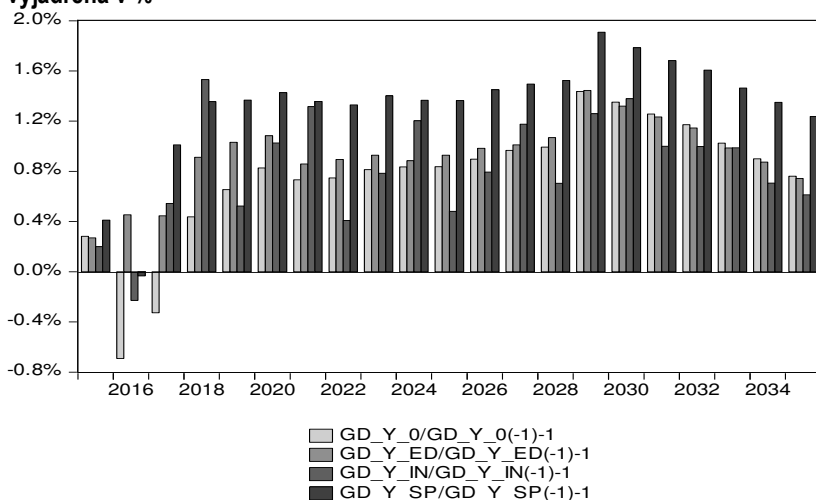
Miera rastu podielu prebytku/deficitu na HDP na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 17

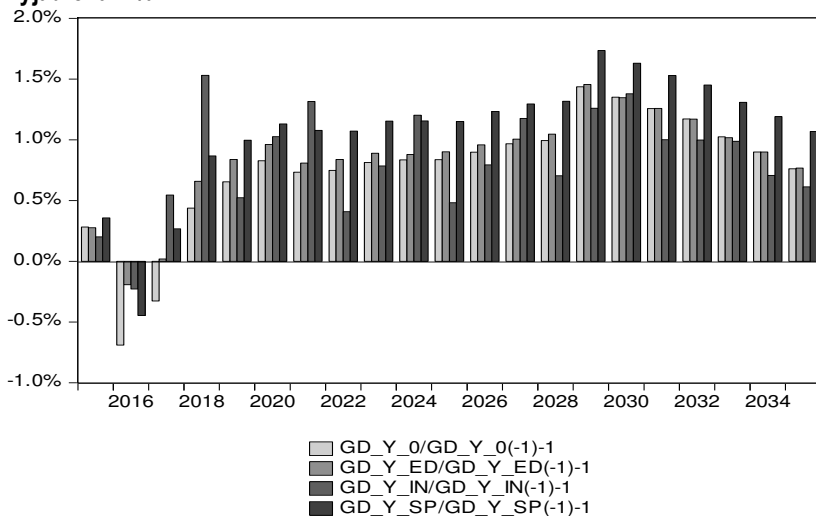
Miera rastu podielu vládneho dlhu na HDP na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 18

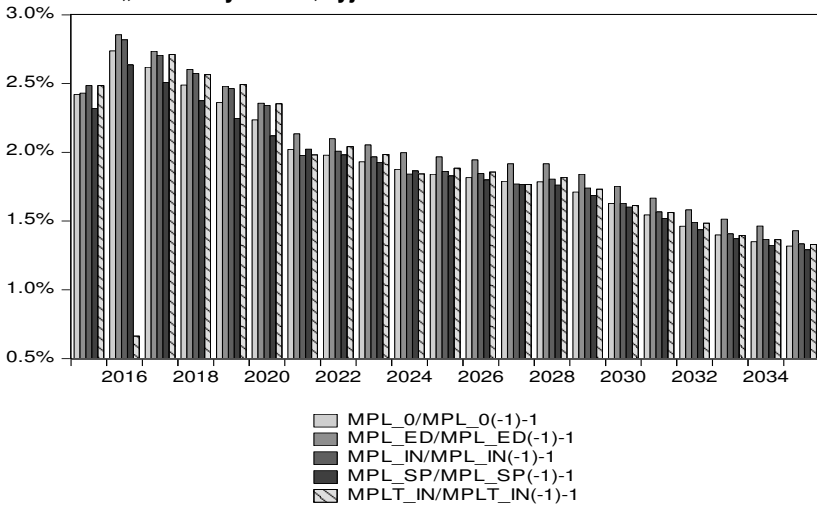
Miera rastu podielu vládneho dlhu na HDP na základe „netto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 19

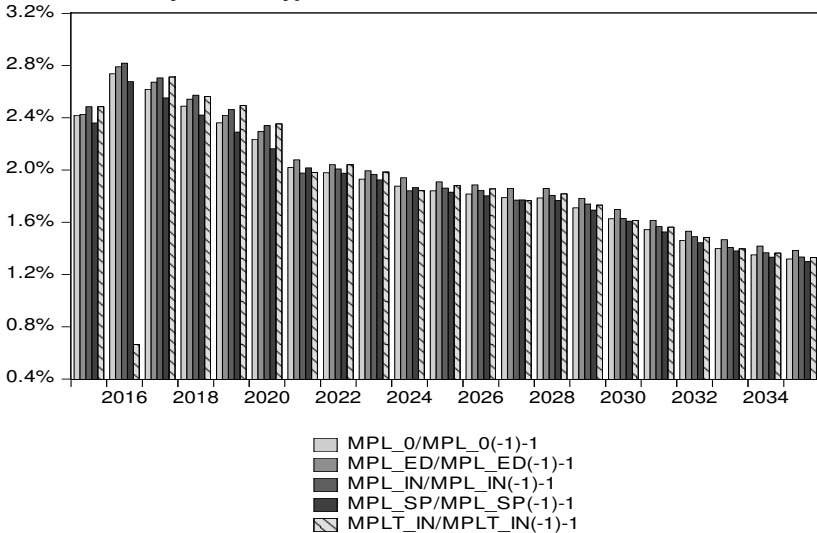
**Miera rastu marginálneho produktu práce v stálych cenách roku 2010
na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %**

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

Graf 20

Miera rastu marginálneho produktu práce v stálych cenách roku 2010 na základe „brutto“ výdavkov, vyjadrená v %

Zdroj: Vlastné výpočty autorov.

PRÍLOHA 5 – INOVATÍVNE MOŽNOSTI POMOCI DLHODOBO NEZAMESTNANÝM KLIENTOM V HMOTNEJ NÚDZI

Vzhľadom k nedostatočnej úspešnosti na finálne výstupy orientovaných makrosociálnych intervencií sociálnej politiky (napr. aktivačnej činnosti) je potrebné obrátiť našu pozornosť aj na inovatívne možnosti pomoci dlhodobo nezamestnaným klientom v hmotnej núdzi v kontexte retrospektívnej sociálnej politiky. Dôležitým determinantom úspešnosti týchto opatrení je nadobudnutie ich právnej relevancie, pretože pokiaľ je sociálna intervencia právne irelevantná, nie sú s ňou spájané adekvátne právne následky, t. j. účinné formy pomoci sociálnemu klientovi.

Právnu relevanciu aplikácie inovatívnych opatrení predstavujú predovšetkým dve právne normy – Zákon NR SR č.5/2004 o službách zamestnanosti a Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi. Právnym podkladom identifikácie a diverzifikácie tejto cieľovej skupiny je legislatívna úprava tzv. znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, kam patria napr. občania nad 50 rokov, alebo občania so zdravotným postihnutím. Problémom zamestnávania špecifickej cieľovej skupiny občanov po výkone trestu odňatia slobody sa venuje napr. Papšo (2011). Právnu relevanciu pre vytvorenie rozvojového partnerstva v tejto oblasti ponúka ustanovenie o partnerstve, ktoré v rámci služieb zamestnanosti môže byť vytvorené napr. úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, obcou, samosprávnym krajom, mimovládnu organizáciou, podnikateľským subjektom, bankou či charitatívnou organizáciou. Na význam sociálnych partnerstiev poukazuje Korimová (2007, s. 130), ktorá ako jeden z hlavných princípov sociálneho partnerstva uvádza práve inkluzívnosť, t. j. zapájanie vylučovaných jednotlivcov a skupín do procesu riešenia problému. Projekty a programy sú jedným z kľúčových aktívnych opatrení na modernom trhu práce, ktoré zahŕňajú napr. projekty a programy zamerané na zlepšenie postavenia uchádzačov o zamestnanie na trhu práce, či projekty a programy zamerané na overenie nových aktívnych opatrení na trhu práce.

Pre občanov v hmotnej núdzi sa v zmysle príslušnej legislatívy poskytuje sociálne poradenstvo, ktoré sa vykonáva na úrovni základného sociálneho poradenstva a špecializovaného sociálneho poradenstva. Poradenstvo pre uchádzačov o zamestnanie sa vykonáva formou informačných a poradenských služieb a odborných poradenských služieb. Inovatívnou možnosťou smerujúcou k zefektívneniu pomoci cieľovej skupine dlhodobo nezamestnaným občanom

v hmotnej núdzi je prepojenie týchto poradenských prístupov, napr. vo forme základného informačného poradenstva a špecializovaného odborného poradenstva. Brnula (2012, s. 203 – 204) v rámci charakteristiky aktivít sociálneho pracovníka zameraných na problém rozlišuje medzi kuratívnymi aktivitami, ktoré sa snažia o odstránenie faktorov spôsobujúcich problém a rehabilitačnými aktivitami, ktoré pomáhajú klientovi adaptovať sa na novú situáciu.

Pre uplatnenie sa na modernom globálnom trhu práce je potrebné počítať s tým, že aktívna participácia vyžaduje funkčne gramotného človeka. Nové spoločenské a ekonomické podmienky priniesli zvýšené nároky v oblasti vzdelávania a zamestnania, ako sú napr. jazyková vybavenosť, práca s počítačom, tvorivosť, flexibilita. Viacerí zo súčasnej generácie nedokážu adekvátne reagovať na zmenené požiadavky v zamestnaniach, na dynamiku trhu, a tak sa stávajú ťažko uplatniteľnými na trhu práce a v konečnom dôsledku dlhodobo nezamestnanými. Za funkčne negramotných označujeme podľa Kováčikovej (2002, s. 14) ľudí, ktorých úroveň čítania a písania je taká nízka, že im znemožňuje správne pochopiť niektoré zložitejšie texty, v širokom slova zmysle im sťažuje fungovanie v zamestnaní a v spoločnosti vôbec. Ľudia, ktorí sú funkčne negramotní majú veľmi malú šancu uplatniť sa na trhu práce, a tak vytvárajú určitú časť nezamestnaných. Na druhej strane existujú voľné pracovné miesta, ale táto skupina ľudí ich nie je schopná obsadiť, pretože na jednej strane nemá požadovanú vzdelanostnú vybavenosť, ale zároveň nie je schopná ju získať prostredníctvom rekvalifikácií. Vývoj pracovného trhu vo vyspelých krajinách ukazuje, že sa zvyšuje počet pracovných miest, ktoré kladú vyššie nároky na úroveň funkčnej gramotnosti. Preto sa v rámci politiky zamestnanosti začali uplatňovať aktívne opatrenia na trhu práce. Tie by mali viesť k postupnému znižovaniu a odstraňovaniu funkčnej negramotnosti, ku ktorým patrí napr. sociálne poradenstvo, či vzdelávanie a príprava pre trh práce. Východiskom k riešeniu problému funkčnej negramotnosti je poznanie príčin jej vzniku. Patrí sem napr. zanedbávanie rozvoja intelektových schopností a zručností, život v marginalizovaných komunitách, či nízky ekonomický status rodiny. Za rizikové skupiny z hľadiska možného výskytu funkčnej negramotnosti môžeme označiť mladých ľudí s nižšou vzdelanostnou úrovňou, resp. bez kvalifikácie, mladých ľudí pochádzajúcich z tzv. marginálnych rodín s nižším ekonomickým statusom, ľudí žijúcich v ekonomicky zaostalých oblastiach, segregovanú časť rómskeho etnika, či žiakov, ktorí končia povinnú školskú dochádzku v nižšom ako 9. ročníku základnej školy.

LITERATÚRA

Literatúra k 1. kapitole

ADAMCHIK, V. (1999): The Effect of Unemployment Benefits on the Probability of Reemployment in Poland. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 61, Issue 1, p. 95 – 108. doi: 10.1111/1468-0084.00118.

ANTMAN, F. – MCKENZE, D. (2005): Poverty traps and Nonlinear Income Dynamics with Measurement Error and Individual Heterogeneity. [Policy Research Working Papers 3764.] 32 p. doi: 10.1596/1813-9450-3764. Dostupné na: <<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-3764>>.

AZARIADIS, C. – STACHUSKI, J. (2005): Poverty Traps. In AGHION, F. – DURLAUF, S. N. (eds.): *Handbook of Economic Growth*. Elsevier, 1, Part A, p. 295 – 384. ISBN 978-0-444-52041-8. doi: 10.1016/S1574-0684(05)01005-1.

BARRO, R. J. – SALA-I-MARTIN, X. (2004): *Economic Growth*. 2nd edition. Massachusetts: The MIT Press, 654 p. ISBN 0-262-02553-1.

BARTOŠOVÁ, J. – ŽELINSKÝ, T. (2013): The Extent of Poverty in the Czech and Slovak Republics 15 Years After the Split. *Post-Communist Economies*, Vol. 25, No. 1, p. 119 – 131.

BLACK, J. (2002): *Dictionary of Economics*. New York: Oxford University Press, 507 p. ISBN 0-19-860767-9.

BRADBURY, B. – JÄNTTI, M. (2003): Child Poverty across Industrialized Nations. Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series Florence, Italy: UNICEF International Child Development Centre. ISSN 1014-7837.

BRUTON, H. J. (1991): Broad-Based Growth: Concepts and Processes. In *Policy Reform for Broad-Based Growth: A Research Workshop (Final Report)*. 149 p. Dostupné na: <http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnabh997.pdf>.

DFID (2004): What is Pro-Poor Growth and Why Do We Need to Know? In *Policy Division Info Series, Pro-Poor Growth Briefing Note 1*, London: Department for International Development, 4 p. Dostupné na: <<http://www.sed.manchester.ac.uk/research/iarc/ediais/pdf/BriefingNote1.pdf>>.

DFID (2014): Economic development for shared prosperity and poverty reduction: a strategic framework. London: DFID. Dostupné na: <<http://bit.ly/1oacyjQ>>.

DOMONKOS, T. – JÁNOŠOVÁ, M. – OSTRIHOŇ F. (2013): Analysing Inclusive Growth: Empirical Evidence From the Slovak Republic. *Journal of Economics*, Vol. 61, No. 9, p. 918 – 933.

DOMONKOS, T. – JÁNOŠOVÁ, M. – OSTRIHOŇ, F. (2014): Súčasný stav poznania problematiky modelovania inkluzívneho rastu. In *Working papers [EÚ SAV]*. 34 s. Dostupné na: <http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/244_wp_60-inclusivegrowth-fin.pdf>.

DŽAMBOVIČ, R. (2006): Rôzne podoby chudoby na Slovensku. In *Chudoba slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe*. Národný komitét UNESCO NK MOST. Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 80-85544-43-1.

EESC (2012): Sociálna ekonomika v Európskej únii: Zhrnutie správy, ktorú pre Európsky hospodársky a sociálny výbor vypracovalo Medzinárodné centrum pre výskum a informácie o verejnej, sociálnej a družstevnej ekonomike (CIRIEC). Dostupné na: <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/aces11042-2012_00_00_tra_etu_sk.pdf>.

EK (2011): Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Iniciatíva pre sociálne podnikanie: Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií KOM/2011/0682 v konečnom znení. Dostupné na: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:SK:HTML>>.

European Commision (2010): Europe 2020: A Strategy for Smarter, Sustainable and Inclusive Growth. March 3rd. Available at: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>

European Commision (2011): The Measurement of Extreme Poverty in the European Union, 108 p. Dostupné na: <<http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/measurementExtreme.pdf>>.

EUROSTAT (2010): Combating poverty and social exclusion: A statistical portrait of the European Union 2010. [Statistical books.] Belgium: European Union, 120 p. ISBN 978-92-79-13443-2. Dostupné na: <<http://ec.europa.eu/eurostat/help/new-eurostat-website>>.

FOSTER, J. – GREER, J. – THORBECKE, E. (1984): A Class of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica*, Vol. 52, No. 3, p. 761 – 766.

GYARFAŠOVÁ, O. et al. (2006): Evaluácia sociálnej politiky zameranej na zníženie dlhodobej nezamestnanosti. [Výskumná správa 2005/0707.] Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 96 s. Dostupné na: <http://www.ivo.sk/buxus/docs//socialna_inkluzia/Evaluacia_soc_politiky_SK.pdf>.

HAUGHTON, J. – KHANDKER, S. R. (2008): Handbook on Poverty and Inequality. Washington, DC: The World Bank. Available at: <<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11985/9780821376133.pdf?sequence=1>>

HAUSMANN, R. – RODRIK, D. – VELASCO, A. (2005): Growth Diagnostics. [Research paper.] Cambridge: Mimeo, Harvard Kennedy School. Dostupné na: <<http://growthlab.cid.harvard.edu/publications/growth-diagnostics-0>>.

KAKWANI, N. – SON, H. H. (2008): Poverty Equivalent Growth Rate. *Review of Income and Wealth*, 54, No. 4, p. 643 – 655.

KUREKOVÁ, L. (2010): Ľudský kapitál: Zamestnanosť a pracovná sila. Správa o stave podnikateľského prostredia v SR. Bratislava: Stredoeurópska univerzita Budapešť a CELSI, 16 s. Dostupné na: <http://alianciapas.sk/wp-content/uploads/2013/03/sspp_2010_01a_zamestnanost.pdf>.

KUSÁ, Z. a kol. (2008): Hodnotenie činnosti partnerstiev sociálnej inklúzie. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 91 s. ISBN 978-80-85544-54-1. CD-ROM. Dostupné aj na: <https://ia.gov.sk/external/37/1184_attach_hodnotenie_cinnosti_partnerstiev_socialnej_>.

LUBELCOVÁ, G. (2012): Sociálna ekonomika: koncepty, príležitosti, riziká. Bratislava: Katedra sociológie FF UK. Dostupné na: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/02150800Lubelcova%20-%20OK%20TL.pdf>>.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ŠIMO, A. (2011): Inkluzívny trh. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 94 s. ISBN 978-80-970204-2-2. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/download-files/sk/inkluzivny/inkluzivny-trh-dokument.pdf>>.

PWC (2014): SME Access to Finance: Market Assessment for the Slovak Republic: Final Interim Report, EIF.

RAVALLION, M. – CHEN, S. (2003): Measuring pro-poor growth. [Economics Letters No. 78.] Elsevier, p. 93 – 99. Dostupné na: <http://dad.ecn.ulaval.ca/features/files/Rav_Chen_2003.pdf>.

RAVALLION, M. (1998): Poverty Lines in Theory and Practice. Living Standards Measurement Study Series. World Bank.

SEN, A. (1976): Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*, Vol. 44, No. 2, p. 219 – 231.

Svetová banka (2009): What is Inclusive Growth. [PRMED Knowledge Brief.] 16 p. Dostupné na: <<http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980->>.

Svetové ekonomické fórum (2012): The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe. [Insight Report.] Geneva: World Economic Forum, 40 p. ISBN 92-95044-43-6. Dostupné na: <<http://www3.weforum.org/maintenance/public.htm>>.

ŠIKULÁ, M. a kol. (2010): Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. [Monografia.] Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 695 s. ISBN 978-80-7144-179-3.

TVRDOŇ, M. – KASANOVÁ, A. (2004): Chudoba a bezdomovectvo. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF, 141 s. ISBN 80-8050-776-7.

WTO (2012): Macroeconomic stability, inclusive growth and employment. In UN System task team on the Post-2015 UN Development agenda. 12 p. Dostupné na: <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Think%20Pieces/12_macro_economics.pdf>.

ŽILOVÁ, A. (2005): Chudoba a jej premeny na Slovensku. Badín: Mentor. ISBN 80-968932-2-X.

Literatúra k 2. kapitole

DG EMPLOI (2013): Social economy and social entrepreneurship, Social Europe guide, Vol. 4. Dostupné na: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7523>>

EESC (2012): Sociálna ekonomika v Európskej únii: Zhrnutie správy, ktorú pre Európsky hospodársky a sociálny výbor vypracovalo Medzinárodné centrum pre výskum a informácie o verejnej, sociálnej a družstevnej ekonomike (CIRIEC). Dostupné na: <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_sk.pdf>.

EK (2011): Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Iniciatíva pre

sociálne podnikanie: Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií KOM/2011/0682 v konečnom znení. Dostupné na: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:SK:HTML>>.

European Commision (2010): Europe 2020: A Strategy for Smarter, Sustainable and Inclusive Growth. March 3rd. Available at: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>.

LUBELCOVÁ, G. (2012): Sociálna ekonomika: koncepty, príležitosti, riziká. Bratislava: Katedra sociológie FF UK. Dostupné na: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/02150800Lubelcova%20-%20OK%20TL.pdf>>.

PÁLENÍK, M. – PÁLENÍK, V. – ORAVCOVÁ I. (2013): Inkluzívne zamestnávanie. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN: 978-80-970204-4-6. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/inkluzivny-rast>>.

PÁLENÍK, M. (2015a): Štruktúra dlhodobej nezamestnanosti v regiónoch SR. In Forum Statisticum Slovacum, roč. 11, č. 2, s. 79 – 85.

PÁLENÍK, M. (2015b): 3R – situácia a možnosti. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/sk/stanoviska/konferencia-3r-jun-2015>>.

PÁLENÍK, M. a kol. (2014a): Politika zamestnanosti. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN: 978-80-970204-6-0. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/politika-zamestnanosti>>.

PÁLENÍK, M. a kol. (2014b): Sociálny systém. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN: 978-80-970204-5-3. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/socialny-system>>.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ŠIMO, A. (2011): Inkluzívny trh. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 94 s. ISBN 978-80-970204-2-2. Dostupné na: <<http://www.iz.sk/download-files/sk/inkluzivny/inkluzivny-trh-dokument.pdf>>.

TOMÁS CARPI, J. A. (1997): The prospects for the social economy in a changing world. Annals of Public and Cooperative Economics, Vol. 68, Issue 2, p. 247 – 279. Dostupné na: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8292.00045/abstract>>.

Literatúra k 3. kapitole

FIGARI, F. – LEVY, H. – SUTHERLAND, H. (2007): Using the EU-SILC for policy simulation: prospects, some limitations and suggestions. No. EM1/07. EUROMOD Working Paper Series.

GERBERY, D. (2007): Princíp aktivácie v sociálnej politike a jeho vzťah k zmierňovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia. In *Sociológia – Slovak Sociological Review*, Vol. 39, No. 5, p. 383 – 408.

KARPIŠ, J. – ĎURANA, R. – ĎURANA, R. – JELENČIAK, M. (2006): Analýza sociálneho systému SR. Bratislava: INESS.

PORUBSKÝ, M. – MACHLICA, G. (2012): EUROMOD Country Report: Slovak Republic 2009 – 2012. Dostupné na: <<https://www.iser.essex.ac.uk/euromod/resources-for-euromodusers/country-reports>>.

RADIČOVÁ, I. – NAVRÁTILOVÁ, L. (2014): Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 175 s. ISBN 978-80-7144-230-1.

RADIČOVÁ, I. (ed.) (1998): Sociálna politika na Slovensku. Bratislava: SPACE, 283 s. ISBN 80-9674403-7-7.

SIEBERTOVÁ, Z. – ŠVARDA, N. – VALACHYOVÁ, J. (2014): A Microsimulation model of the Slovak Tax-Benefit System. CBR Discussion paper No. 4/2014.

SIEBERTOVÁ, Z. – ŠVARDA, N. – VALACHYOVÁ, J. (2015): SIMTASK: A Microsimulation model of the Slovak Tax-Benefit System. CBR Discussion paper No. 3/2015.

SIEBERTOVÁ, Z. – SENAJ, M. – ŠVARDA, N. – VALACHYOVÁ, J. (2014): To Work or Not Work? Estimates of Labour Supply Elasticities. CBR Working Paper No. 1/2014.

SIEBERTOVÁ, Z. – SENAJ, M. – ŠVARDA, N. – VALACHYOVÁ, J. (2015): To Work or Not to Work? Updated Estimates of Labour Supply Elasticities. CBR Working Paper No. 3/2015.

SIEBERTOVÁ, Z. – SENAJ, M. – ŠVARDA, N. (2015): The End of the Flat Tax Experiment in Slovakia. CBR Working Paper No. 4/2015.

ŠTEFÁNIK, M. – LUBYOVÁ, M. – DOVÁLOVÁ, G. – KARASOVÁ, K. (2014): Analýza účinkov nástrojov aktívnej politiky trhu práce: výstup v rámci aktivity A3-T5:

Problematika trhu práce podľa regionálnych a odvetvových rozdielov. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 222 s.

World Bank: GINI index. Dostupné na: <<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>>.

Literatúra k 4. kapitole

ALTONJI, J. – DUNN, T. (1996): Using Siblings to Estimate the Effect of Schooling Quality on Wages. *Review of Economics and Statistics*, 78, p. 665 – 671.

ARROW, K. (1973): Higher education as a filter. *Journal of Public Economics*, Issue 2, p. 193 – 216.

ASHENFELTER, O. – ZIMMERMAN, D. (1993): Estimates of the returns to schooling from sibling data: fathers, sons and brothers. Princeton University, Industrial Relations Section, Working Paper No. 318.

BARRO, R. J. – Lee, J. W. (1994): Sources of Economic growth. *Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy* 40, North Holland.

BARRO, R. J. et al. (1991a): Convergence accross states and regions. In *Brooking Papers on Economic Activity*, No.1, p. 107 – 182.

BARRO, R. J. et al. (1991b): Economic Growth in a cross-section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No. 2, p. 407 – 443.

BECKER, G. S. (1964): *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, With Special Reference to Education*. New York: National Bureau of Economic Resarch, General Series No. 80.

BEHRMAN, J. R. – ROSENZWIEG, M. R. – TAUBMAN, P. (1996): College Choice and Wages: Estimates using Data on Female Twins. *Review of Economics and Statistics*, 78, p. 665 – 671.

BLUNDELL, R. – DEARDEN, L. – SIANESI, B. (2004): Evaluating the Impact of Education on Earnings in the UK Models, Methods and Results from the NCDS. Centre for Economics of Education, Working paper, Zv. CEE DP 47.

BONJOUR, D. – CHERKAS, L. – HASKEL, J. – HAWKES, D. – SPECTOR, T. (2000): Estimating Returns to Education using a New Sample of UK Twins, mimeo, QMW, June.

BOURDIEU, P. – PASSERON, J. C. (1964): *Les héritiers: les étudiants et la culture*. Paris: Les Éditions de Minuit.

BUJŇÁKOVÁ, T. (2010): Ľudský kapitál a technologický pokrok ako kľúčové faktory ekonomického rastu: Teoretický pohľad, empirické dôkazy. Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta.

BURDETT, K. (1976): The testing and sorting function of higher education. Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin, Discussion papers, ED135309.

ERLING, B. – LUCIFORA, C. (2006): Wage dispersion, markets and institutions: The effects of the boom in education on the wage structure. IZA Discussion Papers 2181, 42 p.

FERSTERER, J. – WINTER-EBMER, R. (2003): Are Austrian returns to education falling over time? *Labour Economics*, Vol. 10, No. 1, p. 73 – 89.

HARMON, C. – OOSTERBEEK, H. – WALKER, I. (2000): *The Returns to Education A Review of Evidence, Issues and Deficiencies in the Literature*. London: Centre for the Economics of Education, London School of Economics and Political Science. ISBN 0-7530-1436-X.

HECKMAN, J. – POLACHEK, S. (1974): Empirical Evidence on the Functional Form of the Earnings-schooling Relationship. *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 69, Issue 346, p. 350 – 354.

HECKMAN, J. J. – LOCHNER, L. J. – TODD, P. E. (2003): Fifty Years of Mincer Earnings Regressions. NBER Working Papers Series.

HECKMAN, J. J. (1979): Sample Selection Bias as a Specification Error. *Econometrica*, Vol. 47, Issue 1. p. 153 – 162.

HEYWOOD, J. S. – WEI, X. (2004): Education and Signalling: Evidence from a Highly Competitive Labour Market. *Education Economics*.

CHASE, R. S. (1997): Markets for Communist Human Capital: Returns to Education and Experience in the Czech Republic and Slovakia.

KATZ, L. F. – MURPHY, K. M. (1992): Changes in relative wages, 1963 – 1987: Supply and demand factors. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, Issue 1, p. 35 – 78.

KELLER, J. – TVRDÝ, L. (2008): *Vzdelanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON.

KROCH, E. A. – SJOBLUM, K. (1994): Schooling as Human Capital or a Signal. *The Journal of Human Resources*, Vol. 29, Issue 1, p. 156 – 180.

KYRIACOU, G. A. (1991): Level and growth effects of human capital: A cross-country study. C.V. STARR Working Paper.

MANKIW, N. G. – ROMER, D. – WEIL, D. N. (1992): A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, Issue 2, 407 – 437.

MINCER, J. (1958): Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*, Vol. 66, No. 4, p. 281 – 302. Dostupné na: <<http://www.jstor.org/stable/1827422>>.

MINCER, J. (1974): *Schooling, Experience and Earnings*. National Bureau of Economic Research. New York: Columbia University Press.

OECD (2013): *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*. [Online] OECD Publishing. Dostupné na: <<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>>.

PSACHAROPOULOS, G. (1989): Time trends of the returns to education: Cross-national evidence. *Economics Of Education Review*, Vol. 8, No. 3, p. 225 – 231.

ROSENBAUM, P. R. – RUBIN, D. B. (1985): Constructing a Comparison Group Using Multivariate Matched Sampling Methods That Incorporate the Propensity Score. *The American Statistician*, Vol. 39, Issue 1, p. 33 – 38.

SCHULTZ, T. (1971): *Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research*. New York: Free Press.

SPENCE, M. (1973): Job market signaling. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 87, Issue 3, p. 355 – 374.

ŠTEFÁNIK, M. (2011): Changes in private returns to education caused by the tertiary education expansion in Slovakia. *Rewiev of Applied Socio-Economic Research*, Vol. 2, Issue 2, p. 167 – 177.

ŠTEFÁNIK, M. (2012): Looking at the development of private returns to education in Slovakia in the context of tertiary education expansion. *Ekonomický časopis* (Journal of Economics), Vol. 60, No. 4, p. 349 – 359.

ŠTEFÁNIK, M. (2014): European Comparison of Intergenerational Differences in Private Returns to Education in the Context of Tertiary Education Expansion. *Sociológia*, Vol. 46, Issue 3, p. 243 – 260.

VEČERNÍK, J. (2009): Czech society in the 2000s: A report on socio-economic policies and structures. Prague Academia.

Literatúra k 5. kapitole

BARRO, R. J. – SALA-I-MARTIN, X. (2004): *Economic Growth*. 2nd edition. Massachusetts: The MIT Press, 654 p. ISBN 0-262-02553-1.

BAUMGARTNER, J. et al. (2004): A Long-run Macroeconomic Model of the Austrian Economy: Model Documentation and Simulations. In *Proceedings of OeNB Workshops*, No. 5, p. 170 – 271.

BLANCHARD, O. J. – FISCHER, S. (1989): *Lectures on Macroeconomics*. Cambridge: M.I.T. Press. ISBN 0-262-02283-4.

BRADLEY, J. – ZALESKY, J. (2003): Modelling EÚ accession and Structural Funds impacts using the new Polish HERMIN model. Wrocław.

DESERRES, A. – ROBIDOUX, B. – WONG, B. S. (1998): *The Canadian Economic and Fiscal Model 1996 Version CEFM96: Part 2*. [Working paper 98-06.] Canada: Department of Finance, 55 p.

HALUŠKA J. a kol. (2010): Modelový aparát na rýchle odhady vývoja makroekonomických ukazovateľov slovenskej ekonomiky (Využitie makroekonomických a odvetvových informácií kvantitatívneho charakteru), Bratislava: Inštitút informatiky a štatistiky, Edícia: Aktá. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/web2015/sk/_pdf/APVV_2Ea.pdf>

JUNG, P. – KUESTER, K. (2011): Optimal Labour Market Policy in Recessions. [Working paper No. 11-48.] Philadelphia: Research Department, Federal Reserve Bank of Philadelphia, 46 p.

KREBS, T. – SCHEFFEL, M. (2013): A Macroeconomic Model for the Evaluation of Labor Market Reforms. [IMF Working paper 13/42.] International Monetary Fund, 42 p.

LAYARD, R. et al. (1991): Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market. New York: Oxford University Press. ISBN 9780198284345.

LIVERMORE, S. (2004): An Econometric Model of the Slovak Republic. Financial Policy Institute, Ministry of Finance of the Slovak Republic, 54 p.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ORAVCOVÁ, I. (2013): Inkluzívne zamestnávanie. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN: 978-80-970204-4-6.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ŠIMO, A. (2011): Inkluzívny trh. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN: 978-80-970204-2-2.

ROBIDOUX, B. – WONG, B. S. (1998): The Canadian Economic and Fiscal Model 1996 Version CEFM96: Part 1. [Working paper 98-05.] Canada: Department of Finance, 70 p. Dostupné na: < <http://www.fin.gc.ca/pub/pdfs/wp98-05e.pdf> >

Literatúra k 6. kapitole

ACEMOGLU, D. T. (1996): A microfoundation for social increasing returns to human capital accumulation. Quarterly Journal of Economics, Vol. 111, Issue 3, p. 779 – 804.

CAFOD (2014): What is „inclusive growth“? London: CAFOD.

DECREUSE, B. – GRANIER, P. (2013): Unemployment benefits, job protection, and the nature of educational investment. Labour Economics, Vol. 23, p. 20 – 29.

DOMONKOS, T. – KÖNIG, B. – RADVANSKÝ, M. (2014): Problematika trhu práce podľa regionálnych rozdielov: odhad nákladov nezamestnanosti – Empirická analýza v podmienkach Slovenskej ekonomiky na národnej, regionálnej a odvetvovej úrovni. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, 125 s.

IANCHOVICHINA, E. – LUNDSTROM, S. (2009): Inclusive Growth Analytics: Framework and Application. Policy Research Working Paper 4851. The World Bank.

LICHNER, I. – ŠTEFÁNIK, M. (2015): Prítok absolventov stredných a vysokých škôl na trh práce: 7. kapitola. In LUBYOVÁ, M. – ŠTEFÁNIK, M.: Trh práce na

Slovensku 2016+. 1. vyd. Bratislava: Ekonomický ústav SAV: Prognostický ústav SAV, s. 149 – 167. ISBN 978-80-7144-255-4.

MARTINÁK, D. – PAUHOFOVÁ, I. (2015): Adaptačné procesy slovenskej ekonomiky vo svetle mzdovej polarizácie a nerovností v regiónoch a odvetviach SR. In Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Adaptačné procesy – budúcnosť Európy a Slovenska: zborník statí. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2015, s. 201 – 210. ISBN 978-80-7144-248-6. Dostupný na: <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/313_pauhofova_zbornik_paradigmy_v_2015.pdf>.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ORAVCOVÁ, I. (2013): Inkluzívne zamestnávanie. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 105 s. ISBN 978-80-970204-4-6.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ŠIMO, A. (2011): Inkluzívny trh. Bratislava: Inštitút zamestnanosti, 94 s. ISBN 978-80-970204-2-2.

PAUHOFOVÁ, I. (2015): Poljarizacija dochodov v Slovakkii – posledstviya upravleniya ekonomikoj i obščestvom posle 1989 goda. In Upravlenije ekonomikoj: metody, modeli, tehnologii: coderžatsja statii, vključennyye v programmu XV Meždunarodnoj naučnoj konferencii, Ufa-Krasnousol'sk 22 – 24. 10. 2015. Tom 1, Tom 2. Redkollegija L. A. Ismagilova, N. A. Suchova, N. E. Smoljaninov. Ufa – Krasnousol'sk: Ufimskij gosudarstvennyj aviacionnyj tehničeskij universitet, p. 97 – 101. ISBN 978-5-4221-0770-4.

RADVANSKÝ, M. – MIKLOŠOVIČ, T. – HVOZDÍKOVÁ, V. (2015): Strednodobá prognóza sektorového dopytu po práci so zameraním sa na vzdelanostnú úroveň: 3. kapitola. In LUBYOVÁ, M. – ŠTEFÁNIK, M.: Trh práce na Slovensku 2016+. 1. vyd. Bratislava: Ekonomický ústav SAV: Prognostický ústav SAV, s. 75 – 132. ISBN 978-80-7144-255-4.

RADVANSKÝ, M. (2012): Matching formal skills in Slovakia: LFS-based evidence. In Building on skills forecasts – comparing methods and applications: conference proceedings [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, p. 224 – 245. ISBN 978-92-896-0892-3. This work was supported by project APVV-0649-07. Dostupné na: <http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/5518_en.pdf>.

RAVALLION M. (2004): Pro-Poor Growth: A Primer. Policy Research Working Paper No. 3242, Washington, D.C.: World Bank.

STEHLÍKOVÁ, B. – PAUHOFOVÁ, I. (2015): Identifikácia problému nezamestnanosti v regiónoch SR. In Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Adaptačné

procesy – budúcnosť Európy a Slovenska: zborník statí. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, s. 188 – 200. ISBN 978-80-7144-248-6. Dostupné na: <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/313_pauhofova_zbornik_paradigmy_v_2015.pdf>.

ŠPROCHA, B. (2014): Kvantitatívno – kvalitatívne zmeny vo vzdelanostnej štruktúre Slovenska a jej očakávaný vývoj v najbližších dvoch desaťročiach. In RELIK 2014: Reprodukce lidského kapitálu vzájemné vazby a souvislosti. 24. – 25. listopadu 2014, Slaný, Praha: VŠE.

ŠTEFÁNIK, M. – HORVÁT, P. (2015): Is teartinary education expansion observable in private returns to education? (evidence for Middle and Eastern European Countries) EERJ (European Educational Research Journal), Vol. 14, No. 5, p. 418 – 429. ISSN 1474-9041.

Literatúra k 7. kapitole

AHMEND-MOHAMED, K. (2011): Social work practise and contextual systemic intervention: Improbability of communication between social work and sociology. Journal of Social Work Practise, Vol. 25, No.1, p. 5 – 15.

BÁLINT, L. (2000): Súčasný stav a perspektíva regulácie matematického vzdelávania pedagogickými prostriedkami. In Matematika v škole dnes a zajtra. Zborník príspevkov. Ružomberok: KU PF, 134 s.

BEBLAVÝ, M. – KUBÁNOVÁ, M. (2002): Národná správa o vzdelávacej politike. Dostupné na: <http://www.governance.sk/index.php?id=824&searched=ns_vp&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1>.

BRNULA, P. (2012): Sociálna práca. Dejiny, teórie a metódy. Bratislava: IRIS, 264 s. ISBN 978-80-89256-91-4.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. – JUSKO, P. (2014): Možnosti riešenia dlhodo-bej nezamestnanosti prostredníctvom dobrovoľníckych aktivít. Sociální práce / Sociálna práca, roč. 14, č. 1, s. 65 – 78. ISSN1213-6204.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. et al. (2012): Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie. Bratislava: Iuventa.

BROŽOVÁ, D. (2003): Společenské souvislosti trhu práce. Praha: SLON, 143 s. ISBN 80-86429-16-4.

BUCHTOVÁ, B. a kol. (2002): Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: GRADA, 236 s. ISBN 80-247-9006-8.

DVUREČENSKIJ, A. (2013): Rozhovor. Dostupné na: <<http://www.rozhlas.sk/radio-regina-ba/spravy/Magnet-plus?l=2&i=60343&p=1>>.

DZIURZYŃSKI, K. (2010): Wykluczony na drodze do inkluzji – miejsce edukacji w pokonywaniu wykluczenia (współautor: A. Łukasiewicz) (w:) Wykluczenie społeczne – czynniki ryzyka, profilaktyka, remedia, red. nauk. Nazaruk, S. – Nowak, M. – Konovaluk, E.: Biała Podlaska. p. 129 – 140. ISBN 978-83-610444-85-7.

Education Today (2009): The OECD Perspective. ISBN 978-92-64-05989-4. Dostupné na: <<http://www.oecdbookshop.org/browse.asp?pid=title-detail&lang=en&ds=&ISBN=962009021E1>>.

EISENBERG, P. – LAZARFELD, P. F. (1938): The psychological effects of unemployment. Psychological Bulletin, Vol. 35, Issue 6, p. 358 – 390.

Employment and unemployment (Labour Force Survey). Dostupné na: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.

ENGEL, R. J. – SCHUTT, R. K. (2009): Fundamentals of Social Work Research. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc. ISBN 1-4129-5416-9.

FEATHER, N. T. (1985): Attitudes, values and attributions: Explanations of unemployment. Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 48, Issue 4, p. 876 – 889.

FISCHER, R. – MALLE, G. (1992): Človek a matematika. Bratislava: SPN, 336 s. ISBN 80-08-01309-5.

Formative Assessment (2008): Improving learning in secondary classrooms. OECD. Dostupné: <<http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/9605021E.PDF>>.

FRANKOVSKÝ, M. – KENTOŠ, M. – VÝROST, J. (2007): Analýza a vyhodnotenie efektívnosti programu RPNKN. Košice: Inštitút celoživotného vzdelávania TU.

GÁBOR, O. – KOPANEV, O. – KRIŽALKOVIČ, K. (1989): Teória vyučovania matematiky 1. Bratislava: SPN, 328 s. ISBN 80-08-00285-9.

GÖPPNER, H. J. – HÄMÄLÄINEN, J. (2008): Rozprava o vede o sociálnej práci. Bratislava: Lambertus. ISBN 978-80-89271-33-7.

GYARFÁŠOVÁ O. a kol. (2006): *Evaluácia sociálnej politiky zameranej na zníženie dlhodobej nezamestnanosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

HALÁSKOVÁ, R. (2008): *Politika zaměstnanosti*. Ostrava: OU, 152 s. ISBN 978-80-7368-522-5.

HALL, S. L. – LINDZEY, G. (1997): *Psychológia osobnosti*. Bratislava: SPN, 510 s. ISBN 80-08-00994-2.

HARVAN, P. (2011): *Hodnotenie efektívnosti a účinnosti výdavkov na aktívne politiky trhu práce na Slovensku*. Bratislava: IFP MF SR.

HETTEŠ, M. (2013): *Sociálna súdržnosť a istota v sociálnej práci*. Nitra: FSVaZ UKF. ISBN 978-80-558-0256-5.

Historický prehľad a vývoj maturitných skúšok v rokoch 1918 – 1999. Dostupné na: <<http://www.srobarka.sk/0500264198033524652502404874585189793609/>>.

HOGAN, B. E. – LINDEN, W. – NAJARIAN, B. (2002): Social support intervention. Do they work? *Clinical Psychology Review*, Vol. 22, Issue 3, p. 381 – 440.

JUSKO, P. – HALÁSKOVÁ, R. (2012): *Politika zamestnanosti*. Banská Bystrica: PF UMB. ISBN 978-80-557-0339-8.

JUSKO, P. (2005): *Nezamestnanosť ako rizikový faktor páchania trestnej činnosti v Banskobystrickom kraji*. In *Interakce preventivních programů s aktivní politikou zaměstnanosti*. Vsetín, s. 30 – 34.

JUSKO, P. (2014): *Zvyšovanie zamestnanosti dlhodobo nezamestnaných v hmotnej núdzi v regiónoch s vysokou mierou dlhodobej nezamestnanosti*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, WP 63, 32 s. ISSN 1337-5598.

KLEINOVÁ, R. (1997): *Osobné prežívanie ako predpoklad pre zvládanie nožnej nezamestnanosti*. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 32, č. 4, s. 360 – 368.

KOLÁŘ, Z. – ŠIKULOVÁ, R. (2005): *Hodnocení žáků*. Praha: Grada, 160 s. ISBN 80-247-0885-X.

KOMENSKÝ, J. A. (1991): *Veľká didaktika (z latinského originálu Didactica magna preložil Miloslav Okál)*. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-01022-3.

KORIMOVÁ, G. (2007): *Predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky*. Banská Bystrica: EF UMB, 192 s. ISBN 978-80-8083-399-2.

KREBS, V. a kol. (2007): Sociální politika. Praha: ASPI, 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KUCHAŘ, P. (2007): Trh práce. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1383-3.

LENGYELFALUSY, T. (2004): Vyučovanie matematiky na území Slovenska v období 1777 – 1848. Žilina: EDIS. ISBN 80-8070-180-6.

LEVICKÁ, J. (2005): Základy sociálnej práce. Trnava: ProSocio, 170 s. ISBN 80-968952-8-1.

LITTLER, G. H. (2002): Comenius course EMTISM (Empowering Mathematics Teachers for the Improvement of School Mathematics). Praha. Dostupné na: <http://www.tnantik.sk/Hypertext/Texty/ratio_studiorum.htm>.

MAREK, J. – STRNAD, A. – HOTOVCOVÁ, L. (2012): Bezdomovectví v kontextu sociálních služeb. Praha: Portál, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREŠ, P. (2002): Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: SLON, 175 s. ISBN 80-86429-08-3.

Matematické vzdělávání v Evropě: společná úskalí a politiky jednotlivých zemí. Dostupné na: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/132CS_HI.pdf>.

Matematické vzdelávanie v Európe: Spoločné výzvy a národné politiky. ISBN 978-92-9201-221-2. Dostupné na: <<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>>.

Mathematics Education in Europe: Common Challenges and National Policies. Dostupné na: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/132EN.pdf>.

MATOUŠEK, O. – KOLÁČKOVÁ, J. – KODYMOVÁ, P. (2005): Sociální práce v praxi. Praha: Portál. ISBN ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O. a kol. (2013): Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál, 570 s. ISBN 978-80-262-03.

Maturita z matematiky nebude povinná, pripúšťa Čaplovič (2012): Hnonline.sk, 31. 5. 2012. Dostupné:<http://hnonline.sk/slovensko/c1-55995790-maturita-z-matematiky-nebude-povinna-pripusta-caplovic>>.

MEAGER, N. – EVANS, C. (1998): The evaluation of active market measures for long-term unemployed. Geneva: International Labour Office. ISBN 92-2-111061-3.

MUSIL, L. (2004): Ráda bych Vám pomohla, ale... Brno: Marek Zeman, 244 s. ISBN 80-903070-1-9.

PÁLENÍK, V. – PÁLENÍK, M. – ŠIMO, A. (2011): Inkluzívny trh. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN 978-80-970204-2-2.

PAPŠO, P. (2011): Resocializácia odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Banská Bystrica: PF UMB, 88 s. ISBN 978-80-557-0150-9.

PAPŠO, P. (2012): Sociálna práca s odsúdenými vo a po výkone trestu odňatia slobody. In Vybrané cieľové skupiny sociálnej práce. Banská Bystrica: PF UMB. ISBN 978-80-557-0470-8. p. 57 – 110.

PASCH, M. a kol. (1998): Od vzdelávacieho programu k vyučovací hodině. Praha: Portál, 424 s. ISBN 80-7178-127-4.

RADIČOVÁ, I. – NAVRÁTILOVÁ, L. (2014): Vývoj riešenia hmotnej núdze medzi rokmi 2004 až 2014. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 175 s. ISBN 978-80-7144-230-1.

RAFAJLOVIČOVÁ, R. – ŠTULRAJTEROVÁ, M. (2002): Skúšanie, testovanie a hodnotenie v edukačnom procese. Bratislava: ŠPÚ, 54 s. ISBN 80-85756-67-6.

RIEVAJOVÁ, E. (2001): Teória a politika zamestnanosti. Bratislava: Ekonóm, 258 s. ISBN 80-225-1466-7.

ROSA, V. (2007): Metodika tvorby didaktických testov. Bratislava: ŠPÚ, 69 s. ISBN 978-80-89225-32-3.

SHULMAN, L. (1991): Interactional Social Work. Toward an Empirical Theory. Boston: Peacock Publishers, 338 p. ISBN 0-87581-3550.

SCHRAGGEOVÁ, M. (2011): Nezamestnanosť v psychologických súvislostiach. Bratislava: Psychoprof. ISBN 987-80-89322-08-4.

SIEGRIST, M. (1996): Rozvoj osobnosti. 1. vyd. Bratislava: SPN.

SLAVÍK, J. (1999): Hodnotenie v súčasnej škole. Východiská a nové metódy pre prax. Praha: Portál. ISBN 80-7178-262-9.

Správa a príloha k správe o priebehu a výsledkoch EČ a PFIČ maturitnej skúšky v školskom roku 2010/2011. NÚCEM. 24 s. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents//25/maturita_2011/vysledky__analyzy/Sprava_Maturita_2011__NUCEM_final.pdf>.

STARÝ, K. (2006): Sumatívni a formatívni hodnotení. Dostupné na: <<http://www.rvp.cz/clanek/457/992>>.

Strategie Evropa 2020 (2010): Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Brusel: Evropská komise, 35 s. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf>.

TOMEŠ, I. (2010): Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.

TUREK, I. (2004): Inovácie v didaktike. Bratislava: MPC, 360 s. ISBN 80-8052-188-3.

VELIKANIČ. J. (1973): Skúšanie, hodnotenie a klasifikácia žiakov. Bratislava: SPN, 320 s.

VLČKOVÁ, M. (2001): Gamblerstvo – hra alebo choroba? Vychovávateľ, roč. 45, č. 6, s. 25 – 27.

Vyhlášky a zákony z oblasti školstva. Dostupné na: <http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/jaspiw_mini_fr0.htm>.

Vyhlášky a zákony z oblasti školstva. Dostupné na: <http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/jaspiw_mini_fr0.htm>.

Vyhodnotenie národných projektov a nástrojov aktívnej politiky trhu práce za rok 2012. Dostupné na: <<http://www.upsvar.sk>>.

Who is who v Slovenskej republike. 9. vydanie 2012. Bratislava, 1223 s. ISBN 978-3-7290-0114-5.

WÓDZ, K. – FALISZEK, K. (2010): Przeobrażenia w pomocy społecznej a edukacja i doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych w Polsce i Republice Slowackiej. Toruń: Akapit, 214 s. ISBN 978-83-89163-75-2.

ZÁHORSKÁ, J. (2009): Tvorba didaktických testov a hodnotenie vo vyučovaní matematiky. Dizertačná práca.

Zákon NR SR č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi.

Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti.

Zákon NRSR č. 330/2008 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Zakony/2008_245.pdf>.

ŽILOVÁ, A. (2003): Poradenstvo pre nezamestnaných. In TOKÁROVÁ, A. a kol.: Sociálna práca. Prešov: FF PU, s. 521 – 528.

Internetové zdroje

<<http://www.statistics.sk>>

<<http://www.upsvar.sk>>

<<http://www.worldbank.sk>>

<<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-318#p6>>.

<<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-318#p6>>.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV
List of Publications of the Institute of Economic
Research of SAS

MORVAY, Karol a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2015 a výhľad do roku 2017. [*Economic Development of Slovakia in 2015 and Outlook up to 2017.*] 2016. 135 s. ISBN 978-80-7144-262-2.

PÁLENÍK, Viliam et al.: Potential of the silver economy: in an ageing Europe dealing with an ongoing debt crisis and problems in the labour market. Bački Petrovac, 2015. 135 p. ISBN 978-86-80394-00-8.

MORVAY, Karol a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2014 a výhľad do roku 2016. [*Economic Development of Slovakia in 2014 and Outlook up to 2016.*] 2015. 130 s. ISBN 978-80-7144-241-7.

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy (ne)zamestnanosti nízkokvalifikovaných pracovných síl. [*Actual Problems of (Un)employment of Low-skilled Labour Force.*] 2014. 150 s. ISBN 978-80-89608-16-4.

MORVAY, K. a kol.: Pohľady na štrukturálne problémy slovenskej ekonomiky II. [*Insights into the Structural Problems of the Slovak Economy II.*] 2014. 197 s. ISBN 978-80-7144-236-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika – potenciál na Slovensku. [*Silver Economy – Potential in Slovakia.*] 2014. 359 s. ISBN 978-80-7144-234-9.

WORKIE TIRUNEH, M. – ŠTEFÁNIK, M. a kol.: Trh práce na Slovensku: Analýzy a prognózy. [*Slovak labour market: Analyses and prognoses.*] 2014. 222 s. ISBN 978-80-7144-232-5.

ŠIKULOVÁ, I. a kol.: Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii. Vybrané témy a problémy. [*The Slovak Economy: Ten Years in the European Union. Selected Topics and Issues.*] 2014. 242 s. ISBN 978-80-7144-228-8.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2013 a výhľad do roku 2015. [*Economic Development of Slovakia in 2013 and Outlook up to 2015.*] 2014. 128 s. ISBN 978-80-7144-224-0.

RADVANSKÝ, M.: Možnosti analyzovania vplyvu kohéznej politiky na regióny a trh práce SR: ekonometrický prístup. [*Possibilities of Analysing the Influence of Cohesion Policy to Slovak Regions and Labour Market: Econometric approach.*] 2014. 147 s. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-218-9.

MORVAY, K. (ed.): Pohľady na štrukturálne problémy slovenskej ekonomiky. [*Views on Structural Aspects of the Slovak Economy.*] 2013. 209 s. ISBN 978-80-7144-217-2. ISBN 978-80-7144-216-5.

RADVANSKÝ, M. – LICHNER, I. (eds): Impacts of Ageing on Public Finances and Labour Markets in EU Regions. Theoretical Models and Empirical Analyses: Peer – Reviewed International Conference Proceedings Smolenice, 28. – 30. 10. 2013. 2013. 280 p. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-214-1.

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte. [*Silver Economy in Slovak, European and Global Context.*] 2012. 300 s. ISBN 978-80-7144-205-9.

PÁLENÍK, V. a kol.: Možnosti modelovania zmien ekonomiky Slovenskej republiky so zreteľom na fungovanie v Európskej menovej únii. [*Modeling Possibilities of Economic Changes in Slovak Republic with Respect to European Monetary Union Membership.*] 2011. 277 s. ISBN 978-80-7144-192-2.

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy trhu práce v Slovenskej republike po vstupe do Európskej menovej únie. [*Current Problems of the Labor Market in the Slovak Republic after Joining the European Monetary Union.*] 2011. 282 s. ISBN 978-80-7144-190-8.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Analýza determinantov regionálnych rozdielov v Slovenskej republike (vybrané aplikácie). [*Analysis of the Determinants of Regional Disparity in the Slovak Republic (Selected Issues).*] 2010. 304 s. ISBN 978-80-7144-183-0.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. (eds): Trendy regionálnych disparít Slovenska. Teoretické modely a empirické analýzy. [*Trends in Regional Disparity in Slovakia. Theoretical Models and Empirical Analyses.*] 2009. 179 s. ISBN 978-80-7144-176-2.

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla Ekonomického časopisu, ktorý vydáva EÚ SAV, si možno objednať alebo kúpiť v knižnici Ekonomického ústavu SAV a v kníhkupectvách: ELITA, VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave a v internetových kníhkupectvách: Matej LAZÍK <www.bibliostudio.sk>, UniKnihy.sk, s. r. o. <www.uniknihy.sk>, Martinus.sk <www.martinus.sk>.

**INKLUZÍVNY RAST V STRATÉGII
EURÓPA 2020**
—
NAIVITA ALEBO GENIALITA?

**INCLUSIVE GROWTH IN THE
EUROPE 2020 STRATEGY**
—
NAIVETY OR GENIALITY?

Viliam PÁLENÍK a kolektív

1. vydanie

Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 00 421 2 52 49 82 14, Fax: 00 421 2 52 49 51 06

URL: <http://www.ekonom.sav.sk>

E-mail: viliam.palenik@savba.sk

ISBN 978-80-7144-250-9 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-251-6 (online verzia)